

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT** 
STIFTUNG

EVOLUȚIA POLITICII EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA (1998-2008)



Editura
CARTDIDACT
Chișinău - 2009

**CZU 327(478)”1998/2008”
E 95**

Această colecție de studii a apărut în cadrul proiectului „Marile teme ale politicii externe a Republicii Moldova”, realizat de Asociația pentru Politică Externă, cu sprijinul Fundației Friedrich Ebert.

Volumul a fost editat de: Igor Șarov, Igor Ojog

La apariția publicației au contribuit:

Victor Chirilă
Andrei Popov
Dr. Ion Stăvilă
Vlad Lupan
Victoria Boian
Lina Grău
Eugen Revenco
Radu Vrabie

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). – Ch.:
Cartdidact, 2009 (Tipogr. „Balacron” SRL). – 192 p.

1000 ex.

ISBN 978-9975-4001-6-9

327(478)”1998/2008”

E 95

Opiniile exprimate în această publicație nu reprezintă în mod obligatoriu punctul de vedere al instituției finanțatoare.

Design
tehnoredactare
coperta:

Lilian Guțu

Lector:

Lilia Toma

ISBN 978-9975-4001-6-9

Fundația Friedrich Ebert
Toate drepturile rezervate.

CUPRINS

Lista abrevierilor	6
Cuvânt introductiv	8
1. Relațiile Republicii Moldova cu România.....	10
1.1. Aspecte generale ale relațiilor Republicii Moldova cu România	10
1.2. Perioada șanselor ratate: ianuarie 1998 – aprilie 2001.....	12
1.3. Perioada „pragmatismului constructiv”: aprilie 2001 – decembrie 2004	15
1.4. Perioada prieteniei iluzorii: ianuarie 2004 – aprilie 2006	23
1.5. Perioada confruntărilor continue: aprilie 2006 – decembrie 2008	26
1.6. Perspectivele evoluției relațiilor R. Moldova cu România	32
2. Relațiile Republicii Moldova cu Ucraina	40
2.1. Relațiile moldo-ucrainene – un parteneriat pe muchie de cuțit.....	40
2.2. Subiectele actuale ale parteneriatului moldo-ucrainean	40
2.3. Concluzii și recomandări	47
3. Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană	49
3.1. Cadrul juridic: semnificații, avantaje și dezavantaje.....	49
3.2. Politica Europeană de Vecinătate: implicații și perspective pentru R. Moldova.....	52
3.3. PEV, din perspectiva interesului național de integrare europeană.....	58
3.4. Implementarea PEV – elemente pozitive și negative	59
3.5. Perspectivele PEV: oportunități, riscuri, viziuni	64
3.6. Perspectivele negocierii unui nou cadru juridic cu UE	67
3.7. Republica Moldova are nevoie de o strategie realistă în raport cu UE	71
3.8. Parteneriatul Estic – o posibilă etapă de tranziție spre aderarea la UE	73
4. Relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă	79
4.1. Scurt istoric al evoluției relațiilor Republicii Moldova cu Rusia	79
4.2. Rolul Rusiei în rezolvarea conflictului transnistrean	82
4.3. Relațiile economice și dependența de resursele energetice ruse	84
4.4. Influența mass-mediei ruse	85
4.5. Influența Bisericii Ortodoxe Ruse	86
4.6. Minoritatea rusă ca instrument de presiune	87
4.7. Concluzii și recomandări	88
5. Relațiile Republicii Moldova cu SUA.....	89
5.1. Cooperarea cu SUA – prioritate majoră a politicii externe moldovene.....	89
5.2. Un parteneriat privilegiat moldo-american inexistent.....	90
5.3. Concluzii și sugestii.....	97

6. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei.....	100
6.1. Aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei (CoE)	100
6.2. Monitorizarea tematica a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.....	106
6.3. Conflictul transnistrean pe agenda Consiliului Europei: oportunități ratate	108
7. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul Comunității Statelor Independente	111
7.1. CSI, un geamantan greu de dus.....	111
7.2. Republica Moldova, între Comunitatea Statelor Independente și Uniunea Europeană	114
8. Cooperarea regională a Republicii Moldova în Sud-Estul Europei	121
8.1. De la CSI, la cooperarea regională în Sud-Estul Europei	121
8.2. Cooperarea regională în Sud-Estul Europei: realizări și perspective.....	123
9. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul GUAM.....	132
9.1. Geneza și afirmarea GUAM	132
9.2. Participarea Republicii Moldova în cadrul GUAM: o cooperare plină de contradicții	137
10. Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO)	142
10.1. Istorie și argumente	142
10.2. Parteneriatul pentru Pace – un „meniu” din care alegem singuri	144
10.3. Republica Moldova – Parteneriatul pentru Pace, de la PIP la IPAP	144
10.4. Evaluarea PARP și necesitatea trecerii la IPAP.....	148
10.5. IPAP, un plan complementar Planului de acțiuni UE – Republica Moldova	149
10.6. IPAP: obiective și mecanisme	150
10.7. Concluzii și recomandări	151
11. Evoluția reglementării conflictului transnistrean	153
11.1. Abordarea problemei	153
11.2. Originile conflictului transnistrean	154
11.3. Evoluția procesului de reglementare în anii 1992-2001	156
11.4. Evoluția procesului de reglementare în anii 2001-2009.....	163
11.5. Concluzii și sugestii	173

12. Politica externă în viziunea liderilor politici:	
stare de fapt și perspective	177
12.1. Prioritățile politicii externe a Republicii Moldova	177
12.2. Relațiile Republicii Moldova cu Ucraina și România	179
12.3. Perspectivele dezvoltării relațiilor Republicii Moldova cu UE	182
12.4. Relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă și SUA.....	184
12.5. CSI versus integrarea europeană.....	187
12.6. Relațiile Republicii Moldova cu NATO	188
12.7. Retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova	189
12.8. Reglementarea conflictului transnistrean	190
12.9. Prestația diplomației Republicii Moldova	191

Lista abrevierilor

AEE	Aria Economică Europeană
AELS	Acordul european de liber schimb
AMN	Alianța „Moldova Noastră”
APC	Acordul de parteneriat și cooperare
APCE	Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
APE	Asociația pentru Politică Externă
BDICE	Biroul de Documentare și Informare al Consiliului Europei
BOP	Barometrul de Opinie Publică
BM	Banca Mondială
CCNA	Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CE	Comisia Europeană
CEFTA	Acordul privind liberul schimb în Europa Centrală
CMCE	Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei
CoE	Consiliul Europei
CPT	Comitetul pentru Prevenirea Torturii
CSI	Comunitatea Statelor Independente
ENPI	Instrumentul Politicii Europene de Vecinătate
EUBAM	Misiunea de Asistență la Frontiera Moldo-Ucraineană
FACE	Tratatul privind forțele armate convențio- nale în Europa
FMI	Fondul Monetar Internațional
FR	Federația Rusă
GSP	Sistemul General de Preferințe
GUAM	Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova
ICE	Inițiativa Central Europeană
IPP	Institutul de Politici Publice
IPAP	Planul individual de acțiuni
MAEIE	Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
NATO	Alianța Nord-Atlantică
OCEMN	Cooperarea Economică la Mărea Neagră
OMC	Organizația Mondială a Comerțului
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

PARP	Procesul de Revizuire a Parteneriatului
PAUEM	Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Moldova
PCRM	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
PCESE	Procesul de Cooperare Politică din Europa de Sud-Est
PDM	Partidul Democrat din Moldova
PESC	Politica Externă și Securitate Comună
PEV	Politica Europeană de Vecinătate
PIP	Programul Individual de Parteneriat
PL	Partidul Liberal
PLDM	Partidul Liberal Democrat din Moldova
PpP	Parteneriatul pentru Pace
PSESE	Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est
RM	Republica Moldova
SECI	Inițiativa de Cooperare din Sud-Estul Europei
TRACECA	Coridorul de transport Europa–Caucaz– Asia Centrală
SUA	Statele Unite ale Americii
UE	Uniunea Europeană
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

Cuvânt introductiv

După 18 ani de la declararea independenței sale, Republica Moldova a ajuns la o răscruce importantă în evoluția sa de mai departe ca stat suveran, independent și democratic. De fapt, asistăm la apusul unei perioade istorice, ce s-a desfășurat sub semnul tranziției Moldovei către o societate democratică și economie de piață, și începutul unei noi etape în dezvoltarea politică, economică și socială a țării noastre, ce va avea ca obiectiv strategic aderarea progresivă a Republicii Moldova la Uniunea Europeană (UE). Politica externă a Republicii Moldova parcurge și ea același traseu istoric și, cu certitudine, în perioada următoare, va fi supusă unor transformări profunde dictate de noile realități geopolitice din regiunea noastră și, mai ales, de noile cerințe și exigențe impuse de imperativul integrării europene al Republicii Moldova.

În perioada ce apune marile priorități ale diplomației moldovenești au fost recunoașterea independenței Republicii Moldova; consolidarea securității și stabilității țării noastre prin recunoașterea și respectarea de către statele lumii a statutului său de neutralitate permanentă; afirmarea Moldovei ca actor internațional prin integrarea sa în cadrul principalelor organizații internaționale, precum ONU, Consiliul European, OSCE, OMC etc.; stabilirea și dezvoltarea relațiilor bilaterale cu țările lumii și, în primul rând, cu principalii săi parteneri strategici; asigurarea și menținerea sprijinului comunității internaționale în vederea soluționării favorabile a problemei transnistrene, precum și pentru determinarea Federației Ruse să-și retragă trupele de pe teritoriul țării noastre; și, desigur, integrarea europeană a Republicii Moldova, prin filiera Europei de Sud-Est.

Unele din prioritățile menționate mai sus au fost, evident, îndeplinite. În același timp, astfel de obiective strategice precum consolidarea securității și stabilității Moldovei, retragerea trupelor străine de pe teritoriul său, soluționarea definitivă a problemei transnistrene și reintegrarea țării, dezvoltarea unor relații de cooperare, stabile și previzibile, cu principalii săi parteneri strategici, integrarea europeană au rămas nerealizate.

Noua etapă istorică se va desfășura sub imperativul integrării Republicii Moldova în UE. Acest lucru va avea consecințe pozitive atât asupra politicii interne, cât și asupra celei externe ale Republicii Moldova. Ambele vor fi modelate, structurate, ajustate și implementate ținându-se cont de respectivul obiectiv final. Începutul noii etape va fi marcat de viitoarea demararea a negocierilor dintre Chișinău și Bruxelles în vederea semnării unui nou cadru politico-juridic pentru dezvoltarea relațiilor Republicii Moldova cu UE, lucru ce s-ar putea materializa în următorii 2 ani. Viitorul cadru juridic va propulsa relațiile țării noastre cu UE la un nivel calitativ nou, care va fi caracterizat printr-o dimensiune pronunțată de integrare în spațiul valoric, instituțional și economic al UE.

Noul cadru juridic cu UE va impune și o reevaluare a trecutului și prezentului relațiilor Republicii Moldova cu partenerii săi cheie, și anume: cu vecinii imediați – România și Ucraina, SUA, Rusia, CSI, GUAM, Pactul de Stabilitate din Europa de Sud-Est, Consiliul European, OSCE, NATO și, inclusiv, cu toate statele membre ale UE. Anume ținând cont de acest context, Asociația pentru Politica Externa

(APE), în parteneriat cu Fundația Friedrich Ebert, și-a propus să întreprindă o trecere în revistă a marilor teme ale politicii externe ale Republicii Moldova în perioada 1998 – 2008. Astfel, prezenta lucrare nu doar restabilește cronologia evenimentelor, dar, mai ales, scoate în evidență succesele și deficiențele diplomației moldovenești, reflecta asupra cauzelor eșecurilor politicii externe a Republicii Moldova, analizează provocările pe care noua etapa le va pune în fața diplomației noastre și, desigur, trasează posibile evoluții și opțiuni pe care Moldova ar urma să le ia în considerare în viitorul apropiat.

1. Relațiile Republicii Moldova cu România

Victor Chirilă, director executiv, APE

1.1. Aspecte generale ale relațiilor Republicii Moldova cu România

Relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și România și-au început evoluția la 27 august 1991, când Guvernul României a recunoscut independența țării noastre, proclamată în aceeași zi de Parlamentul de la Chișinău. România a fost prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova și primul stat care a stabilit relații diplomatice la nivel de ambasadă cu Guvernul de la Chișinău. Ambasada României a fost prima reprezentanță diplomatică deschisă de un stat partener în capitala Republicii Moldova¹.

Proclamarea independenței Republicii Moldova a fost salutăată de Guvernul de la București ca reprezentând „proclamarea unui stat românesc independent pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin Pactul Molotov-Ribbentrop” și, totodată, „un pas decisiv spre înlăturarea pe cale pașnică a consecințelor nefaste ale acestui Pact – condiții îndreptate împotriva drepturilor și intereselor poporului român”².

Declarația Parlamentului României din 3 septembrie 1991 cu privire la proclamarea independenței Republicii Moldova menționează că „Decizia Parlamentului Moldovei consacără aspirația profundă de libertate și independență a românilor de dincolo de Prut” și că în noile condiții create de Declarația de independență a Parlamentului Republicii Moldova „se deschid perspective favorabile dezvoltării colaborării și legăturilor multiple dintre cele două state vecine, ce descind din trunchiul unic al poporului român, așa cum acesta s-a format istoricește”³.

De la recunoașterea independenței Republicii Moldova și până în prezent, relațiile de cooperare dintre Chișinău și București au înregistrat o diversificare și o aprofundare continuă. În ultimii 17 ani, între Republica Moldova și România au fost semnate peste 104 acorduri bilaterale în varii domenii de interes reciproc, cum ar fi promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor, evitarea dublei impunerii și prevenirea evaziunii fiscale, colaborarea în domeniile transporturilor, poștelor și telecomunicațiilor, turismului, facilitării comerțului, serviciilor vamale, științei, învățământului, culturii și în multe alte domenii importante⁴. Totodată, relațiile de cooperare bilaterală au fost instituționalizate la nivel parlamentar prin crearea Comitetului interparlamentar Republica Moldova – România, iar la nivelul celor două executive – prin crearea Comisiei mixte interguvernamentale moldo-române de colaborare economică și de integrare europeană.

Pe plan extern, Republica Moldova a beneficiat în permanență de sprijinul României în vederea includerii sale în cadrul organizațiilor internaționale, precum Organizația

¹Ambasada României în Republica Moldova a fost inaugurată la 20 ianuarie 1992, <http://chisinau.mae.ro/index.php?lang=ro&id=654>

²Relațiile politico-diplomatice moldo-române, pagina oficială a Ministerului Afacerilor Externe al României, <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=5664>

³ Ibidem.

⁴Pagina oficială a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM, <http://www.mfa.md/tratate-bilaterale/>

Națiunilor Unite (ONU), Consiliul Europei, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) sau Organizația Mondială a Comerțului (OMC). De asemenea, România este un susținător activ al Republicii Moldova în eforturile depuse în vederea integrării sale în organizațiile și inițiativele regionale din Europa Centrală și de Sud-Est, care sunt văzute la Chișinău ca potențiale vehicule pentru avansarea Republicii Moldova pe calea integrării europene. În acest context, România a sprijinit activ țara noastră pentru a fi admisă în cadrul Inițiativei Central Europene (ICE), Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), Procesului de Cooperare Politică din Europa de Sud-Est (PCESE) sau al Acordului privind liberul schimb în Europa Centrală (CEFTA). România s-a afirmat și ca un promotor important al aspirațiilor de integrare europeană ale Republicii Moldova. În acest sens, sunt bine cunoscute eforturile României de a sensibiliza statele membre ale UE pentru a le convinge să ofere țării noastre aceeași perspectivă europeană ca și statelor asociate din Balcanii de Vest.

În plan economic și comercial, România este un partener major pentru țara noastră. Actualmente, România reprezintă una dintre cele mai importante piețe de desfacere pentru exporturile noastre. Pe parcursul anului 2007, agenții economici din Republica Moldova au exportat în România mărfuri în valoare de 211,183 mln USD, cu 21 mln USD mai puțin decât în Rusia și cu 13 mln USD mai mult decât în Ucraina. În același an, România ocupă al treilea loc la capitolul importuri realizate de pe piața sa de către agenții economici din țara noastră. În 2007 suma importurilor din România a atins cifra de 449.081 mln USD, cu 237 mln mai puțin decât din Ucraina și cu 39 mln USD mai puțin decât din Rusia⁵.

În spațiul UE, România este primul nostru partener comercial. Mai mult decât atât, datorită aderării României la UE, volumul schimburilor comerciale realizate de Republica Moldova cu UE în anul 2007 a depășit, pentru prima oară, cifra de 50% din totalul exporturilor și importurilor efectuate de agenții economici din țara noastră. În consecință, UE a devenit partenerul economic numărul unu pentru Republica Moldova, surclasând Comunitatea Statelor Independente (CSI)⁶. De fapt, putem spune că prin transformarea UE în principalul său partener comercial Republica Moldova și-a întărit dimensiunea economică a argumentelor sale chemate să sensibilizeze Bruxelles-ul vizavi de aspirațiile de integrare europeană ale Chișinăului. România este, de asemenea, un important investitor în economia Republicii Moldova. Investițiile directe realizate în economia noastră de investitorii români însumează cifra de 22,9 mln euro, plasând România pe locul 9 în lista țărilor care au efectuat cele mai semnificative investiții străine directe în țara noastră⁷.

În pofida multiplelor realizări pozitive obținute de ambele state în evoluția cooperării lor bilaterale, percepția generală despre calitatea și consistența relațiilor dintre

⁵Biroul Național de Statistică al RM, <http://www.statistica.md/dates.php?lang=ro&ct=99>

⁶În 2007, Republica Moldova a exportat în statele membre ale UE mărfuri în valoare de 679,284 milioane USD, ceea ce este cu 129 milioane USD mai mult decât în statele membre ale CSI. La capitolul importuri, Republica Moldova a importat din UE mărfuri în valoare de 1,682,308 miliarde USD ce constituie cu 347,595 milioane USD mai mult decât în CSI.

⁷Ghidul investițional 2007, Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova, <http://www.miepo.md/libview.php?l=ro&idc=124&id=209>

Republica Moldova și România este departe de a fi una de satisfacție. Explicația acestei stări de fapt este simplă în formulare, dar complexă în conținut. Realizările schițate mai sus pălesc alături de enormul potențial nevalorificat al cooperării moldo-române. De la declararea independenței Republicii Moldova și până în prezent, relațiile bilaterale dintre Chișinău și București seamănă mai degrabă cu un „tobogan american”, cu ascensiuni și coborâri abrupte, ce servesc unor interese și calcule obscure de partid, în detrimentul și pe seama interesului cetățenilor din ambele țări de a avea strânse relații de parteneriat, interes ce, de altfel, a crescut și mai mult în Republica Moldova odată cu aderarea României la UE. Acest fapt este reliefat și de ultimele sondaje de opinie publică, care scot în evidență faptul că România este văzută de cetățenii moldoveni ca reprezentând țara care poate ajuta cel mai mult Republica Moldova să se integreze în UE. De exemplu, Barometrul de Opinie Publică (BOP) realizat în martie–aprilie 2008 de Centrul de Analize și Investigații Sociologice, Politologie și Psihologie la comanda Institutului de Politici Publice (IPP), 44.2% din populația Republicii Moldova consideră că România poate ajuta cel mai mult țara lor în procesul de aderarea la UE⁸. Aceeași tendință este prezentată și de Studiul de evaluare a percepției publice privind procesul de integrare europeană și implementare a Planului de acțiuni UE – Republica Moldova din aprilie 2008, realizat de Fundația „Eurasia”, IDIS „Viitorul” și CBS „Axa” printre experții locali, funcționarii locali și experții străini. Astfel, în conformitate cu datele acestui studiu, 19.5% din cei intervievați consideră că România poate ajuta cel mai mult Republica Moldova în procesul de integrare europeană.

Cu toate acestea, starea actuală a relațiilor politice dintre Republica Moldova și România nu este de natură să permită guvernanților de la Chișinău și București să se ridice la înălțimea așteptărilor cetățenilor lor. Pentru a înțelege mai bine esența obstacolelor ce trebuie să fie depășite de ambele părți, astfel încât ele să poată valorifica pe deplin imensul lor potențial de cooperare, în cele ce urmează vom analiza evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și România din ultimul deceniu.

1.2. Perioada șanselor ratate: ianuarie 1998 – aprilie 2001

Perioada respectivă se remarcă printr-un dialog politic intens la toate cele trei nivele ale puterii centrale: șefi de stat, parlamente și guverne. Elocventă în acest sens este frecvența întrevederilor bilaterale în acest răstimp⁹. De exemplu, doar în anul 1998, președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, a avut trei întâlniri de lucru cu președintele României, Emil Constantinescu. La 9 februarie 2001, la Vaslui, președintele Petru Lucinschi se întâlnește cu nou alesul președinte al României, Ion Iliescu. La nivelul celor două parlamente, dialogul politic bilateral a fost impulsionat datorită vizitelor întreprinse la București în iunie 1998 și aprilie 1999 de către Dumitru Diacov, președintele Parlamentului Republicii Moldova, precum și de vizita de lucru efectuată la Chișinău la 16-18 aprilie 2000 de către Mircea Ionescu Quintus, președintele Senatului României. În urma acestor vizite bilaterale, la 20-21 mai 2000, la Iași, are loc întâlnirea reprezentanților comisiilor pentru politica externă ale parlamentelor Republicii Moldova și României, iar la 21-23 iulie, la

⁸Barometrul de Opinie Publică, aprilie 2008, IPP, <http://www.ipp.md/barometru1.php?l=ro&id=32>

⁹Ambasada României la Chișinău a fost inaugurată la 20 ianuarie 1992.

Suceava, se desfășoară reuniunea Consiliului Interparlamentar Republica Moldova–România. Și la nivelul celor două executive, faptele reliefează aceeași tendință ascendentă a relațiilor politice. În acest interval de timp au loc două vizite importante la nivel de prim-miniștri, și anume cea efectuată la Chișinău de prim-ministrul României, Radu Vasile, în perioada 24-25 mai 1999, precum și cea întreprinsă de Ion Sturza, prim-ministrul Republicii Moldova, la București, în perioada 30-31 august 1999. Același dialog politic intens se observă și între cele două ministere de Externe. În acest sens, sunt relevante vizitele de lucru efectuate la Chișinău, în februarie și octombrie 1998, de către ministrul de Externe al României, Andrei Pleșu, vizita de lucru întreprinsă la București, în perioada 23-24 martie 2000, de către ministrul de Externe al Republicii Moldova, Nicolae Tăbăcaru, vizita de lucru la Chișinău efectuată de ministrul de Externe al României, Petru Roman, la 28 aprilie 2000, precum și vizita de lucru la București, din 9-10 ianuarie 2001, a ministrului de Externe al Republicii Moldova, Nicolae Cernomaz. Toate aceste vizite au fost precedate,acompaniate și urmate de un șir întreg de vizite de lucru la nivel de experți, în cadrul cărora erau examinate, discutate sau negociate subiecte de interes comu

Intensitatea dialogului politic bilateral este reliefată și de spectrul extins de subiecte aflate pe agenda întâlnirilor de lucru sau oficiale dintre reprezentanții guvernelor de la Chișinău și București. Lista respectivelor subiecte cuprinde negocierea Tratatului politic de bază, integrarea europeană, negocierea acordului de frontieră, cooperarea regională, cooperarea internațională, fluidizarea circulației persoanelor și transportului de mărfuri la frontiera moldo-română, crearea zonelor economice libere, cooperarea energetică, cooperarea vamală, participarea capitalului românesc la procesul de privatizare din Republica Moldova, reeșalonarea datoriilor, cooperarea în domeniul educației și științei etc.

Disponibilitatea pentru aprofundarea cooperării bilaterale, manifestată la toate cele trei niveluri ale dialogului politic dintre Chișinău și București, a facilitat negocierea și semnarea în această perioadă a 17 acorduri de cooperare bilaterală în diverse domenii de interes comun, a făcut posibilă formularea unor înțelegeri de principiu de către președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, și președintele României, Emil Constantinescu, cu privire la deschiderea a trei puncte de control vamal unic, a permis negocierea documentelor de baza privind zona economică specială Iași–Ungheni, precum și a zonei economice libere Galați–Giurgiuiești–Reni, a stimulat sprijinul acordat de România în vederea includerii Republicii Moldova în Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, a facilitat conectarea Republicii Moldova la sistemul electric al României, fapt ce a permis țării noastre să facă față crizei energetice de la sfârșitul anilor 90. Mai mult decât atât, după aproape șapte ani de tratative dificile, Chișinăul și Bucureștiul au reușit să negocieze și să parafeze, la 28 aprilie 2000, Tratatul de parteneriat și colaborare între Republica Moldova și România. Acest Tratat a fost rezultatul unui compromis atins de ambele părți asupra unor chestiuni de principiu în urma unor tratative îndelungate și anevoioase. În consecință, s-a reușit elaborarea unui document politic prin care, pe de o parte, Chișinăul și Bucureștiul recunoșteau caracterul special al relațiilor lor bilaterale, caracter întemeiat pe legături cu rădăcini în trecutul istoric și comunitatea de cultură și

limbă, iar pe de altă parte, ambele părți stabileau obiectivele și principiile directe care urmau să ghideze viitorul parteneriat privilegiat. Conform respectivului Tratat, parteneriatul privilegiat moldo-român ar fi urmat să se axeze pe sprijinul reciproc al eforturilor de integrare în structurile europene în cadrul unei Europe unite și pe angajamentul României de a sprijini activ pe plan internațional acțiunile pe care le va întreprinde Republica Moldova pentru păstrarea unității și integrității sale statale ca subiect de drept internațional.

Dinamizarea dialogului politic a avut un impact pozitiv și asupra evoluției cooperării bilaterale în domeniul economic. În perioada de referință, România se afirmă ca partener economic major al Republicii Moldova. În primul rând, asistăm la o creștere continuă a schimburilor comerciale bilaterale, tendință ce a plasat România pe locul doi în topul partenerilor comerciali cu țara noastră. Totodată, este reluată cooperarea bilaterală în domeniul securității energetice, ce s-a concretizat, în special, prin conectarea Republicii Moldova la rețeaua electrică a României. Datorită acestei conectări, țara noastră a importat din România energie electrică în valoare de peste 18 mln USD. Cooperarea în domeniul energetic este însoțită în paralel de o creștere vizibilă a interesului părții române pentru participarea la procesul de privatizare a întreprinderilor industriale din Republica Moldova. De altfel, Guvernul de la Chișinău a propus părții române privatizarea a 51% din acțiunile întreprinderii petroliere moldovene „Tirex-Petrol”, în contul datoriilor acumulate de Republica Moldova față de România pentru importul de energie electrică. Preluarea acțiunilor de către partea română a eșuat în cele din urmă, fapt ce a trimis un semnal negativ comunității de afaceri din România, descurajându-i pe potențialii investitori. Buna evoluție a relațiilor dintre România și Republica Moldova, precum și dintre România și Ucraina a dus la crearea a două euroregiuni: Dunărea de Jos (1998) și Prutul de Sus (2000).

Scesele menționate mai sus au fost umbrite însă de tergiversarea recunoașterii legale a Mitropoliei Basarabiei de către Guvernul de la Chișinău, de nesemnarea Tratatului de parteneriat privilegiat și cooperare între Republica Moldova și România, de eșuarea lansării unor proiecte infrastructurale comune sau de descurajarea investitorilor din România să inițieze proiecte investiționale de lungă durată în Republica Moldova. Nesemnarea Tratatului de parteneriat privilegiat și colaborare poate fi considerat marele eșec al dialogului politic moldo-român din acea perioadă. Principală cauză care a predeterminat nesemnarea Tratatului politic de bază a fost lipsa unui consens politic, atât la București, cât și la Chișinău, vizavi de conținutul respectivului acord. Partide politice influente din Republica Moldova și România, cum ar fi Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD) și Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) și, respectiv, Partidul Democrației Sociale (PDS) din România și Partidul România Mare (PRM), s-au opus semnării Tratatului de parteneriat privilegiat și colaborare pe motiv că ar fi lăsat nesoluționate mai multe chestiuni de importanță majoră: nu a denunțat în mod direct Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939; a amânat pentru o perioadă nedefinită rezolvarea problemei frontierei între cele două state; a lăsat nerezolvată problema persoanelor cu dublă cetățenie; iar caracterul privilegiat al Tratatului a fost formulat ambiguu. În plus, în această perioadă, la Chișinău se destramă alianța de guvernământ ADR, în timp ce Partidul Comuniștilor din Republica Moldova este

catapultat în prim-planul politicii interne din Republica Moldova. În același timp, în România, Alianța CDR pierde alegerile legislative și prezidențiale din 26 noiembrie 2000, acestea fiind câștigate de PDS și de președintele acestui partid politic, Ion Iliescu. De fapt, în urma alegerilor din toamna anului 2000, Parlamentul României ajunge să fie dominat de două partide politice ce respingeau la acea dată ideea semnării unui tratat de parteneriat cu Republica Moldova, militând, în schimb, pentru semnarea unui tratat de fraternitate între ambele state. Acest din urmă deziderat nu coincidea nicidecum cu viziunea PCRМ, care câștigă alegerile parlamentare din februarie 2001, iar în aprilie 2001 își propulsează liderul său în funcția de șef al statului și formează noul executiv al Republicii Moldova. În consecință, transformările politice de la București din toamna anului 2000 și de la Chișinău din februarie-aprilie 2001 pun începutul unei noi perioade în relațiile Republicii Moldova și România.

1.3. Perioada „pragmatismului constructiv”: aprilie 2001 – decembrie 2004

Schimbarea actorilor politici la Chișinău și București a adus cu sine și transformarea contextului, abordărilor, obiectivelor și mesajelor politice în ambele capitale. La Chișinău, PCRМ vine la putere, enunțând mesaje și obiective ce prevestesc o predicție pentru vectorul estic al politicii externe a Republicii Moldova: semnarea unui parteneriat strategic cu Federația Rusă; intensificarea integrării în spațiul CSI; aderarea Republicii Moldova la Uniunea Rusia–Belarus; ridicarea statutului limbii ruse. Toate aceste mesaje cu iz electoral au avut ca efect șubrezirea vectorului occidental al politicii noastre externe și au plasat partenerii noștri externi într-o poziție de expectativă plină de îngrijorări față de continuitatea cursului de reforme democratice în Republica Moldova. În cazul României, preluarea puterii executive de către PDS nu a afectat orientarea prooccidentală (NATO și UE) a politicii externe și interne a țării. La București, aderarea la NATO și UE, precum și reformele democratice rămân în continuare priorități majore ale noului guvern din România. Prin urmare, în aprilie 2001, la Chișinău și București se profilează abordări diametral opuse în ce privește vectorul de politică externă și cursul reformelor democratice. Relațiile Republicii Moldova cu România, parte componentă a vectorului vestic, nu puteau să nu fie afectate de aceste noi circumstanțe. Noua situație este complicată și mai mult de faptul că nici guvernarea de la Chișinău, nici cea de la București nu aveau o strategie clară cu privire la evoluția viitoare a relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și România.

În acest context, plin de incertitudini, ambele capitale optează pentru pragmatism în dezvoltarea relațiilor bilaterale de cooperare, un pragmatism axat pe aprofundarea cooperării comercial-economice și pe evitarea problemelor spinoase, precum identitatea românească a populației majoritare din Republica Moldova, denumirea limbii de stat din țara noastră (moldovenească versus română) și deosebirile de ordin politic și ideologic între noile guvernări de la Chișinău și București. Noua abordare pragmatică a fost anunțată public de cei doi președinți – Ion Iliescu, președintele României, și Vladimir Voronin, președintele Republicii Moldova – în timpul vizitei oficiale pe care acesta din urmă a efectuat-o la București, la 1 mai 2001¹⁰. În

¹⁰„Vrem sa facem abstracție de deosebirile de natura politică și ideologică și să abordăm în mod pragmatic relațiile dintre Republica Moldova și România, care nu trebuie să cunoască nici un fel de

urma întrevederii din 1 mai 2001, ambii șefi de stat s-au declarat satisfăcuți de rezultatul discuțiilor avute cu această ocazie. Deducând din declarațiile lor, conchidem că ei au căzut de acord să facă abstracție de deosebirile de natură politică și ideologică, să dezvolte pragmatismul pas cu pas, să aprofundeze relațiile comercial-economice, să susțină crearea de societăți economice mixte moldo-române, să promoveze Republica Moldova în cadrul Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), să inițieze proiecte comune sub egida PSESE, să continue dezvoltarea relațiilor de cooperare în domeniile învățământului, științei și culturii. În timpul aceleiași vizite, președintele Vladimir Voronin a avut o întâlnire de lucru cu prim-ministrul României, dl Adrian Năstase, în cadrul căreia părțile au convenit că România va acorda Republicii Moldova un grant în valoare de un milion de dolari SUA destinat pentru perfectarea de noi pașapoarte cetățenilor moldoveni din păturile sociale defavorizate.

În același spirit al pragmatismului, delegațiile oficiale au discutat despre necesitatea valorificării potențialului Republicii Moldova de țară aflată la confluență între Est și Vest, precum și despre importanța deschiderii unor centre economice de afaceri la București și Chișinău. După cum se poate vedea, agenda discuțiilor purtate de președintele Republicii Moldova la București a fost dominată de subiecte de ordin economic, în timp ce subiectele politice delicate din relațiile bilaterale, printre care semnarea Tratatului politic de bază sau negocierea unui nou Acord privind frontiera moldo-română, au fost evitate ostentativ. Fiind întrebat dacă la întrevederea cu președintele Vladimir Voronin au fost discutate aspecte ale Tratatului politic de bază moldo-român, președintele României, Ion Iliescu, a răspuns că această problemă nu a fost abordată, deoarece ea nu era de actualitate la acel moment.

Acest traseu pragmatic al cooperării bilaterale a continuat și în următoarele luni. Întors de la București, președintele Vladimir Voronin reiterează prioritatea relațiilor moldo-române, declarând la 12 iunie 2001 că relațiile cu România se numără printre cele mai importante pentru Republica Moldova, accentuând în acest context că între el și președintele României, Ion Iliescu, s-au stabilit relații de prietenie. Cu aceeași ocazie, Vladimir Voronin a elogiat faptul că „în ultimul timp s-a reușit să se treacă de la poduri de flori și relații ideologice la relații pragmatice bazate, în special, pe interese economice”¹¹. Această concluzie enunțată de președintele Vladimir Voronin este confirmată în practică de un șir de vizite și acțiuni bilaterale, axate și ele preponderent pe cooperarea practică în varii domenii de interes comun.

De exemplu, la 14 iunie 2001, la Chișinău se află în vizită de lucru șeful Oficiului pentru Relații cu Republica Moldova de pe lângă Guvernul României, Marcel Dinu, care anunță despre disponibilitatea Guvernului de la București de a relua cooperarea în domeniul energetic. Urmare a discuțiilor avute de Marcel Dinu cu oficialii mol-

diminuare în perioada următoare”, a declarat președintele României, Ion Iliescu, după întrevederea de marți, 1 mai, de la București, cu președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin. Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=11482>

¹¹“Președintele Voronin declară că relațiile cu România constituie o prioritate pentru autoritățile de la Chișinău”, Basa-press, 12.06.2001.

doveni, ambele părți cad de acord asupra necesității relansării cooperării energetice prin înființarea de societăți mixte de producție a energiei electrice, pentru început la Complexul Hidroenergetic Stânca-Costești, prin participarea investițiilor din România la modernizarea sectorului energetic din țara noastră, inclusiv la privatizarea Rețelelor Electrice de Distribuție Nord și Nord-Vest¹². Oficialul român a comunicat autorităților de la Chișinău interesul investitorilor din România de a investi în industria vinului din Republica Moldova. În contextul politicii de integrare europeană, a fost reiterat angajamentul Guvernului de la București de a amâna introducerea regimului de vize pentru cetățenii moldoveni, chiar dacă UE a cerut României să se alinieze cât mai curând posibil la cerințele și practicile sale în acest domeniu. Deși Marcel Dinu a calificat vizita sa ca fiind una de natură politică, întâlnirile și discuțiile avute de dânsul la Chișinău s-au axat exclusiv pe probleme de natură economică, iar subiectele sensibile de ordin politic au fost ignorate și de această dată.

Vizita a scos, însă, la suprafață existența unor decalaje de viziuni privind Tratatul politic de bază moldo-român. Fiind întrebat dacă recent anunțata disponibilitate a autorităților de la Chișinău de a semna Tratatul politic de bază între Republica Moldova și România a fost sincronizată cu Bucureștiul și dacă la București există aceeași reciprocitate, Marcel Dinu a ținut să precizeze că finalizarea Tratatului politic de bază negociat de părți în timpul guvernării Alianței Convenției Democratice din România (CDR) necesită răbdare pentru „a ne apleca asupra textului”¹³. Ceea ce în fond echivala cu un mesaj subtil transmis Chișinăului că guvernarea Partidului Democrației Sociale din România (PDSR) de la București nu este de acord într-un tot cu varianta Tratatului de parteneriat privilegiat și colaborare parafat la Chișinău, la 28 aprilie 2000.

Printre vizitele cu caracter pragmatic din această perioadă se numără și vizita întreprinsă la București, la 24 iunie 2001, de Victor Țopa, ministrul Transporturilor și Comunicațiilor al Republicii Moldova, în timpul căreia acesta s-a întâlnit cu ministrul român al Lucrărilor Publice, Transporturilor și Locuinței, Miron Mîtea. În cadrul acestei vizite de lucru, ambii miniștri au convenit de principiu ca Republica Moldova și România să colaboreze la realizarea a patru proiecte din domeniul infrastructurii rutiere și feroviare, cum ar fi: proiectele ce vizează reabilitarea tronsoanelor de drum de pe rutele Albița–Chișinău și Galați–Chișinău; reamenajarea pe ecartament european a căii ferate pe traseul Iași–Chișinău; precum și reconstrucția unui pod din dreptul localității Lipcani din Republica Moldova.

De asemenea, la 5 iulie 2001, la București, se deplasează într-o vizită de lucru șeful Marelui Stat-Major al Armatei Naționale, generalul de brigadă Ion Coropceanu. Programul vizitei sale de lucru a inclus efectuarea unei evaluări a relațiilor de cooperare dintre forțele armate din Republica Moldova și România, realizarea unui schimb de informații asupra organizării și desfășurării operațiunilor de menținere a

¹²“Coordonatorul activităților de colaborare cu Republica Moldova al Guvernului de la București a avut întrevederi cu factorii decizionali din Cabinetul Tarlev”, Basa-press, 14.06.2001.

¹³“Șeful Oficiului guvernamental de la București pentru relațiile cu Republica Moldova a făcut bilanțul vizitei sale la Chișinău”, Basa-press, 16.06.2001.

păcii și pregătirea cadrelor pentru Armata Națională a Republicii Moldova în instituțiile de profil din România.

La 2 iulie, în cadrul celei de a 11-cea reuniuni a Grupului sectorial moldo-român pentru fluidizarea traficului la frontieră, ambele părți au căzut de acord să introducă până la sfârșitul anului 2001 un sistem de control comun la cel puțin două puncte de trecere a frontierei din Republica Moldova și România. Totodată, părțile au convenit și asupra necesității de a semna, într-un viitor apropiat, un Acord bilateral de readmisie a cetățenilor unor țări care au trecut ilegal frontiera, precum și a unei înțelegeri privind micul trafic de frontieră.

Lista acțiunilor de cooperare pragmatică continuă cu semnarea Protocolului de colaborare între ministerele Educației din Republica Moldova și România pentru anii 2001-2002, prin care Guvernul de la București s-a angajat să ofere țării noastre 850 de burse liceale și postliceale, 780 de burse universitare. De asemenea, la 4 iulie 2001, Guvernul de la Chișinău îl numește pe Ion Godonoga în funcția de coordonator al activității de cooperare cu România, dând curs promisiunii sale de a crea un Oficiu pentru relațiile cu România, după exemplul Oficiului pentru relațiile cu Republica Moldova al Guvernului României.

Șirul vizitelor și acțiunilor bilaterale cu caracter pragmatic culminează, la 27 iulie 2001, cu vizita de lucru la București a prim-ministrului moldovean Vasile Tarlev, ocazie cu care acesta semnează cu omologul său român o serie de înțelegeri importante, printre care se numără Acordul de readmisie a persoanelor, Înțelegerea privind Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină”, Acordul privind supravegherea bancară, precum și Înțelegerea interguvernamentală privind asistența financiară acordată de România pentru procurarea pașapoartelor de către unele categorii de cetățeni din Republica Moldova. Și de această dată subiectele politice delicate sunt ocolite premeditat¹⁴. Agenda discuțiilor este dominată de explorarea oportunităților de cooperare în sfera energetică, cum ar fi participarea Republicii Moldova la construcția Centralei Nucleare de la Cernavodă, sau în domeniile privatizării, agriculturii, transporturilor, educației, culturii etc. De asemenea, pentru a impulsiona cooperarea economică cu Republica Moldova, prim-ministrul României, Adrian Năstase, anunță despre decizia sa de a conduce, în toamna anului 2001, o importantă misiune economică în Republica Moldova.

Evitarea deliberată a subiectelor politice sensibile din dialogul moldo-român a privat, însă, autoritățile din ambele capitale de supapa necesară pentru a preveni o tensionare, provocată de acumularea unor nemulțumiri, frustrări, suspiciuni sau îndoieli reciproce. În consecință, asistăm la o alunecare treptată a dialogului politic din spațiul diplomatic în spațiul public în forma unor declarații provocatoare și, chiar, ofensatoare.

Începând cu luna iulie 2001, caracterul pragmatic al cooperării moldo-române inițiate de președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, și președintele României, Ion Iliescu, înregistrează primele fisuri. În luna iulie 2001, chiar în toiul evoluției pragmatice a relațiilor bilaterale cu România, în Parlamentul de la Chișinău este discutată

¹⁴“Premierul Tarlev a semnat o serie de documente la București”, Basa-press, 27.07.2001.

și aprobată, prin votul deputaților comuniști și a șase deputați din Alianța Braghiș, „Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor”¹⁵, care vine să întărească rolul și statutul limbii ruse în Republica Moldova. Discutarea și aprobarea acestei legi în Parlamentul de la Chișinău provoacă nemulțumiri la București și reacțiile oficialilor români nu se lasă așteptate. În particular, președintele României avea să declare, la 7 iulie 2001, că prin lansarea teoriei existenței unei limbi moldovenești diferită de cea română se urmărește realizarea unor interese de „deznaționalizare” a românilor din Republica Moldova¹⁶. La rândul său, prim-ministrul României, Adrian Năstase, ține să declare, de altfel chiar în ajunul întâlnirii sale cu prim-ministrul moldovean Vasile Tarlev, că Guvernul de la București privește cu îngrijorare ultimele evoluții din Parlamentul Republicii Moldova. În răspuns la declarația președintelui României, liderul fracțiunii comunistilor din Parlamentul de la Chișinău, Victor Stepaniuc, afirmă că în Republica Moldova românii constituie „o minoritate națională” de rând cu rușii, ucrainenii, bulgarii¹⁷ ș.a. Respectiva declarație incită și mai mult spiritele în cele două capitale.

În lipsa unui dialog politic moldo-român eficient și comprehensiv, nemulțumirile și suspiciunile reciproce continuă să crească atât la București, cât și la Chișinău. Treptat tonul declarațiilor devine tot mai direct și acerb, iar încărcătura lor din ce în ce mai negativă. La 20 septembrie 2001, prim-ministrul român Adrian Năstase declară că Guvernul României nu mai este dispus să accepte duplicitatea autorităților de la Chișinău, atât în probleme de ordin economic, cât și în cele de ordin politic. În viziunea sa, oficialii moldoveni una zic la București și alta fac la Chișinău. În plus, premierul român constată că după alegerile din februarie 2001 din Republica Moldova, executivul de la Chișinău are o reorientare mult mai apropiată de Moscova și atenționează oficialii moldoveni că autoritățile române nu vor să fie luate „drept paravan de către forțele politice de la Chișinău pentru a domoli anumite critici interne”¹⁸. Formulând aceste critici dure la adresa Chișinăului, Adrian Năstase anunță că va condiționa vizita sa de lucru la Chișinău, programată pentru octombrie 2001, de avansarea pe linia elaborării și realizării de proiecte economice comune. Totodată, poziția Bucureștiului vizavi de subiectele politice devine și mai intransigentă. Fiind întrebat despre soarta Tratatului politic de baza moldo-român, premierul român avea să declare cu aceeași ocazie că Tratatul respectiv „se află pe linie moartă” și nu crede că cineva are un interes deosebit să-l reactualizeze în acest moment. Cu referire la subiectele identitare, Adrian Năstase reafirmă însă că Guvernul României își păstrează poziția față de caracterul românesc al statului și al limbii oficiale din Republica Moldova și critică intenția Guvernului de la Chișinău

¹⁵„Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor”, www.parliament.md/download/laws/ro/382-XV-19.07.2001.doc

¹⁶„Președintele României consideră că teoria moldovenismului urmărește deznaționalizarea românilor”, Basa-press, 09.07.2001.

¹⁷Liderul grupului parlamentar al comunistilor afirmă că în Republica Moldova românii constituie o minoritate etnică”, Basa-press, 11.07.2001.

¹⁸„Premierul român declară că nu mai este dispus să accepte duplicitatea autorităților de la Chișinău”, Basa-press, 20.09.2001.

de a introduce în școli obligativitatea studierii limbii ruse, afirmând că astfel de acțiuni ridică semne de întrebare în legătură cu deschiderea acestui stat către Europa.

Reacția Chișinăului la declarațiile prim-ministrului României, Adrian Năstase, nu s-a lăsat prea mult așteptată. La 2 octombrie 2001, ministrul Justiției al Republicii Moldova, Ion Morei, lansează critici dure la adresa României în cadrul audierilor la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO) a dosarului Mitropoliei Basarabiei împotriva Guvernului de la Chișinău, care refuza să o înregistreze. Rostind discursul său în calitate de reprezentant oficial al Guvernului Republicii Moldova, ministrul Ion Morei acuză România de „amestec direct în treburile statului suveran și independent Republica Moldova”, precum și de „semănarea discordiei între credincioși pentru a se ajunge, în sfârșit, la confruntare și la o perpetuă stare beligerantă, de destabilizare a situației sociale și politice în Republica Moldova”¹⁹.

Acest ping-pong de declarații ostile a dus în cele din urmă la înghețarea dialogului politic între Chișinău și București până în anul 2003. Declarațiile incendiare sonorizate de Ion Morei la Strasbourg au fost calificate de Guvernul României ca ofensatoare și iresponsabile și acesta a solicitat Chișinăului scuzele de rigoare. Chișinăul nefiind receptiv la solicitarea Bucureștiului, mai mulți oficiali români de rang înalt și-au suspendat vizitele oficiale în Republica Moldova, printre acestea numărându-se și vizita prim-ministrului României, Adrian Năstase.

Schimbul de declarații dure a continuat și pe parcursul anului 2002. Totuși sfârșitul anului 2002 oferă părților o nouă oportunitate de a redemara dialogul politic suspendat de mai bine de un an. La 19 octombrie 2002, președinții Republicii Moldova și României, Vladimir Voronin și Ion Iliescu, se întâlnesc la Beirut cu ocazia Summitului Francofoniei. În contextul acestei întâlniri dâșii convin asupra creării unui grup de lucru format din reprezentanți ai instituțiilor prezidențiale și guvernelor din ambele state pentru a analiza situația existentă și să elaboreze propuneri destinate soluționării problemelor ce împiedică evoluția relațiilor bilaterale. Anume în urma acestei înțelegeri de principiu, la 25 ianuarie 2003, la Chișinău se deplasează consiliera președintelui României pe probleme de relații externe, Simona Miculescu. Dna Miculescu este primită de președintele Vladimir Voronin, iar discuțiile lor se axează, în primul rând, pe demararea consultărilor la nivel de experți, care ar fi trebuit să examineze stadiul curent al relațiilor bilaterale, să identifice soluții pentru depășirea crizei politice și să elaboreze în comun un program de extindere și aprofundare a relațiilor bilaterale.

Dezghețul survenit în relațiile Republicii Moldova cu România de la începutul anului 2003 permite ministrului de Externe al României, Mircea Geoană, să se deplaseze la 1 aprilie 2003, la Chișinău. În urma întrevederilor și discuțiilor pe care acesta le are cu președintele Vladimir Voronin și cu ministrul de Externe moldovean, Nicolae Dudău, părțile cad de acord să urgenteze semnarea Tratatului politic de bază, iar reglementarea juridică a frontierei moldo-române să se bazeze pe principiul succesiunii la traseul liniei de frontieră dintre fosta URSS și România²⁰.

¹⁹„Ministrul Justiției a acuzat România de expansionism”, Basa-press, 03.10.2001.

²⁰„Ministrul român de Externe anunță reluarea dialogului politic București-Chișinău”, Basa-press, 01.04.2003.

Pentru a pune în practică respectivele înțelegeri, părțile au convenit, de asemenea, să constituie delegațiile oficiale pentru a iniția în cel mai scurt timp prima rundă de negocieri. Ministrul român de Externe a sonorizat, totodată, la Chișinău trei mesaje importante: a reiterat sprijinul României pentru aderarea Republicii Moldova la Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (PCESE); a comunicat alinierea României la decizia Consiliului UE din 27 februarie 2007 privind introducerea restricțiilor de circulație în UE pentru liderii secesioniști din regiunea transnistreană a Republicii Moldova; de asemenea, a dat asigurări că Guvernul României nu va introduce regimul de vize pentru cetățenii moldoveni înainte de anul 2007, până atunci urmând să fie găsite argumente pentru formule ce ar putea excepta de la obligativitatea vizelor categoriile de cetățeni ai Republicii Moldova care manifestă un interes deosebit pentru dezvoltarea relațiilor cu România.

Vizita la Chișinău a ministrului român de Externe a fost interpretată în ambele capitale ca o relansare de facto a dialogului politic moldo-român. Această relansare s-a dovedit în cele din urmă una iluzorie. La scurt timp după vizită la Chișinău a lui Mircea Geoană, și anume la 16 aprilie 2003, la București se reunesc comitetele interministeriale de cooperare moldo-română, care au, însă, pe agenda lor de lucru doar probleme de ordin economic. În paralel, sunt reluate consultările bilaterale cu privire la Tratatul politic de bază dintre Republica Moldova și România. În timpul vizitei sale la Chișinău, ministrul român de Externe, Mircea Geoană, propune autorităților moldovene semnarea unei declarații de parteneriat privilegiat european între ambele state. Ideea nu găsește susținerea cuvenită la Chișinău. Guvernul moldovean propune, în schimb, renegocierea Tratatului politic de bază parafat în aprilie 2000. Răspunsul Bucureștiului este și mai puțin flexibil.

Prin vocea șefului său, Adrian Năstase, Guvernul român anunță la 2 octombrie 2003, la Strasbourg, că semnarea unui tratat politic de bază între România și Republica Moldova este inutilă. Solicitat să comenteze afirmația lui Adrian Năstase privind inutilitatea semnării Tratatului politic de bază între Republica Moldova și România, președintele Voronin declară că aceasta este o decizie unilaterală a Bucureștiului, care poate fi înțeleasă după ce Chișinăul a insistat asupra redactării substanțiale a textului deja parafat în aprilie 2000²¹. Totodată, el respinge ideea semnării unei declarații comune moldo-române de cooperare europeană pe motiv că un astfel de parteneriat nu va accelera integrarea Republicii Moldova în UE în condițiile în care România nu este membru al UE. Astfel, din cauza pozițiilor diametral opuse între părți, consultările bilaterale la subiectul tratatului politic de baza ajung din nou în impas în toamna anului 2003.

În toamna anului 2003, dialogul politic moldo-român înregistrează o stagnare generală pe fundalul avizării pozitive de către Guvernul moldovean a proiectului Concepției Politicii Naționale de Stat, conform căreia „moldovenii sunt naționalitatea fondatoare a statului, iar împreună cu reprezentanții altor etnii: ucrainenii, rușii, găgăuzii, bulgarii, evreii, românii, belorușii, rromii, polonezii și alții constituie poporul Moldovei pentru care Republica Moldova este patria lor comună”²². În același proiect se mai anunța că

²¹„Președintele Voronin a susținut la Strasbourg o conferință de presă”, Basa-press, 02.10.2003.

²²Concepția Politicii Naționale a Republicii Moldova, www.parlament.md/download/laws/ro/546-XV-19.12.2003.doc

„pentru Moldova este caracteristic bilingvismul moldo-rus și ruso-moldovenesc statornic istoricește, care în actualele condiții este necesar să fie dezvoltat și perfecționat”²³. Întâmplător sau nu, dar nu putem să nu remarcăm faptul că înrăutățirea calității dialogului politic se produce în paralel cu desfășurarea negocierilor secrete moldo-ruse cu privire la soluționarea conflictului transnistrean pe baze federative.

Începând cu octombrie 2003, asistăm din nou la exteriorizarea publică a neînțelegerilor dintre Chișinău și București. Și de această dată, Consiliul Europei (CoE) este scena aleasă pentru amplificarea lor. La 9 octombrie 2003, reprezentantul permanent al Republicii Moldova la CoE, Alexei Tulbure, informează Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei despre problemele existente în relațiile Republicii Moldova cu România, declară că aceste probleme nu pot fi soluționate în cadrul dialogului bilateral și, prin urmare, solicită asistența forului de la Strasbourg în depășirea divergențelor acumulate între Chișinău și București²⁴.

Declarația lui Tulbure este recepționată cu dezaprobare la București. Într-un comunicat de presă al Ministerului Afacerilor Externe al României, declarațiile făcute la Consiliul Europei de reprezentantul Republicii Moldova sunt calificate de autoritățile române ca fiind lipsite de suport real și necorespunzătoare spiritului european pe care România dorește să-l imprime relațiilor bilaterale cu Republica Moldova²⁵. Mai mult decât atât, în opinia Ministerului român de Externe, schimbarea bruscă a limbajului politic de către reprezentanții Republicii Moldova este expresia dificultăților persistente în gestionarea unor aspecte complexe de natură identitară și politică²⁶.

Discutarea și aprobarea la 19 decembrie 2003 a Concepției Politicii Naționale de către majoritatea comunistă din Parlamentul de la Chișinău exacerbează tensiunea existentă deja între București și Chișinău. Anume în acest context președintele României, Ion Iliescu, reacționează tranșant, declarând, la 18 decembrie 2003, că partidul de guvernământ din Republica Moldova este un partid comunist cu „năravuri staliniste” și a condamnat campania anti-românească declanșată la Chișinău²⁷. Răspunsul președintelui moldovean, Vladimir Voronin, nu a întârziat să vină. Cu ocazia unui interviu acordat, în ajun de An Nou, postului local de televiziune NIT, președintele Voronin declară că România a rămas unicul imperiu în Europa, constituit din Moldova, Dobrogea și Transilvania și că Republica Moldova va apela la comunitatea internațională dacă nu va putea scăpa de „ajutorul rudelor de peste Prut”²⁸.

Eșecul Memorandumului Kozak din noiembrie 2003 este urmat de înrăutățirea relațiilor Republicii Moldova cu Rusia și, în paralel, de reorientarea bruscă a guver-

²³Ibidem.

²⁴„Chișinăul cere Consiliului Europei să se implice în «depășirea divergențelor existente» în relațiile moldo-române”. Basa-press, 11.10.2003.

²⁵„Ministerul de Externe de la București respinge acuzele la adresa României formulate de Reprezentantul Chișinăului la Strasbourg”, Basa-press, 13.10.2003.

²⁶Ibidem.

²⁷„Președintele României consideră că partidul de guvernământ de la Chișinău este un partid comunist cu «năravuri staliniste»”, Basa-press, 19.12.2003

²⁸Președintele Vladimir Voronin consideră că România “trebuie să înceteze intervenția în Republica Moldova”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=27274>

nării de la Chișinău spre aprofundarea relațiilor cu UE. Nouă conjunctură regională oferă Chișinăului și Bucureștiului o nouă oportunitate pentru depășirea blocajelor existente. În consecință, pe parcursul anului 2004 ambele capitale renunță la discursul ostil, iar veștile pozitive vin să ia treptat locul celor negative în relațiile moldo-române. De exemplu, la 1 aprilie 2004, la Chișinău și Iași sunt organizate, în paralel, seminare comune în cadrul cărora reprezentanții Republicii Moldova și ai României se pun de acord asupra elaborării Programului de Vecinătate, ce s-ar înscrie în contextul extinderii spre Est a UE.

Datorită (în mare parte) susținerii acordate de România, în 2004 Republica Moldova este acceptată în calitate de observator la Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (PCESE). De asemenea, România sprijină inițiativa președintelui moldovean Vladimir Voronin cu privire la semnarea de către Rusia, Ucraina, România, OSCE, SUA și UE a unui pact de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova²⁹. În domeniul cooperării economice, la 9 august 2004, autoritățile române anunță că Republica Moldova și România au pregătit pentru a pune în funcțiune linia electrică de tensiune înaltă ce leagă ambele state, pentru a asigura securitatea energetică a Republicii Moldova. În toamna aceluiași an este reluat dialogul bilateral la nivel instituțional. Astfel, la 8 noiembrie 2004, la Chișinău este organizată reuniunea Comisiei mixte interguvernamentale moldo-române de colaborare economică și de integrare europeană, iar discuțiile au ca laitmotiv necesitatea dezvoltării unei cooperări pragmatice între Chișinău și București.

1.4. Perioada prieteniei iluzorii: ianuarie 2004 – aprilie 2006

Alegerea lui Traian Băsescu în calitate de președinte al României în decembrie 2004 este urmată de impulsivitatea dialogului politic dintre Chișinău și București. Integrarea europeană a Republicii Moldova și României devine platforma politică care facilitează apropierea dintre nou alesul președinte al României și președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, aflat la sfârșit de mandat. De altfel, la acea etapa, guvernarea de la Chișinău era preocupată de asigurarea condițiilor necesare, atât pe plan intern cât și extern, în vederea câștigării alegerilor parlamentare din februarie 2005 de către PCRM, precum și a realegerii lui Vladimir Voronin în funcția de președinte al Republicii Moldova.

Fiind în relații reci cu vechiul partener strategic – Rusia, Vladimir Voronin și echipa sa reorientează politica externă a Republicii Moldova în direcția apropiării de UE. Integrarea europeană devine elementul principal al campaniei electorale desfășurate de PCRM și secretarul general al acestuia – președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin. Distanțarea de Federația Rusă și asumarea integrării europene ca obiectiv strategic al politicii externe îi asigurau președintelui Vladimir

²⁹Ideea semnării unui pact de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova a fost enunțată de președintele Vladimir Voronin în iunie 2004 în fața ambasadorilor străini acreditați la Chișinău. Conform proiectului original propus de Chișinău, prin semnarea acestui pact, Rusia, Ucraina, OSCE, România, SUA și UE s-ar fi angajat să garanteze neutralitatea permanentă a Republicii Moldova. Proiectul Chișinăului a fost modificat ulterior, iar la propunerea SUA clauza garantării internaționale a neutralității permanente a țării noastre a fost exclusă.

Voronin bunăvoința Occidentului. De altfel, nu fără consimțământul Occidentului, în Republica Moldova, aflată în ajun de alegeri parlamentare, se deplasează liderul Revoluției Trandafirilor – președintele Georgiei, Mihail Saakașvili, liderul Revoluției Oranj – președintele Ucrainei, Viktor Iușcenko, și liderul alianței oranj „Democrație și Adevăr” de la București – președintele României, Traian Băsescu.

Vizita președintelui Traian Băsescu la Chișinău din 21 ianuarie 2005 pune începutul unei noi perioade de cooperare în relațiile bilaterale moldo-române³⁰. Susținerea de care președintele Voronin și echipa sa au beneficiat în timpul campaniei electorale din iarna anului 2005, semnarea Planului de acțiuni dintre Republica Moldova și UE, precum și adoptarea de către noul Parlament al Republicii Moldova a Declarației privind parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor de integrare europeană³¹ au creat împreună condiții prielnice pentru apropierea Chișinăului de București. Întors la București după vizita sa fulger la Chișinău, Traian Băsescu declară entuziasmat că „politicianul Vladimir Voronin este un om care a înțeles ce are de făcut pentru țara lui, pentru Moldova, că drumul spre Vest este o componentă obligatorie a politicii externe și că standardele UE trebuie să înceapă a fi respectate, dacă a luat această opțiune”³². La rândul său, cu ocazia unui interviu acordat postului de radio rusec „Eho Moskvî”, președintele Voronin argumentează dorința Republicii Moldova de a dezvolta relații de prietenie cu România, deoarece România va deveni membru al UE, iar Republica Moldova va deveni membru asociat al UE³³. Cu aceeași ocazie, dânsul ține să remarce că în timp ce fosta conducere a României a fost preocupată mai mult de valorile istorico-filologice, decât de problemele economice reale, odată cu venirea lui Traian Băsescu la Președinția României situația s-a schimbat, iar relațiile moldo-române ar putea renaște³⁴.

Pe parcursul anului 2005 asistăm la o revigorare rapidă a relațiilor bilaterale pe toate planurile. Republica Moldova devine un subiect constant al discuțiilor purtate de președintele României cu prim-ministrul Marii Britanii, Tony Blair, și cu președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, în februarie 2005, cu președintele SUA, George Bush, în martie 2005 și cu președintele Ucrainei, Viktor Iușcenko, în aprilie 2005, iar președintele Voronin este informat de fiecare dată telefonic despre conținutul discuțiilor avute de către omologul său de la București cu mai marii lumii. Dialogul politic moldo-român nu mai este prizonierul unor subiecte sensibile precum negocierea Tratatului politic de bază și a Acordului privind regimul frontierei de stat. Un șir de alte subiecte importante – printre care contribuția României la

³⁰„Președintele Traian Băsescu în vizită la Chișinău”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2005/01/050121_basescu_voronin.shtml

³¹La 24 martie 2005 a fost adoptată Declarația Parlamentului RM privind parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene, care prevede consensul larg al partidelor parlamentare cu privire la promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrarea europeană.

³²„România nu va interveni decât diplomatic în conflictul dintre Republica Moldova și Transnistria”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=32920>

³³„Moldova are nevoie de România, deoarece aceasta va deveni în curând membru al Uniunii Europene”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=33222>

³⁴Ibidem.

reglementarea conflictului transnistrean, sincronizarea eforturilor de integrare europeană ale Chișinăului și Bucureștiului, includerea Republicii Moldova în pachetul Balcanilor de Vest de aderare la UE, mersul reformelor democratice în Republica Moldova sau asigurarea securității energetice a țării noastre – devin teme uzuale pe agenda dialogului politic moldo-român.

Declarațiile ostile la adresa Bucureștiului dispar din discursul președintelui Voronin. Dimpotrivă, acesta se pronunță cu diferite ocazii în favoarea dezvoltării unor relații cât mai apropiate cu România, salută susținerea constantă a Chișinăului de către București în cadrul organizațiilor internaționale și regionale, apreciază învierea relațiilor economice bilaterale și nu uită să mulțumească președintelui României, Traian Băsescu, pentru dezghețarea relațiilor la nivel politic, precum și pentru disponibilitatea de a ajuta Republica Moldova prin livrări de gaze naturale și energie electrică în cazul apariției unor situații critice determinate de posibile presiuni din exterior.

Totuși, agendele Chișinăului și Bucureștiului cu privire la evoluția cooperării lor bilaterale nu coincid întru totul. De exemplu, dorința României de a juca un rol în soluționarea chestiunii transnistrene, prin formularea propriului plan de rezolvare a conflictului, este descurajată de Chișinău pe motiv că astfel vor fi puse în pericol negocierile propriu-zise. Pe linia integrării europene, intenția României de a juca rolul de avocat al Republicii Moldova în UE este recepționată cu răceală de autoritățile de la Chișinău, în viziunea cărora Republica Moldova nu are nevoie de avocați, ci de parteneri³⁵. În ciuda activizării dialogului politic, părțile nu reușesc să ajungă la un compromis cu privire la semnarea Tratatului politic de bază. În timp ce Bucureștiul optează pentru semnarea unui acord de parteneriat european³⁶, Chișinăul propune României semnarea unui tratat de parteneriat și colaborare, variantă considerată de autoritățile române ca fiind depășită la nivel european³⁷. Mai mult decât atât, treptat devine tot mai clar că ambele capitale își fundamentează pe formule diferite și contradictorii propriile viziuni de dezvoltare a relațiilor bilaterale. În viziunea Bucureștiului, România își va construi relațiile cu Republica Moldova pornind de la principiul „un popor, două state”³⁸. Această viziune este, însă, în contradicție totală cu cea a guvernării comuniste de la Chișinău, care dorește o cooperare cu Bucureștiul în baza principiului „două popoare, două state”³⁹. Toate aceste elemente discordante au alimentat, mai întâi, apariția unor sincope în dialogul politic dintre

³⁵ „Moldova are nevoie de parteneri, nu de avocați”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2006/05/060511_moldova_romania_relatie.shtml

³⁶ „Tratatul bilateral – viziuni diferite la Chișinău și București”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2006/04/060427_moldova_romania_tratat.shtml

³⁷ „Președintele României susține că UE ar putea avea „o foaie de parcurs” pentru Republica Moldova», Basa-press, 20.01.2006.

³⁸ „Traian Băsescu: Avem avantajul că suntem contributivi cu soluții în poziția Uniunii Europene în raport cu Transnistria, ceea ce este foarte important”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=34643>

³⁹ „Voronin l-a felicitat pe Băsescu cu ocazia Zilei Naționale a României”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=37019>

Chișinău și București, iar apoi au dus la degradarea accelerată a relațiilor moldo-române până la impasul aproape total din decembrie 2007.

1.5. Perioada confruntărilor continue: aprilie 2006 – decembrie 2008

Cât n-ar părea de paradoxal, dar anume integrarea europeană – platforma ce i-a apropiat pe cei doi șefi de stat, V. Voronin și T. Băsescu – a devenit în vara anului 2006 mărul discordiei dintre Chișinău și București. Începând cu aprilie 2006, la suprafața dialogului moldo-român apar primele semnale că între cele două capitale există diferențe de principiu în abordarea subiectului integrării europene a Republicii Moldova. Aflat la 17 aprilie 2006 în vizită de lucru la Chișinău, ministrul român de Externe, Mihai Răzvan Ungureanu, declară că „România este șansa de integrare europeană a Moldovei”⁴⁰. În timpul acestei vizite, el sugerează Chișinăului să decidă repede dacă are nevoie de această șansă sau nu, pentru că „nu există și-și, există ori-ori, iar celebrul proverb cu mielul deștept care sugerează de la două oi nu-și are aplicare în Uniunea Europeană”⁴¹. Ministrul român de Externe ține, de asemenea, să reitereze că în viziunea Bucureștiului semnarea unui acord de parteneriat european ar fi mai convenabil pentru ambele părți decât semnarea unui simplu tratat politic de bază, depășit ca formă și conținut⁴².

Îndată după consumarea vizitei ministrului de Externe al României, la Președinția Republicii Moldova este organizată o reuniune specială având ca subiect evoluția relațiilor moldo-române. În urma acestei reuniuni, Chișinăul atrage atenția Bucureștiului că semnarea Tratatului politic de bază între Republica Moldova și România, precum și a Acordului de frontieră va „marca un jalon incontestabil în consolidarea imunității de politică externă a statalității moldovenești”⁴³ și, de asemenea, va constitui cea mai importantă investiție de politică externă a României în reglementarea transnistreană și consolidarea securității regionale în bazinul Mării Negre.

La începutul lunii mai 2006, în cadrul unor audieri organizate de Parlamentul Republicii Moldova cu privire la relațiile moldo-române, ministrul moldovean de Externe, Andrei Stratan, declară că Republica Moldova are nevoie de parteneri în procesul de integrare europeană și nu de avocați, aluzie directă la declarațiile anterioare făcute de președintele României, Traian Băsescu, prin care acesta reconfirma angajamentul României de a fi avocatul Republicii Moldova în UE⁴⁴. Cu referire la subiectul tratatului politic de bază, în cadrul acelorași audieri parlamentare, șeful diplomației de la Chișinău anunță că autoritățile moldovene se pronunță în continuare pentru procedura de prezentare și examinare a unui tratat de parteneriat și colaborare între Republica Moldova și România, incluzând aspecte de colaborare atât

⁴⁰ „Mihai Răzvan Ungureanu: România este șansa Moldovei de integrare europeană”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=38899>

⁴¹Ibidem.

⁴²„Tratatul bilateral – viziuni diferite la Chișinău și București”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2006/04/060427_moldova_romania_tratat.shtml

⁴³„La Președinție s-a discutat despre tratatul de bază și tratatul de frontieră cu România”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=39034>

⁴⁴„Moldova are nevoie de parteneri, nu de avocați”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2006/05/060511_moldova_romania_relatie.shtml

politice, cât și interguvernamentale, care au fost reflectate în acordurile anterioare, inclusiv cu alte state, referitor la integrarea europeană⁴⁵.

Diferențele de abordare a tematicii de integrare europeană devin evidente pentru opinia publică din ambele state când la 1 iulie 2006 președintele Traian Băsescu anunță că „România a oferit Republicii Moldova varianta de a intra împreună în Uniunea Europeană, dar decizia le aparține autorităților de la Chișinău și poporului Republicii Moldova”⁴⁶. Declarația în cauză este nuanțată cu mesaje identitar-istorice, care resuscitează fobiile și prejudecățile guvernării comuniste de la Chișinău. De exemplu, în același context, președintele Băsescu a ținut să declare că după reîntregirea Germaniei, România este singurul stat european încă separat în două părți, iar unificarea se va face „în interiorul Uniunii Europene și nu altfel, într-un viitor nu foarte îndepărtat”⁴⁷.

Reacția Chișinăului la declarațiile președintelui României nu întârzie prea mult. La 11 iulie 2006, președintele Vladimir Voronin declară în răspuns că unirea Republicii Moldova cu România nu se va produce nici după aderarea la UE, iar arhitectii acestor scenarii, atât la Tiraspol, cât și la București, trebuie să se împace cu ideea ca asemenea vise sunt irealizabile. Totodată, președintele moldovean s-a pronunțat împotriva oricărei uniri sau creări de confederații, nici chiar pentru a urgenta integrarea în UE sau în alte scopuri. Referindu-se la un plan al României de reglementare a conflictului transnistrean, despre care Bucureștiul anunțase cu două luni înainte, președintele Voronin a evidențiat că acest plan nu a fost prezentat Chișinăului și că în problema transnistreană nu există un deficit de propuneri și planuri. El recomandă României să contribuie la reglementarea conflictului transnistrean prin semnarea Tratatului politic de bază și a Acordului de frontieră cu Republica Moldova⁴⁸.

Treptat dialogul politic moldo-român iese din albia normalității și se transformă într-un schimb dur de replici ce plasează relațiile dintre Republica Moldova și România pe traiectoria unui cerc vicios de declarații și acțiuni necoordonate, unilaterale, provocatoare și chiar ostile. La nivel de declarații, asistăm la permanentizarea unui comportament păgubos pentru ambele părți, și anume: în timp ce președintele Băsescu atinge coarda sensibilă a conexiunilor identitar-istorice ce leagă popoarele din ambele state, președintele Voronin acuză România că atentează la statalitatea Republicii Moldova⁴⁹. Aceste luări de poziții sunt mediatizate pe larg atât în Republica Moldova, cât și România, influențând negativ opiniile publice de pe ambele maluri ale Prutului. Astfel, în opinia publică din România se înrădăcinează tot mai mult o percepție negativă despre conducerea de la Chișinău, iar opinia pu-

⁴⁵Ibidem.

⁴⁶„Traian Băsescu afirmă că România a oferit Republicii Moldova șansa de a intra împreună în UE”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=39910>

⁴⁷Ibidem.

⁴⁸„Vladimir Voronin: Republica Moldova nu se va uni cu România nici după integrarea europeană”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=40035>

⁴⁹„Președintele Vladimir Voronin susține ca România impune Moldovei regulile de joc”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=42148>

blică din Republica Moldova este implicată în noi runde de dispute interne pe teme identitar-istorice. În consecință, atât Bucureștiul cât și Chișinăul nu mai sunt preocupați de rezolvarea problemelor de fond ale cooperării bilaterale, mai mult decât atât capacitatea ambelor părți de a găsi în comun soluții pragmatice și consensuale pentru depășirea respectivelor probleme este serios afectată.

Lipsa unui dialog politic eficient și a unei coordonări corespunzătoare între cele două capitale duce la înmulțirea problemelor curente între Chișinău și București – chestiunea cetățeniei române pentru cetățenii moldoveni, chestiunea consulatelor române, chestiunea Mitropoliei Basarabiei și cea a semnării Convenției privind micul trafic la frontiera moldo-română –, care, în cele din urmă, aruncă dialogul politic dintre Republica Moldova și România într-un impas cvasitotal.

Chestiunea cetățeniei române. În ședința din 5 septembrie 2006, Guvernul României aprobă ordonanța de urgență care modifică Legea cetățeniei române în sensul simplificării procedurii de depunere a dosarelor pentru redobândirea cetățeniei române. Această decizie a generat 450.000 de aplicații de solicitare a cetățeniei române din partea cetățenilor Republicii Moldova⁵⁰, care doreau să călătorească liber, fără vize, în spațiul UE. Gestul Bucureștiului este interpretat de Chișinău drept o provocare instrumentată deliberat în contextul obținerii de către România a certitudinii aderării sale la UE⁵¹. Cert este că respectivele solicitări de cetățenie română au provocat o presiune internă de neglijat asupra guvernului moldovean. Încercând să facă față acestei situații delicate, Chișinăul adoptă o poziție radicală și inflexibilă în negocierile cu Comisia Europeană privind semnarea cu UE a Acordului de facilitare a regimului de vize⁵². Negociatorii moldoveni solicită Comisiei Europene, nici mai mult, nici mai puțin, liberalizarea totală a regimului de vize cu UE. În răspuns, Comisia Europeană respinge solicitarea Chișinăului, prima rundă de negocieri eșuează lamentabil, iar imaginea Republicii Moldova de partener responsabil și previzibil este serios șifonată.

Chestiunea consulatelor române. La 20 octombrie 2006, la București are loc semnarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind regimul călătoriilor reciproce, care introduce obligativitatea vizelor române pentru cetățenii moldoveni. Cuprinse de febra declarațiilor provocatoare, precum și în condițiile unui dialog politic tot mai ineficient, Chișinăul și Bucureștiul nu vor asigura condițiile propice pentru implementarea Acordului privind regimul călătoriilor reciproce. Părțile nu reușesc să convină asupra unei formule de deschidere a două oficii consulare române la Bălți și Cahul. În consecință, Consulatul României de la Chișinău este copleșit, la începutul anului 2007, de fluxul aplicațiilor pentru obținerea vizelor române. Pentru a debloca situația creată, la 16 ianuarie 2007, președintele Traian Băsescu efectuează o vizită fulger la Chișinău unde se întâlnește cu președin-

⁵⁰O. Stamatii (2007), „Și din nou despre Cetățenie”, Unimedia.md, www.unimedia.md/index.php?mod=home&hmod=interviewbyid&id=13

⁵¹Declarația Guvernului RM din 07.03.2007, <http://www.mfa.md/noutati/552/>

⁵²Acordul de facilitare a regimului de vize dintre Republica Moldova și UE a fost parafat la 25 aprilie 2007 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008.

tele Vladimir Voronin. În urma unor discuții tête-à-tête, ambii președinți cad de acord asupra deschiderii temporare a două birouri consulare române la Bălți și Cahul, care ar fi trebuit să reducă presiunea asupra Consulatului român de la Chișinău⁵³.

Revenit de la Chișinău, președintele Băsescu declară că până la acel moment au fost depuse aproximativ 800 mii de cereri pentru obținerea cetățeniei române de către cetățenii Republicii Moldova, iar în cursul anului 2007, acest număr va crește până la 1,5 milioane⁵⁴. La 28 februarie 2007, în timpul ședinței Guvernului de la București, președintele român vine cu noi nuanțări la acest subiect. Traian Băsescu califică necesitatea simplificării procedurilor de acordare a cetățeniei române cetățenilor Republicii Moldova drept nevoie politică și reacție firească la solicitările moldovenilor. Totodată, el anunță că Guvernul României va cumpăra edificii pentru inaugurarea consulatelor române la Bălți și Cahul, precum și pentru deschiderea la Chișinău a unui centru comun de eliberare a vizelor pentru țările din UE, care ar fi urmat să se ocupe inclusiv și de acordarea cetățeniei române pentru cetățenii Republicii Moldova⁵⁵. Intenția României de a deschide un centru comun pentru eliberarea vizelor UE nu a fost coordonată cu partea moldoveană. Faptul că aceasta inițiativă a fost anunțată de autoritățile române, ignorând decizia Republicii Moldova de a inaugura un asemenea centru pe lângă Ambasada Ungariei la Chișinău, a amplificat suspiciunile guvernanților moldoveni față de adevăratele intenții ale părții române. În aceste condiții, autoritățile moldovene reacționează imediat și retractează înțelegerea verbală cu privire la deschiderea celor două secții consulare la Bălți și Cahul. La 5 martie 2007, Guvernul de la Chișinău adoptă o declarație extrem de dură, acuzând România de promovarea unei politici care amenință statalitatea și securitatea națională a Republicii Moldova și face apel la comunitatea internațională să-și folosească influența asupra României, pentru ca aceasta să-și readucă interesele în albia firească a unor relații de bună vecinătate și înțelegere⁵⁶.

Chestiunea Mitropoliei Basarabiei. În toamna anului 2007, problema vizelor este urmată de resuscitarea chestiunii Mitropoliei Basarabiei din Republica Moldova. De această dată catalizatorul problemei a fost decizia Sinodului Bisericii Ortodoxe Române (BOR) de a înființa trei noi eparhii în cadrul Mitropoliei Basarabiei⁵⁷. În opinia Patriarhiei Române, această reactivare a fost o consecință firească a faptului că anterior, printr-o decizie definitivă luată în 2004 de Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova și prin modificările înregistrate la Statutul de organizare și

⁵³„România va deschide în câteva zile consulate la Bălți și Cahul”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=42759>

⁵⁴„România intenționează simplificarea procedurii de acordare a cetățeniei pentru moldoveni”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=43064>

⁵⁵„România va achiziționa în Republica Moldova edificii pentru două consulate și un centru de vize pentru UE”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=43423>

⁵⁶Declarația Guvernului RM din 07.03.2007, <http://www.mfa.md/noutati/552/>; „Vladimir Voronin apreciază că România are mult până la statutul de stat european democratic, iar relațiile cu Rusia se edifică corect și constructiv”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=43457>

⁵⁷„Mitropolia Moldovei critică o decizie a Sinodului BOR”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2007/10/071030_eparhii_mitropolie.shtml

funcționare a Mitropoliei Basarabiei, aceasta din urmă a fost recunoscută drept succesoare spirituală, canonică și istorică a Mitropoliei Basarabiei care a funcționat până în anul 1944, cu eparhiile sale componente: Arhiepiscopia Chișinăului, Episcopia Bălți, Episcopia Basarabiei de Sud și Episcopia Ortodoxă a Dubăsarilor și a toată Transnistria⁵⁸.

Decizia Sinodului BOR provoacă nemulțumirea reprezentanților Mitropoliei Moldovei, aflată sub jurisdicția Patriarhiei de la Moscova. Sinodul Mitropoliei Moldovei califică decizia Patriarhiei Române drept atentat la adresa unității Ortodoxiei și amestec direct și agresiv în teritoriul canonic al altei entități bisericești. Episcopul de Tiraspol și Dubăsari, PS Iustinian, aflat sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei, cataloghează decizia Sinodului Bisericii Ortodoxe Române ca fiind o provocare la adresa Bisericii, Statului și un factor suplimentar de instabilitate în conflictul moldo-transnistrean⁵⁹. În dispută se implică și Patriarhia Rusă de la Moscova, care critică decizia Sinodului BOR, sub pretextul că ar pune în pericol unitatea ortodoxă și cere anularea respectivei decizii⁶⁰. Această dispută eminentamente de natură canonică capătă, însă, amploare politică din cauza implicării președintelui moldovean Vladimir Voronin, care interpretează decizia BOR ca fiind una din manifestările agresiunii permanente a României la adresa Republicii Moldova. La 6 decembrie 2007, aflat în vizită de lucru la Bruxelles, dânsul ține să declare public că România nu a recunoscut statalitatea Republicii Moldova și încearcă să o submineze prin atragerea studenților, preoților și prin acordarea de pașapoarte române cetățenilor moldoveni⁶¹. La 19 decembrie 2007, președintele Voronin aduce noi învinuiri Bucureștiului, declarând că „ceea ce se întâmplă în jurul Bisericii noastre ortodoxe moldovenești, e clar că aceasta este tot un pas și o agresiune din partea României asupra Republicii Moldova”⁶².

Transformarea disputei canonice într-o problemă politică declanșează o vânătoare de vrăjitori în Republica Moldova. La 12 decembrie 2007, Ministerul moldovean de Externe declară persona non grata doi diplomați de la Ambasada României la Chișinău, sub pretextul săvârșirii de către aceștia a unor acțiuni neconforme cu statutul de diplomat⁶³. Decizia Chișinăului este apreciată de București ca reprezentând un gest inamical total nejustificat și care vine în contradicție cu atitudinea constructivă și cooperantă pe care România a manifestat-o în permanență la adresa Republicii Moldova⁶⁴. Cazul celor doi diplomați este urmat în ianuarie 2008

⁵⁸„Patriarhia Română face precizări despre noile eparhii”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2007/10/071031_reactie_bor.shtml

⁵⁹Mitropolia Moldovei critică o decizie a Sinodului BOR”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2007/10/071030_eparhii_mitropolie.shtml

⁶⁰„Biserica Rusă cere anularea înființării eparhiilor”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2007/11/071108_patriarhia_rusa_bor.shtml

⁶¹„Vladimir Voronin acuză România de «agresiune permanentă» la adresa Republicii Moldova”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=47268>

⁶²„România nu recunoaște Moldova ca stat suveran”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2007/12/071219_voronin_presser.shtml

⁶³Comunicat MAEIE al RM din 12.12.2007, <http://www.mfa.md/noutati/1038/>

⁶⁴„MAE român apreciază ca fiind nejustificat gestul autorităților de la Chișinău de a declara per-

de o campanie de hărțuire a preoților Mitropoliei Basarabiei de către autoritățile moldovene⁶⁵. Bucureștiul refuză să răspundă cu aceeași monedă, cu toate acestea devine clar că dialogul politic moldo-român a atins cel mai jos nivel din istoria sa. Paradoxal sau nu, dar anume în aceste împrejurări, la 21 ianuarie 2008, președintele Vladimir Voronin este decorat de patriarhul Moscovei și Întregii Rusii, Alexei al II-lea, „pentru activitatea remarcabilă de consolidare a popoarelor ortodoxe”⁶⁶.

Cu ocazia ceremoniei de decorare, patriarhul Moscovei, Alexei al II-lea, reia mesajul președintelui Voronin privind imixtiunea României în treburile interne ale Republicii Moldova, declarând că, în opinia sa, „actul de reactivare pe teritoriul Moldovei a așa-numitei Mitropolii a Basarabiei, adoptat de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române în 1992, a reflectat aspirațiile cercurilor politice care tind spre integrarea Moldovei în cadrul României. Aceste cercuri încearcă și astăzi să lipsească poporul moldovenesc de dreptul său legitim la identitate și autodeterminare, fapt care contravine normelor fundamentale ale UE și care constituie o încălcare brutală a libertății elementare a omului”⁶⁷. În urma escaladării disputei canonice între cele două patriarhii ortodoxe de la București și Moscova, nu fără implicarea politicienilor de la Chișinău, Biserica Ortodoxă Română renunță la deschiderea celor trei eparhii pe teritoriul Republicii Moldova și sesizează Consiliului Europei cazurile de abuz și intimidare la care au fost supuși clericii și enoriașii din cadrul Mitropoliei Basarabiei⁶⁸.

Chestiunea Convenției privind micul trafic la frontiera moldo-română. Exact în acest context de neîncredere reciprocă, de declarații ostile și lipsă totală de dialog politic și diplomatic, la 25 martie 2008, Guvernul României transmite Guvernului de la Chișinău proiectul Convenției privind micul trafic la frontieră, pentru a fi examinat de partea moldoveană⁶⁹. La 17 aprilie, Guvernul de la Chișinău informează autoritățile române printr-un comunicat de presă că proiectul Convenției privind micul trafic la frontieră utilizează noțiunea „frontiera de stat moldo-română”, care există de facto, dar nu este juridic documentată în plan bilateral. Prin urmare, Guvernul moldovean propune semnarea Convenției în cauză în paralel cu Tratatul privind regimul frontierei de stat între Republica Moldova și România⁷⁰. La 13 mai 2008, tot pe calea comunicatelor de presă, Ministerul de Externe de la Chișinău reiterează această poziție și, mai mult decât atât, propune Bucureștiului să extindă la maxim perimetrul zonei de frontieră care ar intra sub incidența Convenției privind micul trafic la frontiera moldo-română⁷¹.

sona non grata doi diplomați din cadrul Ambasadei Române”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=47352>

⁶⁵ „Mitropolia Basarabiei se va plânge la CEDO”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2008/01/080104_preoti_expulzare_reactii.shtml

⁶⁶ „Patriarhul Rusiei și Vladimir Voronin critică BOR”, BBC, http://www.bbc.co.uk/romanian/moldova/story/2008/01/080121_voronin_aleksi_critici.shtml

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ „Patriarhia română renunță la deschiderea a trei eparhii pe teritoriul Republicii Moldova”, Moldova Azi, <http://www.azi.md/news?ID=48265>

⁶⁹ Marandici, I. (2008), “Zece adevăruri despre Convenția privind micul trafic”, <http://www.timpul.md/Article.asp?idIssue=774&idRubric=7990&idArticle=18242>

⁷⁰ Comunicatul MAEIE al RM din 17 aprilie 2008, <http://www.mfa.md/noutati/2514/>

⁷¹ Declarația MAEIE al RM din 13 mai 2008, <http://www.mfa.md/noutati/2669/>

Propunerea părții moldovene provoacă nedumerire atât la București, cât și la Bruxelles, deoarece ea desconsideră Regulamentul 1931/2006 al Comisiei Europene prin care sfera de acțiune a convențiilor privind micul trafic la frontieră, negociate și semnate de statele membre ale UE cu state terțe, este limitată la zona transfrontalieră de 30-50 km. Această radicalizare neîntemeiată a pozițiilor de către Chișinău trimite un mesaj confuz la București chiar în ajunul runde de consultări moldo-române la nivel de experți cu privire la Acordul privind regimul frontierei de stat și Convenția privind micul trafic la frontieră, din 14-15 mai 2008. În urma acestei declarații a ministerului moldovean, Convenția privind micul trafic la frontieră nu este abordată în timpul consultărilor, iar în ce privește Acordul privind regimul frontierei de stat și Tratatul politic de bază părțile se limitează la o simplă verificare de poziții⁷². Între timp, demisia ministrului român de Externe, Adrian Cioroianu, la 11 aprilie 2008 și numirea lui Lazăr Comănescu la conducerea diplomației de la București, la 14 aprilie 2008, oferă părților un nou prilej pentru reanimarea dialogului politic moldo-român la nivelul celor două instituții diplomatice.

Vizita oficială întreprinsă la Chișinău, la 7 iulie 2008, de ministrul de Externe român, Lazăr Comănescu, a reanimat, într-o anumită măsură, dialogul diplomatic între București și Chișinău, ajuns în impas în decembrie 2007, după ce Chișinăul a expulzat din Republica Moldova doi diplomați români pe care i-a declarat persona non grata⁷³. Cu toate acestea, după cinci luni de la acea vizită, dialogul politic la nivel de șefi de stat, parlamente și executive rămâne în continuare „lipsit de vlagă”. De altfel, nici vizita fulger la Chișinău a președintelui României, Traian Băsescu, din 20 august 2008, nu a fost în măsură să re-impulsioneze dialogul moldo-român⁷⁴.

1.6. Perspectivele evoluției relațiilor R. Moldova cu România

În ultimii 10 ani, politicienii din Republica Moldova (RM) și România au apelat de mai multe ori la noțiunea de pragmatism, încercând astfel să plaseze pe un fâgaș al normalității relațiile bilaterale moldo-române. Însă, de fiecare dată, politicienii de la Chișinău și București au eșuat în încercările lor salutabile. Mai mult decât atât, noțiunea de pragmatism a fost discreditată treptat, astfel încât aceasta s-a transformat mai degrabă într-un eufemism ce ascunde neputința ambelor state de a elabora o strategie comună de dezvoltare a relațiilor de parteneriat. Vizita oficială efectuată la Chișinău, la 7 iulie, de ministrul de Externe al României, Lazăr Comănescu, se dorește a fi un nou început de pragmatism în relațiile Republicii Moldova cu România. În aceste condiții, principala întrebare ce se impune este dacă pragma-

⁷²Comunicatul MAE al României 15 mai 2008, <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=35853&idlnk=2&cat=4>

⁷³„Lazăr Comănescu: România va sprijini în continuare Republica Moldova, pentru ca apropierea sa de UE să se efectueze în pași cât mai rapizi”, Info-Prim Neo, <http://info-prim.md/?x=22&y=16024>

⁷⁴ Vizita președintelui României, Traian Băsescu, la Chișinău a avut loc în contextul turului diplomatic întreprins de șeful statului român în Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan și Turcia pentru a se informa despre consecințele agresiunii ruse în Georgia din 7-8 august 2008. Președinții României și Republicii Moldova, Traian Băsescu și Vladimir Voronin, s-au întâlnit pentru a discuta, în special, situația creată în Osetia de Sud și conflictele înghețate, inclusiv cel transnistrean. Info-Prim Neo, <http://info-prim.md/?a=10&nD=2008/08/20&ay=17009>

tismul mai este un concept credibil, viabil și, mai ales, capabil să aducă dezvoltarea relațiilor noastre cu România în albia normalității.

Chiar și fără o analiză aprofundată a relațiilor Republicii Moldova cu România din ultimii 10 ani, putem afirma că evoluția relațiilor bilaterale moldo-române a avut și, cu regret, continuă să aibă un parcurs sinusoidal, ce poate fi comparat cu un tobogan american, ce provoacă senzații tari oficialilor din cele două capitale, Chișinău și București, și doar amețeli cumplite opiniilor publice din ambele state, mai cu seamă în Republica Moldova.

Este adevărat, acest parcurs sinusoidal a fost întrerupt în repetate rânduri de perioade scurte de pragmatism, ce de fiecare dată surveneau după lungi perioade conflictuale între autoritățile de la Chișinău și București. Apelând la noțiunea de pragmatism, ambele state intenționau să pună relațiile reciproce să reîntre în normalitate și, totodată, să evite sau să soluționeze treptat subiectele politice dificile.

În ultimii 10 ani, evoluția relațiilor Republicii Moldova cu România a fost marcată de trei perioade de pragmatism moldo-român: 1) ianuarie 1998 – aprilie 2000; 2) aprilie – octombrie 2001; 3) ianuarie 2005 – iulie 2006. Actualmente, pare să se prefigureze la orizont cea de-a patra perioadă de pragmatism, care, deocamdată, rămâne o speranță alimentată în mare parte de rezultatele mai mult declarative ale vizitei oficiale întreprinse recent la Chișinău de ministrul de Externe al României, Lazăr Comănescu.

Prima perioadă de pragmatism cuprinde perioada ianuarie 1998 – aprilie 2000 și are ca element definitoriu prezența la cârma ambelor state a partidelor de orientare pro-democratică și pro-integrare în structurile euro-atlantice. La București aceste partide erau reprezentate de Convenția Democratică din România (CDR), iar la Chișinău de Alianța pentru Democrație și Reforme (ADR). Coincidența dintre CDR și ADR la nivelul principiilor și valorilor politice, precum și coincidența obiectivelor de politică internă și externă respectate și urmărite de ambele alianțe democratice au constituit acei factori care au creat premisele necesare pentru inițierea unei perioade pragmatice în relațiile Republicii Moldova cu România în această perioadă. Anume pe durata acestei perioade se observă o diminuare a retoricii identitar-lingvistice, iar în timp ce aceasta din urmă nu mai domină agenda relațiilor bilaterale, dialogul politic dintre Chișinău și București reușește să fie extins și impulsivat la toate cele trei nivele importante: șefi de stat, parlamente și guverne. Pe parcursul acestei perioade se înregistrează un dialog intens între cele două președinții. Doar în anul 1998, președinții Republicii Moldova și României, Petru Lucinschi și Emil Constantinescu, reușesc să se întâlnească de trei ori. Tot în această perioadă, președintele Parlamentului RM, Dumitru Diacov, întreprinde două vizite de lucru la București (în iunie 1998 și aprilie 1999), iar în răspuns, în aprilie 2000, la Chișinău se află în vizită de lucru președintele Senatului României, Mircea Ionescu Quintus. La nivel guvernamental, au loc, în mai 1999, vizita oficială la Chișinău a prim-ministrului României, Radu Vasile, iar în luna august a aceluiași an – vizita oficială la București a prim-ministrului RM, Ion Sturza.

Lista întrevederilor bilaterale poate fi extinsă, însă ceea ce trebuie reținut este că datorită inițierii unui dialog politic intens și extins ca tematici abordate, lipsit de pre-

judecăți și frustrări istorice și, mai ales, axat pe un parteneriat comun în domeniul integrării europene, ambele state au reușit să negocieze și să parafeze, în aprilie 2000, Tratatul de parteneriat privilegiat și cooperare între Republica Moldova și România. De remarcat că Tratatul a fost rezultatul unui compromis asupra unor chestiuni de principiu atins de ambele părți după șapte ani de tratative interminabile. Datorită acestui compromis, s-a reușit elaborarea unui document politic prin care, pe de o parte, Chișinăul și Bucureștiul recunoșteau caracterul special al relațiilor lor bilaterale, întemeiate pe legături strânse cu rădăcini în trecutul istoric, precum și pe comunitatea de cultură și limbă existentă între Republica Moldova și România. Totodată, ambele părți stabileau obiectivele și principiile directorii ce ar fi urmat să ghideze viitorul lor parteneriat privilegiat, axat în special „pe sprijinul reciproc al eforturilor lor de integrare în structurile europene în cadrul unei Europe unite”, precum și pe angajamentul României de „a sprijini activ pe plan internațional acțiunile pe care le va întreprinde Republica Moldova pentru păstrarea unității și integrității sale statale ca unic subiect de drept internațional”.

Dinamizarea dialogului politic a avut un impact pozitiv asupra evoluției cooperării în domeniul economic. În perioada de referință, România se afirmă ca un partener economic major al Republicii Moldova. În primul rând, asistam la o creștere continuă a schimburilor comerciale bilaterale, tendință ce a plasat România pe locul doi în topul partenerilor comerciali ai țării noastre, după Federația Rusă. În același timp, este reluată cooperarea bilaterală în domeniul energetic, ce s-a concretizat prin conectarea Republicii Moldova la sistemul energetic al României. Cooperarea în domeniul energetic este însoțită de o creștere vizibilă a interesului părții române pentru participarea la procesul de privatizare a întreprinderilor industriale din țara noastră.

Dorind să atragă investiții române în Republica Moldova, Guvernul de la Chișinău a propus părții române privatizarea a 51% din acțiunile întreprinderii petroliere moldovenești „Tirex-Petrol”, în contul datoriilor acumulate de Republica Moldova față de România în urma importului de energie electrică. (Inițiativa Guvernului de la Chișinău a eșuat ulterior, fiind trimis astfel un semnal descurajator potențialilor investitori din România.) În același interval de timp, datorită unei bune evoluții a relațiilor dintre Republica Moldova și România și dintre România și Ucraina, a fost posibilă crearea a două euroregiuni: Dunărea de Jos (1998) și Prutul de Sus (2000). Succesele menționate mai sus au fost umbrite însă de neșemnarea de către guvernele de la Chișinău și București a Tratatului de parteneriat privilegiat și cooperare, parafat la Chișinău la 28 aprilie 2000. De altfel, un eșec comun cauzat de instabilitatea politică de la Chișinău din anul 2000, ca și de schimbarea guvernărilor în România în toamna anului 2000 și în Republica Moldova în primăvara anului 2001.

Cea de-a doua perioadă de pragmatism cuprinde etapa aprilie 2001 – octombrie 2001. Pragmatismul din această perioadă are ca esență axarea aproape exclusivă pe cooperarea economică și cultural-educatională, în paralel cu neglijarea, aproape totală, a subiectelor politice spinoase. De această dată, pragmatismul nu mai are la bază coincidența de viziuni pro-reforme democratice și pro-integrare europeană ce a existat între Chișinău și București în perioada 1998-2000. Astfel, în timp ce la București noul partid de guvernământ, Partidul Democrației Sociale din România

(PDSR), împreună cu noul președinte al României, Ion Iliescu, rămân angajați pe calea integrării europene, altfel stau lucrurile la Chișinău, unde la guvernare, pe cale democratică, vine Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), iar președinte al Republicii Moldova este ales liderul PCRM, Vladimir Voronin, care opta deschis pentru integrarea accelerată a Republicii Moldova în CSI și aderarea la Uniunea Rusia-Belarus. În plus, PCRM aduce cu sine un bagaj plin de frustrări și prejudecăți românofobe. Cu toate aceste divergențe, la nivel de agende politice, Chișinăul și Bucureștiul apelează la conceptul de pragmatism pentru a găsi un *modus vivendi*, ce ar preveni situațiile conflictuale ce se anunțau oricum ca fiind iminente, din cauza diferențelor menționate mai sus.

Axarea pe proiectele economice și evitarea subiectelor politice nu au dat rezultatele scontate. Proiectele economice comune au rămas în marea lor majoritate pe hârtie, altfel spus, ele nu au depășit faza de propuneri. Ca exemple în această privință pot servi propunerile Guvernului de la București de a participa la modernizarea și privatizarea sectorului energetic din Republica Moldova, la privatizarea industriei vinului din țara noastră sau de a contribui la construcția unei căi ferate cu ecartament european ce ar uni ambele state. Aceste și alte proiecte economice au rămas fără atenția cuvenită din parte Chișinăului. Totodată, la 19 iulie 2001, chiar în toiul evoluției pragmatice a relațiilor bilaterale, în Parlamentul de la Chișinău este discutată și aprobată, prin votul deputaților comuniști și a șase deputați din Alianța Braghiș, *Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor*, care, printre altele, întărește rolul și statutul limbii ruse în Republica Moldova.

Această Lege pune capăt „armistițiului” identitar-lingvistic convenit tacit de președinții Ion Iliescu și Vladimir Voronin în timpul întrevederii lor oficiale de la București din 1 mai 2001. Aprobarea Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale în Parlamentul RM este interpretată de președintele Ion Iliescu ca reprezentând lansarea teoriei existenței unei limbi moldovenești diferită de cea română, cu scopul de a deznaționaliza românii din Republica Moldova.

Spiritele se încing treptat în ambele capitale, mai ales după ce președintele Vladimir Voronin promulgă menționata Lege la 28 august 2001, deci cu 3 zile înainte de sărbătoarea națională „Limba Noastră cea Română”. La București, formula „un popor, doua state românești” revine în retorica publică a politicianilor români, mai cu seamă în Parlamentul României, care în perioada 2000-2004 avea o influentă facțiune a Partidului România Mare (PRM). Retorica Bucureștiului are ca efect exacerbarea frustrărilor și prejudecăților românofobe ale guvernanților de la Chișinău. În consecință, asistăm la înrăutățirea treptată a calității dialogului politic dintre București și Chișinău, acesta fiind transformat într-un ping-pong de altercații verbale.

În cele din urmă, pragmatismul din perioada aprilie 2001 – octombrie 2001 este aruncat în aer de declarația inamicală la adresa României făcută de ministrul Justiției al RM, Ion Morei, la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) în contextul audierii dosarului Mitropoliei Basarabiei. Prin acea declarație de pomină, ministrul Morei a lansat critici dure la adresa României, pe care a acuzat-o de „*amestec direct în treburile statului suveran și independent Republica Moldova*”, precum și

de „semnarea discordiei între credincioși pentru a se ajunge, în sfârșit, la confruntare și la o perpetuă stare beligerantă, de destabilizare a situației sociale și politice în Republica Moldova”.

Cea de-a **treia perioadă de pragmatism** survine abia în ianuarie 2005 și durează până în iulie 2006. Pragmatismul din perioada de referință are ca platformă comună integrarea europeană a Republicii Moldova și României, lucru devenit posibil odată cu reorientarea spre Vest a vectorului de politică externă a guvernării de la Chișinău și, mai cu seamă, datorită ridicării procesului de integrare a Republicii Moldova în UE la rang de obiectiv strategic, prin consens, de către toate partidele parlamentare, inclusiv de PCRM, care până în 2005 a dat dovadă de o poziție confuză la acest subiect. La Chișinău, începutul acestei perioade se produce în contextul înrăutățirii relațiilor Republicii Moldova cu Rusia după eșecul Memorandumului Kozak, de asemenea sub presiunea revoluțiilor colorate de la Tbilisi (2003) și Kiev (2004) și, în special, pe fundalul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 2005. Toți acești factori l-au determinat pe președintele Vladimir Voronin să opteze pentru o deschidere și un angajament mai mare în raport cu UE, NATO și, desigur, România, astfel încât să asigure o nouă victorie pentru partidul său, PCRM, la alegerile parlamentare din 2005.

Anume pe aripile pragmatismului declarat, președintele României, Traian Băsescu, și președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, stabilesc o puternică, dar efemeră relație personală, ce devine motorul relațiilor moldo-române. De fapt, asistăm la o personalizare accentuată a cooperării bilaterale, în detrimentul instituționalizării acesteia din urmă atât pe verticală, cât și pe orizontală. Noua deschidere încurajează România să anunțe despre intenția sa de a juca un rol mult mai activ în soluționarea problemei transnistrene, Bucureștiul intenționând să propună chiar un proiect propriu de rezolvare a conflictului. De asemenea, Bucureștiul propune Chișinăului să joace rolul de avocat al Republicii Moldova în UE. Ofertele Bucureștiului nu trezesc, însă, entuziasm în rândul factorilor de decizie de la Chișinău. Mai mult, în scurt timp, atât la București, cât și la Chișinău, la suprafață se profilează interpretări diferite ale noțiunii de pragmatism. În timp ce Bucureștiul vede integrarea ambelor state în UE prin prisma „un popor, două state românești”, la Chișinău același proces este văzut prin prisma formulei „două popoare, două state diferite”. În problema transnistreană, în timp ce România optează pentru o implicare mai activă în găsirea unei soluții politice la masa negocierilor, Chișinăul propune Bucureștiului un rol pasiv, și anume să contribuie la soluționarea problemei transnistrene prin semnarea celor două acorduri: Tratatul politic de bază și Acordul privind frontiera dintre Republica Moldova și România.

Pozițiile Bucureștiului și Chișinăului cu privire la Tratatul politic de bază și Acordul privind frontiera, de asemenea, scot în evidență o înțelegere total diferită a noțiunii de pragmatism. Astfel, în timp ce în viziunea Bucureștiului, tratatul politic de bază ar urma să stabilească un parteneriat european cu Chișinăul și să consfințească statutul României de avocat al Republicii Moldova pe calea integrării în UE, Chișinăul oficial dorește semnarea unui ordinar tratat de parteneriat și colaborare care nu numai că ar face abstracție de legăturile istorice, etnice și lingvistice dintre

Republica Moldova și România, dar ar face trimitere expresă și la Tratatul de Pace de la Paris din 1947, considerat o sechelă a trecutului de către politicienii români, iar de guvernanții de la Chișinău – o pavăză în calea iredentismului român. În cazul Acordului privind frontiera, se remarcă aceeași diferență de optică. În timp ce Chișinăul dorește un acord ce ar face trimitere la Tratatul de Pace de la Paris din 1947, prin urmare un acord cu valență politică, Bucureștiul ar fi dispus să semneze un acord pur tehnic de asistență la frontieră, ce ar reglementa interacțiunea autorităților din ambele state în perimetrul frontierei moldo-române.

Toate acestea contradicții au și dus la deraierea cooperării pragmatice din perioada 2005-2006, iar declarația, de altfel cu iz populist, făcută în iulie 2006 de președintele Băsescu, prin care dânsul anunța că ar fi propus președintelui Voronin aderarea concomitentă la UE a României și Republicii Moldova, a constituit de fapt momentul care a scos la suprafață, în toată profunzimea lor, respectivele contradicții de viziuni existente între București și Chișinău.

Vizita oficială întreprinsă la Chișinău, la 7 iulie 2008, de ministrul de Externe român, Lazăr Comănescu, pare să anunțe cea de-a **patra perioadă de pragmatism moldo-român**, ce ar avea ca piatră de temelie sprijinirea Republicii Moldova pe calea integrării în UE. În timpul vizitei ministrului Comănescu la Chișinău, probabil dorind să dea dovadă de spirit pragmatic, președintele Vladimir Voronin a propus părții române deschiderea prin reciprocitate a oficiilor consulare române la Cahul și Bălți și a oficiilor consulare moldovene la Iași și Constanța⁷⁵. Cu toate acestea, deschiderea respectivelor oficii consulare române, precum și semnarea Convenției privind micul trafic de frontieră cu Chișinăul rămân în continuare condiționate de semnarea Acordului privind frontiera moldo-română.

Așa cum se menționează în comunicatul de presă emis de Ministerul de Externe al României, întreprinderile avute la Chișinău de ministrul Lazăr Comănescu cu președintele Vladimir Voronin și ministrul de Externe, Andrei Stratan, au relevat importanța și dorința ambelor părți de a continua eforturile vizând finalizarea Tratatului privind regimul frontierei de stat și a Acordului de parteneriat și cooperare între România și Republica Moldova⁷⁶. Printre altele, după cum a anunțat însuși președintele Voronin în timpul conferinței de presă din 23 iulie, se pare că, într-adevăr, părțile au făcut unele progrese în negocierea celor două acorduri. De exemplu, Chișinăul a renunțat ca respectivele acorduri să mai facă referire la limba moldovenească, precum și să facă trimitere la Tratatul de pace de la Paris din 1947, care, în viziunea guvernării actuale de la Chișinău, ar fi urmat să stea la temelie prezervării inviolabilității frontierei Republicii Moldova cu România. Cu toate acestea, se pare că Bucureștiul și Chișinăul încă n-au ajuns la un consens vizavi de denumirea respectivelor acorduri, fapt ce denotă că nici discuțiile asupra conținutului respectivelor documente nu sunt pe deplin lămurite. Această prezumție nu este lipsită de conținut, deoarece pentru București viitorul tratat politic de bază cu Chișinăul ar urma

⁷⁵Comunicatul MAE al României din 07.07.2008, <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=36429&idlnk=2&cat=4>

⁷⁶Ibidem.

să consfințească legăturile istorice, etnice și lingvistice existente între România și Republica Moldova, precum și să stabilească un parteneriat european cu Chișinăul. În schimb, pentru guvernarea comunistă de la Chișinău atât Tratatul politic de bază, cât și Acordul privind frontiera moldo-română ar trebui, mai întâi de toate, să afirme unicitatea Republicii Moldova și a poporului său în raport cu România.

Printre altele, este ușor de remarcat că guvernarea de la Chișinău din perioada 2001-2008 condiționează pragmatismul său în relația cu Bucureștiul de semnarea Tratatului politic de baza și a Acordului de frontieră cu România. Poziția Chișinăului contravine cu cea a Bucureștiului enunțată de ministrul Comănescu chiar în timpul vizitei sale în Republica Moldova. Or, conform șefului diplomației române, evoluția relațiilor Republicii Moldova cu România nu ar trebui să devină ostatică a condiționării de progresul înregistrat în negocierea celor două acorduri, pentru că, în opinia sa, cadrul politico-juridic existent între Republica Moldova și UE permite avansarea pe toate planurile în relațiile Republicii Moldova cu România, membră a UE din ianuarie 2007⁷⁷.

Având în vedere toate aceste elemente de discordanță existente între Chișinău și București, este logic să ne întrebăm dacă noua perioadă de pragmatism ce se profilează la orizont, precum și noțiunea de pragmatism în sine mai au șanse reale să aducă relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și România în albia unei evoluții normale, stabile, previzibile și cu o dinamică ascendentă.

În ciuda multiplelor discordii și contradicții de substanță între viziunile Chișinăului și Bucureștiului cu privire la dezvoltarea relațiilor lor bilaterale, răspunsul la o eventuală întrebare formulată în termenii schițați mai sus ar fi unul încărcat cu semantică pozitivă. Desigur, noul început fragil de pragmatism, precum și conceptul de pragmatism au șanse de izbândă, însă materializarea acestuia este direct proporțională cu capacitatea ambelor părți de a formula în consens o *Strategie comună de dezvoltare a relațiilor de parteneriat dintre Republica Moldova și România*, care ar urma să fie întemeiată pe obiective și principii convenite de comun acord. Printre respectivele obiective și principii, de care s-ar ghida ambele capitale în dezvoltarea cooperării lor bilaterale, ar putea să se numere:

- transferarea discuțiilor pe teme istorice și identitar-lingvistice din sfera politicii în sfera dezbaterilor științifice;
- abținerea de la retorica și acțiunile de politică internă și externă de natură să submineze evoluția stabilă a relațiilor moldo-române;
- dinamizarea cooperării economice prin lansarea unor proiecte comune infrastructurale în domeniile securității energetice, mediului înconjurător, agriculturii, transporturilor și telecomunicațiilor. În domeniul transporturilor, construirea unei căi ferate cu ecartament european ce ar lega Republica Moldova de România și UE ar fi, fără îndoială, un început de bun augur;
- declararea teritoriului frontalier moldo-român spațiu de cooperare transfrontalieră europeană, ce ar urma să fie ținta unor proiecte infrastructurale comune finanțate din fondurile structurale ale UE;

⁷⁷„Lazăr Comănescu: Republica Moldova și România nu trebuie să devină ostaticele negocierii tratatelor”, Newsin, 07.07.2008.

- renunțarea la principiul condiționalității în relațiile dintre Chișinău și București, pentru că, așa cum demonstrează și realitățile prezente, condiționarea evoluției relațiilor moldo-române de semnarea unor acorduri nu este nicidecum de natură să îmbunătățească încrederea între părți;
- axarea cooperării bilaterale pe ideea pregătirii Republicii Moldova pentru eventuala integrare în UE. Însă, pentru a face posibilă și credibilă o astfel de cooperare, mesajele și luările de poziție ale României vizavi de Republica Moldova ar urma să se identifice cât mai mult posibil cu cele ale UE. Doar astfel, forțele politice de la Chișinău, care mai sunt încă dominate de frustrări și prejudecați istorice vizavi de România, vor avea mai puține motive și pretexte să pună la îndoială sinceritatea Bucureștiului, să acuze România de imixtiune în treburile interne ale Republicii Moldova sau să o suspecteze de iredentism;
- semnarea Tratatului politic de bază și a Acordului privind frontiera ar urma să se axeze pe facilitarea dezvoltării unui parteneriat european de lungă durată între București și Chișinău. Desigur, aceste două acorduri ar trebui să ia în calcul susceptibilitățile principalilor actori politici de la București și Chișinău, de care depinde, de fapt, ratificarea lor;
- de asemenea, Bucureștiul și Chișinăul ar trebui să contribuie la îmbunătățirea expertizei comune în domeniul dezvoltării relațiilor bilaterale. În acest sens, o soluție ar fi instituirea unui Centru comun de studii strategice ce ar oferi consultanță echidistantă ambelor guverne.

2. Relațiile Republicii Moldova cu Ucraina

Victoria Boian, coordonator de programe, APE

2.1. Relațiile moldo-ucrainene – un parteneriat pe muchie de cuțit

Relațiile de colaborare dintre Republica Moldova și Ucraina reprezintă un subiect de o importanță majoră pentru viața social-politică și economică a ambelor state. Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, Republica Moldova și Ucraina au căpătat un nou statut pe arena internațională, iar aceasta a dus la apariția și instituționalizarea unor noi relații. Unul dintre elementele primordiale ale noilor state democratice era stabilirea relațiilor de bună vecinătate și aderarea la principalele organizații internaționale care și-ar fi adus suportul la dezvoltarea democratică a acestora. Astfel, în 1992 Republica Moldova și Ucraina, care și-au declarat independența față de URSS la doar trei zile diferență, semnează Protocolul cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice, protocol ce a intrat în vigoare în același an. Tot în 1992 este semnat Tratatul de bună vecinătate, prietenie și colaborare între Republica Moldova și Ucraina, tratat ce pune bazele cooperării dintre cele două state independente.⁷⁸

Atât Republica Moldova cât și Ucraina au drept obiectiv principal al politicii externe integrarea europeană, ceea ce presupune eforturi continue ale statelor respective în vederea conformării situației socioeconomice și politice la standardele europene. Ca urmare, existența unor relații de bună vecinătate și colaborare între Moldova și Ucraina ar constitui un atu în aspirațiile lor europene. Acesta este scenariul ideal, însă nu și cel real. Colaborarea dintre Republica Moldova și Ucraina ar putea fi caracterizată printr-o oscilație permanentă între relații bune și reci, predominând cele reci.

În ultimii 10 ani au existat mai multe subiecte ce au dominat dialogul politic dintre Republica Moldova și Ucraina. Unul dintre acestea este rolul Ucrainei în reglementarea diferendului transnistrean. Acest subiect este important pentru ambele state, deoarece implică atât securitatea națională a acestora, cât și relațiile lor comercial-economice și politice. Ucraina a avut un aport considerabil în reglementarea problematicei transnistrene în perioada 1998-2008, luând în considerație faptul că, la propunerea acesteia, Republica Moldova a adoptat în iulie 2002 Legea „Cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)”. Tot în acest context, este necesar să analizăm situația privind demarcarea frontierei de stat, ce nu a fost finalizată în raionul Giurgiulești și la Centrala Electrică din Novo-Dnestrovsk. Un alt subiect îl reprezintă relațiile comercial-economice și energetice, evoluția și starea actuală a acestora.

2.2. Subiectele actuale ale parteneriatului moldo-ucrainean

Problemele de frontieră. Tratatul de frontieră dintre R. Moldova și Ucraina a fost semnat la Kiev la 18 august 1999, în perioada președinției lui Petru Lucinschi și a intrat în vigoare în 2002, fiind ratificat de autoritățile comuniste. Conform Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei cu privire la colaborarea în

⁷⁸Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, <http://www.mfa.gov.md/politica-externa/ua/#juridic>, 12 august 2009

problemele grănicerești, ambele state au convenit ca, până la încheierea unui tratat cu privire la frontieră, să considere drept frontieră între Republica Moldova și Ucraina frontiera existentă între RSS Moldovenească și RSS Ucraineană până la proclamarea independenței Moldovei și Ucrainei. Conform acestui Acord, s-a prevăzut începerea lucrărilor de delimitare a frontierei, care s-a încheiat odată cu intrarea în vigoare a Tratatului între Republica Moldova și Ucraina privind frontiera de stat⁷⁹. Delimitarea frontierei de stat este urmată de faza a doua – demarcarea, proces care constituie un subiect delicat, luând în considerație faptul că nu a fost încă finalizat.

După un șir de reuniuni ale Comisiei interguvernamentale moldo-ucrainene, s-a ajuns la înțelegerea că tratatul va prevedea schimburi de teritorii în zonele localităților Giurgiulești, Basarabeasca și Palanca. Astfel, în schimbul a șapte kilometri din zona Palanca, situată la frontieră, Ucraina urma să cedeze 100 de metri de teren din zona construcției terminalului Giurgiulești de pe Dunăre. Această decizie a nemulțumit locuitorii din Palanca, care s-au adresat de nenumărate ori autorităților, cerând neratificarea protocolului adițional la Tratatul de frontieră dintre cele două state. Nemulțumirea era provocată de faptul că între șosea și hotarul cu Ucraina se aflau circa 900 de hectare, la care locuitorii satului Palanca considerau că nu vor avea acces dacă tratatul va fi ratificat.

Parlamentul Republicii Moldova a condiționat ratificarea Tratatului de frontieră prin semnarea unui regulament de exploatare a segmentului de drum Odesa–Reni din regiunea localității Palanca, precum și prin ratificarea de către Rada Supremă a Ucrainei a unui acord semnat în 1994 privind recunoașterea reciprocă a proprietăților aflate pe teritoriul lor, dat fiind că Republica Moldova deține pe teritoriul Ucrainei mai multe stațiuni balneare, estimate la sute de mii de dolari. Recunoscând imperfecțiunea Tratatului între Republica Moldova și Ucraina privind frontiera de stat, majoritatea parlamentară comunistă, sprijinită de trei deputați din Alianța Braghiș, l-a ratificat totuși cu 73 de voturi pentru și 20 împotriva, opoziția contestând vehement protocolul adițional⁸⁰. Conform protocolului adițional respectiv, Republica Moldova transmite în proprietate (posesiune, folosință și administrație) Ucrainei sectorul de autostradă Odesa–Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova, care are o lungime de 7,77 km, precum și sectorul de teren, prin care trece acesta, sectorul transmis constituind proprietatea Ucrainei pe teritoriul Republicii Moldova⁸¹.

Protocolul adițional stipulează că exploatarea și deservirea autostrăzii și tuturor construcțiilor necesare pentru aceasta pe sectorul transmis se înfăptuiesc de Ucraina. Republica Moldova are dreptul de a folosi fără plată sectorul de autostradă menționat, iar trecerea locuitorilor localității Palanca, care circulă cu vehicule pe teritoriul învecinat sectorului transmis, se efectuează pe drumul de ieșire la sectorul indicat la kilometrul 57-400. Toate celelalte drumuri de ieșire existente pe sectorul trans-

⁷⁹E. Revenco, „Aspecte juridice ale organizării frontierelor”. In: *Noile frontiere în Europa de Sud-Est, Republica Moldova, Ucraina, România*, pag. 97-106.

⁸⁰„Parlamentul de la Chișinău a ratificat tratatul de frontieră cu Ucraina”, Basa-press, 12 iulie 2001.

⁸¹Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat.

mis din partea satului Palanca sunt închise. Pe sectorul transmis, Ucraina este cea care efectuează controlul rutier. De asemenea, pe sectorul respectiv nu se va efectua controlul de frontieră, vamal și alte tipuri de control, care se efectuează la trecerea frontierei de stat⁸².

O altă problemă ce prevează în relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina este terminalul Giurgiulești. Darea în exploatare a acestui obiectiv oferă Republicii Moldova ieșire la Marea Neagră. Ucraina este îngrijorată de dezvoltarea rapidă de către Republica Moldova a infrastructurii în această regiune (la început a fost lansat un terminal petrolier, apoi primul port de pasageri și se preconizează începerea funcționării unui terminal cerealier), ea considerând că astfel porturile ucrainene nu numai că se confruntă cu o presiune din partea noului concurent, ci și cu probleme din partea Moldovei în soluționarea chestiunilor de transportare auto. În ce privește proprietățile Republicii Moldova de pe teritoriul Ucrainei, conform unui acord bilateral din 29 mai 2006, Ucraina a recunoscut dreptul de proprietate al Moldovei asupra unui număr de 47 de obiective din totalul de 108, iar Moldova – dreptul de proprietate al Ucrainei asupra a două obiective de pe teritoriul moldovenesc din totalul de trei. Reglementarea relațiilor de proprietate este unul dintre subiectele ce rămâne pe agenda relațiilor dintre Republica Moldova și Ucraina⁸³.

Ratificarea Tratatului privind frontiera de stat a fost urmată de disensiuni referitor la efectuarea controlului comun la posturile vamale moldo-ucrainene. Reprezentanții Parlamentului European au recomandat de nenumărate ori autorităților Republicii Moldova să instituie un control, deoarece frontiera de est a Republicii Moldova nu este controlată în mare parte de autoritățile de la Chișinău, ci de cele ale autoproclamatei republici transnistrene, iar securizarea frontierelor de stat este unul din angajamentele statelor membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Pentru a depăși problematica controlului comun al frontierei de stat, Republica Moldova și Ucraina, în iunie 2005, au expediat o scrisoare comună secretarului general al Uniunii Europene, prin care au solicitat monitorizarea UE a sectorului transnistrean al frontierei moldo-ucrainene (lungimea totală a hotarului este de 1 222 km, din care 452 km revin segmentului transnistrean), precum și crearea bazei tehnico-materiale pentru o monitorizare permanentă a întregului hotar moldo-ucrainean.

Astfel, la 7 octombrie 2005 a fost semnat la Palanca Memorandumul trilateral de asistență a Misiunii Uniunii Europene la frontiera moldo-ucraineană (EUBAM)⁸⁴, activitatea ei fiind lansată pe 30 noiembrie 2005. Misiunea este un organ de consultanță și un organ tehnic și nu are putere executivă. Printre obiectivele Misiunii am putea enumera⁸⁵:

⁸²Ibidem.

⁸³„Moldova și Ucraina vor rezolva probleme de proprietate”, Infotag, 22 mai 2008.

⁸⁴Sediul central al Misiunii se află în orașul Odesa, Misiunea dispune de 7 oficii în teren amplasate la frontiera moldo-ucraineană: 3 de partea moldovenească și 4 de cea ucraineană. La început Misiunea a fost constituită pentru 2 ani. Ulterior, termenul de activitate al Misiunii a fost prelungit până în anul 2011.

⁸⁵Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontiera dintre Moldova și Ucraina, <http://www.eubam.org/index.php?action=show&sid=gq0ib2tn60enyd0ac5hkwrlh23oeitup&id=161>

- colaborarea cu Moldova și Ucraina în scopul armonizării standardelor și procedurilor lor de gestionare a frontierei cu cele în vigoare în statele membre ale UE;
- asistarea la întărirea capacităților profesionale ale serviciilor vamale și de frontieră ale Moldovei și Ucrainei la nivel operațional;
- dezvoltarea capacităților de analiză a riscurilor;
- perfecționarea cooperării și a complimentării reciproce a serviciilor vamale și de frontieră cu alte agenții de executare a legilor;
- promovarea cooperării transfrontaliere.

Regimul de frontieră dintre Republica Moldova și Ucraina este un subiect de discuții permanent, deoarece deciziile privind regimul călătoriilor reciproce sunt un subiect ce poate servi drept presiune în cazul existenței unor controverse de ordin politic. Cetățenii Republicii Moldova, la fel ca și cetățenii Ucrainei nu au nevoie de vize pentru a traversa frontiera. Acest fapt a fost reglementat prin Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind călătoriile fără vize ale cetățenilor, care a fost semnat la 18 mai 2001 și a intrat în vigoare la 28 ianuarie 2002. Conform modificărilor operate la Acordul menționat, începând cu 01.01.2005 cetățenii celor două state nu au mai putut folosi actele de identitate de uz intern (pașapoartele fostei URSS, buletinele de identitate și certificatele de naștere pentru copiii care nu au atins vârsta de 16 ani), deoarece acestea au fost suspendate ca documente de trecere a frontierei moldo-ucrainene. Deși despre acest fapt s-a vorbit timp de 4 ani, se reușea totuși amânarea acestei reglementări, folosindu-se argumentul lipsei de bani a multor cetățeni pentru perfectarea pașapoartelor⁸⁶.

Menținerea regimului de trecere a frontierei simplificat reprezintă un avantaj pentru ambele state, precum și un semn de stabilitate în dialogul politic. Ucraina beneficiază de un flux stabil de turiști, iar o eventuală înăsprire a regimului de trecere a frontierei ar schimba radical preferințele moldovenilor, ceea ce ar reduce semnificativ veniturile întreprinzătorilor ucraineni. Problemele ce țin de frontiera de stat sunt de o importanță majoră în relațiile de colaborare dintre Republica Moldova și Ucraina. În continuare rămâne nesoluționată problema finalizării demarcației frontierei de stat pe segmentele: nordic – Centrala de la Novo-Dnestrovsk, sudic – regiunea portului Giurgiulești și transnistrean – de peste 440 km.

De mai mulți ani Centrala de la Novo-Dnestrovsk este subiectul unor litigii între Moldova și Ucraina. Fiind construită pe râul Nistru, ea ocupă un teren de 17 hectare din teritoriul Moldovei. Centrala de la Novo-Dnestrovsk este considerată o întreprindere-cheie pentru asigurarea securității sistemului energetic al Ucrainei, dar și al Moldovei. În schimbul celor 17 hectare din teritoriul său, Republica Moldova ar dori să beneficieze de o cotă-parte din centrală, însă autoritățile ucrainene resping cu înverșunare aceste pretenții, considerând că Moldova nu a investit nimic în con-

⁸⁶Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, <http://www.mfa.gov.md/politica-externa/ua/#juridic>, 12 august 2009

strucția centralei și nu ar trebui să înainteze careva pretenții. În urma unor discuții dintre autoritățile celor două state s-a ajuns la concluzia că reglementarea relațiilor de proprietate în zona Centralei de la Novo-Dnestrovsk va fi negociată în complex cu alte probleme legate de demarcarea frontierei de stat moldo-ucrainene.

Rolul Ucrainei în reglementarea problematicei transnistrene. Ucraina reprezintă un factor important în reglementarea problematicei transnistrene, în primul rând din punct de vedere geopolitic. Controlul Republicii Moldova asupra acestui segment al frontierei până în 2005 era redus, de aceea Ucrainei îi revenea un rol destul de important în menținerea securității la frontieră.

În mai 2001 Republica Moldova aderă la Organizația Mondială a Comerțului. Ca urmare, în septembrie 2001 aceasta introduce noi ștampile vamale, anulându-le pe cele vechi. Această decizie a dat peste cap toate operațiunile de import-export ale Transnistriei, care din 1990 și-a realizat tot comerțul extern prin intermediul ștampilelor vamale ale Republicii Moldova. În acel moment, relațiile s-au tensionat nu doar cu autoritățile transnistrene, dar și cu cele din Ucraina. Deși Ucraina recunoștea în mod necondiționat dreptul Republicii Moldova de a stabili noi reguli vamale, ea considera că, deoarece acestea nu sunt coordonate cu autoritățile de la Tiraspol, vechile ștampile vamale trebuie să rămână în vigoare, așa cum prevede dreptul internațional. Această situație a continuat până la 15 mai 2003, când a fost semnat un protocol moldo-ucrainean potrivit căruia transportul mărfurilor prin serviciile de control vamal la frontiera moldo-ucraineană, inclusiv Transnistria, va avea loc doar în baza actelor comerciale și vamale oficiale emise de Chișinău.

În procesul de negociere privind reglementarea problematicei transnistrene, Ucraina a avut întotdeauna rolul de mediator, țară garantă pentru soluționarea pașnică a conflictului alături de Rusia și OSCE. În iulie 2002, la reuniunea de la Kiev a șefilor grupurilor de experți din partea Republicii Moldova și Transnistriei a fost prezentat un document elaborat la inițiativa comună a OSCE, Rusiei și Ucrainei. Potrivit acestui document, Republica Moldova urma să se constituie din formațiuni teritorial statale cu drept de a avea constituție și legislație proprie, în principiu – un proiect de federalizare care nu a avut sorți de izbândă.

În 2004 relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina iarăși se tensionează. Ca urmare a unor speculații din presa ucraineană și transnistreană precum că Ucraina ar permite accesul mărfurilor transnistrene pe teritoriul său fără certificate de proveniență după introducerea unor restricții economice din partea Chișinăului, Ucraina a hotărât să modifice procedurile de exportare și tranzitare a mărfurilor peste frontiera moldo-ucraineană. Astfel, prin intermediul unei scrisori a Serviciului Vamal de Stat al Ucrainei, care a fost expediată tuturor subdiviziunilor vamale ucrainene, s-au produs următoarele schimbări: toate loturile de mărfuri declarate în regimurile vamale de export sau tranzit și care urmau să fie deplasate peste frontiera de stat a Ucrainei prin punctele de trecere «Bolgan-Hrustovaia» (Vama Moghiliopodolsk), «Platonovo-Goianul Nou», «Timkovo-Brosteni», «Stanislavka-Varancau», «Iosipovka-Colosovo», «Timkovo-Colbasnaia» (Vama Kotovsk), «Cuciurgan-Pervomaisk», «Velicoploskoie-Malaesti», «Slaveanoserbka-Blijni Hutor», «Gradinti-Nezavertailovca», «Cuciurgan-Novosavitcoie» (Vama Razdelnaia) urmau să fie reo-

rientate pentru a ieși din teritoriul vamal al Ucrainei. Traficul era permis doar prin punctele de trecere aflate în gestiunea vămilor «Moghiliov-Podolsk», «Kelimentii», «Belgorod-Dnestrovsk» și «Pridunaiskaia»⁸⁷.

De la 1 august 2004 autoritățile moldovene au refuzat să mai perfecteze acte vamale pentru agenții economici din Transnistria care nu activează în conformitate cu legislația Republicii Moldova, instaurând un gen de blocadă economică. Această acțiune a venit ca urmare a deciziei administrației transnistrene de a închide liceele moldovenești cu predare în limba română din regiune. Tot aici s-au înscris și acuzațiile Republicii Moldova la adresa Ucrainei privind contrabanda care se efectuează la frontiera moldo-ucraineană din zona transnistreană. Drept răspuns, Ucraina a venit cu noi amenințări la adresa Republicii Moldova, avertizând-o că îi va cere compensații pentru pierderile ce le-ar fi suportat de pe urma sancțiunilor economice impuse de Chișinău Transnistriei cu începere de la 1 august 2004. Litigiul a fost soluționat cu ajutorul Uniunii Europene, care în 2005 a intervenit prin crearea Misiunii de Asistență la Frontiera dintre Moldova și Ucraina. În 2006 trecerea mărfurilor la frontiera moldo-ucraineană a început să se efectueze conform prevederilor Protocolului dintre Serviciul Vamal de Stat din Ucraina și Departamentul Vamal al Republicii Moldova privind recunoașterea reciprocă a documentelor vamale, comerciale și de transport, semnat la 15 mai 2003 la Kiev.

Anul 2005 a devenit un an de răscruce în procesul de reglementare a problemei transnistrene, pentru că se modifică formatul de negocieri: formatul „3 plus 2” se transformă în „5 plus 2”. La vechiul format de negocieri se alătură doi observatori – Uniunea Europeană și Statele Unite, iar Rusia, OSCE și Ucraina își mențin rolul de mediatori. În mai 2005 președintele ucrainean vine cu un plan de reglementare a diferendului transnistrean, cunoscut ca Planul Iușcenko. Inițiativa lui Victor Iușcenko se concentrează asupra democratizării raioanelor estice ale Republicii Moldova ca obiectiv principal pentru o reintegrare ulterioară mai ușoară în Republica Moldova. Planul Iușcenko a servit drept cadru pentru elaborarea unor documente relevante pentru Moldova. Astfel, în iulie 2005 este adoptat proiectul de lege „Cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)”, precum și două apeluri privind democratizarea și demilitarizarea regiunii transnistrene. De fapt, deși a servit drept bază pentru adoptarea legii susmenționate, Planul Iușcenko a fost respins. Cu greu ne putem imagina faptul că Rusia ar permite Ucrainei să preia inițiativa soluționării problemei transnistrene.

În 2008 reprezentantul special al Uniunii Europene în Moldova, Kalman Mizsei, a declarat că Uniunea Europeană așteaptă o implicare mai activă a Ucrainei în reglementarea diferendului transnistrean. Însă Ucraina are propriile interese în regiune și ea nu este cointerată să joace rolul principal în reglementarea transnistreană, pentru că o înțelegere la nivelul tuturor actorilor implicați i-ar fi mult mai convenabilă.

⁸⁷„Ucraina a interzis exportul și tranzitul mărfurilor prin punctele vamale pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene”, Moldpres, 11 august 2004.

Cooperarea economică și energetică. Lipsa resurselor energetice este una dintre problemele majore ale Republicii Moldova, ea fiind nevoită să poarte negocieri permanente privind importul lor atât cu vecini, cât și cu state terțe, implicate direct în procesul de aprovizionare a țării cu resurse energetice. La sfârșitul anilor 90 Republica Moldova s-a confruntat cu sistări de livrare a energiei electrice, din cauza datoriilor față de furnizori. În 1999 Republica Moldova avea datorii față de Ucraina în sumă de 236 milioane de lei, iar față de România – de 62 milioane lei. După o sistare de aproape trei luni, Ucraina a reluat livrările de energie electrică către Republica Moldova, care și-a achitat datoriile față de Casa de Comerț a Ucrainei. În acea perioadă Republica Moldova importa circa 24% din consumul total de energie din Ucraina. Una din problemele interne majore cu care se confrunta Moldova era furtul energiei electrice, care constituia aproximativ 40-60% din energia livrată⁸⁸.

În 2000 compania spaniolă Union Fenosa, care deținea trei întreprinderi de rețele de distribuție din Moldova, a încheiat un contract prin intermediul căruia a cumpărat timp de 12 luni energie electrică de la Centrala Termoelectrică de la Cuciurgan și din Ucraina, aprovizionând fără întrerupere centrul și sudul Moldovei. Ca urmare a deficiențelor de ordin energetic, în relațiile moldo-ucrainene au intervenit și probleme de ordin comercial.

Relațiile bilaterale s-au tensionat și mai mult atunci când Vladimir Voronin, președintele Republicii Moldova, a dat de înțeles că Moldova ar putea să blocheze aderarea Ucrainei la OMC, deoarece Kievul favorizează contrabanda de mărfuri din Transnistria. Atunci Ucraina a reacționat prin amplificarea problemei zahărului – produs care, în opinia sa, trebuia exclus din regimul comerțului liber cu Moldova, pentru că avea un preț mai mic și făcea concurență zahărului ucrainean. În mod paradoxal, în 2003 guvernul Republicii Moldova a exclus zahărul din regimul de liber schimb cu Ucraina, motivul fiind intensificarea importului de zahăr din Ucraina. Acest fapt a creat probleme întreprinderilor de zahăr din Moldova și a perturbat piața autohtonă. Tot în 2003, pentru a aplatiza situația destul de tensionată dintre cele două state, a semnat un Acord de liber schimb între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei, ce prevedea desființarea tuturor barierelor vamale în cooperarea economică. Existența acestui acord nu a oprit însă Ucraina să sisteze importul de carne și mezeluri din Republica Moldova în 2006, invocând același motiv ca și Federația Rusă în 2005, și anume exportul de către producătorii moldoveni a cărnii de proveniență străină.

În 2005 Republica Moldova și Ucraina revin la negocieri privind energia electrică după ce au fost sistate livrările de la Centrala Cuciurgan, a cărei conducere insistă asupra majorării tarifului. Astfel, importurile de energie din Ucraina au crescut, ele acoperind aproape 70% din necesitățile interne ale Moldovei. În 2006 concernul rus Gazprom sistează livrările de gaze, deoarece nu s-a ajuns la un acord privind prețul. Republica Moldova începe să importe gaze din Ucraina, astfel încât crește dependența sa față de aceasta. În 2006-2008 au fost purtate repetate negocieri privind

⁸⁸ „Conducerea rețelelor electrice din Chișinău a reușit să încheie cu Ucraina un nou contract de livrare a energiei electrice”, Infotag, 31 ianuarie 2000.

prețul la energia livrată, Ucraina fiind permanent nemulțumită de prețul energiei exportate în Republica Moldova.

Relațiile comercial-economice dintre Republica Moldova și Ucraina s-au dezvoltat dinamic, deși uneori au fost folosite drept mijloc de presiune în dialogul politic dintre autoritățile celor două state. După volumul schimburilor comerciale externe din 2008 Ucraina deține unul din primele locuri printre partenerii comerciali ai Moldovei. Pe parcursul anului 2008 volumul total al schimburilor comerciale dintre Republica Moldova și Ucraina a constituit 1 463,502 mln USD și a crescut față de 2007 cu 25,9%⁸⁹.

Relațiile de colaborare interregionale dintre Republica Moldova și Ucraina se desfășoară în cadrul euroregiunii „Dunărea de Jos”, care are drept scop crearea legăturilor directe între regiuni și comunitățile aflate de o parte și de alta a frontierelor de stat, în virtutea competențelor autorităților locale. Proiectele UE pentru euroregiuni sunt finanțate din fondurile structurale, precum și din fondurile publice ale comunităților locale și fonduri private. Prin intermediul euroregiunii „Dunărea de Jos” sunt implementate proiecte transfrontaliere, care contribuie la fortificarea relațiilor dintre cele trei state partenere (Republica Moldova, România și Ucraina).

2.3. Concluzii și recomandări

Relațiile de bună vecinătate între Republica Moldova și Ucraina ar reprezenta un atu pentru aspirațiile ambelor țări de integrare europeană. Astăzi Uniunea Europeană pune un accent deosebit pe stabilizarea situației la frontierele sale, iar atitudinea autorităților de la Chișinău nu inspiră prea multă încredere. Deși Republica Moldova, cu un teritoriu nu atât de mare, teoretic ar putea mai repede să se adapteze la standardele europene, totuși dialogul cu țara vecină și pașii realizați împreună ar ușura cu mult procesul. Realitățile politice actuale, atât în Republica Moldova, cât și în Ucraina, nu favorizează dezvoltarea democratică a statelor, ci dimpotrivă o plasează într-o stare de repaus. Guvernările de la Chișinău și de la Kiev vor trebui să depună eforturi pentru a depăși starea de tensiune existentă între cele două state, astfel încât să poată realiza reformele democratice necesare unui viitor european comun, în special datorită faptului că ambele state urmează să participe la Parteneriatul Estic, proiect lansat de Uniunea Europeană și care prevede o cooperare profundă între Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina.

Prioritatea politicii externe a Republicii Moldova ar trebui să fie restabilirea bunelor relații cu vecinii: Ucraina și România. Ucraina nu este doar un stat vecin, dar și un important partener strategic, a cărui importanță nu poate fi neglijată. Direcțiile principale de colaborare dintre cele două state, care trebuie fortificate, sunt:

1. cooperare și sprijin reciproc în domeniul securizării frontierelor, combaterea traficului ilicit la frontiera estică a Republicii Moldova;
2. sprijin reciproc privind consolidarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a ambelor state;

⁸⁹„Interviu cu Serghei Pirojkov: Ucraina speră că dialogul bilateral se va intensifica după desemnarea noului guvern al Moldovei”, Flux, 21 august 2009.

3. dezvoltarea relațiilor economice dintre cele două state prin facilitarea comerțului și a exporturilor;
4. cooperare în domeniul energetic și consolidarea securității energetice;
5. stabilirea unui regim privilegiat de traversare a frontierei;
6. dezvoltarea relațiilor politico-diplomatice în vederea promovării aspirațiilor europene ale Moldovei și Ucrainei.

Existența și fortificarea relațiilor în aceste domenii reprezintă un interes reciproc și pot aduce roade pentru ambele state. Relațiile de bună vecinătate dintre Moldova și Ucraina ar crea o imagine pozitivă a acestora în Comunitatea Europeană și ar contribui la dezvoltarea lor democratică, precum și la dezvoltarea capacităților de a rezista la amenințările din exterior.

3. Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană

Victor Chirilă, director executiv, APE

3.1. Cadrul juridic: semnificații, avantaje și dezavantaje

În prezent, cadrul juridic al relațiilor Moldovei cu UE are la temelie Acordul de parteneriat și cooperare (APC) semnat de la 28 noiembrie 1994 și intrat în vigoare la 1 iulie 1998 pentru o perioadă de 10 ani. APC s-a dovedit a fi în practică o formă juridică fără substanța și motivația necesare pentru realizarea obiectivelor propuse. În urma extinderii sale consecutive în Europa Centrală și de Est, UE s-a apropiat nemijlocit de spațiul ex-sovietic al Europei de Est, iar interesul ei pentru stabilitatea, prosperitatea și securitatea statelor din această regiune a crescut semnificativ. Ca rezultat, în mai 2004, UE a elaborat Politica Europeană de Vecinătate (PEV) pentru statele vecine din Europa de Est și bazinul Mării Mediteraneene, având ca scop crearea unui cerc de state prietene, prospere și stabile în jurul său. PEV nu a schimbat cadrul juridic al relațiilor Moldovei cu UE. APC a rămas acordul de bază al parteneriatului moldo-comunitar, dar a fost echipat cu un document politic în forma unui Plan de acțiuni UE–Moldova (PAUEM), destinat accelerării reformelor politice, economice și sociale în țara noastră, în schimbul aprofundării relațiilor sale cu UE. În cele ce urmează, vom analiza implicațiile pe care APC și PEV le-au avut asupra țării noastre.

APC s-a înscris, fără îndoială, în eforturile Moldovei de a consolida fragila sa independență. Analizat din această perspectivă, putem spune că acest acord a consacrat țara noastră în calitate de partener al UE. De asemenea, prin APC Moldova a reușit să imprime pondere statutului său de actor al vieții internaționale și credibilitate imaginii sale de stat adept al valorilor democratice. Acceptând să semneze primul acord de cooperare cu Moldova, UE a acordat tânărului stat moldovean o notă pozitivă pentru eforturile în domeniul democratizării. De fapt, APC a fost mai mult decât un simplu acord ce a stabilit regulile ce au guvernat evoluția relațiilor moldo-comunitare în ultimii zece ani. El a reprezentat, mai întâi de toate, un angajament încheiat între Moldova și UE în numele afirmării valorilor democratice. Astfel, prin intermediul APC, UE s-a angajat să susțină eforturile Republicii Moldova orientate spre consolidarea democrației sale și finalizarea tranziției spre economia de piață. La rândul său, Moldova s-a angajat să respecte valorile democratice, principiile dreptului internațional, ale drepturilor omului și ale economiei de piață, toate fiind declarate elemente esențiale ale APC. Totodată, APC a imprimat o dimensiune politică cooperării noastre cu UE, reușind, astfel, să transcende obiectivele pur economice ale Acordului de cooperare economico-comercială semnat de UE cu URSS și moștenit apoi de Moldova. Pentru a da substanță cooperării în domeniul politic, părțile au convenit să promoveze un dialog politic menit să consolideze apropierea dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, să sprijine schimbările politice și economice din Moldova, să contribuie la o mai mare convergență a pozițiilor în probleme internaționale de interes reciproc, să încurajeze cooperarea lor în probleme cu privire la respectarea principiilor democratice și consolidarea stabilității și securității în Europa.

De asemenea, APC a instituționalizat, pentru prima oară, relațiile de cooperare ale Moldovei cu UE. Astfel, parteneriatul moldo-comunitar a fost ierarhizat în trei trepte: Consiliul de Cooperare, la nivel de miniștri, Comitetul de Cooperare, la nivel de înalți funcționari, și Comitetul Parlamentar de Cooperare, la nivel de membri ai Parlamentului European și ai Parlamentului Moldovei. Principala responsabilitate a respectivelor instituții a constat în monitorizarea implementării Acordului de parteneriat și cooperare în domeniile politic, economic, juridic, financiar, social și cultural. În acest mod, dialogul instituționalizat a fost extins la toate sferile de cooperare de interes comun. În domeniul cooperării economice, APC a acordat Moldovei clauza privind tratamentul națiunii celei mai favorizate cu privire la tarifele pentru bunuri și a introdus concomitent noi elemente de natură să faciliteze schimburile între Moldova și UE. De exemplu, APC a consacrat între părți principiul tranzitului liber pentru mărfuri, a liberalizat circulația pentru unele tipuri de capital și a formulat perspectiva creării zonei de liber schimb între Moldova și UE. Părțile au convenit, inclusiv, asupra liberalizării progresive a prestării serviciilor transfrontaliere, aceasta având ca scop dezvoltarea unui sector de servicii orientat spre piață. Totodată, prin Art. 50 al APC, Moldova s-a angajat să întreprindă măsurile necesare creșterii compatibilității graduale a legislației sale cu cea a Uniunii Europene. Astfel, APC a inițiat o nouă componentă a cooperării, și anume armonizarea legislației moldovene cu cea comunitară, declarată esențială pentru consolidarea legăturilor economice ale Moldovei cu UE. Cu alte cuvinte, pentru APC consolidarea și diversificarea legăturilor economice și comerciale nu mai erau un scop în sine, acestea fiind mai degrabă mijloace pentru a crea o largă simetrie de dezvoltare între Republica Moldova și Uniunea Europeană în toate domeniile de cooperare, inclusiv în cel al armonizării legislative.

APC nu a satisfăcut, însă, așteptările clasei politice de la Chișinău, chiar dacă atât structura, cât și conținutul său au fost inspirate din acordurile europene de asociere semnate în anii 90 de UE cu statele din Europa Centrală și de Est. Analiza comparativă a ambelor acorduri ne demonstrează că APC a preluat majoritatea din obiectivele generale prezente în Acordul european, a fost fundamentat pe respectarea și promovarea acelorași principii democratice, cuprinde aceleași domenii de colaborare și dezvoltă același model de instituționalizare a dialogului politic etc. Mai mult decât atât, obiectivele APC se înscriu perfect în tiparul criteriilor de aderare la UE enunțate de Consiliul European de la Copenhaga din iunie 1993. În pofida acestor elemente comune, APC nu a oferit Moldovei o perspectivă clară de integrare europeană, așa cum a fost în cazul acordurilor europene, ci a inițiat dezvoltarea unui parteneriat pe orizontală între țara noastră și UE. Altfel spus, obiectivul final al APC a fost cu totul altul decât cel prezent în acordurile europene. Acestea din urmă nu s-au limitat doar la crearea unui nivel comparabil de dezvoltare în domeniile politic, juridic, economic, financiar, cultural de natură să favorizeze apropierea graduală a statelor semnatare de o mai largă arie de cooperare în Europa, așa cum se afirmă în APC, dar au urmărit pregătirea țărilor asociate/candidate din Europa Centrală și de Est pentru aderarea lor finală la UE.

Pentru țara noastră, care între timp a ridicat integrarea europeană la rangul de obiectiv strategic major al politicii sale externe și interne, APC a prezentat, de fapt, două handicapuri majore. În primul rând, APC nu a oferit relațiilor Moldovei cu UE

o finalitate clar definită în sensul integrării sale graduale în UE. În al doilea rând, spre deosebire de statele baltice, țara noastră a fost circumscrisă spațiului ex-sovietic față de care UE nu era încă pregătită să abordeze o strategie integraționistă. În ciuda handicapurilor sale structurale, implementarea APC a avut, totuși, efecte pozitive asupra Moldovei și relațiilor sale cu UE. Printre realizările principale ale APC pot fi enumerate dezvoltarea unui dialog politic structurat și continuu cu UE, implicarea UE în promovarea reformelor interne în Moldova⁹⁰, precum și demararea procesului de armonizare a legislației țării noastre cu legislația comunitară în domeniile drepturilor omului, sistemului judiciar și administrativ, economiei, comerțului, cooperării vamale, fitosanitar, securității alimentare, transportului, reformei sociale, educației etc.

Cu toate acestea, APC nu s-a ridicat la nivelul obiectivelor fixate. Dialogul politic moldo-comunitar a continuat să acorde o atenție superficială subiectelor politice de interes major pentru Moldova precum problema transnistreană, retragerea trupelor ruse sau eventuala includere a Moldovei în Procesul de Stabilizare și Asociere din Europa de Sud-Est. Până la aderarea Moldovei la Politica Europeană de Vecinătate (PEV), cooperarea comercial-economică nu a înregistrat progrese însemnate. Obiectivul APC privind crearea unei zone de comerț liber între UE și Moldova, după ce aceasta din urmă va adera la Organizația Mondială a Comerțului (OMC), a rămas nerealizat. De asemenea, în perioada 1998-2006, volumul total al comerțului moldo-comunitar nu a depășit o treime din volumul total al exporturilor și importurilor efectuate de țara noastră. Această situație s-a schimbat doar după ce România a aderat la UE în ianuarie 2007, când comerțul Moldovei cu UE a depășit 50% din volumul total al operațiunilor de comerț realizate de agenții economici din Moldova. La capitolul armonizare legislativă, Moldova a obținut progrese nesemnificative în perioada 1998-2005, iar lucrurile au început să se schimbe încet doar odată cu demararea procesului de executare a angajamentelor luate de Moldova în Planul de acțiuni semnat cu UE, în cadrul PEV, la 22 februarie 2005. Acestea și alte eșecuri ale APC au fost previzibile de la bun început, în mare parte din două considerente. Mai întâi de toate, APC nu a oferit Moldovei stimulentele politice, economice și financiare necesare pentru a o determina să angajeze resursele instituționale și financiare necesare pentru implementarea sa eficientă. Totodată, nici UE, care era preocupată de extinderea sa în Europa Centrală și de Est, nu a dat dovadă de voință politică și interes pentru o mai activă implicare în implementarea APC.

Fiind conștientă de deficiențele APC, la sfârșitul anilor 90 diplomația moldo-veană și-a propus afirmarea Moldovei ca parte componentă a Europei de Sud-Est, dorind să evadeze, astfel, din categoria statelor ex-sovietice. De altfel, așa cum au demonstrat-o anterior statele baltice, regăsirea și reafirmarea propriei identități geopolitice a favorizat integrarea lor în Alianța Nord-Atlantică (NATO) și UE. În acest context, cooperarea regională în Europa de Sud-Est⁹¹ a devenit o prioritate pentru

⁹⁰În perioada 1991-2005, prin intermediul Programului TACIS, UE a acordat Moldovei asistență tehnică în valoare de 123.1 milioane euro. Respectiva asistență a vizat, în special, reformarea sistemului judiciar și administrativ, susținerea sectorului privat și dezvoltarea economică, precum și contracararea efectelor sociale negative ale perioadei de tranziție etc.

⁹¹Vezi Capitolul referitor la cooperarea regională a Republicii Moldova în Sud-Estul Europei: 1998-2008.

autoritățile moldovene, care sperau că pe această cale vor convinge UE să includă Moldova în Procesul de Stabilizare și Asociere pentru Europa de Sud-Est, propus de Comisia Europeană la 26 mai 1999. După multe eforturi diplomatice, Moldova a fost admisă, la 28 iunie 2001, doar în cadrul Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), care conținea angajamentul UE de a sprijini statele din Europa de Sud-Est de perspectiva integrării lor depline în structurile sale. Acest angajament al UE nu se referea și la Moldova, deoarece includerea sa în PSESE a fost condiționată de Bruxelles de neabordarea problemei transnistrene și, mai ales, a perspectivei de aderare la UE. În ciuda aprofundării cooperării sale regionale în Europa de Sud-Est, Moldova nu a reușit să determine UE să o includă în Procesul de Stabilizare și Asociere alături de statele din Balcanii de Vest. Începând, însă, cu anul 2004, PEV a deschis noi oportunități pentru depășirea limitelor politice și instituționale ale APC. Cu toate acestea, Moldova a rămas în continuare circumscrisă regiunii ex-sovietice a Europei de Est, care este în afara ariei de aplicare a politicii de extindere a UE.

3.2. Politica Europeană de Vecinătate: implicații și perspective pentru R. Moldova

Extinderea UE în Europa Centrală și de Est este, în mod cert, cea mai importantă victorie de politică externă realizată de UE în ultimii douăzeci de ani. Datorită acestei victorii, UE și-a consolidat rolul de mare putere economică, și-a ridicat semnificativ profilul de actor politic internațional, a extins aria democrației, stabilității, prosperității și securității în Europa și, de asemenea, a adus Europa mai aproape de reunificarea sa finală – proces ce a demarat odată cu căderea Zidului din Berlin. În urma extinderilor consecutive din anii 2004 și 2007, frontierele externe ale UE au ajuns în nemijlocita apropiere a unui cerc de state ce se confruntă cu o serie de probleme de natură politică, economică și socială, precum abuzul de putere, violarea drepturilor omului, instituții democratice fragile, corupția rampantă, contradicții etnice și religioase, conflicte separatiste înghețate, tranziții prelungite spre o economie de piață funcțională, sărăcie accentuată, rata mare de șomaj, probleme demografice etc. Toate aceste probleme sunt percepute de UE ca reprezentând principalele cauze ce alimentează amenințările majore la adresa securității sale, precum extremismul, migrația ilegală, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale și statele eșuate⁹². Acest nou mediu de securitate a generat o presiune crescândă asupra UE să elaboreze o abordare regională care ar contribui la asigurarea stabilității și securității în vecinătatea sa imediată, astfel prevenind ca potențialele riscuri de instabilitate să se extindă și asupra statelor membre ale UE.

Perspectiva de aderare la UE s-a dovedit a fi cel mai eficient instrument de politică externă aplicat de UE pentru a promova reformele politice, economice și sociale în statele candidate la aderare. Procedând astfel, UE a reușit să realizeze succese remarcabile în lărgirea zonei de democrație, stabilitate și securitate bazată pe principiile, valorile și normele sale. Implementarea politicii sale de extindere a impus UE eforturi politice, in-

⁹²Council of the European Union, "A secure Europe in a better world", Brussels, 2003. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

stituționale și, mai ales, financiare remarcabile pentru pregătirea celor zece țări candidate din Europa Centrală și de Est. În consecință, către momentul definitivării și lansării PEV, UE s-a apropiat de punctul maxim al capacității sale de absorbție instituțională, iar unele state membre începuseră să fie cuprinse de „oboseala extinderii”, printre acestea se numărau și statele motoare ale UE – Franța și Germania. Potrivit unui sondaj de opinie publică realizat la un an de la Extinderea UE din 2004, doar 33% din germani și 32% din francezi mai erau în favoarea continuării lărgirii uniunii și doar noii membri ai UE erau mai entuziaști⁹³. Oboseala extinderii cuprinsese, de asemenea, și mințile unor înalți oficiali europeni, care se temeau că eventuala continuare a procesului de extindere ar putea afecta coerența politicii externe a UE, reducând capacitatea și influența sa de a atinge obiectivele dorite în statele vecine. Însuși președintele Comisiei Europene de atunci, Romano Prodi, considera că extinderea excesivă a UE riscă să submineze proiectul politic european și să transforme UE într-o simplă zonă de comerț liber la nivel continental⁹⁴. Anume în condițiile acestor presiuni, UE a optat pentru o variantă alternativă de avansare a agendei sale de politică externă în vecinătatea sa imediată.

PEV este forma în care s-a materializat această nouă alternativă a UE pentru a face față provocărilor la adresa securității sale prezente în statele vecine din bazinul Mării Mediterane⁹⁵ și Europa de Est⁹⁶. În martie 2003, în timp ce zece state candidate din Europa Centrală și de Est se pregăteau să adere la UE în mai 2004, Comisia Europeană a propus oficial statelor membre o nouă viziune de dezvoltare și aprofundare a relațiilor UE cu statele vecine din Sudul și Estul Europei, care nu erau cuprinse de politica europeană de extindere. Potrivit noii viziuni, UE se angaja să împartă beneficiile extinderii sale spre Est și cu vecinii săi, construind cu aceștia din urmă o zonă de prosperitate și vecinătate binevoitoare intereselor europene⁹⁷. Noua viziune formulată de Comisia Europeană a fost aprobată în octombrie 2003 de șefii de stat și de guvern ai UE, invitând totodată Consiliul de Miniștri al UE și Comisia Europeană să definitiveze elaborarea noii viziuni strategice. Ca urmare a respectivei decizii, în mai 2004 Comisia Europeană dă publicității Documentul strategic cu privire la Politica Europeană de Vecinătate (PEV), care este ulterior aprobat de statele membre ale UE, dând, astfel, start procesului de aplicare în practică a PEV.

În viziunea mai multor experți europeni, PEV este, în primul rând, un instrument de politică externă al UE destinat consolidării securității în jurul frontierelor sale din Europa de Est și bazinul Mării Mediterane⁹⁸. Din acest punct de vedere, obiectivul major

⁹³I. Barnes, P. Barnes, “Enlargement”. In: M. Cini, *European Union Politics*, second edition, Oxford University Press, 420-440.

⁹⁴R. Prodi, *A Wider Europe – A proximity policy as the key to stability*, Brussels, European Commission, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm.

⁹⁵Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Siria, Autoritatea Palestiniană.

⁹⁶Ucraina, Moldova, Belarus, Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

⁹⁷European Commission, “Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for relations with our Eastern and Southern Neighbours” COM(2003) 104 final, Brussels, 200, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

⁹⁸M. Cremona, *The Enlargement of the European Union*, Oxford University Press, 2003; M. Emerson, *European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?* Brussels, Center for European Policy Stu-

al PEV a fost să evite apariția unor noi linii de divizare în Europa și să creeze în jurul UE un cerc de state bine guvernate și pașnice. Materializarea acestui obiectiv urma să se producă prin stabilirea unor relații strânse de cooperare întemeiată pe adeziunea la valori comune, precum democrația, supremația legii, buna guvernare, respectarea drepturilor fundamentale ale omului și principiile economiei de piață. Totodată, PEV a fundamentat cooperarea între UE și statele vecine pe asumarea unor angajamente comune concrete atât la capitolul promovării reformelor politice și economice în statele beneficiare, cât și în domeniul întăririi securității europene fie că este vorba de combaterea terorismului internațional, prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, soluționarea conflictelor regionale înghețate sau de traficul de ființe umane și imigrarea ilegală.

De asemenea, PEV reprezintă o soluție de compromis care a permis UE să iasă din dilema în care se pomenise, și anume cum să împartă beneficiile politicii sale de extindere cu statele vecine, fără a le oferi însă acestora o perspectivă clar definită de aderare. UE a soluționat această dilemă recurgând la formula enunțată în 2002 de președintele Comisiei Europene, Romano Prodi: „Împărțim tot, în afară de instituții”⁹⁹. Această abordare nu este nouă, ea a fost inspirată din experiența Ariei Economice Europene (AEE)¹⁰⁰, care include statele membre ale Acordului european de liber schimb (AELS)¹⁰¹ și statele membre UE. De exemplu, conform Acordului de creare a AEE, statele AELS și statele UE formează o singură piață comercial-economică, care este guvernată de legislația UE (*acquis communautaire*). Or, printre perspectivele majore pe care PEV le deschide statelor beneficiare se numără și integrarea lor economică în piața comună a UE. Totuși, experiența AEE nu a fost unica sursă de inspirație pentru PEV.

Similitudinile existente între principiile, obiectivele, instrumentele și metodologia PEV și ale politicii de extindere a UE ne fac să credem că anume aceasta din urmă a constituit și constituie principala sursă de inspirație pentru elaborarea și, respectiv, adaptarea graduală a PEV. Totuși, elementul definitoriu al PEV ca instrument de politică externă al UE rezidă în dimensiunea să de europenizare înțeleasă ca promovarea transformărilor politice, economice și sociale prin asimilarea și instituționalizarea valorilor, principiilor, normelor și regulilor comunitare în politicile domestice ale statelor vecine. De altfel, anume dimensiunea de europenizare a PEV, văzută ca mijloc de apropiere de mult doritul deziderat al integrării în UE, a înclinat balanța în favoarea participării Moldovei la această politică regională. Analizate din punct de vedere al obiectivelor lor finale, PEV și Politica de Extindere a UE sunt, desigur, politici distincte. În timp ce PEV vizează state excluse de la perspectiva de integrare în UE, politica europeană

dies, 2004, <http://www.ceps.be>; D. Lynch, *The European Neighbourhood Policy*, Paris, Institute for Security Studies, http://eurojournal.org/files/dov_prague.pdf.

⁹⁹R. Prodi, *A Wider Europe – A proximity policy as the key to stability*, Brussels, European Commission, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm.

¹⁰⁰Acordul de creare a AEE a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994, <http://www.efta.int/content/eea/eea-agreement>.

¹⁰¹AELS este o organizație interguvernamentală de liber schimb creată în 1960 de către Austria, Danemarca, Norvegia, Portugalia, Suedia, Elveția și Marea Britanie. Actualmente, din AELS fac parte Islanda, Liechtenstein, Norvegia și Elveția.

de extindere este destinată statelor candidate pentru aderarea la UE. Evident, și ideea călăuzitoare a PEV este diferită de cea a Politicii de Extindere a UE. Spre deosebire de aceasta din urmă, PEV are ca scop final stabilirea unor strânse relații de interdependență între UE și statele vecine din Europa de Est și bazinul Mării Mediterane.

Cu toate acestea, PEV are la baza sa elemente structurale inspirate din Politica de Extindere a UE, fapt ce ne face să afirmăm că, deși PEV nu prevede integrarea deplină în UE a statelor beneficiare, totuși ea este dotată cu aceeași logică de europeanizare ca și Politica de Extindere a UE. De exemplu, PEV cuprinde aceeași tipologie de mecanisme de europeanizare ca și în cazul Politicii de Extindere, și anume: 1) transferul și implementarea de sus în jos a valorilor, normelor, legislației și modelelor instituționale comunitare; 2) monitorizarea și evaluarea de către Comisia Europeană a progreselor realizate de statele PEV în implementarea planurilor de acțiuni convenite cu UE; 3) asistența financiară și tehnică acordată de UE pentru implementarea planurilor de acțiuni; 4) condiționarea aprofundării relațiilor cu UE de progresele înregistrate în aplicarea angajamentelor convenite în planurile de acțiuni; 4) integrarea statelor PEV în programele și agențiile UE.

Transferul și implementarea, de sus în jos, a valorilor, normelor, legislației, precum și a modelelor instituționale comunitare sunt, în mod cert, cele mai importante mecanisme/instrumente ale PEV. Prin intermediul planurilor de acțiuni semnate de UE cu statele PEV, acestea din urmă și-au asumat o serie de angajamente de a armoniza legislația lor în varii domenii de cooperare cu legislația UE, preluând în politicile lor interne normele și standardele comunitare. De exemplu, Planul de acțiuni semnat de UE și Moldova (PAUEM) a formulat 80 de obiective și 294 de acțiuni, majoritatea cărora implică direct sau indirect alinierea legislației noastre interne la normele și practicile comunitare în domenii ca funcționarea instituțiilor democratice, reforma sistemului regulator, mediul de afaceri, comerțul, energia, transporturi, mediul înconjurător, telecomunicații, justiția, afacerile interne etc.

Monitorizarea de către Comisia Europeană a progreselor realizate de statele PEV în implementarea planurilor de acțiuni este asemănătoare cu rapoartele de progres elaborate de aceeași Comisie pentru a evalua gradul de executare de către statele candidate la UE a acțiunilor convenite în parteneriatele de asociere. Ca și în cazul Politicii de Extindere, prin monitorizarea regulată a progreselor obținute în aplicarea planurilor de acțiuni s-a urmărit exercitarea unei presiuni stimulative asupra statelor PEV pentru a le determina să continue în ritm constant procesul de reforme asumate benevol de ele. Până în prezent, Comisia Europeană a evaluat de două ori progresele înregistrate de Moldova în realizarea angajamentelor sale din PAUEM, în decembrie 2006 și aprilie 2008.

În ambele raporturi, Comisia Europeană a formulat un șir de recomandări Guvernului de la Chișinău pentru a depăși restanțele în domenii precum asigurarea unui mediu atractiv de afaceri, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, eficientizarea sistemului judecătoresc, combaterea corupției, implementarea legilor aprobate etc. Spre deosebire de statele candidate la UE, aceste recomandări nu au un caracter obligatoriu pentru autoritățile noastre. În consecință, capacitatea Comisiei Europene de a determina guvernul moldovean să se conformeze angajamentelor la

care a subscris este redusă. În aceste condiții, îndeplinirea PAUEM depinde în mare parte de bunăvoința și, mai ales, de interesele de conjunctură ale guvernării de la Chișinău. Totuși, deoarece recomandările Comisiei Europene sunt formulate ca acțiuni de care depinde profunzimea viitoarelor relații moldo-comunitare, ele creează, cel puțin, o anumită presiune psihologică asupra autorităților moldovene, care declară că integrarea europeană este pentru ele un obiectiv strategic. După o perioadă lungă de negare a restanțelor în domeniul executării PAUEM, Chișinăul recunoaște în prezent existența lacunelor și promite mereu depășirea lor. Această schimbare de retorică se traduce cu greu, însă, în acțiuni practice.

Asistența financiară și tehnică acordată de UE statelor PEV pentru implementarea planurilor de acțiuni are aceleași priorități ca și în cazul statelor candidate la UE, precum avansarea dialogului politic și reformelor, promovarea armonizării legislative și reguletoare, consolidarea structurilor instituționale responsabile pentru elaborarea și aplicarea efectivă a politicilor, promovarea supremației legii și buneii guvernări, asigurarea unei dezvoltări economice sustenabile, cooperarea transfrontalieră, facilitarea contactelor de comunicare între cetățenii statelor PEV și ai UE. Începând cu ianuarie 2007, Instrumentul Politicii Europene de Vecinătate (ENPI) este mecanismul instituțional prin care UE debursează asistența sa financiară statelor PEV. Prin intermediul IPEV, pentru perioada 2007-2010, Moldova urmează să primească de la UE asistență financiară în valoare de 250 mln euro, care vor fi alocate pentru sprijinirea democrației și buneii guvernări, reformei regulatorii și dezvoltării capacităților administrative, combaterii sărăciei și dezvoltării economice sustenabile. Totodată, începând cu 2008, Moldova a început să beneficieze de *programul Twinning* al UE, destinat pregătirii unei administrații eficiente, dotată cu structuri, resurse umane și capacități manageriale necesare pentru asimilarea și implementarea legislației comunitare (*acquis communautaire; acquis-ul comunitar*).

Recepționarea asistenței depinde, totuși, de ritmul și calitatea reformelor aplicate de statele PEV. Din nou, și aici, avem de a face cu un element esențial al Politicii de Extindere a UE, și anume *condiționarea aprofundării relațiilor cu UE de progresele înregistrate în aplicarea angajamentelor convenite cu UE*. Cu toate că PEV promovează procesul de europeanizare fără ca statele vizate să beneficieze și de perspectiva aderării lor la UE, principiul condiționării rămâne același. Astfel, în schimbul progreselor înregistrate în armonizarea legislației lor cu *acquis-ul comunitar*, precum și în procesul de implementare a reformelor politice, economice și instituționale conform standardelor europene, statele PEV sunt remunerate de UE cu perspectiva unui dialog politic mult mai profund și, mai ales, cu oportunitatea unei integrări economice mult mai strânse cu ea. Dar principiul condiționării utilizat de Comisia Europeană în cadrul PEV nu are puterea de coerciție a condiționalității prezente în Politica de Extindere a UE. Ca rezultat, ritmul și calitatea procesului de implementare a reformelor sunt lăsate, în mare parte, la latitudinea autorităților din statele PEV, care nu întotdeauna sunt încântate de reformele convenite cu UE sau consideră că oferta UE nu este atât de substanțială pentru a le determina să accelereze reformele.

Cazul Republicii Moldova este grăitor în acest sens. Este știut, de exemplu, că Raportul Comisiei Europene din 4 decembrie 2006 cu privire la implementarea

PAUEM a scos în evidență implementarea defectuoasă a legilor, imixtiunea autorităților în mediul de afaceri, ineficiența sistemului judecătoresc, combaterea anemică a corupției, carențe în domeniul respectării drepturilor omului și proasta respectare a libertății mass-media¹⁰². Aceleași restanțe se regăsesc și în Raportul Comisiei Europene din 3 aprilie 2008¹⁰³. Cu toate acestea, pentru a permite UE să demareze, la 27 mai 2008, procesul de reflecție asupra viitorului cadru juridic cu Republica Moldova, care va înlocui actualul APC, Comisia Europeană a declarat că, în perioada 1 noiembrie 2006 – 31 decembrie 2007, Moldova a făcut „bune progrese” în majoritatea domeniilor. Faptul că, timp de aproape patru ani de executare a PAUEM, Moldova nu reușește să depășească lacunele în domenii ca reforma justiției, combaterea corupției, respectarea libertății presei, dezvoltarea unui mediu atractiv de afaceri – este și insuccesul PEV, care este întemeiată pe un slab sistem de condiționalități, aplicat, mai degrabă, ca încurajare și, aproape deloc, ca element de coerciție în raport cu guvernarea de la Chișinău.

Integrarea statelor PEV în programele și agențiile UE este, la rândul său, un instrument eficient în vederea facilitării și promovării convergenței statelor PEV cu normele legislative, standardele instituționale și practicile politice ale UE. În decembrie 2006, Comisia Europeană a oferit statelor PEV să adere cu statut de observator la o serie de agenții ale UE implicate în implementarea politicilor comunitare, cum ar fi Agenția Europeană pentru Mediul Înconjurător, Centrul European de Monitorizare a Rasismului și Xenofobiei, Autoritatea de Supraveghere Galileo etc. De asemenea, respectivelor state li s-a permis să participe la programe comunitare în domenii precum cercetarea și dezvoltarea, protecția consumatorilor, dezvoltarea societății informaționale, competitivitatea și inovația etc.

Cât privește Moldova, actualmente ea are acces la o serie de programe comunitare, printre care „*Tinerii în Acțiune*” – program destinat dezvoltării solidarității și toleranței între tineri; „*Programul-cadru – 7*” ce susține cercetările științifice în varii domenii de interes comun; „*AENEAS*” – prin care UE acordă asistență financiară și tehnică în domeniile migrației și azilului; „*Instrumentul European pentru Democrație și Drepturile Omului*”, datorită căruia Moldova a beneficiat de asistența UE în valoare de 1,7 mln euro pentru susținerea instituțiilor guvernamentale și organizațiilor neguvernamentale implicate în procesul de implementare și respectare a drepturilor omului; *Programul „Jean Monnet”*, destinat aprofundării cunoștințelor despre procesul de integrare europeană prin promovarea studiilor, cercetărilor și dezbaterilor despre UE în cadrul universităților; „*Twinning*” – acest program este destinat pentru dezvoltarea unei administrații moderne, capabilă să asimileze normele și practicile UE, iar actualmente, în Moldova, de el beneficiază legislativul și Ministerul Justiției; *Programul „TAIEX”* – un instrument al Directoratului General pentru Extindere al Comisiei Europene prin care statele asociate și candidate la UE sunt ajutate să preia și să implementeze legislația comunitară în politicile lor interne.

¹⁰²European Commission, “*ENP Progress Report Moldova*”, SEC(2006) 1506/2, Brussels, 2006, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1506-2_en.pdf

¹⁰³European Commission, “*Implementation of the European Neighborhood Policy in 2007: Progress Report Moldova*”, Brussels, 2008, SEC(2008) 399, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_399_en.pdf

3.3. PEV, din perspectiva interesului național de integrare europeană

În Republica Moldova, PEV a dat naștere la mari speranțe în ceea ce privește șansele țării noastre de a se integra rapid în spațiul UE. Atât autoritățile centrale, cât și principalele partide parlamentare sperau că PEV va deschide Moldovei drumul spre integrarea în UE. Speranțele clasei politice, precum și ale opiniei publice din țara noastră s-au împlinit, însă, parțial.

PEV a recunoscut aspirațiile europene ale Moldovei, dar nu i-a acordat o perspectivă clară de aderare la UE într-o perioadă previzibilă. De asemenea, deși țării noastre i s-a oferit, pentru prima oară, perspectiva integrării treptate în spațiul economic al UE, colaborarea bilaterală între Chișinău și Bruxelles a rămas în continuare dominată de limitele și constrângerile legale și instituționale impuse de Acordul de parteneriat și cooperare (APC)¹⁰⁴. APC plasase relațiile moldo-comunitare pe traiectoria unei cooperări pe orizontală și, prin urmare, nu mai corespundea cu aspirațiile de integrare europeană ale Moldovei. Mai mult decât atât, țara noastră a fost inclusă în PEV alături de un șir de state sud-mediteraneene din Africa de Nord și Asia Mijlocie, precum Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, Egipt, Liban, Iordania, Siria, Teritoriile Palestiniene, care nu au nicio vocație europeană. Acest fapt a determinat Chișinăul să trateze PEV ca pe o stratagemă a Bruxelles-ului de a amâna pentru alte timpuri discutarea subiectului privind o nouă posibilă extindere a UE spre Est.

Totuși, în ciuda acestor deficiențe structurale, toate partidele parlamentare de la Chișinău au susținut în consens participarea Moldovei la PEV. Consensul lor s-a materializat în Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor de integrare europeană a țării, adoptată la 24 martie 2005. Conform acestei Declarații, dezvoltarea de mai departe a Moldovei nu poate fi asigurată decât prin „promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrare europeană”¹⁰⁵. În acest sens, toate partidele semnatare ale Declarației s-au angajat să sprijine eforturile diplomatice, juridice și politice îndreptate spre îndeplinirea PAUEM, deoarece, în viziunea lor, acesta este în măsură să contribuie la aderarea țării noastre la UE. De altfel, anume la 24 martie 2005, integrarea Republicii Moldova în UE este consfințită juridic ca fiind obiectivul primordial al politicii interne și externe promovate de guvernul moldovean.

Privită din această perspectivă, PEV devine pentru Chișinău un valoros instrument complementar pentru punerea în practică a politicii sale de integrare europeană. Cu toate acestea, deoarece PEV a fost de la bun început concepută de UE ca o politică distinctă de cea a extinderii, autoritățile moldovene au continuat să persevereze în eforturile lor de a depăși limitele juridice și politice ale PEV, promovând, atât la Bruxelles, cât și în celelalte capitale europene, propuneri alternative de dezvoltare a relațiilor moldo-comunitare, și anume: includerea Moldovei în pachetul statelor

¹⁰⁴APC a fost semnat de Republica Moldova și UE în anul 1994 și a intrat în vigoare pentru o perioadă de 10 ani la 1 iulie 1998. Deși la 1 iulie 2008, perioada de 10 ani a expirat, APC a fost prelungit automat pentru încă un an, eventual până la negocierea unui nou cadru legal între Republica Moldova și UE.

¹⁰⁵Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene, 24 martie 2005, <http://www.parlament.md/news/25.03.2005/>

din Balcanii de Vest de aderare la UE sau/și semnarea unui acord de asociere care ar formula o perspectivă clară de integrare europeană pentru țara noastră. Până în prezent, aceste propuneri nu au întâlnit susținerea UE, ele au fost respinse recurgându-se la o serie de motivații obiective ca oboseală extinderii ce a cuprins statele UE, necesitatea digerării celor două extinderi consecutive ale UE din anii 2004 și 2007 sau imperativul reformării structurilor supranaționale ale UE înainte de a precede la o nouă extindere spre Est, precum și argumente subiective ca existența unui mare decalaj între reformele democratice și economice întreprinse de statele din Balcanii de Vest și Moldova sau mersul lent al reformelor în țara noastră¹⁰⁶.

Cu toate acestea, calitatea Moldovei de membru al Comunității Statelor Independente (CSI) nu este privită de principalele partide politice ca o alternativă pentru PEV. Respectivul partide politice au, însă, opinii diferite cu privire la compatibilitatea sau incompatibilitatea existentă între aspirațiile europene ale țării noastre și calitatea sa de membru al CSI. Astfel, în timp ce pentru majoritatea partidelor de pe eșichierul de centru-stânga¹⁰⁷, printre care se regăsește și partidul de guvernământ al comuniștilor (PCRM), CSI este compatibilă cu politica de integrare europeană a Moldovei, partidele politice de pe eșichierul de centru-dreapta consideră CSI un obstacol în calea apropierei Moldovei de UE și, prin urmare, abandonarea CSI este, în viziunea lor, inevitabilă. Totuși, pentru toți este clar că CSI nu reprezintă un vehicul de apropiere de UE, ci mai curând un tribut pe care Chișinăul îl plătește Moscovei pentru menținerea bunăvoinței Federației Ruse în probleme de interes major pentru Moldova, cum ar fi: soluționarea conflictului din regiunea transnistreană, retragerea trupelor și munițiilor ruse de pe teritoriul țării noastre, importul de gaze naturale la un preț rezonabil pentru consumatorii interni, accesul nestingherit pe piața Rusiei pentru produsele moldovenești etc.

3.4. Implementarea PEV – elemente pozitive și negative

Republica Moldova a aderat oficial la PEV în urma semnării PAUEM, la 22 februarie 2005. Prin acest Plan de acțiuni, atât Moldova, cât și UE și-au asumat un șir de angajamente comune și unilaterale, a căror îndeplinire a avut ca rezultat general dinamizarea relațiilor moldo-comunitare în domenii precum dialogul politic, reformele democratice, soluționarea conflictului transnistrean, dezvoltarea comerțului și reformele economice, justiție și afaceri interne, impulsivitatea contactelor interumane etc. Deși PEV nu a oferit Moldovei nicio perspectivă europeană, totuși, prin beneficiile și oportunitățile sale, ea a depășit obiectivele politice ale Acordului de parteneriat și cooperare (APC) aflat încă în vigoare între țara noastră și UE. De exemplu, spre deosebire de APC, PEV a permis UE să se implice direct în găsirea unei soluții politice viabile pentru conflictul separatist din regiunea transnistreană a țării.

Datorită PEV, UE și-a sporit vizibilitatea și autoritatea politică în Moldova. Actualmente, UE este prezentă în țara noastră la nivelul PESC (Politică Externă și

¹⁰⁶Mersul lent al reformelor în unele state din Europa Centrală și de Est, de exemplu în Bulgaria sau România, nu a constituit un obstacol pentru a li se acorda perspectiva de integrare în UE.

¹⁰⁷Partidul Democrat din Moldova (PDM) - de orientare social-democrată - este o excepție în această listă.

Securitate Comună) prin reprezentantul special al UE pentru Moldova și participarea la negocierile/consultările în problema transnistreană în calitate de observator în formatul „5+2”. De asemenea, UE este prezentă în Moldova și la nivelul Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA) prin Misiunea UE de asistență la frontiera moldo-ucraineană (EUBAM). În cadrul PEV, Moldovei i s-a acordat perspectiva integrării economice în spațiul comunitar, precum și cea a introducerii graduale a regimului de călătorii fără vize în UE pentru cetățenii moldoveni. Printre beneficiile concrete aduse țării noastre de PEV se numără, nu în ultimul rând, și creșterea substanțială a asistenței financiare din partea UE, care a crescut de patru ori, de la 10 milioane euro în 2003 la 40 milioane euro în 2007, iar asistența totală preconizată de UE pentru Moldova în 2007-2010 se va ridica la suma totală de 250 milioane euro¹⁰⁸. În domeniul cooperării energetice, PEV a favorizat eforturile autorităților moldovene depuse în vederea integrării Moldovei în Comunitatea Energetică Europeană¹⁰⁹.

La capitoul dialog politic moldo-comunitar, se înregistrează o activizare a comunicării între autoritățile moldovene și reprezentanții Comisiei Europene, Consiliului UE și Parlamentului European, atât în cadrul instituțional stabilit de APC, cât și în contextul inițiativelor regionale din Europa Centrală și de Sud-Est. Concomitent, o atenție aparte este acordată valorificării oportunităților și potențialului oferit de cooperarea politică bilaterală a Moldovei cu statele membre ale UE. În acest sens, merită evidențiate parteneriatele europene existente de facto între Moldova și statele UE, precum Lituania, Ungaria, Polonia, Cehia, Suedia și Marea Britanie. România este în continuare un promotor natural și ferm al aspirațiilor europene ale Moldovei în UE, însă animozitățile politice bilaterale împiedică Chișinăul și Bucureștiul să pună bazele unui parteneriat european eficient.

În domeniul comercial-economic, asistăm la transformarea UE în partenerul comercial numărul unu al Moldovei, surclasând, astfel, Comunitatea Statelor Independente (CSI)¹¹⁰. În paralel cu progresele înregistrate de Moldova în aplicarea PAUEM, UE își deschide gradual piața sa internă pentru produsele moldovenești, oferindu-i Moldovei condiții privilegiate de comerț sub forma regimului GSP plus în ianuarie 2006 și a Preferințelor Comerciale Autonome în martie 2008. În domeniul

¹⁰⁸Până la războiul ruso-georgian din august 2008, Moldova era considerată cea mai mare beneficiară de asistență UE pe cap de locuitor în Europa de Est. Se pare, însă, că după conferința donatorilor de la Bruxelles, din 22 octombrie 2008, Georgia a depășit țara noastră în această privință. La respectiva reuniune, Comisia Europeană a anunțat că, în următorii trei ani, UE va acorda Georgiei asistență în valoare de 500 milioane euro. Anterior evenimentelor din august, asistența acordată Georgiei de către UE în cadrul PEV se ridica la suma de 120,4 milioane euro pentru 2007-2010.

¹⁰⁹În martie 2007, Consiliul European al UE a aprobat Politica Energetică a Europei pentru anii 2007-2009, care prevede extinderea Tratatului privind Comunitatea Energetică Europeană și asupra Republicii Moldova. La 27 iunie 2008, Consiliul de Miniștri al Comunității Energetice Europene (UE și statele din Europa de Sud-Est) a luat act de înlăturarea de către Moldova a tuturor obstacolelor în calea aderării sale la Comunitatea Energetică Europeană, iar la 15 iulie 2008 a mandatat Comisia Europeană să înceapă negocierile în acest sens cu Moldova.

¹¹⁰În urma aderării României la UE, volumul comerțului efectuat de Moldova cu statele UE a crescut de la 33% până la 55%.

mobilității persoanelor, Moldova și UE inițiază un dialog intens cu privire la facilitarea regimului de călătorie a cetățenilor moldoveni în spațiul UE. Printre succesele acestui dialog în continuă desfășurare se numără negocierea și semnarea acordurilor de facilitare a regimului de vize și readmisie a persoanelor¹¹¹, precum și deschiderea Centrului Comun de Eliberare a Vizelor de pe lângă Ambasada Ungariei la Chișinău¹¹². De asemenea, la 6 iunie 2008, UE a încheiat cu Moldova un Parteneriat de Mobilitate, chemat, pe de o parte, să contribuie la înlăturarea cauzelor economice și sociale ce încurajează migrația ilegală a cetățenilor moldoveni, iar, pe de alta, să creeze condițiile necesare pentru deplasarea legală circulară a forței calificate de muncă din Moldova în UE.

Toate aceste realizări practice au influențat pozitiv percepția UE de către cetățenii moldoveni, care în majoritatea lor se pronunță pentru o eventuală aderare a Moldovei la UE¹¹³. În mare parte, această largă susținere pentru integrarea europeană a țării se explică prin faptul că UE este văzută de cetățenii moldoveni ca fiind capabilă să contribuie semnificativ la modernizarea economică și democratizarea reală a Moldovei și, mai ales, la îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației. Totuși, trebuie să remarcăm că, în ultimii trei ani, UE a început să fie percepută în țara noastră și ca un important și credibil partener politic în identificarea și garantarea unei soluții politice viabile pentru reintegrarea regiunii transnistrene în câmpul legal și instituțional al Republicii Moldova.

Implementarea PEV în Moldova nu a fost, însă, întotdeauna un proces coerent, consecvent și continuu. Această realitate este evidențiată în rapoartele Comisiei Europene, din 3 decembrie 2006 și 3 aprilie 2008, cu privire la progresele înregistrate de Moldova în realizarea Planului de acțiuni convenit cu UE, precum și în evaluările efectuate la același subiect de experții locali¹¹⁴. Astfel, atât Comisia Europeană, cât și experții locali au constatat că, în ciuda progreselor înregistrate de Republica Moldova în majoritatea domeniilor, implementarea efectivă a reformelor rămâne în continuare o provocare. Observațiile critice vizează în principal dinamica nesatisfăcătoare a reformelor în domeniile justiției, combaterii corupției, libertatea mass-media, îmbunătățirea climatului de afaceri și investițional. În opinia experților locali și europeni, executarea neuniformă a PEV în Moldova este cauzată de mai mulți factori, în special de lipsa voinței politice de a eficientiza cu adevărat procesul de integrare europeană prin schimbări concrete și necesare, abordarea PAUEM de către autoritățile centrale

¹¹¹Acordurile de facilitare a regimului de vize și readmisie a persoanelor au fost semnate între Republica Moldova și UE la 10 octombrie 2007 și au intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008.

¹¹²Centrul Comun de Eliberare a Vizelor a fost inaugurat la 25 aprilie 2007.

¹¹³Conform Barometrului de Opinie Publică din aprilie 2008 al Institutului de Politici Publice din Moldova, 71% din populația Republicii Moldova susțin aderarea țării la UE.

¹¹⁴ADEPT și Expert Grup, „Moldova și UE în contextul Politicii Europene de Vecinătate. Realizarea Planului de acțiuni UE – Moldova (februarie 2005 – ianuarie 2008)”, Chișinău, aprilie 2008, <http://www.e-democracy.md/publications/realizarea-pauem/>; „Raportul independent al celor treisprezece reprezentanți ai societății civile din Republica Moldova în contextul Raportului Comisiei Europene din 04 decembrie 2006 și al împlinirii a doi ani de la semnarea Planului de acțiuni Moldova – Uniunea Europeană”, Chișinău, 30 martie 2007, <http://www.civic.md/rapoarte/societatea-civila-pentru-o-moldova-europeana.html>

ca pe o listă de activități care trebuie bifate, alocarea necorespunzătoare a resurselor financiare destinate aplicării reformelor, starea deplorabilă a clasei politice autohtone, insuficiența capacităților administrative, coordonarea defectuoasă a eforturilor de implementare a PAUEM între Legislativ și Executiv, ineficiența sistemului judecătoresc, nivelul înalt al corupției în instituțiile guvernamentale etc.

Toate aceste deficiențe politice și instituționale se răsfrâng, desigur, negativ asupra ritmului și calității implementării reformelor prevăzute de PAUEM. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că, în mare măsură, calitatea procesului de aplicare efectivă a legilor și reformelor în conformitate cu PAUEM depinde de capacitățile instituționale mobilizate de autoritățile centrale. După mai bine de trei ani de la lansarea PAUEM, Moldova nu a reușit să dezvolte capacități instituționale care să corespundă cu ambițiile sale obiective de integrare europeană. Dezvoltarea și folosirea eficientă a existentelor resurse instituționale este împiedicată de cel puțin patru carențe majore: 1) centralizarea excesivă, în ultimii ani, a verticalei puterii; 2) pregătirea nesatisfăcătoare a oficialilor moldoveni responsabili de implementarea PAUEM; 3) neglijarea de către Legislativ a funcțiilor sale de monitorizare și control a puterii executive; 4) nivelul scăzut de transparență și deschidere spre cooperare de care dau dovadă în prezent autoritățile moldovene în raport cu reprezentanții societății civile.

Conform Constituției sale, Moldova este republică parlamentară, în ultimii ani, însă, am fost martorii consolidării accentuate a autorității Președintelui țării în detrimentul autorității Guvernului și, mai cu seamă, a Parlamentului. Această tendință nu a avut ca efect scontat eficientizarea activității autorităților centrale în aplicarea reformelor în corespundere cu normele și practicile europene. Dimpotrivă, centralizarea verticalei puterii în stat a condus la reducerea autonomiei Guvernului în formularea și luarea deciziilor, a inhibat spiritul de inițiativă și creativitate în ministerele și agențiile guvernamentale, a favorizat birocratizarea pronunțată a administrației centrale, a încurajat desconsiderarea Legislativului de către Executiv, a împiedicat o mai mare transparență și deschidere a Guvernului către societatea civilă etc.

În același timp, capacitățile instituționale mobilizate de ministerele de resort pentru monitorizarea și implementarea reformelor stipulate în PAUEM nu pot fi valorificate în plină măsură din cauza pregătirii insuficiente a oficialilor moldoveni în materie de integrare europeană. Ei sunt familiarizați sumar cu esența și modul de funcționare a instituțiilor supranaționale ale UE, posedă cunoștințe foarte generale în materie de acquis comunitar, cunosc puțin sau aproape de loc despre programele și agențiile comunitare la care Moldova ar putea să participe de rând cu statele membre ale UE, vorbesc în mare parte prost sau aproape de loc una din principalele limbi de lucru ale UE – engleza și/sau franceza și nu dispun de cunoștințele și pregătirea necesară pentru a elabora proiecte de cooperare moldo-comunitare în concordanță cu criteriile și practicile UE. În consecință, deși la nivel politic avem un dialog moldo-comunitar, în general satisfăcător, la nivel tehnic, de experți, comunicarea între Chișinău și Bruxelles lasă mult de dorit. În plus, capacitatea de asimilare a resurselor financiare oferite Moldovei de UE este în continuare limitată, în special de incapacitatea actuală a ministerelor și agențiilor sectoriale de a elabora proiecte conforme cu standardele comunitare. În prezent această lacună instituțională este acoperită,

parțial, de experții europeni de la Delegația Permanentă a Comisiei Europene la Chișinău, care asistă nemijlocit autoritățile moldovene în procesul de formulare a proiectelor de cooperare finanțate prin instrumentul financiar al PEV – ENPI.

Parlamentului Republicii Moldova îi revine un rol vital în procesul de implementare a PAUEM. De Legislativ depinde nu doar elaborarea și adoptarea legilor în concordanță cu normele din acquis-ul comunitar, dar și aplicarea acestor legi în corespundere cu spiritul și practicile europene. Rapoartele Comisiei Europene și ale experților locali arată că Parlamentul moldovean își îndeplinește satisfăcător responsabilitățile de for legiuitor, dar, totodată, demonstrează deficiențe serioase la capitolul monitorizării și controlului calității aplicării în practică de către Executiv a legilor aprobate. Acesta situație nu este de loc întâmplătoare, dacă ne gândim la faptul că în ultimii șapte ani Legislativul a ignorat în repetate rânduri responsabilitățile sale de control al puterii executive, excelând, în schimb, în ipostaza de paratrăsnet pentru Guvernul de la Chișinău. O atare conduită a încurajat Guvernul să desconsidere autoritatea și rolul Parlamentului moldovean de supraveghetor riguros al calității actului de guvernare.

Lipsa unui control eficient de către Parlament al procesului de implementare a PAUEM este compensată doar parțial de societatea civilă. Este adevărat că în ultimii trei ani, datorita PEV, autoritățile moldovene au devenit mai deschise în raport cu organizațiile neguvernamentale. De exemplu, a fost instituționalizat dialogul societății civile cu autoritățile centrale, cu Legislativul¹¹⁵ și Guvernul Republicii Moldova¹¹⁶. Totodată, unele ministere de resort au stabilit formate regulate de dialog cu reprezentanții organizațiilor neguvernamentale (ONG)¹¹⁷. Cu toate acestea, experții locali califică drept insuficient gradul existent de transparență și disponibilitatea de care dau dovadă autoritățile centrale în cooperarea lor cu ONG-urile autohtone. În plus, consultarea reprezentanților societății civile de către oficialități în probleme de interes național are, de cele mai dese ori, un caracter formal și superficial¹¹⁸.

Având în vedere toate aceste deficiențe de natură politică și instituțională, eficiența PEV în Moldova va depinde în mare parte de depășirea lor. Acest lucru va fi mai

¹¹⁵La 29 decembrie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea Nr.373-XVI pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, <http://www.parlament.md/news/civilsociety/>

¹¹⁶Urmărind să faciliteze participarea societății civile în procesul de elaborare, implementare, monitorizare, evaluare și actualizare a documentelor de planificare strategică a țării, Guvernul Republicii Moldova a inițiat crearea Consiliului Național pentru Participare pe lângă Comitetul interministerial pentru planificare strategică condus de primul-ministru. La 18 septembrie 2008, a avut loc prima reuniune a Consiliului Național pentru Participare, care cuprinde 33 de organizații neguvernamentale.

¹¹⁷În această privință merită a fi menționată, în special, experiența Ministerului Reintegrării care menține un dialog constant cu societatea civilă, organizând consultări regulate cu reprezentanții ONG-urilor locale. De asemenea, la 13 iunie 2007, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a semnat un Memorandum de cooperare pentru integrare europeană cu 23 organizații neguvernamentale.

¹¹⁸Cazul elaborării și adoptării Concepției de Securitate Națională este extrem de relevant în această privință. Reprezentanții societății civile au participat activ la elaborarea proiectului respectivei Concepții, însă, în cele din urmă, propunerile lor au fost în mare parte ignorate de către autorități.

ușor de realizat dacă alegerile parlamentare din 2009 vor aduce un pluralism democratic real în țara noastră; dacă Parlamentul moldovean își va asuma integral responsabilitățile ce îi revin în aplicarea PAUEM; dacă partidele parlamentare vor reuși să mențină și după alegerile din anul viitor parteneriatul lor european instituționalizat la 24 martie 2005; dacă autoritățile vor instituționaliza un parteneriat european real și cu societatea civilă; dacă Guvernul va aloca mai multe resurse financiare pentru dezvoltarea și întărirea capacităților sale instituționale destinate implementării angajamentelor asumate în PAUEM; dacă Guvernul va fi gata să valorifice mai bine resursele, experiența și know-how-ul statelor membre UE în vederea armonizării legislației și instituțiilor Moldovei cu normele și practicile comunitare¹¹⁹; dacă autoritățile vor reuși să îmbunătățească cooperarea interministerială, mai ales la nivel de experți, în domeniul realizării PAUEM etc. Acestea și alte măsuri ar trebui să fie incluse în lista priorităților autorităților moldovene, dacă acestea doresc, cu adevărat, să impulsioneze procesul de integrare europeană a Moldovei.

3.5. Perspectivele PEV: oportunități, riscuri, viziuni

Autoritățile moldovene recunosc elementele puternice ale PEV, ele nu se pot împăca, însă, cu gândul că, deși PEV transcende limitele politice ale APC, ea nu satisface pe deplin aspirațiile europene ale Moldovei. Clasa politică moldoveană are două mari obiecții vizavi de PEV. În primul rând, ea este nemulțumită de faptul că state cu aspirații europene precum Moldova și Ucraina se află în PEV alături de state mediteraneene din Africa de Nord și Orientul Mijlociu care nu au aspirații europene și nici vocație europeană. În opinia politicienilor și reprezentanților societății civile din Moldova, în forma sa actuală PEV este mai curând un subterfugiu al UE de a amâna pentru alte timpuri definirea unei perspective clare de integrare europeană pentru statele ex-sovietice din Europa de Est. Urmărind să atenueze această deficiență structurală, Moldova a pledat de la bun început pentru o diferențiere mai accentuată între cele două dimensiuni ale PEV: Dimensiunea Europei de Est – compusă din state europene și Dimensiunea Mediteraneană – alcătuită din state vecine Europei. În al doilea rând, politicienii moldoveni sunt frustrați de faptul că PEV nu este o politică de extindere a UE în Europa de Est. Desigur, prin PAUEM, UE a recunoscut aspirațiile europene ale Moldovei, dar Bruxelles-ul a evitat să răspundă afirmativ la doleanța țării noastre de a fi plasată pe traiectoria unei integrări graduale în UE.

La 4 decembrie 2006, Comisia Europeană a formulat noi măsuri de consolidare a PEV: negocierea și semnarea unor acorduri aprofundate de comerț liber cu statele partenere PEV; aprofundarea dialogului politic; multiplicarea contactelor interumane; facilitarea mobilității persoanelor; aderarea statelor partenere la programe și agenții comunitare anterior accesibile doar statelor membre și candidate ale UE; negocierea și semnarea unor acorduri multilaterale între UE și statele partenere PEV, în particular în domenii precum energie, transport sau aviația civilă etc. Toate aceste propuneri ale Comisiei Europene au fost, desigur, apreciate de autoritățile moldove-

¹¹⁹Datorită PEV, Moldova poate beneficia de asistența UE în domeniul armonizării legislative prin programele comunitare Twinning și TAIEX.

ne ca fiind capabile să contribuie la stabilirea unui parteneriat consolidat între UE și Moldova. Totuși, ele nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor autorităților moldovene. În aceste condiții, Chișinăul a continuat să pedaleze pe ideea negocierii unui acord de stabilizare și asociere după exemplul statelor din Balcanii de Vest. Semnarea unui astfel de acord cu UE ar fi fost în viziunea guvernanților de la Chișinău o evoluție logică și firească, mai ales că Moldova participă alături de statele din Balcanii de Vest la toate organizațiile regionale din Europa de Sud-Est.

Intransigența autorităților moldovene la acest subiect nu a întâlnit, până în prezent, înțelegerea oficialilor europeni de la Bruxelles, precum și în multe din statele membre ale UE. În schimb, Moldova a continuat să fie încurajată să se concentreze asupra executării satisfăcătoare a PAUEM. Mai mult decât atât, pentru a determina autoritățile moldovene să facă acest lucru, punerea în practică a angajamentelor asumate în PAUEM a fost enunțată de Bruxelles ca o condiție indispensabilă pentru aprofundarea relațiilor moldo-comunitare. De altfel, în chiar PAUEM se stipulează cât se poate de clar că „*nivelul de ambiție al relației va depinde de gradul de angajament al Moldovei pentru valorile comune, precum și capacitatea sa de a implementa prioritățile convenite în comun. Ritmul progresului relației va recunoaște pe deplin eforturile Moldovei și realizările concrete în îndeplinirea acestor angajamente*”²⁰. Această condiționare expresă a determinat Chișinăul să fie mai receptiv la obiecțiile Comisiei Europene cu privire la pasul și maniera în care autoritățile noastre înțelegeau să pună în practică reformele convenite cu UE. În pofida acestui fapt, respectiva condiționare nu a fost destul de puternică, încât să determine guvernul moldovean să înlăture lacunele în domenii ca independența justiției, libertatea de exprimare, combaterea corupției sau ameliorarea mediului de afaceri și investițional. De aceea, nu este deloc întâmplător faptul că mai mulți experți locali consideră extrem de important ca măsurile de întărire a dimensiunii estice a PEV să includă o condiționare mult mai nuanțată, al cărei conținut să fie formulat în termeni de reforme pentru aderarea la UE. Numai o astfel de condiționalitate este, în opinia experților locali și a diplomației moldovene, în măsură să accelereze democratizarea și modernizarea economică a Moldovei.

În prezent relațiile moldo-comunitare parcurg o perioadă definitivă pentru evoluția lor ulterioară. La 27 mai 2008, după mai bine de trei ani de la lansarea PAUEM, UE a anunțat demararea procesului de reflecție asupra viitorului cadru politico-juridic, care va înlocui actualul APC. Decizia UE a fost posibilă numai după ce Comisia Europeană a dat, la 3 aprilie 2008, un verdict satisfăcător progreselor înregistrate de Moldova în îndeplinirea angajamentelor asumate în PAUEM. Între timp, la 8 iulie și la 2 octombrie 2008, au avut loc două runde de consultări moldo-comunitare la nivel de experți cu privire la conținutul viitorului cadru politico-juridic între Moldova și UE. Așteptările Chișinăului vizavi de viitorul acord cu Bruxelles-ul sunt foarte mari și, prin urmare, obiectivele urmărite sunt formulate în termeni maximaliști. Astfel, autoritățile moldovene speră că noul acord cu UE va fi unul de asociere, va conține o perspectivă ferm definită de aderare la UE și va oferi

²⁰ „Planul de acțiuni Moldova – EU”, 22 februarie 2005, http://www.mfa.gov.md/img/docs/planul_actiuni_ro.pdf

Moldovei acces liber la cele patru libertăți comunitare: libera circulație a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalului din interiorul pieței comune a UE.

Obiectivele imediate ale Moldovei în relațiile sale cu UE sunt, însă, aderarea la Tratatul Comunității Energetice Europene, semnarea unui acord aprofundat și comprehensiv de comerț liber și liberalizarea regimului de călătorii în UE pentru cetățenii moldoveni. Toate aceste trei obiective sunt, în opinia experților locali, actuale, necesare, pragmatice și realizabile. În cazul Comunității Energetice Europene, negocierile sunt deja în curs de desfășurare, iar oficialii guvernamentali speră că Moldova va semna Tratatul de aderare la această importantă comunitate până la sfârșitul acestui an. Cât privește celelalte două obiective, autoritățile moldovene vor insista ca ele să fie stipulate în următorul acord cu UE, desigur, pentru a fi realizate într-o perioadă de timp previzibilă. În prezent nu există un studiu de fezabilitate care ar evalua eventualele implicații, riscuri și beneficii pe care le-ar avea pentru Moldova semnarea unui acord aprofundat și comprehensiv de comerț liber cu UE.

Un astfel de studiu a fost inițiat pe parcursul acestui an de organizația neguvernamentală Expert-Grup cu asistența Fundației Soros din Moldova, iar pe parcursul anului viitor ar urma ca un studiu asemănător să fie realizat și de experții europeni la comanda Comisiei Europene. Totuși, conform mai multor experți autohtoni în materie economică, la etapa actuală producătorii moldoveni nu sunt pregătiți încă, pentru a face față unei competiții reale cu producătorii și exportatorii din UE. Având în vedere această situație, regimul de comerț asimetric de care se bucură în prezent Moldova în relațiile sale comerciale cu UE este considerat ca fiind mai avantajos în prezent pentru producătorii moldoveni, decât o eventuală zonă de comerț liber care ar deschide nelimitat piața de desfacere a Moldovei pentru produsele și serviciile din UE. Cu toate acestea, pentru experții și unii politicieni moldoveni negocierea și semnarea unui acord aprofundat și comprehensiv de comerț liber cu UE este, mai degrabă, un obiectiv de ordin politic, decât economic, deoarece, în opinia lor, acest acord este asociat cu parcurgerea unei etape obligatorii în procesul de aderare la UE, etapă parcursă anterior și de statele membre ale UE din Europa Centrală și de Est.

Speranțele Chișinăului cu privire la semnarea unui acord de asociere cu UE, care ar formula o perspectivă clară de integrare europeană pentru Moldova și ar număra printre obiectivele sale primordiale semnarea unui acord aprofundat și comprehensiv de comerț liber, precum și liberalizarea graduală a regimului de vize cu UE, sunt alimentate, în particular, de progresele înregistrate de diplomația ucraineană în negocierea unui nou acord cu UE și de recenta inițiativă polono-suedeză cu privire la lansarea de către UE, în cadrul PEV, a unui „Parteneriat Estic” cu statele PEV din Europa de Est, și anume Moldova, Ucraina, Belarus, Armenia, Azerbaidjan și Georgia. Așteptările Chișinăului cu privire la „Parteneriatul Estic” nu coincid întru totul cu viziunea statelor membre ale UE, care urmăresc prin noua inițiativă să consolideze, în primul rând, dimensiunea estică a PEV, în timp ce autoritățile moldovene ar dori ca aceasta nouă inițiativă să transcendă limitele politice și instituționale ale PEV și să faciliteze parcursul european al Moldovei. De asemenea, speranțele Chișinăului au crescut și mai mult după ce, la 13 octombrie 2008, UE a făcut public că este pregătită să negocieze un nou acord ambițios cu țara noastră.

3.6. Perspectivele negocierii unui nou cadru juridic cu UE

Agresiunea Federației Ruse împotriva Georgiei din august 2008 a înclinat balanța în interiorul UE în favoarea statelor care se pronunțau, din ce în ce mai insistent, pentru reevaluarea relațiilor cu Moscova și, în același timp, pentru o mai mare implicare a UE în regiunea Europei de Est prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate (PEV). În consecință, începând cu Summitul Extraordinar al UE din 1 septembrie 2008, dedicat în întregime războiului ruso-georgian și posibilelor sale implicații geopolitice, statele membre ale UE au luat, prin consens, o serie de decizii ce denotă determinarea UE de a aprofunda cooperarea sa cu statele ex-sovietice din Europa de Est – Ucraina, Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și, chiar, Belarus. Astfel, în timp ce șefii de stat și de guvern din UE au decis, la summitul lor din 1 septembrie, să suspende pentru o anumită perioadă demararea negocierilor cu Rusia privind noul acord de parteneriat și cooperare, ei ne anunță că este extrem de important ca UE să susțină cooperarea regională și să accelereze dezvoltarea relațiilor cu vecinii săi din Est, în particular prin intermediul PEV, precum și al inițiativelor UE „Sinergia la Marea Neagră” și „Parteneriatul Estic”, propus de Suedia și Polonia în mai 2008 pentru a ajuta statele PEV din Europa de Est să accelereze apropierea lor de UE, în funcție de obiectivele urmărite de ele.

În urma războiului ruso-georgian, importanța politică a „Parteneriatului Estic” a crescut și mai mult, astfel încât, la Summitul UE din 1 septembrie 2008, Comisia Europeană a fost chemată să definitiveze, până în decembrie 2008, elaborarea proiectului „Parteneriatului Estic”, ceea ce ar permite șefilor de stat și guvern din UE să-l aprobe până în martie 2009. De asemenea, anume sub impactul agresiunii Rusiei contra Georgiei, statele membre ale UE au devenit mai receptive la doleanța autorităților ucrainene de a semna un acord de asociere cu Ucraina. Deși acordul cu Ucraina nu va oferi Kievului o perspectivă clară de integrare europeană, este de așteptat că el va prevedea perspectiva integrării economice a Ucrainei în spațiul comunitar și va presupune introducerea treptată a regimului de călătorii fără vize în UE pentru cetățenii ucraineni. De altfel, la 29 octombrie 2008, Bruxelles-ul și Kievul au inițiat deja consultări cu privire la perspectiva liberalizării regimului de vize între UE și Ucraina.

În raport cu Belarus, la 13 octombrie 2008, urmărind să încurajeze dialogul cu autoritățile beloruse la capitolul democrație și respectarea drepturilor omului, miniștrii de Externe ai UE au luat decizia să suspende pentru o perioadă de șase luni restricțiile sale de călătorii impuse în 2006 mai multor oficiali de la Minsk. În Georgia, după evenimentele tragice din august, prezența politică a UE a crescut vizibil. În prezent, UE dispune în Georgia de un reprezentant special pentru criza georgiană și de o echipă de peste 200 de observatori militari însărcinați cu monitorizarea respectării de către autoritățile ruse și georgiene a Acordului de încetare a focului din 12 august 2008. Totodată, UE a anunțat că intenționează să liberalizeze regimul de vize pentru cetățenii georgieni și, mai ales, a promis că, în următorii trei ani, asistența sa financiară pentru Georgia va crește semnificativ, ridicându-se la suma de peste 500 milioane de euro. Toate aceste decizii și acțiuni nu sunt altceva decât răspunsul pragmatic și de lungă durată dat de UE politicii Federației Ruse de

a-și impune fără menajamente supremația politică și economică în vecinătatea sa apropiată, desconsiderând, în același timp, interesele naționale ale statelor vizate.

De altfel, și Concluziile cu privire la Moldova, aprobate de miniștrii de Externe ai UE la 13 octombrie 2008, se înscriu în noua optică a UE în raport cu Rusia și statele PEV din Europa de Est. În acele Concluzii, UE ne-a anunțat că este pregătită să aprofundeze relațiile sale cu Moldova în cadrul PEV și să negocieze în curând un nou acord ambițios cu țara noastră, care ar depăși actualul Acord de parteneriat și cooperare (APC)¹²¹. Următorul acord va avea ca scop primordial apropierea graduală a Moldovei de UE, care se va materializa, în particular, prin stabilirea unei zone aprofundate și comprehensive de liber schimb între UE și Moldova¹²². De asemenea, în aceleași Concluzii, miniștrii de Externe ai UE reamintesc că Acordul privind facilitarea regimului de vize semnat cu Moldova în 2007 are ca obiectiv de lungă durată introducerea regimului de călătorii fără vize pentru cetățenii moldoveni¹²³.

Concluziile miniștrilor de Externe ai UE cu privire la Moldova au încurajat și mai mult autoritățile de la Chișinău în ambițiile lor de a negocia cu UE un acord de asociere care ar plasa ferm țara noastră pe mult râvnitul drum de aderare la UE. Axându-se, aproape exclusiv, pe exploatarea mesajului pozitiv trimis Chișinăului de către UE, autoritățile moldovene nu au remarcat însă că miniștrii de Externe ai UE au evitat în respectivele Concluzii să spună dacă și Moldova este, la rândul ei, pregătită să negocieze un nou acord cu UE. Miniștrii de Externe ai UE au reiterat totuși cât se poate de clar că ritmul și calitatea reformelor în Moldova vor influența natura relațiilor cu UE. În acest context, autoritățile moldovene au fost, din nou, invitate să întreprindă eforturile necesare pentru întărirea statului de drept, să îndeplinească angajamentele lor cu privire la promovarea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și, de asemenea, să acorde o atenție prioritară desfășurării și organizării alegerilor parlamentare din anul 2009¹²⁴ în corespundere totală cu principiile și normele democratice consfințite în materie de alegeri libere.

Factul că UE a evitat să se pronunțe asupra stadiului de pregătire a Moldovei în vederea demarării negocierilor asupra noului cadru juridic moldo-comunitar

¹²¹Comunicatul MAEIE, "Miniștrii de Externe ai UE au adoptat Concluziile privind Republica Moldova", <http://www.mfa.gov.md/noutati/3601/>

¹²²În aceleași Concluzii cu privire la Moldova, se menționează că zona aprofundată și comprehensivă de liber schimb între UE și Moldova va fi creată când țara noastră va fi considerată în măsură să facă față efectelor liberalizării complete a schimburilor comerciale cu UE.

¹²³Acordul de facilitare a regimului de vize din 2007 nu a fost urmat de acordarea unei „foi de parcurs” țării noastre pentru liberalizarea regimului de vize moldo-comunitar, așa cum UE a procedat în cazul statelor din Balcanii de Vest. Autoritățile moldovene speră însă că, odată cu semnarea noului acord moldo-comunitar, UE va oferi și Moldovei o asemenea „foaie de parcurs”. De altfel, Parteneriatul de Mobilitate semnat între Chișinău și Bruxelles, la 6 iunie 2008, conține prevederi asemănătoare cu cele prezente în menționatele „foi de parcurs” de care beneficiază statele din Balcanii de Vest, fapt ce, în fond, ar putea fi exploatat de autoritățile noastre în cadrul viitoarelor consultări cu oficialii europeni la subiectul liberalizării graduale a regimului de vize al UE pentru cetățenii moldoveni.

¹²⁴Ulterior, concluziile și recomandările miniștrilor de Externe ai UE au fost aprobate în unanimitate de către șefii de stat și guvern ai UE, în cadrul Consiliului European din 16 octombrie 2008.

ar trebui considerat, în fond, un mesaj in sine transmis discret autorităților de la Chișinău. Descifrarea acestui mesaj a fost făcută pentru autoritățile moldovene de către parlamentarii europeni cu ocazia reuniunii Comitetului parlamentar de cooperare UE – Moldova, desfășurată la Strasbourg în perioada 22-23 octombrie 2008. După cum ne-a informat chiar Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE), parlamentarii europeni au subliniat în discursurile lor necesitatea intensificării, de către Guvernul de la Chișinău, a eforturilor sale destinate implementării eficiente a reformelor inițiate în domeniul justiției, drepturilor omului, libertății mass-media¹²⁵. Comunicatul MAEIE nu spune însă nicio vorbă despre faptul că reprezentanții Parlamentului European au insistat, în special, asupra importanței respectării libertății mass-media în țara noastră, a reducerii pragului electoral, a legalizării blocurilor electorale și a respectării dreptului cetățenilor cu dublă cetățenie de a fi aleși în funcții publice¹²⁶.

Recomandările parlamentarilor europeni se bazează pe concluziile Raportului Comisiei Europene pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția) cu privire la amendamentele aduse Codului electoral al Republicii Moldova în aprilie 2008¹²⁷. În Raportul Comisiei de la Veneția, dat publicității la 23 octombrie 2008, autoritățile moldovene sunt criticate pentru majorarea pragului electoral de la 4% la 6%, interzicerea blocurilor electorale și limitarea participării în alegeri a cetățenilor moldoveni cu dublă cetățenie. Totodată, se menționează că aceste amendamente contravin Constituției Republicii Moldova, Codului de bune practici în materie electorală al Consiliului Europei, altor convenții europene la care Moldova este parte. În particular, experții europeni consideră că restricțiile electorale impuse pentru cetățenii cu dublă cetățenie nu se încadrează în Convenția europeană privind naționalitatea, ratificată de Moldova în noiembrie 1999, care prevede că cetățenii de altă naționalitate trebuie să se bucure, pe teritoriul statului în care locuiesc, de aceleași drepturi și responsabilități ca și cetățenii statului respectiv.

De asemenea, la 25 noiembrie 2008, semnalele trimise de parlamentarii europeni au fost nuanțate de șefii misiunilor statelor membre ale UE, Delegația Comisiei Europene și Biroul Reprezentantului Special al UE cu reședința la Chișinău printr-o *Declarație comună cu privire la viitoarele alegeri parlamentare din Republica Moldova*¹²⁸. În această Declarație, se atrage atenția autorităților moldovene asupra unor evoluții negative la capitelele asigurării unui mediu prielnic pentru o competi-

¹²⁵Comunicatul MAEIE cu privire la cea de-a 11-a Reuniune a Comitetului de Cooperare Parlamentară RM–UE, <http://www.mfa.gov.md/noutati/3717/>

¹²⁶ O. Serebrian, „La Reuniunea Interparlamentară UE–Moldova, europenii critică legislația electorală și situația mass-media”, Radio Europa Liberă, 23.10.2008.

¹²⁷European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), “Joint Opinion on the Election Code of Moldova as of 10 April 2008”, Opinion No. 484/2008, Strasbourg, 23 October 2008 [http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD\(2008\)022-e.asp#_Toc212527183](http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD(2008)022-e.asp#_Toc212527183)

¹²⁸Declarație comună cu privire la viitoarele alegeri parlamentare în Republica Moldova, Chișinău, 25 noiembrie 2008, <http://www.ape.md/libview.php?l=ro&idc=154&id=366>

ție politică echitabilă, libertății mass-media și armonizării Codului electoral cu normele în domeniu ale Consiliului Europei și OSCE. Totodată, diplomații europeni au făcut apel la conducerea Moldovei să asigure ca progresul în eforturile de apropiere de UE să nu fie afectat de deficiențe în implementarea procesului democratic.

În contextul mesajului încurajator trimis țării noastre de către miniștrii de Externe ai UE, la 21 octombrie 2008, șeful diplomației moldovene, Andrei Stratan, a chemat Comisia Națională de Integrare Europeană să demareze pregătirile pentru negocierea viitorului acord cadru moldo-comunitar. În special, ministrul Andrei Stratan a propus elaborarea și aprobarea proiectului schematic al componenței delegației negociatorilor, elaborarea și aprobarea programului de instruire operativă a membrilor echipei negociatorilor, care ar urma să includă un program de vizite de documentare la Bruxelles, în statele membre ale UE, precum și în Croația, stat candidat pentru aderare la UE. Propunerile enunțate de ministrul de Externe sunt, fără îndoială, necesare și oportune, mai mult decât atât, considerăm că ele ar fi trebuit să fie demarate odată cu lansarea Planului de acțiuni UE – Moldova (PAUEM). PAUEM a fost, de la bun început, conceput de diplomația moldoveană ca fiind pentru țara noastră o etapă tranzitorie spre un nou cadru juridic cu UE. Iată, însă, că după trei ani de la inițierea procesului de implementare a PAUEM, volens-nolens, inițiativa ministrului de Externe, Andrei Stratan, scoate la iveală că potențialii noștri negociatori au nevoie urgent de o pregătire suplimentară. Această constatare nu ne surprinde, dacă ne gândim că ea reflectă, de fapt, lipsa de funcționari bine instruiți și motivați în materie de cooperare cu UE, realitate ce se simte tot mai acut în instituțiile administrației noastre centrale și locale.

Ea ne surprinde, totuși, când ne gândim la faptul că dezvoltarea capacităților administrative ale Moldovei beneficiază de asistența financiară și tehnică generoasă a UE. Pentru dezvoltarea resurselor sale administrative și reforma cadrului regulator, Moldova primește aproximativ 20% din asistența financiară de 209.7 milioane euro, prevăzută de UE pentru perioada 2007-2010. De asemenea, aici ar trebui luate în calcul și asistența tehnico-financiară furnizată Moldovei pe linie bilaterală de state membre ale UE, în particular de Marea Britanie, Suedia, Olanda, Ungaria, Lituania etc. De asemenea, constatarea ministrului Stratan ne surprinde când ne gândim la faptul că MAEIE a neglijat, în repetate rânduri, invitațiile Asociației pentru Politică Externă (APE) de a-și trimite reprezentanții să participe la întâlnirile cu ex-șefii echipelor de negociatori ale României, Ungariei, Letoniei și Lituaniei la negocierile de aderare a acestor state la UE, care au venit la Chișinău la invitația APE pentru a împărtăși experiența lor cu potențialii negociatori ai Moldovei.

Desigur, aprobarea unui program operativ de instruire, precum și vizitele de studii la Bruxelles și în alte capitale ale UE îi vor ajuta pe negociatorii moldoveni să-și actualizeze și îmbogățească cunoștințele teoretice despre UE și instituțiile sale. Totuși, cunoștințele teoretice vor suplini cu greu experiența profesională necesară pentru negocierea unor acorduri de anvergură, precum cel pe care Chișinăul dorește să-l negocieze cu Bruxelles-ul. Nu negăm faptul că Ministerul de Externe de la Chișinău dispune de diplomați tineri bine instruiți din punct de vedere teoretic, cu toate acestea, experiența lor în materie de negocieri cu UE mai ridică încă semne de

întrebare. Trimiterile pe care le fac diplomații noștri la experiența acumulată în timpul „negocierii” cu UE a PAUEM, precum și a acordurilor de facilitare a regimului de vize și readmisie a persoanelor nu sunt destul de convingătoare.

În primul rând, pentru că negocierea PAUEM nu a însemnat schimbarea temeliei juridice a relațiilor UE cu Moldova, ci mai curând potrivirea unei liste de obiective și acțiuni comune care să se înscrie în limitele politico-juridice fixate unilateral de UE prin APC și PEV. În al doilea rând, să nu uităm că în momentul inițierii tratatelor privind facilitarea regimului de vize cu UE, diplomația moldoveană a cerut, nici mai mult nici mai puțin, liberalizarea totală a regimului de călătorii în spațiul UE pentru cetățenii Moldovei. Solicitarea părții moldovene a fost respinsă tranșant de Comisia Europeană, iar în cele din urmă Chișinăul a adoptat în grabă parametrii fixați de Bruxelles. În al treilea rând, noul acord va fi în mare parte dedicat cooperării comercial-economice și integrării Moldovei în piața comună a UE. Or, deoarece diplomații moldoveni nu au pregătirea necesară pentru a acoperi acest vast segment al integrării europene, anume economiștilor le va reveni un rol dominant în timpul viitoarelor tratative cu UE. Experiența insuficientă în materie de tratative cu UE va fi depășită cu certitudine în viitorii ani, Moldova are, însă, nevoie acum de o echipă de negociatori instruiți și experimentați, capabili să atingă obiectivele reale urmărite de țara noastră în negocierile cu UE asupra viitorului cadru juridic.

Poate Moldova să aibă o echipă de negociatori care să exceleze atât prin cunoștințe teoretice temeinice în materie de integrare europeană, cât și prin experiență bogată la capitolul negocierii de acorduri internaționale? Desigur, acest lucru poate fi realizat, mai ales prin crearea unei echipe de negociatori care ar îmbina resursele, cunoștințele, experiența și capacitățile profesionale de care dispun în prezent atât Guvernul, cât și societatea civilă de la Chișinău. Formele unei astfel de simbioze ar putea fi diferite, iar experiența Ucrainei ar putea servi ca exemplu de inspirație pentru autoritățile moldovene. În particular, merită a fi studiată experiența diplomației ucrainene care știe să valorifice expertiza și cunoștințele diplomaților de carieră aflați în afara serviciului diplomatic, fie în politică, lumea afacerilor sau în societatea civilă. De exemplu, foștii miniștri ucraineni de Externe se regăsesc printre membrii Colegiului Ministerului Afacerilor Externe, asigurând, astfel, coerența procesului de luare a deciziilor și continuitatea memoriei instituționale. De asemenea, diplomația ucraineană beneficiază la maximum de expertiza societății civile, nu doar prin menținerea unui dialog regulat cu reprezentanții acesteia din urmă în cadrul unor simpozioane, conferințe sau seminare, dar și prin asistența consultativă acordată delegațiilor ucrainene la comitetele de cooperare cu UE prin intermediul unui Consiliu Civic de Experti, compus din reprezentanții celor mai importante organizații neguvernamentale și instituții de cercetări strategice din Ucraina.

3.7. Republica Moldova are nevoie de o strategie realistă în raport cu UE

Pe lângă faptul că autoritățile noastre se află în criză de timp pentru pregătirea negociatorilor, ele, de asemenea, nu au reușit, până în prezent, să structureze o strategie clară, coerentă și credibilă de atingere a obiectivelor fixate în domeniul integrării

europene. Actuala viziune formulată la 17 iulie 2008, în cadrul Comisiei Naționale de Integrare Europeană, de către ministrul de Externe, Andrei Stratan, este mai degrabă o listă de solicitări și propuneri prezentate Comisiei Europene¹²⁹. Unele din doleanțele Chișinăului, precum negocierea unui acord de comerț liber aprofundat și liberalizarea regimului de călătorii cu UE, se încadrează în limitele obiectivelor fixate de PEV și, prin urmare, vor beneficia de o mai mare deschidere și înțelegere din partea Comisiei Europene și statelor membre ale UE.

Nu același lucru putem afirma despre dorința noastră de a semna un acord de asociere care ar formula o perspectivă clară de integrare în UE. În primul rând, un astfel de acord ar depăși cadrul politic actual al PEV. Or, așa cum ne-au comunicat, la 13 octombrie 2008, miniștrii de Externe ai UE, Bruxelles-ul este gata să aprofundeze relațiile cu țara noastră în limitele PEV, care nu este o politică de extindere a UE. În al doilea rând, UE nu este încă pregătită să transcendă cardinal limitele PEV. UE este în continuare dominată de oboseala extinderii, digestia ultimelor două extinderi consecutive s-a dovedit mult mai anevoioasă pentru ea, ratificarea și implementarea Tratatului de la Lisabona a devenit de fapt o condiție sine quo non pentru examinarea unor noi posibile extinderi spre Est, iar criza financiară internațională și posibilă recesiune economică ar putea avea ca impact creșterea numărului euroscepticilor în statele membre ale UE, astfel, determinându-le să se concentreze în mod prioritar asupra chestiunilor de dezvoltare internă a comunității europene.

Moldova are nevoie de o abordare pragmatică axată pe exploatarea maximală a oportunităților pe care UE le oferă țării noastre la această etapă. De fapt, răspunsul la această stringentă întrebare a fost enunțat cât se poate de clar de noul șef al Secției politice și economice a Delegației Comisiei Europene la Chișinău, Wolfgang Behrendt, în timpul conferinței sale de presă din 7 noiembrie 2008. Dl Behrendt a declarat că noul acord dintre UE și Moldova va fi inspirat din acordurile de stabilizare și asociere cu statele din Balcanii de Vest, dar, atenție, nu va formula o perspectivă clară de aderare la UE. Precizarea făcută de oficialul Comisiei Europene nu ne surprinde, ea vine doar să confirme o realitate, și anume că PEV și mecanismele sale instituționale au fost de la bun început inspirate din Politica de Extindere a UE.

Analizând experiența primelor patru ani de implementare a PEV, putem afirma că aceasta este o politică evolutivă, care este dotată treptat cu elemente specifice anterior doar Politicii de Extindere a UE, precum negocierea și semnarea unor acorduri aprofundate și comprehensive de liber schimb, liberalizarea graduală a regimului de vize și accederea la programe și agenții comunitare. După ce în decembrie 2006, UE a aprobat prima consolidare/adaptare a PEV, recurgând la experiența pozitivă a Politicii sale de Extindere, în prezent UE se pregătește să se inspire din aceeași experiență pentru a consolida dimensiunea estică a PEV. Pentru a realiza acest lucru, Bruxelles-ul va folosi, de această dată, noi instrumente instituționale și juridice

¹²⁹Conform lui Andrei Stratan, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, în viitoarele negocieri cu UE asupra noului cadru juridic, Moldova va urmări semnarea unui acord de asociere ce va conține o perspectivă clară de integrare europeană, va prevedea stabilirea graduală a unei zone de comerț liber aprofundat cu UE și va presupune liberalizarea treptată a regimului de călătorii în spațiul UE pentru cetățenii moldoveni.

precum inițiativa polono-suedeză de inițiere a unui „Parteneriat Estic” între UE și statele PEV din Europa de Est și negocierea cu acestea din urmă a unei noi generații de acorduri cu un conținut mult mai ambițios decât al actualelor acorduri de parteneriat și cooperare. Disponibilitatea UE de a perfecționa PEV, apelând la experiența sa acumulată în domeniul Politicii sale de Extindere, este un detaliu ce trebuie luat în considerare și valorificat de viitorii noștri negociatori. Actualmente, însă, este necesar ca autoritățile noastre să analizeze de urgență și cu maximă atenție acordurile de stabilizare și asociere semnate de statele din Balcanii de Vest, în mod special de Croația, iar, în baza respectivei analize comparative, să formuleze propriul „mandat de negocieri”, care va ghida negocierii noștri la masa tratativelor asupra viitorului cadru juridic moldo-comunitar.

Un lucru ar trebui să fie înțeles de pe acum de către autoritățile noastre: concentrarea excesivă pe obținerea unei perspective clare de aderare la UE, în timpul viitoarelor negocieri, ar putea să fie contraproductivă. Din punct de vedere tactic, ar fi logic ca negocierea noului cadru juridic să fie axată de la bun început pe preluarea majorității obiectivelor și mecanismelor instituționale prezente în acordurile de stabilizare și asociere la capitelele dialog politic, cooperare regională, libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalului, armonizare legislativă și implementarea legilor, justiție și afaceri interne, cooperare în domeniile sectoriale și asistență financiară. Dacă noul cadru juridic dintre Moldova și UE nu va oferi o perspectivă expres definită de integrare europeană, dar va fi, cel puțin, în proporție de 70% similar cu Acordul de stabilizare și asociere dintre Croația și UE¹³⁰, acesta va reprezenta un adevărat succes pentru țara noastră și cetățenii ei. Fără îndoială, varianta perfectă ar fi ca forma și substanța noului acord cu UE să coincidă. Totuși, având în vedere constrângerile și oportunitățile schițate mai sus, de această dată negocierii noștri vor fi nevoiți să pună un accent primordial pe conținutul practic al viitorului cadru juridic moldo-comunitar, care va determina, în cele din urmă, și evoluția formei parteneriatului Moldovei cu UE.

3.8. Parteneriatul Estic – o posibilă etapă de tranziție spre aderarea la UE

La 3 decembrie 2008, Comisia Europeană a transmis statelor membre ale UE și Parlamentului European viziunea sa cu privire la Parteneriatul Estic¹³¹, inițiativă destinată să consolideze dimensiunea est-europeană a PEV. Așa cum era de așteptat, proiectul Parteneriatului Estic elaborat de Comisia Europeană în strânsă coordonare cu statele membre ale UE nu oferă celor șase state PEV din Europa de Est¹³², inclusiv Moldovei, o promisiune clară de integrare graduală în UE. Văzută doar prin această prismă, desigur, noua inițiativă europeană se încadrează în limitele fixate de PEV.

¹³⁰Acordul de stabilizare și asociere dintre Croația și UE a fost semnat la 29 octombrie 2001 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2005, http://www.euroskop.cz/gallery/5/1702-e98ee3c0_84f8_4666_9b99_1cfe3ad65a1f.pdf

¹³¹European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Eastern Partnership, Brussels, 3 December 2008, COM(2008) 823/4, http://ec.europa.eu/external_relations/eastern/docs/com08_823_en.pdf

¹³²Ucraina, Belarus, Moldova, Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

Totuși, ea aduce noi oportunități de aprofundare a relațiilor de parteneriat dintre UE și statele din Europa de Est, în particular pentru acele state care nu doar declară că doresc să adere la UE, dar, mai ales, pot și sunt gata să-și asume și să îndeplinească angajamente de ordin politic, instituțional, legislativ, economic și social necesare pentru materializarea acestui deziderat. Analizat din această perspectivă, Parteneriatul Estic, în forma propusă de Comisia Europeană, anunță o nouă extindere a limitelor politice și, în același timp, o consolidare și adaptare a mecanismelor instituționale ale PEV pe vectorul sau estic. În acest context, pentru Moldova o importanță deosebită prezintă următorii șase parametri ai Parteneriatului Estic, parametri care prin conținutul lor apropie și mai mult PEV de Politica de Extindere a UE.

În primul rând, UE propune negocierea unor noi relații contractuale cu Moldova, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Georgia și Belarus sub forma unor acorduri de asociere. Aceste noi acorduri vor urmări să creeze o strânsă conexiune politică între statele semnatare și UE, vor contribui la promovarea convergenței legislative și instituționale în baza legislației și standardelor comunitare și, de asemenea, vor avansa cooperarea în următoarele domenii: politica externă și de securitate comună; politica europeană de securitate și apărare a UE. Spre deosebire, de acordurile de asociere semnate de UE cu statele din Europa Centrală și din Balcanii de Vest, acordurile de asociere cu statele din Europa de Est nu vor stipula o perspectivă certă de integrare a lor în UE, ci se vor limita să le recunoască aspirațiile și vocația europeană. Implementarea viitoarelor acorduri de asociere va presupune elaborarea unor noi planuri de acțiuni, care de această dată vor incorpora fixarea unor perioade stricte și repere concrete (*benchmarks*) pentru îndeplinirea angajamentelor de reforme asumate de statele semnatare, iar evaluarea calității implementării reformelor se va face în comparație cu standardele și practicile comunitare. Noile acorduri nu vor fi negociate, însă, automat cu toate statele din Europa de Est, ci doar cu acelea dintre ele care vor da dovadă de progrese suficiente la capitolele democrație, consolidarea statului de drept, respectarea drepturilor omului și, în particular, vor demonstra ca legislația și practica electorală este în concordanță deplină cu normele internaționale în domeniu.

În al doilea rând, acordurile de asociere vor conține perspectiva integrării economice a statelor vizate în piața comună a UE. În acest sens, unul din obiectivele primordiale ale respectivelor acorduri va fi stabilirea unei Zone Aprofundate și Comprehensive de Comerț Liber, care va acoperi întreg comerțul (produse agricole, industriale, servicii și proprietatea intelectuală), inclusiv energia. Acest lucru va atrage după sine asumarea unor angajamente legale obligatorii în vederea armonizării cadrului regulator intern cu cel comunitar în domeniile legate de comerț. Pe termen lung, obiectivul urmărit de UE este crearea în Europa de Est a unei rețele de acorduri aprofundate și comprehensive de liber schimb, care ar pune bazele unei Comunități Economice de Vecinătate.

În al treilea rând, UE va iniția cu statele din regiune pacte de mobilitate și securitate, care vor trasa condițiile obligatorii de îndeplinit pentru a facilita mobilitatea populației din statele est-europene în spațiul comunitar. Astfel, aceste pacte vor cuprinde angajamente comune și unilaterale în domeniul contracarării migrației

ilegale, modernizarea instituțiilor naționale de azil conform standardelor UE, stabilirea structurilor integrate de control al frontierelor în concordanță cu legislația comunitară, precum și îmbunătățirea abilității poliției și sistemului judiciar în vederea combaterii eficiente a corupției și crimei organizate. De asemenea, pactele de mobilitate și securitate ar urma să contribuie la liberalizarea treptată a regimului de vize în spațiul UE. Astfel, implementarea eficientă a acordurilor de facilitare a regimului de vize și readmisie cu UE va deschide calea statelor beneficiare spre inițierea unui dialog cu Bruxelles-ul cu privire la introducerea regimului de călătorii fără vize¹³³. În timpul acestor dialoguri, statele partenere din Europa de Est vor conveni cu UE asupra unor „foi de parcurs” de liberalizare a regimului de vize după exemplul statelor din Balcanii de Vest.

În al patrulea rând, viitoarele acorduri de asociere vor include prevederi referitoare la creșterea „interdependenței energetice” cu UE. Aceste prevederi ar urma să corespundă, printre altele, cu politicile UE în domeniile comerțului, competiției și energiei. În paralel, Moldova și Ucraina vor fi sprijinite să finalizeze cât mai curând posibil negocierile privind aderarea lor la Comunitatea Energetică Europeană. De asemenea, țara noastră va fi încurajată să semneze cu UE un memorandum de înțelegere în domeniul politicii energetice, care va prevedea măsuri de sprijinire și monitorizare a securității activităților de furnizare și tranzitare a energiei, inclusiv a securității infrastructurii energetice.

În al cincilea rând, Parteneriatul Estic va institui un nou cadru multilateral de cooperare între UE și statele PEV din Europa de Est. În viziunea Comisiei Europene, noul cadru multilateral ar urma să sprijine evoluția relațiilor bilaterale ale UE cu vecinii săi din Est, care vor continua să fie guvernate de principiul diferențierii, ceea ce înseamnă că ritmul și profunzimea dezvoltării lor va depinde de nivelul ambițiilor și capacitățile fiecărui stat în parte. Totodată, noul cadru multilateral va fi mai mult decât un for de dialog, el va avea menirea să faciliteze elaborarea și realizarea unor poziții și acțiuni concertate pentru a face față în mod solidar unor provocări comune. De fapt, noul instrument multilateral va imprima substanță concretă asocierii politice ce se va stabili între statele din Europa de Est și UE în baza acordurilor de asociere. Structura operațională a viitorului cadru multilateral al Parteneriatului Estic va fi ierarhizată în patru trepte:

1. reuniuni bianuale la nivel de șefi de stat și de guvern;
2. reuniuni anuale la nivel de miniștri de Externe din țările UE și din țările partenere din Europa de Est, care vor evalua progresele Parteneriatului Estic și vor trasa noi obiective;
3. reuniuni la nivel de înalți funcționari, ce se vor organiza pe patru platforme tematice de cooperare, și anume: democrația, buna guvernare și stabilitatea; integrarea economică și convergența cu politicile UE; securitatea energetică; contactele interumane;
4. reuniuni la nivel de experți, care, de asemenea, se vor întruni pe cele patru platforme tematice menționate mai sus.

¹³³Comisia Europeană a inițiat deja un astfel de dialog cu Ucraina, în octombrie 2008.

Un astfel de forum multilateral de dialog și acțiune inițiat de UE va crește indubitabil influența și profilul politic al UE în regiunea noastră, fapt ce va trezi, mai devreme sau mai târziu, nemulțumiri la Moscova. Nu este exclus ca această eventuală evoluție să influențeze poziția Chișinăului față de dimensiunea multilaterală a Parteneriatului Estic, determinându-i pe guvernânții noștri să adopte o poziție ambiguă, ca și în cazul GUAM.

În al șaselea rând, Parteneriatul Estic va atrage după sine și creșterea resurselor financiare alocate de UE pentru partenerii săi PEV din Europa de Est. Astfel, până în 2020 UE va ridica cheltuielile sale *per capita* în regiunea noastră de la 6 euro la 20 euro. Această schimbare va costa UE aproximativ 2.1 miliarde euro. Între timp, până în 2013, anul când va fi adoptat noul buget comunitar, UE va alocă partenerilor săi din Est noi fonduri în sumă de 350 milioane euro, iar alte 250 milioane euro vor fi re-orientate spre implementarea proiectelor regionale din cadrul dimensiunii multilaterale a Parteneriatului Estic. În paralel, Comisia Europeană va recomanda statelor membre ale UE să aprobe ridicarea plafonului de creditare al Băncii Europene de Investiții pentru Europa de Est, care actualmente este de 3.7 miliarde euro și care se pare va fi consumat înainte de anul 2013. Asistența UE va fi axată pe promovarea democrației și buneii guvernări, consolidarea capacităților administrative necesare pentru preluarea și implementarea legislației comunitare, dezvoltarea și integrarea economică în piața comună a UE, facilitarea mobilității cetățenilor din Europa de Est în UE, dezvoltarea piețelor regionale de electricitate, eficientizarea controlului la frontiere etc.

Cele șase elemente ale Parteneriatului Estic evidențiate mai sus vin în întâmpinarea așteptărilor Moldovei aduse la cunoștința Comisiei Europene și a statelor membre ale UE de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene la 10 octombrie 2008. În mesajul transmis cancelariilor europene de către diplomația noastră se menționează că Moldova consideră următoarele elemente ca fiind esențiale pentru dimensiunea bilaterală a Parteneriatului Estic:

- aprofundarea cooperării politice, inclusiv în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună a UE;
- crearea unei regim aprofundat și comprehensiv de liber schimb;
- noi oportunități pentru integrarea economică, inclusiv convergența cadrului regulator și armonizarea legislativă în domeniile relevante ale economiei;
- dezvoltarea în continuare a avantajelor comparative generate de participarea activă a Moldovei în procesele de cooperare în Europa de Sud-Est;
- cooperarea strânsă cu UE în vederea îndeplinirii condițiilor necesare pentru a beneficia într-o perioadă previzibilă de regimul de călătorii fără vize în spațiul UE. Prin urmare, liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii Moldovei ar urma să fie implementată gradual în cadrul Parteneriatului Estic;
- instrumente de consolidare a dezvoltării regionale în baza experienței și mecanismelor UE.

O simplă analiza comparativă a doleanțelor părții moldovene cu elementele de bază ale Parteneriatului Estic este îndeajuns pentru a remarca că așteptările Chișinăului au fost luate în considerare de Comisia Europeană. Totuși, atitudinea

diplomației moldovene față de Parteneriatul Estic rămâne, deocamdată, una ambiguă. Ea recunoaște că noua inițiativă este binevenită, dar insistă că Moldova va urmări integrarea sa graduală în UE pe cale bilaterală. Diplomații noștri au pledat de la bun început pentru o mai mare diferențiere a țării noastre în grupul celor șase state vizate de Parteneriatul Estic. Cu alte cuvinte, dâșii au sperat să obțină de la UE singularizarea șanselor Moldovei de a fi plasată pe o traiectorie accelerată de integrare în UE, evitând, astfel, cuplarea țării noastre de locomotiva ucraineană. Logica diplomației nu este lipsită de temei și, cu siguranță, ea ar fi avut mai multe șanse de izbândă să fie luată în considerare atât de Comisia Europeană, cât și de statele membre ale UE, dacă Moldova ar fi demonstrat progrese convingătoare la capitolul democrație reală, în domeniile libertății presei, independenței justiției și combaterii corupției.

În prezent Moldova are în fața două opțiuni cu privire la Parteneriatul Estic: să accepte sau să respingă această ofertă a UE. O eventuală respingere de către Chișinău a Parteneriatului Estic ar submina șansele de integrare europeană ale țării noastre pentru mulți ani de acum încolo, ne-ar izola pe plan regional, ar încetini procesul de liberalizare a regimului de vize în spațiul UE, ar afecta ritmul integrării economice a Moldovei în piața comună a UE și ar limita asistența financiară și tehnică a UE pentru modernizarea economiei noastre. Având în vedere posibilele consecințe nefaste menționate anterior, mai mult decât probabil că, după câteva runde de consultări protocolare cu UE, Moldova va accepta noua inițiativă europeană. De altfel, diplomația moldoveană s-a comportat aproape similar și în cazul PEV în anul 2004¹³⁴.

Parteneriatul Estic, în forma anunțată de Comisia Europeană, acordă Moldovei și celorlalte cinci state PEV din Europa de Est aproape aceleași oportunități de dezvoltare a relațiilor lor cu UE de care beneficiază în prezent statele din Balcanii de Vest, și anume: acorduri de asociere, integrare economică, armonizarea legislativă obligatorie cu normele europene, relații comerciale de liber schimb, liberalizarea graduală a regimului de călătorii, facilitarea mobilității forței de muncă în spațiul comunitar, integrarea sistemelor energetice, acces la agențiile și programele comunitare, facilitarea contactelor interumane etc. Având în vedere constrângerile de ordin intern căror UE este nevoită să le facă față în prezent, acordurile de asociere pe care Bruxellesul le propune statelor din Europa de Est nu vor face referire clară la perspectiva aderării la UE. În schimb, ele vor recunoaște că respectivele țări sunt state europene cu vocație europeană. Or, conform Art. 49 al Tratatului Uniunii Europene¹³⁵, orice stat european care respectă principiile libertății, democrației, drepturile omului și libertățile fundamentale și supremația legii pot candida pentru a deveni membre ale UE. Dar, pentru ca Moldova să poată pretinde la calitatea de stat candidat la UE, ea trebuie să satisfacă cele trei Criterii de la Copenhaga fixate în decembrie 2003 de Consiliul European:

¹³⁴S. Bușcăneanu, „How far is the European Neighbourhood Policy a substantial offer for Moldova?”, Leeds, August 2006, <http://www.e-democracy.md/files/enp-moldova.pdf>

¹³⁵Treaty on the EU, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF>

- să dispună de instituții stabile care să garanteze democrația, supremația legii, drepturile omului și ale minorităților;
- să aibă o economie de piață funcțională, precum și capacitatea de a face față competiției și forțelor de piață din interiorul pieței comune a UE;
- să dispună de capacitățile necesare pentru asumarea obligațiilor de stat membru al UE, în particular să adere la obiectivele politice, economice și monetare ale Uniunii.

Parteneriatul Estic este destinat anume pentru a asista Moldova și celelalte cinci state să se apropie cât mai mult de îndeplinirea Criteriilor de la Copenhaga. Noua inițiativă creează oportunități și condiții egale pentru toate șase state vizate. Totodată, ea permite aceluiași state să avanseze spre UE cu viteze diferite, în funcție de ambițiile și capacitățile lor interne de implementare a reformelor și de asimilare a legislației comunitare, care conține peste 80 mii de pagini. Prin urmare, de aceasta dată, autoritățile moldovene ar trebui să demonstreze mai multă clarviziune, înțelepciune, răbdare și maturitate politică. Însă, pentru a fi capabile să se ridice la nivelul acestor calități, ele au nevoie de o analiză amplă a noii inițiative europene.

Aceasta analiză trebuie să fie inițiată cât mai curând posibil de diplomația moldovenească, care, dacă ar fi mobilizat capacitățile analitice de care dispune în prezent, ar înțelege, totuși, că Parteneriatul Estic răspunde întru totul obiectivului de integrare europeană a Moldovei. Încercările de a demonstra că Parteneriatul Estic nu aplică pe deplin „principiul diferențierii” între statele Europei de Est sunt sortite eșecului de la bun început, pentru că acest din urmă principiu este oferit în egală măsură și nediscriminatoriu Moldovei, Ucrainei, Georgiei, Armeniei, Azerbaidjanului și, chiar, Belarusului. Însă valorificarea „principiului diferențierii”, în sensul aprofundării progresive a relațiilor cu UE, va depinde, în primul și în primul rând, de nivelul ambițiilor de integrare europeană, de voința politică, ritmul și calitatea reformelor interne, precum și de capacitățile instituționale ale fiecărui stat în parte din cadrul Parteneriatului Estic. Anume acest adevăr evită să-l recunoască diplomația noastră și, mai ales, politicienii care ne conduc țara.

4. Relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă

Radu Vrabie, coordonator de programe, APE

4.1. Scurt istoric al evoluției relațiilor Republicii Moldova cu Rusia

După aproape 20 de ani de la proclamarea independenței, relațiile dintre Republica Moldova și Federația Rusă nu pot fi apreciate univoc. Pe de o parte, formal, între cele două țări există un parteneriat, părțile colaborează activ în vederea soluționării conflictului transnistrean, există o relație de prietenie între lideri, pe de altă parte însă, deși Rusia susține oficial integritatea teritorială a Moldovei, tot ea este principalul aliat al administrației de la Tiraspol, pe care o susține politic, economic, financiar și militar. Totodată, relațiile bilaterale bune durează atât timp, cât conducerea de la Chișinău este receptivă la doleanțele Moscovei, iar dacă ea promovează o politică neconvenabilă acesteia din urmă, atunci este „pedepsită” prin diferite sancțiuni, așa cum a fost după 2003, după nesemnarea așa-numitului Memorandum Kozak în noiembrie 2003.

Pentru Rusia, Republica Moldova constituie una din țările din vecinătatea apropiată (*blizhnee zarubejie*) și, împreună cu alte țări din spațiul post-sovietic, face parte din grupul de state pe care aceasta le consideră zone de influență exclusivă. În ultima perioadă, după „revoluțiile portocalii” din Georgia și Ucraina, conducerea rusă a intensificat eforturile în vederea menținerii și sporirii influenței ruse în aceste teritorii. Și față de Republica Moldova politica Rusiei s-a schimbat, devenind mult mai sistemică și consecventă. Pentru aceasta, pe lângă instrumentele de bază cum ar fi rolul Moscovei în rezolvarea conflictului transnistrean, prezența militară, sancțiunile economice, sunt utilizate și instrumente indirecte, cum ar fi mass-media, biserica, minoritățile etnice etc.

În același timp, Moldova se pare ca nu a depășit stadiul de „soră mai mică” în raport cu Rusia. Acest lucru se poate observa mai ales după 2001, când după ce conducerea comunistă de la Chișinău a mizat pe cartea rusească, când vizitele președintelui Voronin la președintele rus (mai întâi Putin, apoi Medvedev) seamănă cu niște „dări de seamă” a unor funcționari față de șefi. În politicul moldovenesc există păreri diferite față de relația cu Rusia. Pe de o parte, există forțe politice, mai ales cele de dreapta, cum ar fi Partidul Liberal (PL), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Alianța Moldova Noastră (AMN), care pledează pentru o relație transparentă cu Federația Rusă¹³⁶, dar în același timp pledează pentru integrarea Moldovei în structurile euroatlantice, ceea ce contravine intereselor rusești.

Pe flancul stâng, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) pledează pentru aprofundarea relațiilor cu Rusia, pentru păstrarea statutului de neutralitate și prin menținerea în CSI. Partidele de centru au poziții diferite cu privire la aceasta problemă, de cele mai multe ori acestea fiind o simbioză între pozițiile partidelor de dreapta și stânga¹³⁷. Și în societatea moldovenească există dispute despre felul cum trebuie „să arate” relația cu Federația Rusă. O parte a acesteia, în special cea nostalgică față de perioada sovietică, persoanele de vârstă a treia și minoritățile etnice tradițional

¹³⁶A se vedea platformele electorale ale partidelor politice la www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/

¹³⁷Ibidem.

sunt apropiate de Rusia, o altă parte pledează pentru integrarea în structurile euroatlantice, ieșirea din CSI și stabilirea unui parteneriat cu România. Aceste disensiuni interne, atât în politicul, cât și în societatea moldovenească, duc la apariția anumitor tensiuni, care împiedică elaborarea unei politici coerente și consecvente față de Rusia și, în același timp, conferă acesteia câteva atuuri în raport cu Republica Moldova.

Perioada anilor 1998-2008 din relațiile dintre Federația Rusă și Republica Moldova poate fi divizată în câteva etape.

1998-2001 – Această perioadă pare a fi una dintre cele mai echilibrate. Formal, Republica Moldova continuă să rămână în sfera de influență a Federației Ruse, care era principalul partener comercial și politic. Totodată, anul 1998 a adus cu sine una din cele mai mari crize economice în Rusia, care a slăbit foarte mult pozițiile Rusiei pe plan internațional. Dat fiind că piața rusească era principala piață de desfacere a exporturilor moldovenești, Republica Moldova a fost profund afectată de această criză. Pentru prima dată conducerea țării a început să conștientizeze necesitatea găsirii altor piețe de desfacere și, în acest sens, piața UE părea a fi tot mai atractivă. Totuși, căderea Guvernului Sturza și începutul unei crize politice interne au amânat acest proces, ceea ce a făcut ca dependența economică față de Rusia să rămână cel puțin până în anul 2004. În dosarul transnistrean, s-a obținut unul dintre cele mai mari succese ale diplomației moldovenești în urma Summitului OSCE de la Istanbul din decembrie 1999, când s-a obținut acordul Rusiei privind retragerea trupelor rusești de pe teritoriul RM. Ulterior însă, odată cu venirea la conducere a lui Vladimir Putin, acest proces a fost suspendat.

2001-2003 – În această perioadă, Republica Moldova s-a apropiat de Rusia, pe care noua conducere o considera drept cel mai apropiat aliat, cu ajutorul căruia se putea rezolva problema transnistreană și susține dezvoltarea RM. Mai mult, președintele țării, Vladimir Voronin, a început promovarea unei politici „pe placul Moscovei”, atacând și acuzând NATO sau România. În 2001, a fost semnat tratatul de bază între Republica Moldova și Federația Rusă. Totuși, la scurt timp, în noiembrie 2003, V. Voronin nu a semnat planul rus de soluționare a conflictului transnistrean, numit Memorandumul Kozak, ceea ce l-a supărat pe V. Putin.

2003-2006. După refuzul de a semna Memorandumul Kozak, relațiile dintre cele două state au devenit tensionate. Mai mult ca atât, după 2004, când V. Voronin a înțeles că nu găsește sprijin la Moscova, iar aceasta a început să-l susțină direct pe liderul transnistrean I. Smirnov, președintele moldovean a schimbat cursul politicii externe, orientându-se, cel puțin formal, către UE. Punctul culminant al acestei perioade s-a consumat în martie 2006, după introducerea noului regim la frontiera moldo-ucraineană, măsură interpretată la Tiraspol și Moscova drept blocadă economică. Ca răspuns, Rusia a impus embargo la exportul de vinuri moldovenești, ceea ce a afectat grav economia moldovenească. Aceasta l-a făcut pe președintele Voronin să devină mai receptiv la propunerile rusești.

2006-2008. În august 2006, V. Voronin a reușit să se întâlnească cu V. Putin și după aceasta a început o perioadă de destindere în relația dintre cele două state. Cu toate acestea, nu mai exista aceeași încredere. Pe de o parte, Moldova încerca să stabilească un echilibru în relațiile sale cu partenerii europeni și cu cei ruși. Pe de altă parte,

Rusia nu-și dorea o repetare a situației din 2004-2005, încercând să ofere „cadouri mici” conducerii moldovenești în schimbul menținerii acesteia în sfera sa de influență.

În toată această perioadă (1998-2008), guvernele de la Chișinău au gestionat diferit relația cu Federația Rusă. Totuși, problema de bază a politicii externe moldovenești față de Rusia o constituie lipsa de consecvență, transparență și continuitate. Mai mult, deseori aceasta este politizată, rezultatele obținute fiind mai degrabă simbolice decât succese reale. Cercetătorul Nicu Popescu a numit această stare de lucruri „maniheism” (un curent filosofic care neagă toate acțiunile anterioare). În cazul moldovean, dacă guvernele de până la 2001 au încercat să găsească un echilibru, încercând să dezvolte și primele relații cu UE, atunci după venirea la conducere a PCRm s-a renunțat la această strategie și s-a optat pentru o relație bilaterală bazată pe „prietenia de veacuri”, iar conducerile anterioare au fost criticate pentru faptul că nu au fost mai apropiate de partenerul rus. Mai mult, noua conducere a Moldovei a învinuit NATO de politică agresivă față de Rusia.

Rezultatul obținut a fost unul simbolic: Tratatul de bază (simbolic nu prin conținutul său, care este unul bun pentru Republica Moldova, ci prin faptul că Rusia, folosind „dreptul celui mai puternic”, pur și simplu nu-l respectă) și un sprijin pe termen scurt la „alegerile prezidențiale” din regiunea transnistreană, când presa rusă a susținut oponenții lui Smirnov. Însă adevăratele intenții ale Rusiei au ieșit la iveală odată cu apariția Memorandumului Kozak, care propunea, de fapt, transformarea Moldovei într-un stat nefuncțional, prin acordarea anumitor privilegii Transnistriei, în special dreptul de veto. Faptul că acest document a fost discutat în secret, fără a informa partenerii occidentali, a dus la o reacție negativă din partea acestora și, în final, la nesemnarea memorandumului sus-numit, ceea ce a stârnit supărarea Rusiei.

Următoarele acțiuni ale Moldovei au intrat în totală contradicție cu politica promovată până atunci. Are loc intensificarea discuțiilor în cadrul GUUAM (ulterior, GUAM) – organizație de orientare anti-rusă, reorientarea politicii externe către UE și apare o retorică pro-europeană a conducerii moldovenești. Ca răspuns, Rusia a interzis importul de vinuri și a sporit ajutorul acordat regiunii transnistrene. Și iarăși politica de confruntare cu Moscova a fost făcută fără un suport diplomatic din partea partenerilor occidentali, ceea ce a dus la eșecul acestei politici. Președintele Voronin a fost nevoit să meargă la Moscova și să devină mai receptiv la propunerile rusești. Dacă e să ne referim la politica externă a Rusiei față de Moldova, putem afirma că după Memorandumul Kozak ea a devenit mult mai sistemică și mai precisă. Identificând punctele slabe ale politicii moldovene, prin intermediul unor cedări simbolice, Moscova obține de la conducerea de la Chișinău cedări importante (cum ar fi încercarea de a acorda recunoaștere internațională statutului de neutralitate al Moldovei), „împinge” spre schimbarea retoricii din una pro-europeană spre una anti-europeană și, ca rezultat logic, la aducerea Moldovei la un dialog bilateral moldo-rus, dialog în urma căruia este greu să ne imaginăm că RM va putea obține rezultate pozitive.

În continuare ne vom referi la acele puncte vulnerabile care există la moment în relația moldo-rusă. În opinia noastră, ele sunt următoarele: conflictul transnistrean, relațiile economice și dependența de resursele energetice ruse, influența mass-mediei ruse, influența bisericii ortodoxe ruse și rolul minorității ruse.

4.2. Rolul Rusiei în rezolvarea conflictului transnistrean

Conflictul transnistrean, probabil, constituie una din problemele principale ale Republicii Moldova. Chiar dacă, conform sondajelor de opinie, acest diferend ocupă doar locul opt în ierarhia celor mai stringente probleme cu care se confruntă societatea moldoveană, nicio forță politică, niciun guvern al RM nu poate să-și permită să-l trateze ca o chestiune de planul doi.

Acest lucru este înțeles și de Federația Rusă, care, fiind implicată încă din faza inițială a acestui conflict¹³⁸, manevrează foarte iscusit, susținând când Chișinăul oficial, când administrația de la Tiraspol, reușind astfel, prin intermediul Transnistriei, să țină sub control întreaga Moldovă.

În dosarul transnistrean, perioada 1998-99 a fost una din perioadele de succes ale conducerii moldovene, care a reușit internaționalizarea conflictului și, în acest context, cel mai important eveniment a avut loc în decembrie 1999, când la Summitul OSCE de la Istanbul, Rusia a promis că-și va retrage trupele și tehnica militară de pe teritoriul Moldovei. Ulterior însă, după demisia lui Boris Elțin și venirea lui Vladimir Putin în funcția de președinte al Federației Ruse, lucrurile s-au schimbat, iar trupele ruse staționează și până astăzi aici.

Totuși, în relațiile dintre Chișinău și Tiraspol s-a înregistrat o răcire. Igor Smirnov a învinuit conducerea țării de nerespectarea prevederilor „Memorandumului Primakov” din 1997. În realitate, liderii transnistreni, odată ce au primit din partea guvernului moldovean anumite avantaje, în special specimene vamale, ceea ce le dădea posibilitate să efectueze exporturi fără acordul autorităților centrale, au renunțat să-și mai respecte și obligațiile din acest memorandum¹³⁹.

La 25 februarie 2001, după alegeri parlamentare, la conducerea Republicii Moldova vine PCRM, iar președinte al țării este ales Vladimir Voronin. Platforma electorală a acestui partid conținea mai multe puncte prin care se pleda pentru apropierea de Rusia, printre care intrarea în Uniunea Rusia–Belarus, acordarea statutului de a doua limbă de stat limbii ruse și alte promisiuni care au atras sprijinul Rusiei încă din campania electorală. Astfel, președintele PCRM, Vladimir Voronin, a fost primit de președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, iar presa rusă salută venirea la putere a PCRM, considerându-l singurul partid capabil să rezolve problemele Moldovei prin relația sa bună cu Rusia¹⁴⁰, iar postul public de televiziune din Rusia a avut un interviu în direct cu Vladimir Voronin. Una din prioritățile declarate ale noului șef al statului era reîntregirea Republicii Moldova prin soluționarea conflictului transnistrean.

Și într-adevăr, având sprijinul Rusiei, V. Voronin a început negocierile cu Igor Smirnov, cu care s-a întâlnit la 9 aprilie 2001, la doua zile după investirea sa în funcție, declarând că liderul transnistrean „este o persoană cu care te poți înțelege”. În scurt timp însă, relația dintre cei doi se înrăutățește, culminând cu august

¹³⁸Mihai Grecu, Anatol Țăranu, „Politica de epurare lingvistică în Transnistria”, pp. 12-13, Cluj-Napoca, 2005.

¹³⁹Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем, www.olvia.idknet.com/memorandum.htm

¹⁴⁰A se vedea www.ng.ru/events/2001-02-27/1_authority.html

2001, când președintelui Voronin îi este interzis accesul la o mănăstire aflată pe malul stâng al Nistrului. După acest incident, V. Voronin declara că „mai degrabă va negocia cu diavolul decât cu Smirnov”, refuză să se mai întâlnească cu acesta și schimbă strategia. Președintele se adresează omologului său de la Moscova cu rugămintea ca acesta să desemneze o persoană care să găsească o soluție pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Persoana desemnată a fost Dmitri Kozak, un apropiat al președintelui Vladimir Putin. El a venit la Chișinău și Tiraspol și a reușit într-un timp destul de scurt să pregătească un document cunoscut ca Memorandumul Kozak, unde era schițat un stat federal Republica Moldova cu drept de veto pentru Transnistria și alte elemente care ar fi transformat Republica Moldova într-un stat nefuncțional fără suportul Rusiei, căreia îi revenea de facto rolul de arbitru între Chișinău și Tiraspol.

Doar în ultimul moment înaintea semnării, în noaptea de 17 noiembrie 2003, confruntându-se cu presiuni interne și mai ales internaționale, președintele Voronin nu a semnat acest acord, atrăgând furia Rusiei și a lui Vladimir Putin personal, care trebuia să vină el însuși la Chișinău pentru a fi prezent la ceremonia de semnare. În ciuda eforturilor lui V. Voronin de a-și justifica decizia în fața președintelui rus, acesta a interzis chiar și funcționarilor de rang inferior să se întâlnească cu omologii lor moldoveni.

În următoarea perioadă, V. Voronin, lipsit de sprijinul Rusiei, a schimbat cursul politic extern al Republicii Moldova și a declarat integrarea europeană drept prioritate națională. În scurt timp, a apărut și reacția din partea Rusiei, care a început să susțină alte forte politice din Republica Moldova. În această campanie anti-Voronin, a fost antrenată și mass-media rusă. Destul de rapid, presa rusă a început să acuze Moldova de aderare la mișcările oranj¹⁴¹ și la distrugerea Comunității Statelor Independente¹⁴². Totodată, spre deosebire de anul 2001, când liderii de la Tiraspol erau învinuiți de blocarea procesului de negocieri în problema transnistreană, în 2005 principalul „vinovat” a devenit Vladimir Voronin.

Punctul culminant în războiul mediatic declanșat de Rusia a fost atins îndată după 3 martie 2006, atunci când Republica Moldova împreună cu Ucraina au introdus un nou regim de frontieră care nu permitea exportul produselor agenților economici din regiunea transnistreană fără înregistrarea acestora la Chișinău¹⁴³. Și în plan oficial, și în plan mediatic, Rusia a luat atitudine, numind această acțiune „blocadă economică” și învinuind Moldova de crearea unei „catastrofe umanitare” în Transnistria; a fost sistat importul de vinuri moldovenești, una din ramurile importante ale economiei naționale. Și toate acestea deși autoritățile moldovene au încercat să aducă activitatea companiilor din stânga Nistrului într-un cadru legal.

În acel context, retorica față de Federația Rusă s-a schimbat. Ministrul de Externe, A. Stratan, și însuși președintele Voronin au declarat că Transnistria este ocupată de Rusia. La 22 iulie 2005 a fost adoptată unanim „Legea privind statutul de autono-

¹⁴¹http://www.ng.ru/cis/2005-02-25/1_kishinev.html

¹⁴²http://www.ng.ru/courier/2005-03-14/9_pohorony.html

¹⁴³New customs regime and Ukrainian factor: Main piece of resistance or weak link? by Radu Vrabie, <http://www.e-democracy.md/en/comments/political/20060517/>

mie a raioanelor din stânga Nistrului (Transnistria)¹⁴⁴. De asemenea, împreună cu Ucraina s-a reușit aducerea Misiunii de Monitorizare și Asistență la Frontieră a UE (EUBAM) la hotarul moldo-ucrainean.

Totuși, fără un suport extern și având probleme economice generate de sancțiunile impuse de Rusia, conducerea de la Chișinău a fost nevoită să fie mai receptivă la propunerile rusești. Astfel încât în așa-numitul „pachet” propus de Republica Moldova Rusiei se găsesc o serie de prevederi foarte generoase, precum autonomie largă pentru Transnistria, recunoașterea proprietăților din regiunea dată, statut special pentru limba rusă, neutralitate permanentă, prezență militară rusă în Moldova reunificată¹⁴⁵.

Un răspuns oficial la această propunere nu a fost dat nici de fostul președinte al Rusiei, V. Putin, nici de actualul președinte, D. Medvedev, însă acțiunile conducerii de la Moscova duc la gândul că aceste propuneri nu sunt de ajuns și că Rusia ar dori mai multe prevederi în special în privința neutralității, cerând semnarea unui document internațional care să consfințească acest lucru¹⁴⁶. În general, se pare că Rusia ar renunța la status quo doar în cazul în care schimbarea lui ar face ca influența Rusiei să crească în întreaga Moldova.

4.3. Relațiile economice și dependența de resursele energetice ruse

Moldova nu are o poziție geografică foarte bună și nici resurse minerale. Procesul de reforme de după independență a decurs foarte dureros, iar guvernele de atunci nu prea aveau nici suport politic în implementarea lor. Această stare de lucruri a făcut ca economia moldovenească să rămână dependentă de piața rusească.

După tensionarea relațiilor cu Rusia, Republica Moldova a început căutări pentru a-și diversifica exporturile și, în acest sens, piața europeană este una atractivă, mai ales dat fiind faptul că ea este o piață previzibilă, mult mai puțin dependentă de factorul politic, spre deosebire de piața rusească, care depinde de fluctuațiile politice. În scurt timp, UE a devenit principalul partener economic al Chișinăului, și chiar regiunea transnistreană (care este tradițional apropiată de Rusia) exporta mai mult în țările europene decât în Est. Totuși Moldova este total dependentă de gazul rusesc, care este utilizat de Rusia drept instrument în vederea impunerii voinței sale în anumite teritorii. O alta problemă pentru Moldova este că, din cauza corupției și a anumitor decizii neinspirate ale Guvernului, mulți investitori străini se tem să investească aici. De cele mai multe ori singurii care investesc aici sunt companiile rusești, ceea ce poate duce la o situație asemănătoare cu cea a Belarusului¹⁴⁷.

¹⁴⁴Legea nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria), www.lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313004

¹⁴⁵N. Popescu, 2008: The EU should re-engage with Moldova's "frozen conflict", www.euobserver.com/9/26661?print=1

¹⁴⁶Riina Kaljurand, "Russian Influence on Moldovan politics during the Putin era (2000–2008), November 2008, [www.icds.ee/fileadmin/failid/Riina%20Kaljurand%20-%20%20Russian%20influence%20on%20Moldovan%20politics%20during%20the%20Putin%20era%20\(2000-2008\).pdf](http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Riina%20Kaljurand%20-%20%20Russian%20influence%20on%20Moldovan%20politics%20during%20the%20Putin%20era%20(2000-2008).pdf)

¹⁴⁷N. Popescu, 2008, The EU should re-engage with Moldova's 'frozen conflict', www.euobserver.com/9/26661?print=1

4.4. Influența mass-mediei ruse

Fiind una din sursele principale de informare pentru majoritatea populației din spațiul CSI, presa rusă este utilizată ca unul din instrumentele cu ajutorul cărui Kremlinul își promovează politica sa în regiunea aceasta. O dovadă în acest sens constituie și cazul Republicii Moldova, unde pe parcursul ultimilor opt ani s-au putut observa mai multe schimbări de atitudine ale mass-mediei ruse, care aveau loc în același timp cu schimbarea discursului oficial rusesc față de această țară.

Pe lângă instrumentele propagandistice tradiționale – buletine de știri, emisiuni analitice și talk-show, sunt utilizate și instrumente indirecte, cum ar fi filmele, concertele, sportul și alte emisiuni nepolitice, foarte populare în afara hotarelor Federației Ruse și, de multe ori, mai efective decât cele cu caracter vădit politic.

După cum arată rezultatele ultimelor sondaje de opinie publică, societatea din Republica Moldova este dependentă de televiziune, care reprezintă principala sursă de informare, devansând alte mijloace de informare ca presa scrisă, radioul sau internetul. Conform aceluiași sondaj, televiziunea este sursa de informare principală pentru circa 90% din populație. În acest context, postul public de televiziune rus „Pervii Canal” este pentru circa 50% din respondenți cel mai credibil post TV, iar posturile TV ruse sunt cele mai vizionate, întrecându-le net pe cele românești și locale¹⁴⁸.

Această influență a mass-mediei ruse (în primul rând a televiziunilor) a făcut ca, pe parcursul anilor, în harta mentală a moldovenilor, Rusia să devină unul dintre vecinii apropiați ai Moldovei, excluzând vecinul natural – Ucraina, deși distanța geografică până la hotarul rusesc este de mai mult de 500 de km. Tot datorită acestei influențe, moldovenii cunosc mult mai bine situația din Rusia decât chiar din Republica Moldova, iar pentru mulți dintre ei programul informativ de știri „Vreamea” de la „Pervii Canal”, difuzat la ora 20.00 (ora locală), reprezintă fereastra prin care înțeleg și văd ce se întâmplă în lume, iar „Mesagerul” de la TVM, difuzat la ora 21.00, reprezintă un fel de știri locale despre viața din republică.

Rezultatul se poate vedea iarăși în Barometrul de Opinie Publică, care atestă că circa 60% din populație vede Rusia ca partener strategic al Republicii Moldova și tot Rusia trebuie să fie partenerul care să ne ajute să ne integrăm în Uniunea Europeană(!) Un alt paradox se poate observa atunci când, la credibilitatea liderilor politici din lume pentru populația din Moldova, primul loc este deținut de Vladimir Putin, urmat de către Dmitri Medvedev, apoi la mare distanță urmează Vladimir Voronin, președintele RM (2001-2009), care de altfel deține titlul de cel mai credibil politician din Moldova. Șefii de state și de guverne din statele occidentale ocupă un loc infim în preferințele moldovenilor.

În partea stângă a Nistrului, Transnistria, situația este și mai pronunțată: popularitatea și influența mass-mediei ruse este mai mare decât pe malul drept. Acest lucru se datorează în primul rând faptului că populația de acolo, în pofida componenței etnice (câte 30% de moldoveni, ruși și ucraineni)¹⁴⁹, este vorbitoare de limbă rusă, iar în al doilea rând faptului că regimul de la Tiraspol a fost susținut întotdeauna de Rusia, inclusiv prin intermediul mass-media.

¹⁴⁸www.ipp.md/barometru1.php?l=ro&id=35

¹⁴⁹www.olvia.idknet.com/overviewru.htm

4.5. Influența Bisericii Ortodoxe Ruse

Biserica Ortodoxă Rusă (BOR) se consideră a fi unul din instrumentele efective de propagare a intereselor rusești în țările pe care Moscova le consideră că ar intra în sfera sa de influență. În Republica Moldova, BOR are o mare influență, deoarece majoritatea populației este creștin-ortodoxă, Mitropolia Moldovei se află sub jurisdicția canonică a Patriarhiei de la Moscova, iar însăși instituția Bisericii se bucură de un înalt grad de încredere din partea moldovenilor¹⁵⁰.

În Republica Moldova Biserica este separată de Stat, dar ea joacă un rol important în viața cotidiană. Preoții au o mare autoritate asupra enoriașilor, în special la sate. Utilizarea Bisericii în scopuri politice a fost și continuă să fie o practică des întâlnită în viața politică de la Chișinău. Beneficiile acestei practici au fost conștientizate de către Partidul Comuniștilor, care, deși a venit la conducere în 2001 pe o platformă în care nu se regăseau valori religioase, iar liderul PCRM, V. Voronin, în documentele prezentate la Comisia Electorală Centrală, a menționat că este ateu, în scurt timp a început a acorda o atenție deosebită Bisericii. În acest context, sub patronajul președintelui Voronin, au fost restaurate mai multe biserici și mănăstiri, printre care și monumente istorice ca Mănăstirea Căpriană, Mănăstirea Curchi. Aceste acțiuni au atras simpatii din partea cetățenilor, în particular din partea celor de vârstă a treia, care constituie, de fapt, electoratul principal al acestui partid.

PCRM acordă o atenție deosebită și celebrării sărbătorilor religioase, la majoritatea din ele participă liderii partidului, iar de mai mulți ani la Paști, cea mai importantă sărbătoare ortodoxă, focul sfânt este adus din Ierusalim pe calea aerului cu suportul financiar al statului, iar dacă Paștele cade în timpul campaniei electorale, atunci el este adus de către unul din candidații comuniști.

În cadrul disputei dintre Mitropolia Moldovei, subordonată Patriarhiei de la Moscova, și Mitropolia Basarabiei, subordonată Patriarhiei Române, partidul de guvernământ o susține pe prima. Mitropolia Basarabiei a fost înregistrată oficial abia după ce a câștigat procesul împotriva Guvernului Republicii Moldova la CEDO¹⁵¹.

Drept răspuns la această atenție din partea statului, Mitropolia Moldovei susține activ Partidul Comuniștilor, fiind înregistrate cazuri în timpul campaniilor electorale, când preoții au făcut agitație încurajând oamenii să voteze acest partid. Cum menționează experți în domeniul alegerilor, acest lucru are un impact important, pentru că societatea moldovenească, mai ales cea rurală, are încredere în ceea ce spun liderii spiritua

Și în relația cu Federația Rusa, conducerea Republicii Moldova a acordat o atenție deosebită componentei religioase, președintele Voronin fiind considerat unul dintre prietenii fostului patriarh rus, Alexei al II-lea, pe care l-a vizitat de mai multe ori și pe care a reușit să-l aducă în Moldova. V. Voronin a fost decorat cu Ordinul Bisericii Ruse. El a participat și la inaugurarea noului patriarh al Bisericii Ruse, Kiril, fiind singurul șef de stat din CSI participant la această ceremonie.

¹⁵⁰www.ipp.md/barometru1.php?l=ro&cid=35

¹⁵¹Din punct de vedere religios, diferența dintre Mitropolia Moldovei și Mitropolia Basarabiei este una nesemnificativă: prima sărbătorește ceremoniile religioase conform calendarului iulian, adică de stil vechi, iar cea de a doua – după calendarul gregorian, adică de stil nou.

4.6. Minoritatea rusă ca instrument de presiune

Apărarea conaționalilor aflați în afara hotarelor naționale este unul din pretextele des utilizate de marile puteri atunci când acestea încearcă să-și extindă influența asupra altor state. Acest lucru s-a întâmplat în 1846, când SUA a început războiul cu Mexicul, așa a făcut Uniunea Sovietică când a atacat Polonia în 1939 și așa s-a întâmplat în recentul război din Georgia, când Federația Rusă a intervenit militar pentru a apăra „demnitatea și onoarea cetățenilor ruși din Osetia de Sud”¹⁵².

Aceeași practică este utilizată de Federația Rusă în raport cu alte țări din spațiul ex-sovietic, inclusiv Moldova. De fiecare dată când relația cu Rusia se răcește, în presa rusă apar discuții despre situația comunității ruse din Moldova, pe care o prezintă drept una destul de precară. Cu toate acestea, situația minorității ruse din Republica Moldova este una deosebită față de țările baltice, cu care adeseori se fac comparații la acest capitol. În opinia mai multor experți care se ocupă de problema minorităților naționale, legislația moldovenească este una dintre cele mai bune care există în această regiune. La momentul adoptării „Legii despre minoritățile naționale”, aceasta a fost lăudată chiar de către Valeri Klimenko, liderul Congresului Comunităților Ruse din Moldova, care a spus că „în sfârșit puterea a început să se intereseze de situația minorităților”¹⁵³.

Chiar în primul articol a acestei legi se menționează că „prin persoane aparținând minorităților naționale se înțeleg persoanele care domiciliază pe teritoriul Republicii Moldova, sînt cetățeni ai ei, au particularități etnice, culturale, lingvistice și religioase prin care se deosebesc de majoritatea populației – moldoveni – și se consideră de altă origine etnică [...]”¹⁵⁴. Prin aceasta, se oferă posibilități de creare a comunităților, spre deosebire de alte țări, unde acestea sunt specificate, cazul Sloveniei spre exemplu.

Dintre toate minoritățile naționale din Republica Moldova, cea mai activă pare a fi cea rusă. În primul rând, datorită influenței pe care o are limba rusă. Și la nivel oficial, și la nivel neoficial, limba rusă este folosită de rând cu limba de stat¹⁵⁵, iar în unele sectoare este practic dominantă. Conform legislației moldovenești, toate documentele oficiale sunt emise în ambele limbi, funcționarii publici sunt obligați să cunoască ambele limbi și să răspundă la cererile cetățenilor în limba în care le-a fost solicitată cererea. În Guvern și Parlament, există chiar miniștri și deputați care vorbesc doar limba rusă. De aceea, la multe reuniuni la nivel înalt – ședințe de Guvern sau la Președinție, discuțiile au loc în limba rusă, iar ședințele plenare ale Parlamentului se traduc simultan pentru deputații care nu vorbesc limba de stat.

Actualmente, conform recensământului din 2004, rușii constituie 201212 locu-

¹⁵²Statement on the Situation in South Ossetia – www.kremlin.ru/eng/sdocs/speeches.shtml?month=08&day=08&year=2008&Submit.x=4&Submit.y=4&prefix=&value_from=&value_to=&date=&stype=&dayRequired=no&day_enable=true#

¹⁵³Закон о правах национальных меньшинств – www.logos.press.md/Weekly/Main.asp?IssueNum=432&IssueDate=07.09.2001&YearNum=32&Theme=8&Topic=5380

¹⁵⁴www.lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312817&lang=1

¹⁵⁵În Constituția RM, limba oficială este cea moldovenească. Totuși, limba moldovenească este identică cu cea română, și după 2001, când PCRM a venit la conducerea RM și relațiile cu România s-au deteriorat, partidul de guvernământ a înlocuit termenul “română” cu “limba de stat”.

itori, deci aproximativ 5,9% din populația țării¹⁵⁶, majoritatea din ei, mai mult de 2/3, locuiesc în spațiul urban. Dar este interesant faptul că o parte din alte naționalități consideră limba rusă drept limbă maternă, ceea ce face ca de facto populația vorbitoare de rusă să fie mai numeroasă. După cum am menționat mai sus, majoritatea locuiesc în orașe, dintre care aproape jumătate din numărul total sunt concentrați la Chișinău. De asemenea, un număr mare se găsește în al doilea oraș ca mărime, Bălți, și în raioanele de nord.

În Moldova există un număr mare de organizații ale etnicilor ruși, care sunt finanțate de autoritățile centrale sau locale din Rusia. Printre cele mai mari putem menționa Comunitatea Rusă din Moldova și Congresul Comunităților Ruse. Chiar dacă acum organizațiile etnicilor ruși nu sunt atât de active ca organizațiile similare din Ucraina sau din țările baltice, totuși ele rămân niște grupuri de presiune care sunt utilizate de către Moscova atunci când aceasta are nevoie pentru a mediatiza anumite evenimente.

4.7. Concluzii și recomandări

Diplomatul român Nicolae Titulescu spunea: „Dacă vrei o politică externă bună, dați-mi o politică internă bună”. Această afirmație rămâne actuală și pentru Republica Moldova, care, dacă dorește să ridice relația cu Federația Rusă la un nivel calitativ mai înalt și să devină un partener credibil și respectat, trebuie să înceapă promovarea reformelor interne.

În primul rând este nevoie de aplicat în practică acele legi bune care au fost adoptate de Parlamentul Republicii, legi care fac parte din Planul de acțiuni UE–RM. De asemenea, este necesar de a remedia acele curențe pe care țara noastră le are și care au fost menționate în rapoartele Comisiei Europene: independența justiției, libertatea mass-media, crearea unui cadru legal pentru atragerea investițiilor străine.

Aceste acțiuni, deși, la prima vedere, par destul de departe de relațiile moldo-ruse, ar contribui la schimbarea mentalității în Moldova și ar reduce dependența ideologică a moldovenilor față de Federația Rusă, pe care unii mai continuă să o considere drept „sora mai mare”. Aceasta ar mai contribui la diversificarea pieței mediatice, care, la moment, este dominată de mass-media rusă și care face să vedem realitățile internaționale prin intermediul „ecranului rusesc”. Ar mai contribui și la schimbarea imaginii malului drept al Nistrului pe malul stâng. Astăzi, deși administrația de la Tiraspol nu mai este un monolit, iar popularitatea ei în rândurile locuitorilor din regiunea transnistreană este în scădere, Chișinăul oficial nu reprezintă pentru ei o alternativă și asta din cauza situației nu foarte bune nici pe malul drept.

În politica sa externă, Moldova, fiind o țară mică, are nevoie de cât mai mulți parteneri credibili, care să o ajute în dezideratul sau de integrare europeană și de soluționare a conflictului transnistrean. Pentru aceasta însă este nevoie ca și Chișinăul, la rândul său, să fie un partener previzibil, să promoveze relații transparente și previzibile, facilitând astfel sarcina partenerilor – prieteni ai Moldovei.

¹⁵⁶www.statistica.md/pageview.php?l=en&idc=295#idc=205&

5. Relațiile Republicii Moldova cu SUA

Victor Chirilă, director executiv. APE

5.1. Cooperarea cu SUA – prioritate majoră a politicii externe moldovene

Dezvoltarea unei cooperări strânse cu SUA constituie una din prioritățile majore ale politicii externe a Republicii Moldova. Dorința Chișinăului de a se asigura de sprijinul politic al Washingtonului a fost și este una firească și logică, iar explicația sa rezidă, desigur, în mai mulți factori internaționali, regionali și locali, care continuă, și în prezent, să modeleze interesul țării noastre de a avea SUA printre partenerii săi strategici.

Mai întâi de toate, politicienii de la Chișinău nu puteau să facă abstracție de faptul că odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, SUA devenise practic unica super-putere globală, iar influența acesteia în cadrul organizațiilor internaționale, la care Republica Moldova intenționa să adere, crescuse semnificativ. De asemenea, pe plan regional, dispariția Uniunii Sovietice și degringolada politică, economică, instituțională și socială din Rusia anilor 90 au favorizat creșterea prezenței și rolului SUA de promotor al economiei de piață și reformelor democratice în spațiul ex-sovietic.

În 1992, Congresul american a aprobat vestitul Act de susținere a libertății¹⁵⁷, prin care au fost fixate obiectivele strategice ale SUA în noile state independente apărute pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice, în special: facilitarea tranziției statelor din regiune de la autoritarism la democrație, promovarea economiilor de piață și consolidarea securității regionale, în particular prin asigurarea unui control eficient asupra proliferării armelor de distrugere în masă (nucleare, chimice și biologice). Aceste obiective au coincis, de la bun început, cu aspirațiile și interesele Republicii Moldova, iar acest lucru crea, în fond, temelia necesară pentru dezvoltarea unui parteneriat privilegiat cu SUA. Totuși, anume interesele strategice ale țării noastre legate de supraviețuirea sa ca stat independent și suveran au constituit acel factor decisiv care a motivat toate guvernările de la Chișinău să se asigure de bunăvoința și sprijinul politic constant al administrațiilor americane de la Washington.

De menționat că pe parcursul celor 17 ani de independență, țara noastră a apelat și beneficiat de asistența SUA în următoarele procese:

- aderarea la un șir de organizații internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite (ONU), Organizația de Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Organizația Mondială a Comerțului (OMC);
- participarea în cadrul unor importante inițiative regionale, printre care Parteneriatul pentru Pace (PpP) al Alianței Nord-Atlantice (NATO), Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (PCESE) și GUAM;
- negocierea versiunii adaptate a Tratatului privind forțele armate convenționale în Europa și a Declarației Summitului OSCE de la Istanbul din 1999, în

¹⁵⁷U.S. Government Assistance to and Cooperative Activities with Eurasia, Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington, DC, January 2007, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/92782.htm>

care se stipulează retragerea completă și necondiționată a munițiilor și forțelor armate ruse de pe teritoriul Republicii Moldova;

- facilitarea procesului de identificare a unei soluții politice viabile și durabile pentru conflictul transnistrean (*începând cu anul 2005, SUA și UE sunt observatori la negocieri în formatul „5+2”*);
- promovarea reformelor democratice și economice: *în perioada 1992–2007 valoarea totală a asistenței acordate țării noastre de SUA a constituit peste 700 milioane USD*¹⁵⁸;
- modernizarea agriculturii: *cu susținerea tehnico-financiară a SUA, în anii 90 a fost implementat „Programul Pământ” de împroprietărire a țăranilor moldoveni*;
- reformarea și modernizarea Armatei Naționale;
- combaterea corupției și traficului de ființe umane: *la 14 decembrie 2006, Moldova a fost inclusă în Programul preliminar al Corporației SUA „Provocările Mileniului” destinat asistenței în domeniul combaterii corupției, în valoare de 24,7 milioane USD*;
- evacuarea armamentului rusesc din regiunea transnistreană: *pentru acest scop SUA au alocat țării noastre peste 30 milioane USD*;
- eficientizarea controlului vamal la frontiera moldo-ucraineană, în special pe porțiunea transnistreană: *cu asistența tehnico-financiară a SUA și a Băncii Mondiale a fost implementat Sistemul ASYCUDA de informatizare a controlului vamal*.

5.2. Un parteneriat privilegiat moldo-american inexistent

În primii ani ai independenței sale, Republica Moldova a reușit să se afirme la Washington ca țară lider, în spațiul ex-sovietic, în domeniul promovării reformelor democratice și economice specifice perioadei de tranziție. Această imagine a creat în capitala americană un mediu receptiv pentru promovarea obiectivelor noastre strategice. Mai mult decât atât, către sfârșitul anilor 90 se conturaseră premisele necesare pentru a avansa cooperarea moldo-americană la nivelul unui parteneriat privilegiat. Chișinăul a eșuat, însă, în valorificarea acestei oportunități din mai multe cauze.

În primul rând, în perioada 2001-2004, ***imaginea țării noastre de „fruntaș” în materie de reforme democratice și economice a încetat să mai fie una credibilă*** în rândul oficialilor și politicianilor americani de la Departamentul de Stat, Consiliul Național de Securitate și Congresul SUA. Anume în această perioadă se produce răcirea și, apoi, suspendarea relațiilor de cooperare ale Republicii Moldova cu Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială (BM)¹⁵⁹; asistăm la stoparea procesului de privatizare și târăgânarea reformelor în domeniile bancar, fiscal, energetic, precum și a cadrului regulator; au loc încercări de a revedea rezultatele Programului „Pământ” de privatizare a terenurilor agricole, realizat cu asistența

¹⁵⁸Foreign Operations Appropriated Assistance: Moldova, Fact Sheet, Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington, DC, January 20, 2009, <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/103478.htm>

¹⁵⁹Country Assessments and Performance Measures – Moldova, U.S. Government Assistance to and Cooperative Activities with Eurasia, Bureau of European and Eurasian Affairs, January 2004, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/37662.htm>

tehnică și financiară a SUA¹⁶⁰; se produce a doua reformă teritorial-administrativă, care nu ține cont de obiectiile Consiliului Europei și a organizațiilor financiare internaționale¹⁶¹; observatorii locali și internaționali constată un șir de iregularități/abuzuri antidemocratice în timpul alegerilor locale din 25 mai 2003 din Unitatea Teritorial Autonomă Găgăuzia¹⁶²; Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova declanșează, fără a dispune de informații veridice, scandalul copiilor moldoveni adoptați „fraudulos” de cetățeni americani „pentru a li se preleva organele interne”¹⁶³; apar impedimente administrative artificiale în activitatea unor organizații umanitare americane¹⁶⁴; de asemenea, în 2003, Chișinăul negociază direct cu Moscova „Memorandumul Kozak” de soluționare a problemei transnistrene, fără a se consulta cu partenerii occidentali – SUA și UE etc. Toate aceste și alte evoluții și acțiuni întreprinse de autoritățile moldovene au avut ca efect deteriorarea graduală a percepției țării noastre în instituțiile politice de la Washington.

Totodată, pe parcursul perioadei de referință, ***cadrul juridic al cooperării Republicii Moldova cu SUA nu a înregistrat o aprofundare calitativă***¹⁶⁵. Dimpotrivă, el a rămas întemeiat preponderent pe un nucleu de acorduri negociate și semnate de guvernele de la Chișinău și Washington la începutul anilor 90 ai secolului trecut, în particular: Acordul cu privire la relațiile comerciale din 19 iunie 1992, prin care țării noastre i s-a oferit *statutul națiunii celei mai favorizate* în relațiile comerciale cu SUA; Acordul cu privire la stimularea investițiilor, semnat la 19 iunie 1992; Acordul cu privire la încurajarea și protecția investițiilor, semnat la 21 aprilie 1993; Acordul cu privire la cooperarea și facilitarea acordării asistenței, semnat la 21 martie 1994; Memorandumul cu privire la cooperarea în domeniul apărării și al relațiilor militare între ministerele Apărării ale Republicii Moldova și SUA, semnat la 4 decembrie 1995. În plus, până în prezent, Chișinăul nu a reușit să dezvolte în relația sa cu Washingtonul un cadru juridic care ar acoperi și instituționaliza dialogul politic bilateral la varii nivele.

¹⁶⁰Ibidem.

¹⁶¹Igor Munteanu, “Contrareforma administrativ-teritorială”, Moldova Azi, Chișinău, 10 iunie 2002, <http://www.azi.md/news?ID=19382>

¹⁶²„Departamentul de Stat american atenționează asupra încălcărilor normelor democratice în Republica Moldova”, Moldova Azi, Chișinău, 18 mai 2004, <http://www.azi.md/news?ID=29124>

¹⁶³La 16 octombrie 2001, TVM a prezentat un documentar în care se făcea referire la niște presupuse veriți de la Chișinău ale unei rețele internaționale specializate în adopții frauduloase. Documentarul conține mai multe declarații ale col. Mihai Bodean, șef de direcție în cadrul Serviciului de Informații și Securitate, care a afirmat ca după falsificarea dosarelor de către medici, juriști de la maternități și funcționari de la Comitetul de Stat pentru Adopții, agențiile străine pentru adopție au preluat mai mulți copii din Moldova, care ulterior ar fi ajuns în SUA și care ar fi putut fi folosiți pentru prelevarea organelor interne. Ambasada SUA la Chișinău s-a declarat “profund îngrijorată și ofensată” de aluziile făcute în respectivul documentar. Investigațiile ulterioare efectuate de Ambasada Moldovei la Washington, precum și de Guvernul SUA nu au găsit astfel de presupuse încălcări.

¹⁶⁴„Ambasada SUA la Chișinău a cerut Guvernului Republicii Moldova explicații privind reținerea ajutoarelor umanitare în vama Bălți”, Moldova Azi, Chișinău, 18 octombrie 2001, <http://www.azi.md/news?ID=14279>

¹⁶⁵Tratate bilaterale Republica Moldova – SUA, MAEIE, <http://www.mfa.gov.md/tratate-bilaterale/>

La rândul său, *dialogul politic moldo-american s-a remarcat, mai curând, prin lipsa de intensitate și coerență*, în special din cauza interesului superficial manifestat de către autoritățile moldovene în a avea un parteneriat privilegiat cu SUA. Vizita oficială la Washington a președintelui Republicii Moldova, Vladimir Voronin, a constituit o oportunitate excelentă pentru a dinamiza evoluția relațiilor noastre cu SUA în toate domeniile, inclusiv dialogul politic. Chișinăul nu a izbutit acest lucru, deoarece respectiva vizită nu a fost expresia unei strategii de lungă durată care ar fi avut ca scop primordial să ridice cooperarea moldo-americană la un nivel calitativ nou. Invitându-l pe președintele Voronin la Washington, administrația republicană a Casei Albe a dorit să încurajeze guvernarea comunistă de la Chișinău să continue cursul reformelor democratice și economice inițiate în Moldova în anii 90. Cu regret, vizită oficială la Washington a președintelui Vladimir Voronin nu a fost urmată de o transformare calitativă a cooperării moldo-americane. Această realitate este confirmată de acțiunile ulterioare ale Chișinăului, care contraveneau însăși conținutului Declarației comune a celor doi președinți, George W. Bush și Vladimir Voronin, din 17 decembrie 2002, cu privire la relațiile dintre SUA și Republica Moldova¹⁶⁶. De exemplu, contrar priorităților trasate în menționata Declarație comună, autoritățile comuniste de la Chișinău demarează în anul 2003 negocieri directe cu Moscova la subiectul transnistrean, neglijând totalmente SUA și UE; îngheață practic procesul de privatizare în domeniile energetic, bancar și telecomunicații, tergiversează reformele economice, deraiază relațiile cu FMI și BM, de asemenea, comit un șir de abuzuri în timpul alegerilor locale din Găgăuzia la 25 mai 2003.

De fapt, prin acea „faimoasă” vizită, președintele Vladimir Voronin și echipa sa au urmărit, mai mult decât orice, să lustruiască imaginea opacă pe care guvernarea comunistă de la Chișinău o proiecta în lumea occidentală. Analizată din această perspectivă, întâlnirea președintelui Voronin cu președintele SUA, George W. Bush, a fost un adevărat succes politic și diplomatic pentru Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). Mesajele enunțate în capitala americană de președintele moldovean în favoarea continuării reformelor democratice și economice, adeziunii la principiile democrației și respectării libertăților și drepturilor fundamentale ale omului, integrării europene a țării, cooperării cu organizațiile financiare internaționale, angajării Moldovei în lupta contra terorismului internațional etc., au reușit să amelioreze, într-o anumită măsură, percepția guvernării comuniste de către oficialii americani. Mai mult decât atât, prin trimiterea unor contingente reduse ale Armatei Naționale în Afganistan și Irak, autoritățile moldovene și-a asigurat bunăvoința relativă a administrației republicane de la Casa Albă și a preîntâmpinat radicalizarea nedorită a observațiilor critice ale Washingtonului la adresa evoluțiilor interne din Moldova.

Vizita președintelui Voronin în capitala americană nu a constituit un stimul pentru impulsivizarea dialogului politic moldo-american. Dimpotrivă, comunicarea la nivel înalt dintre Chișinău și Washington este redusă la rare epis-

¹⁶⁶Declarația comună a Președinților George W. Bush și Vladimir Voronin cu privire la relațiile dintre SUA și Republica Moldova, Washington, DC, 17 decembrie 2002, www.prm.md

tole diplomatice cu ocazia unor evenimente festive. Dialogul între Congresul SUA și Parlamentul moldovean este practic inexistent. Paradoxal sau nu, dar, începând cu decembrie 2002 și până în prezent, nu a mai avut loc nicio vizită oficială la Washington la nivel de președinte și vicepreședinți ai Legislativului moldovean, precum și nici la nivel de prim-ministru al Executivului de la Chișinău. De asemenea, în perioada 2002–2008, Chișinăul nu a fost vizitat de nicio delegație de congresmeni americani. În același timp, vizitele de lucru în capitala americană la nivel de miniștri moldoveni au fost rare, iar cele care totuși au avut loc sunt, mai curând, niște excepții al căror conținut nu reflectă existența unui interes credibil și constant pentru inițierea unui parteneriat privilegiat cu SUA. Printre puținele vizite de lucru efectuate la Washington de către miniștrii noștri se regăsesc cele efectuate de ministrul Economiei, Marian Lupu, în ianuarie 2004, ministrul Apărării, Valeriu Pleșca, în august 2005, ministrul Reintegrării, Vasile Șova, în iunie 2006 și ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Andrei Stratan, în decembrie 2006. Diplomații moldoveni au preferat, în general, să aibă „întâlniri fulger” cu oficialii americani de rang înalt, pe marginea unor reuniuni internaționale din cadrul ONU sau OSCE¹⁶⁷. Or, în timpul unor astfel de întâlniri, de cele mai dese ori, discuțiile se limitează la schimburi reciproce de amabilități și mesaje superficiale, iar chestiunile serioase sunt abordate doar tangențial.

Republica Moldova a fost, în schimb, vizitată cu regularitate de diplomații americani, în marea lor majoritate de rang mediu, la nivel de subsecretar de stat pentru democrație și probleme globale, asistent adjunct al secretarului de stat pentru Europa și Eurasia, negociator special al Departamentului de Stat al SUA pentru conflictele din Eurasia și coordonator de asistență al SUA pentru Europa și Eurasia¹⁶⁸. Numai în perioada februarie 2002 – septembrie 2006, diplomații americani au întreprins 16 vizite de lucru la Chișinău. De asemenea, la 26 iunie 2004, ministrul Apărării al SUA, Donald Rumsfeld, aflându-se în drum spre Summitul NATO de la Istanbul, a efectuat o scurtă escală în țara noastră pentru a mulțumi soldaților moldoveni pentru participarea lor la operațiunea internațională de reconstrucție din Irak¹⁶⁹. Această vizită inopinată pentru autoritățile moldovene nu a fost, însă, rezultatul unui intens dialog politic moldo-american. De altfel, dacă vom compara frecvența vizitelor efectuate de diplomații americani la Chișinău cu cea vizitelor oficialilor moldoveni la Washington, se poate crea falsa impresie că anume SUA ar fi partea cea mai interesată în stabilirea unui parteneriat privilegiat cu Moldova și nu inve

¹⁶⁷Rarele vizite de lucru efectuate la Washington de către diplomații moldoveni – prim-vice ministrul de Externe, Andrei Stratan, în ianuarie 2004, viceministrul de Externe, Eugenia Kistruga, în octombrie 2004, ministrul de Externe, Andrei Stratan, în decembrie 2006 – au avut loc în urma unor invitații exprese din partea Departamentului de Stat al SUA și nu s-au datorat insistenței părții moldovene.

¹⁶⁸Cooperarea bilaterală Republica Moldova – SUA, MAEIE, <http://www.mfa.gov.md/politica-externa/us/>

¹⁶⁹Vladimir Socor, “Rumsfeld in Moldova, Voronin at Nato, Demand Russian Withdrawal”, Eurasia Daily Monitor Volume : 1 Issue 44, July 1, 2004, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=30043

Eficiența dialogului politic moldo-american este afectată și de abordarea superficială, de către oficialii moldoveni, a subiectelor cu privire la respectarea principiilor, valorilor și drepturilor democratice în Republica Moldova. Pentru Chișinău, conflictul transnistrean ocupă locul central în discuțiile cu Washingtonul, iar subiectele legate de democrație sunt, de cele mai dese ori, marginalizate sau neglijate. Această atitudine nu corespunde cu viziunea Washingtonului, pentru care conflictul transnistrean, desigur, ocupă un loc important în dialogul său cu Chișinăul, însă chestiunile referitoare la consolidarea democrației în țara noastră sunt primordiale. De aceea, sprijinul acordat Republicii Moldova de către SUA a fost întotdeauna direct proporțional cu angajamentul Chișinăului de a continua reformele democratice. În plus, din perspectiva SUA, asistența și sprijinul politic oferite țării noastre au ca obiectiv mai larg nu doar afirmarea acesteia ca stat democratic, prosper, stabil și integru, dar și ca stat liber să devină partener deplin al Comunității Euro-Atlantice¹⁷⁰. Conform Departamentului de Stat al SUA, atingerea acestui obiectiv ar urma să contribuie la asigurarea unei stabilități de lungă durată în regiune și să finalizeze procesul de construcție democratică și în această parte a Europei¹⁷¹. Cu regret, însă, în perioada 1998–2008, nu a existat niciodată o certitudine deplină că și Chișinăul împărtășește întru totul aceeași viziune.

Chișinăul nu a reușit să permanentizeze dialogul politic moldo-american în cadrul unei formule instituționale. Diplomația noastră a eșuat în instituționalizarea consultărilor sale cu Departamentul de Stat al SUA după formula celor existente cu Federația Rusă, Ucraina, China, India și alte state. De exemplu, Ministerul de Externe moldovean are semnate protocoale de consultări până și cu Iran, Belarus, Turkmenistan sau Cuba, state ce nu se bucură, nici pe departe, de cea mai bună faimă în rândul democrațiilor occidentale. În perioada 2002–2005, Chișinăul și Washingtonul au încercat să compenseze acest lapsus al dialogului bilateral prin constituirea Comitetului mixt pentru cooperarea economică și investiții, a cărui agendă cuprindea și subiectele de ordin politic, precum problema transnistreană, respectarea principiilor, libertăților și drepturilor democratice, cooperarea regională, cooperarea în domeniile combaterii terorismului internațional și preîntâmpinarea proliferării armelor de distrugere în masă etc. Dar și această experiență pozitivă nu a fost una de durată, după doar trei reuniuni comitetul mixt moldo-american a intrat de mai bine de trei ani în impas¹⁷².

Lipsa unui dialog politic activ, coerent și eficient cu Washingtonul s-a răsfârnt negativ asupra randamentului cooperării Republicii Moldova cu SUA. Dialogul anemic combinat cu suspiciunile ce existau în principalele instituții decizionale de la Washington vizavi de seriozitatea angajamentului guvernării comuniste pe calea reformelor și integrării europene au constituit, de fapt, acel melanj de fac-

¹⁷⁰US State Department, Moldova: FY 2007 U.S. Assistance to Eurasia, Washington, 2008, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rprt/eurasiafy07/115979.htm>

¹⁷¹Ibidem.

¹⁷²Comitetul mixt moldo-american pentru cooperare economică și investiții s-a întrunit de trei ori: la 19/20 iunie 2003, la 20 ianuarie 2004 și, ultima oară, la 7/8 noiembrie 2005.

tori negativi ce au împiedicat țara noastră să fie admisă concomitent cu Georgia¹⁷³ și Armenia¹⁷⁴ la Programul Guvernului SUA „Provocările Mileniului”. Republica Moldova¹⁷⁵ a fost declarată eligibilă pentru Programul „Provocările Mileniului” abia la 11 august 2006, dar până în prezent ea nu a semnat cu guvernul american un Program Compact, care i-ar fi permis să beneficieze de un quantum comparabil de asistență financiară precum Georgia sau Armenia.

Conform opiniei general acceptate, fenomenul corupției este considerat principala cauză ce a împiedicat Republica Moldova să se califice, în anul 2005, fără condiționări pentru fondurile de dezvoltare ale Programului Guvernului SUA „Provocările Mileniului”. Această opinie, desigur, nu este lipsită de temeii. Într-adevăr, în timpul discuțiilor purtate, de Ambasada noastră la Washington cu oficialii americani la subiectul Programului „Provocările Mileniului”, nivelul ridicat al corupției a fost menționat în permanență ca fiind obstacolul major în calea includerii Moldovei la această din urmă inițiativă. Totuși, dacă e să comparăm parametrii democratici, sociali și economici care au fundamentat decizia autorităților americane de a admite Georgia la fondurile Programului „Provocările Mileniului” cu parametrii care au motivat decizia Washingtonului de a amâna admiterea țării noastre la același Program, descoperim că parametrii Moldovei¹⁷⁶ au fost identici cu cei ai Georgiei¹⁷⁷. Acest detaliu important vine în susținerea ipotezei noastre că anume lipsa unui dialog politic eficient și consistent cu guvernul american, precum și incertitudinile existente în capitalele occidentale vizavi de angajamentul pro-democrație și pro-integrare europeană al guvernării comuniste au fost adevăratele cauze care au împiedicat Republica Moldova să adere la Programul „Provocările Mileniului” odată cu Georgia. La 8 noiembrie 2006, guvernul american a decis, în cele din urmă, că Moldova este pe deplin eligibilă pentru a fi inclusă în Programul „Provocările Mileniului”¹⁷⁸. Această decizie a fost, însă, luată în condițiile în care țara noastră a început implementarea Planului de acțiuni semnat cu UE la 22 februarie 2005, a reluat cooperarea cu FMI

¹⁷³Georgia a fost admisă la Programul „Provocările Mileniului” la 9 decembrie 2005. În cadrul acestui program Georgia urmează să beneficieze, timp de cinci ani, de credite nerambursabile în valoare de 295 milioane USD destinate pentru reabilitarea infrastructurii, modernizarea infrastructurii ramurii energetice și modernizarea agriculturii.

¹⁷⁴Armenia a fost admisă la Programul „Provocările Mileniului” la 27 martie 2006, iar quantumul pachetului de asistență este de 235,7 milioane USD, pentru o perioadă de cinci ani.

¹⁷⁵Moldova a fost declarată eligibilă la 11 august 2006, iar la 20 noiembrie 2008 Guvernul de la Chișinău a semnat cu Corporația „Provocările Mileniului” un Memorandum de înțelegere privind acordarea de suport în lansarea Programului Compact. Valoarea totală a creditului nerambursabil este de 11.9 milioane USD, acesta fiind destinat realizării studiilor de fezabilitate tehnice, de mediu și sociale pentru proiectele investiționale ale viitorului Program Compact, axat pe reabilitarea drumurilor naționale și modernizarea agriculturii.

¹⁷⁶Millennium Challenge Corporation, Scorecards for Fiscal Year 2004 Candidate Countries, Moldova, http://www.mcc.gov/documents/score_fy04_moldova.pdf

¹⁷⁷Millennium Challenge Corporation, Scorecards for Fiscal Year 2004 Candidate Countries, Georgia, http://www.mcc.gov/documents/score_fy04_georgia.pdf

¹⁷⁸Millennium Challenge Corporation, Moldova, <http://www.mcc.gov/countries/moldova/index.php>

în februarie 2006 și a semnat cu NATO un Plan individual de acțiuni (IPAP). Toate aceste evenimente, mai ales în contextul unor presiuni politice și economice constante din parte Federației Ruse în perioada 2005–2006, au contribuit la atenuarea neîncrederii Occidentului față de Guvernarea comunistă și au favorizat conturarea unui sentiment de simpatie și solidaritate vizavi de țara noastră la Washington și în capitalele UE.

În aceste circumstanțe, ***la Chișinău, a existat mereu tentația de a blama Ambasada Moldovei în SUA pentru lipsa unui dialog activ cu Washingtonul.*** Unii sunt tentați să facă acest lucru pentru că nu dispun de informații veridice, alții pentru că ignoră deliberat disfuncționalitățile diplomației noastre. Una din problemele majore ale diplomației moldovene rezidă în insuficiența comunicare și interoperabilitate între MAEIE și misiunile sale diplomatice. Pentru ca o misiune diplomatică să fie capabilă să-și îndeplinească sarcinile fixate de Centrală (MAEIE), este nevoie, cel puțin, ca obiectivele să fie formulate clar pe termen mediu și lung, să existe indicații precise/neinterpretabile, să dispună de acces la informații de ultimă oră furnizate continuu de Centrală sau să primească răspunsuri/reacții în timp util de la Centrală la observațiile/îngrijorările și solicitările/proponerile partenerilor. Toate aceste condiții au lipsit aproape cu desăvârșire în cazul Ambasadei Moldovei la Washington în perioada 2002–2004¹⁷⁹. Nu au existat obiective clar definite nici în cazul problemei transnistrene, nici cu referire la Programul SUA „Provocările Mileniului”, nici cu referire la reluarea relațiilor Moldovei cu organizațiile financiare internaționale. Ambasada a fost lăsată să acționeze autonom, nedispunând de indicații concrete și informații credibile și neavând suportul necesar de acasă formulat în termeni de progrese în domeniul reformelor interne. De cele mai dese ori, anume Departamentul de Stat al SUA, și nicidecum propriul Minister de Afaceri Externe, a fost pentru Ambasadă cea mai de încredere și stabilă sursă de informare despre evoluțiile de acasă, precum și despre rezultatul discuțiilor purtate de oficialii americani cu cei moldoveni, de exemplu, cu referire la subiectul transnistrean. Totodată, în repetate rânduri, statutul Misiunii și al Ambasadorului Moldovei la Washington a fost desconsiderat ostentativ de chiar Ministerul Afacerilor Externe de la Chișinău. Or, astfel de acțiuni iresponsabile au avut că efect subminarea autorității Ambasadei Moldovei în SUA.

Evoluția relațiilor comercial-economice nu a fost de natură să stimuleze interesul strategic al Chișinăului de a dezvolta un parteneriat privilegiat cu SUA. De fapt, putem spune că în perioada de referință, relațiile comerciale moldo-americane s-au aflat într-o continuă stagnare¹⁸⁰. De exemplu, dacă în anul 1997, volumul comerțului realizat de Republica Moldova cu SUA a constituit 99 mln USD, atunci în anul 2008 acesta s-a ridicat la suma de 101 mln USD. Cu alte cuvinte, după 10 ani, volumul total al comerțului țării noastre cu SUA abia de reușește să depășească

¹⁷⁹În perioada 2001–2004, autorul acestei analize a activat la Ambasada RM în SUA în calitate de consilier.

¹⁸⁰Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Comerțul exterior al Republicii Moldova (1997-2007), <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336&>

cifra de 100 mln USD. Ceea ce înseamnă că piața americană rămâne în continuare un „eldorado” nevalorificat de exportatorii moldoveni. Pentru comparație, dacă în anul 1997 comerțul Republicii Moldova cu China s-a cifrat la suma de 1 592 000 USD, în anul 2008 aceasta a înregistrat suma de 294 409 700 USD. În mare parte, această creștere semnificativă a fost favorizată și de relațiile politice foarte strânse între guvernarea comunistă de la Chișinău și autoritățile comuniste de la Beijing.

În această perioadă, interesul potențialilor investitori americani pentru efectuarea unor investiții directe în economia moldoveană a scăzut dramatic, în particular din cauza faptului că climatul investițional în Moldova nu era considerat optimal de către autoritățile americane¹⁸¹, iar procesul de privatizare în domeniile importante ale economiei Moldovei, precum sectorul energetic, comunicațiilor și bancar, a fost practic înghețat. Mai mult decât atât, re-naționalizarea societății farmaceutice româno-americane „Farmaco” nu a trecut neobservată de potențialii investitori americani¹⁸². De altfel, începând cu anul 1994 și până în 2008, investițiile americane în economia moldoveană au însumat 36.4 mln euro¹⁸³, dintre care 28,5 mln euro au fost realizate în perioada 1994–2002¹⁸⁴ și doar aproximativ 8 mln euro între anii 2002–2008.

Nici cadrul juridic al cooperării comercial-economice nu a înregistrat schimbări calitative. De exemplu, până în prezent relațiile comerciale ale țării noastre cu SUA au rămas sub incidența anacronicului Amendament Jackson-Vanik, legiferat de Congresul american în august 1972, pentru a determina Uniunea Sovietică să respecte drepturile omului, în special dreptul la libera emigrare a cetățenilor săi. În conformitate cu Amendamentul Jackson-Vanik, statutul comercial de *națiunea cea mai favorizată* recunoscut țării noastre de către Guvernul SUA trebuie să fie reconfirmat/prelungit periodic de Congresul SUA.

5.3. Concluzii și sugestii

Conform Raportului MAEIE referitor la activitatea sa diplomatică în anul 2008, „dialogul moldo-american a avut în continuare un caracter constant”¹⁸⁵. Realitățile descrise mai sus ne demonstrează însă că noțiunea de „caracter constant” utilizată de MAEIE pentru a descrie evoluția dialogului politic dintre Chișinău și Washington nu este altceva decât o expresie eufemistică care ascunde caracterul stagnant al cooperării dintre Republica Moldova și SUA. Perpetuarea actualei stări este de natură să genereze riscuri mari la adresa capacității țării noastre de a-și promova eficient interesele naționale în condițiile unui context geopolitic regional instabil. Nestatornicia

¹⁸¹ Ambassador Pamela Hyde Smith's Interview offered to Moldova Azi, Chisinau, 2 august 2003, http://moldova.usembassy.gov/sp080503_1.html

¹⁸² „Conducerea SA „Farmaco” a adresat o scrisoare deschisă către președinție, guvern și parlament”, Moldova Azi, Chișinău, 16 ianuarie 2002, <http://old.azi.md/news?ID=17345>

¹⁸³ Raportul Global Investițional 2008, Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO), <http://www.miepo.md/lib.php?l=ro&idc=124&>

¹⁸⁴ „Ambasadorul american se declara dezamăgit în legătură cu nivelul redus al investițiilor americane în Republica Moldova”, Moldova Azi, Chișinău, 1 octombrie 2002, <http://old.azi.md/print/20959/Ro>

¹⁸⁵ Anul diplomatic 2008, MAEIE, <http://www.mfa.gov.md/evenimente/472644/>

geopolitică a spațiului în care ne aflăm a fost scoasă în evidență și, în același timp, accentuată de agresiunea militară a Rusiei contra Georgiei din august 2008. Tot mai mulți experți locali și internaționali recunosc că Rusia se află într-un permanent proces de reafirmare a supremației sale în „vecinătatea sa apropiată”.

Agenda Moscovei nu coincide cu aspirațiile și obiectivele de integrare europeană ale țărilor din regiune: Moldova, Georgia și Ucraina. Pentru a face față presiunilor politice, economice și militare crescânde din partea Rusiei, Ucraina și Georgia, ambele state cu aspirații euroatlantice, au avansat recent cooperarea lor politică cu SUA la nivel de parteneriat strategic¹⁸⁶. Totodată, Ucraina se află în proces de redefinire calitativă a relațiilor sale cu UE. În paralel, Georgia urmărește același obiective strategic în raport cu UE.

Redimensionarea relațiilor cu SUA în sensul dezvoltării unui parteneriat privilegiat trebuie să devină un imperativ și pentru clasa politică de la Chișinău, cel puțin pornind de la două considerente majore. În primul rând, pentru că chestiunea transnistreană nu mai este doar un conflict separatist cu implicații regionale, ci o importantă piesă geopolitică utilizată de Rusia pentru a preveni extinderea lumii euroatlantice în spațiul ex-sovietic și, în al doilea rând, pentru că Moscova dorește să renegocieze aranjamentele de securitate în Europa, în particular Tratatul adaptat FACE, precum și să convingă SUA și UE să inițieze negocieri asupra unui nou Acord comprehensiv de securitate euroatlantică. Or, în ambele cazuri, o Moldova fără parteneri strategici în Occident riscă să se trezească total nepregătită pentru a-și apăra propriile interese în timpul posibilelor viitoare discuții/negocieri asupra arhitecturii de securitate euroatlantică.

Pentru a evita o atare evoluție, este necesar ca autoritățile de la Chișinău să convingă SUA de necesitatea unui parteneriat privilegiat baza pe următoarele principii:

- sprijin reciproc pentru suveranitatea, independența, integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor;
- cooperarea în domeniul apărării și securității pentru a răspunde în mod efectiv la amenințările la adresa păcii și securității în regiune;
- consolidarea Republicii Moldova ca stat independent, suveran și democratic, capabil să contribuie la securitatea și prosperitatea nu doar a cetățenilor săi, dar și a întregii Europe;
- încurajarea și susținerea eforturilor Republicii Moldova în vederea aprofundării legăturilor sale politice, economice sociale și de securitate cu Comunitatea Euro-Atlantică;
- susținerea integrării depline a Republicii Moldova în UE;
- consolidarea securității energetice a Republicii Moldova prin conectarea ei la Coridorul Sudic de tranzitare a resurselor energetice din Bazinul Caspic spre Europa;
- dezvoltarea cooperării economice moldo-americane prin negocierea unui

¹⁸⁶La 19 decembrie 2008, Ucraina și SUA au semnat la Washington Carta cu privire la parteneriatul strategic, <http://www.mfa.gov.ua./usa/en/publication/print/23512.htm> ; La 9 ianuarie 2009, Georgia a semnat cu SUA Carta cu privire la parteneriatul strategic, <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2009/January/20090109145313eafas0.2139093.html>

acord bilateral aprofundat în domeniul investițiilor, extinderea accesului țării noastre la Sistemul General de Preferințe și explorarea posibilităților de a semna un acord de liber schimb.

Un astfel de parteneriat privilegiat, întemeiat pe obiective clar definite, poate impulsiona evoluția și substanța relațiilor țării noastre cu SUA în toate domeniile de interes reciproc. Mai mult decât atât, Republica Moldova și-ar asigura un aliat strategic în contextul viitoarelor evoluții geopolitice din regiune.

6. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei

Eugen Revenco, director de programe, APE

6.1. Aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei (CoE)

Aderarea la Consiliul Europei constituie un proces care, formal, pornește de la statutul de invitat special acordat legislativului național. Delegația Parlamentului moldovean a obținut această calitate la 5 februarie 1993, iar câteva luni mai târziu, la 20 aprilie 1993 a fost depusă cererea de aderare la Consiliul Europei.

Din start, trebuie să menționăm că deja la etapa de pre-aderare o serie de reforme au fost inițiate sau efectuate cu contribuția esențială a Consiliului Europei, de exemplu elaborarea Constituției, a legii cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei, a legislației privind organizarea judecătorească și a celei referitoare la minoritățile naționale.

În așa fel, după ratificarea formală de către Parlamentul național, instrumentul de ratificare a Statutului Consiliului Europei a fost depus la data de 13 iulie 1995, prin care au fost asumate formal o serie de obligațiuni¹⁸⁷ de ordin general și speciale, și anume:

a) Angajamente generale, în mare parte presupun aderarea la convenții (semnarea și ratificarea) gestionate de CoE, abținerea de la unele acțiuni internaționale, precum și respectarea unor principii universale de drept:

- semnarea la momentul aderării a Convenției europene a drepturilor omului (CEDO);
- ratificarea, într-un an de la aderare, a Convenției europene și a Protocoloalelor adiționale nr. 1, 2, 4, 7, 11;
- semnarea și ratificarea Protocolului 6 la CEDO privind abolirea pedepsei cu moartea pe timp de pace, în 3 ani de la aderare și menținerea moratoriului la aplicarea pedepsei capitale până la abolirea completă;
- să recunoască, potrivit Protocolului nr. 11, dreptul individual de recurs și jurisdicția obligatorie a CEDO;
- să se abțină de la ratificarea Convenției CSI privind drepturile omului și să se abțină de la ratificarea Convenției CSI fără acordul prealabil al Consiliului Europei¹⁸⁸;
- să semneze și să ratifice Convenția europeană pentru prevenția torturii, în decurs de 1 an de la aderare;
- să semneze și să ratifice Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, în termen de 1 an de la aderare, iar politicile să fie conduse conform Recomandării APCE 120 (1993);

¹⁸⁷Calea spre aderare și angajamentele asumate de legislativul național se conțin în Avizul APCE nr. 188 (1995) din 27.07.1995 cu privire la cererea de aderare a Moldovei la Consiliul Europei, care a recomandat Comitetului de Miniștri „să invite Moldova să devină membru al Consiliului Europei”, concomitent atribuindu-i delegației naționale 5 locuri în cadrul APCE. Ulterior, Biroul APCE a aprobat la 20.10.1995 studiul de compatibilitate a legislației moldovenești cu principiile Consiliului Europei.

¹⁸⁸În cadrul CSI fusese elaborat un instrument regional concurent care își propunea crearea unei jurisdicții paralele cu standarde proprii privind nivelul și conținutul protecției drepturilor omului, aplicabil țărilor din CSI.

- să semneze și să ratifice Convenția europeană a autonomiei locale, în decurs de 1 an de la aderare, precum și să examineze ratificarea Cartei sociale europene și a Convenției europene a limbilor minoritare și regionale;
- să examineze posibilitatea ratificării Convenției europene privind extrădarea, asistența reciprocă în materie penală, transferul persoanelor condamnate;
- să semneze și să ratifice Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului European, în decurs de 1 an de la aderare;
- soluționarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale și interne;
- libertatea confesiunilor, fără discriminare și soluționarea pașnică a disputei între Mitropolia Moldovei și Mitropolia Basarabiei;
- să coopereze cu procedura APCE de monitorizare stabilite de Declarația Comitetului de Miniștri din 10.11.1994¹⁸⁹.

b) Obligațiunile speciale se referă la o serie de măsuri legislative de ordin intern, care prevăd în particular următoarele:

- aplicarea fără restricții pentru drepturile omului a articolelor 54 și 55 din Constituție;
- să fie schimbat rolul și funcțiile Procuraturii, transformând această instituție într-un organ care să fie în concordanță cu statul de drept și standardele CoE;
- să fie create condiții pentru funcționarea și studierea limbii de stat;
- transferarea responsabilităților penitenciarelor de la MAI la Ministerul Justiției, până în toamna anului 1995;
- adoptarea unui nou Cod Penal și a unui nou Cod de Procedură Penală, într-un an de la aderare;
- modificarea art. 116 § 2 din Constituție pentru a asigura independența justiției în conformitate cu standardele CoE, într-un an de la aderare;
- Legea și practicile privind autoadministrarea locală să fie reformate conform Convenției europene a autonomiei locale.

În așa fel, Republica Moldova devenise în 1995 una din primele țări ex-URSS care au aderat la Consiliul European, după țările baltice și prima dintre țările CSI¹⁹⁰. În cei 13 ani de participare în organizație, Republica Moldova a devenit parte sau a semnat 69 convenții gestionate de CoE.

Ratificarea CEDO a fost precedată de realizarea unui studiu de compatibilitate a legislației și elaborarea unor modificări în legislație pentru a exclude o parte esențială a normelor contradictorii, susceptibile de a genera condamnări din partea Curții de la Strasbourg. Abia după ajustarea legislației conform recomandărilor, Parlamentul a publicat Hotărârea¹⁹¹ nr. 1298 din 24.07.1997 privind ratificarea

¹⁸⁹Procedură a fost adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului European (CMCE, *Deputies*) la Reuniunea 535 din 20.04.1995.

¹⁹⁰Diplomația moldovenească a folosit acest argument în demersul său pro-european. Astăzi, însă, acest argument poate fi contraproductiv, din cauza că suntem deja prima țară care nu reușește să-și îndeplinească angajamentele asumate la aderare mai bine de 13 ani!

¹⁹¹În conformitate cu Legea privind tratatele internaționale din 1992, tratatele internaționale se ratificau prin hotărâre de Parlament. Iar publicarea acestora se asigura de Biroul Permanent al Parlamentului. Această funcție a fost delegată mai târziu Cancelariei de Stat. Ulterior și până în prezent, ratificarea tratatelor este decisă prin lege.

CEDO în Monitorul Oficial nr. 054 din 21.08.1999 (peste 2 ani).

În contextul aderării la CEDO, a fost instituit un oficiu nou, necunoscut până atunci, biroul Agentului Guvernamental, care reprezintă interesele Guvernului în fața Curții de la Strasbourg.

În anul 1998, diplomația moldovenească, într-o competiție regională, a reușit să atragă¹⁹² la Chișinău deschiderea Biroului de Documentare și Informare a Consiliului Europei (BDICE), pentru a sprijini eforturile Guvernului de răspândire a cunoștințelor despre drepturile omului și mecanismele lor de protecție, procesele și standardele democratice. Acest oficiu nu este o misiune diplomatică și nu îndeplinește funcții politice.

Ca și în celelalte cazuri, aderarea la o organizație internațională presupune și o cotizație la bugetul acesteia. Contribuția anuală a Republicii Moldova la bugetul organizației a fost fixată la cota de 0,12%. În expresie bănească, împreună cu cotizațiile la alte fonduri gestionate de CoE, suma achitată anual este în mediu circa 290 mii euro anual¹⁹³. Coordonarea activităților cu CoE pe orizontală și pe verticală¹⁹⁴ este asigurată de Ministerul Afacerilor Externe. De-a lungul anilor bugetul național și MAE au alocat variabil resurse umane și materiale acestui segment. Mobilizarea considerabilă a resurselor financiare și instituționale a avut loc în anul 2003, cu prilejul Președinției moldovenești a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei¹⁹⁵ (inclusiv contribuțiile întârziate mai mulți ani la bugetul CoE).

Adaptând modelul evoluției percepției calității de membru al organizației lansat de fostul secretar general, Daniel Tarschis, putem avansa următoarea clasificare:

- „ignoranță” – care caracterizează primii ani de suveranitate și independență, 1990-1992;
- „prestigiu și importanță pentru confirmarea suveranității noilor state” – care caracterizează procesul de aderare, însoțit de reforme fundamentale pentru construcția statală, demarate convențional cu procesul reformei organizării judiciare, încetarea războiului de pe Nistru, aderarea la ONU și obținerea calității de membru CoE, care au marcat perioada 1992-1995;
- „descoperirea avantajelor, în special pentru colectarea și schimbul de experiență politică”, care a început după aderare în 1996 și redescoperită în 2001-2003 în contextul crizei politice și protestelor stradale;

¹⁹²Într-un concurs regional.

¹⁹³Contribuția anuală a RM la bugetul CoE pentru 2007 – 295040,46 euro; pentru anul 2008 – 299703,46 euro; pentru anul 2009 – 311,114 mii euro; iar în cei 13 ani de participare în organizație – peste 3,5 mln euro.

¹⁹⁴Pe verticală – coordonarea activităților Reprezentanței Permanente a R. Moldova pe lângă CoE de la Strasbourg, a relațiilor cu Guvernul, Parlamentul și Președinția revine, în principal, MAE.

¹⁹⁵Cu acest prilej au fost achitate toate restanțele financiare, s-a extins Reprezentanța Permanentă până la 5 unități diplomatice, s-a extins secția Consiliul Europei din MAE tot la 5 unități și s-au întărit capacitățile tehnice ale MAE. Cu toate acestea, până în anul 2008, toți cei patru reprezentanți permanenți ai R. Moldova la Consiliul Europei au fost numiți pe criterii politice, din afara serviciului diplomatic. În consecință, niciunul din aceștia după rechemare nu a revenit și nu a mai activat în cadrul aparatului central. De altfel, această situație este caracteristică întregului sistem al serviciului diplomatic, iar în 2008, în centrala MAE este angajat un singur fost șef de misiune diplomatică.

- „angajarea în perspective europene” presupune reforme încheiate, instituții democratice stabile, apărarea efectivă a drepturilor omului.

În acest context, ne interesează mai mult eficiența utilizării avantajelor oferite de Consiliul Europei pentru angajarea în perspectiva europeană. Astfel, în ultimii 10 ani Republica Moldova a promovat constant câteva obiective¹⁹⁶:

- confirmarea și întărirea suveranității Republicii Moldova asupra întregului teritoriu, prin internaționalizarea conflictului transnistrean și atragerea sprijinului comunității internaționale, în special al UE;
- încheierea monitorizării APCE a îndeplinirii obligațiilor și angajamentelor de aderare;
- atragerea asistenței CoE și statelor membre pentru avansarea reformelor democratice, statului de drept și drepturilor omului.

Monitorizarea angajamentelor asumate în cadrul Consiliului Europei

Monitorizarea obligațiilor și angajamentelor asumate cu prilejul aderării se efectuează de APCE¹⁹⁷ și se desfășoară conform unei proceduri stabilite prin Declarația Comitetului de Miniștri din 10.11.1994 și adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (CMCE, *Deputies*) la Reuniunea 535 din 20.04.1995. Rezoluțiile și recomandările APCE adoptate în acest context poartă o încărcătură politică și reflectă voință generală a instituției, dar nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic pentru statele membre. Totuși, în cadrul procedurii de monitorizare a angajamentelor de aderare, acestea trebuie privite ca linii directe, în raport cu care vor fi evaluate reformele interne.

În pofida faptului că multe din obligațiunile și angajamentele asumate sunt asortate cu un termen de executare, nici după 13 ani de la aderare acestea nu sunt implementate. Republica Moldova este astăzi țara cu cea mai lungă „istorie” de implementare a angajamentelor de aderare!

Aceasta reflectă nivelul de eficiență internă a reformelor. În primul rând, nivelul de eficiență a legislativului, care adoptă aceste reforme și urmărește executarea legilor adoptate. Și în al doilea rând, nivelul de eficiență a executivului, căruia îi revine sarcina de implementare efectivă a legislației și mecanismelor noi. Rolul diplomației, în acest caz, se reduce în mare parte la funcția de informare și atragere a asistenței străine necesare.

Criza economică regională din 1998, însoțită de demisia guvernului, reforma constituțională în plină criză din 1999-2000 au sustras sau au paralizat o parte din resurse, în special ale Ministerului Justiție și ale legislativului. Prioritățile s-au deplasat spre o agendă politică internă de scurtă durată legată de alegerile parlamentare și instalare a sistemului politic nou, ceea ce explică parțial, dar nu justifică, târâgăna-re reformelor democratice angajate. În așa fel, o parte din reformele asumate nu au fost implementate în termenul convenit (1-2 ani), altele nu au fost duse până la capăt

¹⁹⁶Altele fiind derivate sau ocazionale, fără a beneficia de un angajament susținut.

¹⁹⁷Procedura de monitorizare a R. Moldova a fost demarată în baza Rezoluției APCE 1155 (1998) privind evoluția procedurilor de supraveghere a Adunării (aprilie 1997 - aprilie 1998), adoptată la Reuniunea APCE din 21.04.1998.

(reforma judiciară și de drept), iar unele au fost efectiv sabotate (reforma procuraturii, transferarea penitenciarelor și locurilor de detenție în subordinea Ministerului Justiției).

Degradarea situației politice în țară și protestele stradale de la începutul anului 2002 au scos în evidență problemele majore, care urmau să fie adresate în mod prioritar și care s-au regăsit în rezoluțiile și recomandările APCE¹⁹⁸ referitoare la stabilitatea instituțiilor democratice și progresul în îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor asumate. Situația constatată de raportori și sprijinită de APCE conține o listă mai lungă și mai punctuală a politicilor și instituțiilor care necesită reforme. În afara de reanțările anterioare, se constată regrese introduse printr-o serie de reforme antidemocratice (ex. justiție, administrarea locală) întreprinse după 2001 și care au dus la degradarea dialogului politic intern etc. În pofida majorității constituționale pe care o deținea PCRM, adoptarea și implementarea reformelor indicate nu s-a produs. Chiar și trecerea de la retorica de confruntare la o formă mai cooperantă de comunicare din partea partidului de guvernământ și a instituțiilor puterii cu instituțiile europene s-a produs treptat. Trebuie să menționăm că nici angajamentele publice ale șefului statului și lider al Partidului Comuniștilor, V. Voronin, formulate în mod repetat și de la diferite tribune, inclusiv în fața APCE, nu au avansat reformele și nu au dus la închiderea capitolelor de monitorizare. În pofida faptului că se apropia preluarea președinției CMCE de către Republica Moldova în mai 2003 și în pofida apelurilor directe și repetate ale secretarului general al CoE, ale Comitetului de Miniștri și ale președintelui APCE, promisiunile formulate de liderii politici moldoveni nu au fost materializate în voința politică internă.

Calea integrării europene este invocată cu diferite ocazii de conducerea statului, începând cu 1998. Chiar și în perioada de orientare unilaterală spre Est a vectorului politicii externe, 2001-2003, retorica pro-europeană a fost păstrată în comunicarea cu Occidentul¹⁹⁹. Ulterior, autoritățile prezentau CoE în societatea moldovenească drept „anticamera” UE. Același lucru îl confirmă APCE prin Rezoluția 1515 (2002), unde se notează cu satisfacție faptul că Comisia Europeană face trimitere sistematică la îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor în cadrul CoE atunci când întocmește rapoartele sale de progres în procedurile de aderare și pre-aderare. De asemenea, referindu-se la Politica Europeană de Vecinătate (PEV)²⁰⁰, Adunarea Parlamentară

¹⁹⁸Rezoluția 1280 (2002) și Recomandarea 1554 (2002) privind funcționarea instituțiilor democratice în Moldova, adoptate la 24.04.2002; Rezoluția 1303 (2002) privind funcționarea instituțiilor democratice în Moldova, adoptată la 26.09.2002; Recomandarea 1605 (2002) privind dezvoltarea economică a Moldovei: provocări și perspective, adoptată la 27.05.2003; Rezoluția 1465 (2002) și Recomandarea 1721 (2005) privind funcționarea instituțiilor democratice în Moldova, adoptate la 4.10.2005; Rezoluția 1572 (2007) și Recomandarea 1810 (2007) privind onorarea obligațiilor și angajamentelor de către Moldova, adoptate la 2.10.2007; Rezoluția 1619 (2008) cu privire la starea democrației în Europa, funcționarea instituțiilor democratice și progresul în procedura de monitorizare a APCE, adoptată la 25.06.2008.

¹⁹⁹Vezi luările de cuvânt ale lui V. Voronin în fața APCE în 2001 și 2003; declarațiile în contextul întâlnirilor cu secretarul general al CoE, cu președintele APCE etc.

²⁰⁰Recomandarea 1724 (2005).

amintește că respectarea obligațiilor și angajamentelor față de Consiliul Europei este „o condiție prealabilă pentru orice integrare europeană mai avansată”²⁰¹. Planul de acțiuni RM–UE semnat în februarie 2005, la rândul său, conține referințe multiple la angajamente și domenii de acțiune directă a Consiliului Europei.

Rezoluția APCE 1572 (2007) încurajează din nou în mod expres autoritățile naționale să ducă la bun sfârșit reformele pentru a executa în întregime angajamentele asumate. Îndeplinirea acestei condiții este necesară pentru a încheia procedura de monitorizare și a lansa dialogul post-aderare²⁰². Vizita președintelui Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE), Luis Maria de Puig, efectuată la Chișinău în iulie 2008, a precedat încheierea sesiunii de vară a legislativului moldovean. În cadrul sesiunii de vară a APCE, la 25 iunie, a fost adoptată Rezoluția nr. 1619 privind funcționarea instituțiilor democratice în Europa, care face referințe exprese și la starea de lucruri din Moldova. Aceasta evaluează situația de la ultima Rezoluție din octombrie 2007. A fost încă o ocazie de a transmite direct conducerii de la Chișinău, partidelor politice și societății în ansamblu mesajul privind starea de spirit în Consiliul Europei referitoare la respectarea angajamentelor și progresele realizate. Această poziție a APCE a fost reiterată public în discursul pe care Luis Maria de Puig l-a ținut în fața legislativului moldovean.

În primul rând, președintele APCE a ținut să sublinieze că reformele promise la momentul aderării trebuie accelerate, pentru că monitorizarea respectării angajamentelor de aderare a Moldovei durează prea mult – 13 ani! Este nevoie să spună că esența lucrurilor nu s-a schimbat spre o stabilitate democratică și e departe de îndeplinirea angajamentelor asumate. Din nou, de rând cu mici progrese, sunt constatate nereguli:

- stagnare în adoptarea legislației, cea mai strigătoare fiind reforma procuraturii, care nu progresează²⁰³;
- regrese, inclusiv în legislația electorală, încetarea transmisiunilor directe a ședințelor legislativului etc.

Domeniile problematice constituie deja un fel de “pachet standard moldovenesc”: justiția, libertatea de exprimare, combaterea corupției, reforma administrativă și condițiile de activitate a municipalităților, aspectele electorale, reforma procuraturii. Altfel zis, Strasbourgul așteaptă soluții definitive și nu doar o dinamică. O nouă condiție introdusă în Rezoluția nr. 1619 se referă la observarea pregătirii și desfășurării alegerilor parlamentare din 2009. În consecință, indiferent de viteza și calitatea reformelor, R. Moldova nu mai are șanse să încheie procedura de monitorizare a angajamentelor în anul 2009²⁰⁴.

²⁰¹P.7.1 Rezoluția 1515 (2002) privind evaluarea procedurilor de monitorizare a Adunării (mai 2005-iunie 2006)

²⁰²Punctul 21 din Rezoluția APCE 1572 (2007).

²⁰³Anumite evoluții au fost înregistrate la sfârșitul anului 2008.

²⁰⁴Evenimentele din aprilie 2009 și evoluțiile politice interne au complicat și mai mult sarcina legislativului și executivului pentru anul 2010.

6.2. Monitorizarea tematica a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei

În conformitate cu Statutul Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri este împuternicit să efectueze monitorizări pe diferite subiecte. În acest context, R. Moldova este invitată periodic să prezinte rapoarte sectoriale despre îndeplinirea angajamentelor asumate. Cel mai des au fost identificate probleme referitoare la funcționarea instituțiilor democratice, libertatea de exprimare²⁰⁵, funcționarea și independența sistemului judiciar, situația democrației locale și libertatea conștiinței și religiei.

Dacă mecanismele anterioare sunt aplicate în mod normal față de toate statele, atunci procedura prevăzută de Art. 52 din Convenția europeană pentru drepturile omului este excepțională și neobișnuită. Ea este inițiată de secretarul general al CoE în raport cu unul din statele membre atunci când există teme de a bănuși că acțiunile sau politicile acestuia încalcă prevederile Convenției. Anterior, aceeași procedură fusese aplicată doar în cadrul unor măsuri generale de supraveghere pentru toate țările, iar la nivel individual numai față de Federația Rusă în 1999, în legătură cu războiul civil din Cecenia.

Republica Moldova a devenit în anul 2002 una din rarele țări invitate să prezinte un astfel de raport-evaluare a politicii și practicii de aplicare a mai multor dispoziții din Convenție: decizia de suspendare a unui partid politic, educația și studierea limbilor, a istoriei și a autonomiei locale. Aplicarea Art. 52 față de țara noastră este dovada unei îngrijorări serioase pentru derapajele alarmante în domeniile citate. Acest fapt vorbește despre disfuncții la nivel de politici și instituțiile care le aplică și alimentează temerile și suspiciunile despre reversibilitatea reformelor democratice în țară.

În urma protestelor stradale și înrăutățirii situației politice în țară, Comitetul de Miniștri a sprijinit la 20.10.2002 propunerea secretarului general al CoE de a institui și trimite la Chișinău pe o durată mai lungă un reprezentant special. Ulterior, candidatura, mandatul și durata acestuia au fost coordonate și încheiate o înțelegere în formă simplificată prin schimb de scrisori. Inițial, termenul acestei misiuni urma să fie limitat, iar mandatul presupunea în principal facilitarea dialogului în cadrul meselor rotunde permanente ale partidelor politice, funcții de legătură între CoE și Chișinău, coordonarea implementării Programului-pilot de cooperare și a Programului comun CoE/UE. Astăzi, Chișinăul găzduiește al 7-lea an Oficiul Reprezentantului Special al Secretarului General al CoE, al cărui mandat s-a extins și include deja și subiecte politice, inclusiv referitoare la îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor de aderare. Este un semnal descurajator, care vorbește despre viteza și evoluția proastă a reformelor.

Între timp, subiectul Transnistriei capătă o nouă dimensiune pe agenda relațiilor R. Moldova – CoE în contextul stabilității instituțiilor democratice. De această dată constatându-se la Chișinău lipsa de transparență și înlăturarea intenționată a unei părți a clasei politice (opoziția politică) de la procesul de reintegrare a teritorială²⁰⁶.

²⁰⁵Bunăoară, în anul 2004 au fost constatate disfuncționalități referitoare la audiovizual, în mod special privarea de licențe de emisie pentru posturile locale « Euro Tv » și radio « Antena-C ».

²⁰⁶SG W. Schwimmer la Conferința de la Chișinău privind conflictele înghețate, septembrie 2003 Chișinău;

Intervenția CoE vine pentru a contracara excluderea din proces și a face acest proces participativ pentru întreaga societate.

În perioada mai-noiembrie 2003, Republica Moldova a exercitat președinția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei. Pe fundalul crizei politice interne din 2002, înrăutățirii relațiilor cu vecinii, neexecutării deciziei CEDO în cauza Mitropolia Basarabiei, existau multe voci care puneau la dubii capacitatea preluării acestei funcții. Coordonarea activităților prevăzute într-un plan de acțiuni special a fost asumată de o Comisie interministerială, condusă după tradițiile noi de șeful statului. Deși Comisia avea o greutate politică majoră prin componența ei (un fel de mini-guvern), scopurile efectiv realizate au fost de natură tehnică. Aceasta a reușit doar să creeze un fundal de toleranță necesar pentru detensionarea preluării președinției Consiliului Miniștrilor al CoE: schimbarea retoricii, angajarea în diverse proceduri de consultare, adoptarea unor decizii (parțiale sau intermediare) în direcția implementării recomandărilor.

Vizitele frecvente la Chișinău ale secretarului general al Consiliului Europei, a președinților Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Congresului Puterilor Locale și Regionale în Europa vorbesc despre preocupările organizației pentru randamentul scăzut al reformelor politice. Totuși, trebuie să constatăm anume progrese realizate în această perioadă: achitarea integrală a restanțelor față de CoE și Banca de Dezvoltare a CoE, lansarea unor proiecte în cadrul băncii; întărirea capacităților instituționale ale MAEIE prin asigurarea cu resurse umane și materiale suplimentare a Reprezentanței Permanente de la Strasbourg, precum și a aparatului central al MAE; demararea procesului de coordonare orizontală interdepartamentală; revenirea treptată, deși parțială asupra unor reforme; sprijinul și apelul CoE către instituțiile financiare și statele membre pentru reluarea finanțării R. Moldova; un anumit impact pozitiv de imagine ș.a.

De asemenea, în pofida capacităților de a conduce lucrările Consiliului Miniștrilor al CoE de către reprezentanții R. Moldova, impactul acestei președinții poate fi văzut și altfel pornind de la relațiile încordate cu vecinii (cu Ucraina – dispute de frontieră, iar România, învinuită de revanșism și atentat la statalitate²⁰⁷), iar în interior – trenarea reformelor și refuzul de a da curs efectiv recomandărilor CoE. Din această perspectivă, imaginea R. Moldova în calitate de președinte în exercițiu al Consiliului Miniștrilor al CoE a contribuit în oarecare măsură la coborârea standardelor democratice în regiune. Prin exemplul nereușitelor proprii, slăbind organizația și rolul ei. Or, acest lucru nu este nici în interesul cetățenilor săi, nici nu corespunde interesului național de a extinde standardele democratice și drepturile omului în regiunea transnistreană.

În asemenea circumstanțe, nu putem vorbi încă despre o angajare ireversibilă pe calea perspectivei europene. Credibilitatea scăzută a autorităților naționale în fața cetățenilor săi face să crească importanța Consiliului Europei. Constatarea micilor

²⁰⁷Întâlnirea președintelui moldovean V. Voronin cu președintele român I. Iliescu la 1.08.2003 la Prut la aniversarea de 25 ani a Centralei Hidroelectrice Stânca-Costești și semnarea în prezența acestora a unui acord bilateral privind exploatarea apelor, și pescuitul în râul Prut nu au schimbat esența relațiilor.

progrese înregistrate vine întru susținerea generală și încurajarea procesului de integrare europeană și a integrității teritoriale a R. Moldova. Criteriul minimal de angajare ireversibilă pe calea perspectivei europene și aprofundarea relațiilor cu UE depinde în măsură considerabilă de îndeplinirea angajamentelor și obligațiilor asumate la momentul aderării la Consiliul Europei. Procedura de monitorizare a devenit mai minuțioasă în urma evenimentelor interne și regreselor constatate de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE).

Stagnarea reformelor se produce, în primul rând, din cauza lipsei unei voințe politice. Sistemul instituțional a intrat într-un blocaj din cauza centralizării luării deciziilor, a anihilat inițiativa și a limitat competența experților de voința arbitrară a unui grup politic. Adoptarea și implementarea reformelor trebuie să beneficieze de un climat politic adecvat, antrenând societatea în ansamblu în acest proces de modernizare. Autoritățile locale urmează să fie implicate în acest proces, asigurând și o comunicare amplă cu societatea. În acest sens, redarea autonomiei administrațiilor locale este unul din imperativele solicitate. Integrarea europeană și reformele nu sunt preocuparea exclusivă a unor politicieni sau a unor funcționari din Ministerul Justiției, aceste acțiuni trebuie să aibă un caracter participativ și să implice întreaga societate, pentru a face reformele înțelese, susținute și ireversibile.

6.3. Conflictul transnistrean pe agenda Consiliului Europei: oportunități ratate

În procesul aderării la CoE, Republica Moldova a accentuat în permanență că amenințarea majoră pentru suveranitate provine din partea „mişcării secesioniste din Transnistria”, iar soluționarea conflictului trebuie să fie însoțită de retragerea Armatei a 14-a a Rusiei, conform acordului semnat la 21.10.1994 la Moscova și care încă urma să fie ratificat de Federația Rusă. Această poziție a găsit susținere în CMCE și APCE²⁰⁸.

Retragerea prezenței militare străine (forțe militare și armament ale Rusiei) este o prioritate a politicii externe și a fost promovată în lista angajamentelor de aderare a Federației Ruse, care trebuia „să ratifice în decurs de 6 luni din data aderării Acordul interguvernamental moldo-rus din 21.10.1994 și să continue retragerea Armatei a 14-a și echipamentului său de pe teritoriul Moldovei, în decurs de 3 ani din data semnării acordului”²⁰⁹.

Diplomația moldovenească a urmărit să păstreze subiectul deschis pe agenda Consiliului de Miniștri și a Adunării Parlamentare a CoE până la executarea deplină a acestuia. Astfel, APCE constată că, în perioada 2002-2005, a fost realizat un foarte mic progres în retragerea trupelor din Moldova și amintește Federației Ruse că retragerea forțelor militare și armamentului său de pe teritoriul Moldovei urma să fie efectuat până în octombrie 1997 și urmează să fie îndeplinit fără întârziere²¹⁰.

Internaționalizarea conflictului transnistrean a urmărit crearea condițiilor ne-

²⁰⁸ „... partizanii reunificării cu România, a cărei perspectivă a generat mișcarea secesionistă în Transnistria ...”, p. 6 al Avizului APCE 188 (1995).

²⁰⁹ Avizul APCE nr. 193 (1996) privind cererea Rusiei de aderare la Consiliul Europei, p. 10.

²¹⁰ Rezoluția APCE nr. 1455 (2005) privind îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor de aderare de către Federația Rusă, p. 3 și p.14 i).

cesare pentru retragerea forțelor militare străine de pe teritoriul țării, precum și atragerea UE și CoE în procesul de reglementare și de negociere a statutului special al regiunii transnistrene. Această abordare a găsit înțelegere și susținere atât în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), cât și în Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei (CMCE)²¹¹.

Consiliul Europei nu are competențe directe pentru soluționarea unor conflicte cum ar fi cel transnistrean. Mecanismele sale de intervenție în asemenea situații sunt limitate: vizitele și rapoartele periodice ale Comitetului pentru prevenirea torturii (CPT) în Transnistria, cele ale Comisarului pentru Drepturile Omului, utilizate cu diferite ocazii în contextul apărării drepturilor fundamentale; diferite forme de susținere a societății civile ș.a. O implicare mai activă prin prisma apărării drepturilor omului s-a reușit în 2004, în contextul crizei școlilor moldovenești cu predare în limba română de pe malul stâng al Nistrului.

În iulie 2004, CEDO adoptă cea mai cu răsunet pentru Republica Moldova decizie „Ilașcu și alții împotriva Federației Ruse și R. Moldova”. Aceasta a adus abordări și îngrijorări noi. Curtea a făcut ceea ce nu s-au încumetat politicienii: a stabilit responsabilitatea Federației Ruse pentru violarea drepturilor fundamentale în această regiune, pornind de la exercițiul efectiv al jurisdicției sale pe acest teritoriu, pentru ajutorul militar, economic și de altă natură pe care Federația Rusă îl acordă regimului separatist, care altfel nu ar supraviețui. De asemenea, Curtea a decis răspunderea Republicii Moldova pentru încălcarea obligațiilor pozitive, din moment ce a constatat că Republica Moldova a renunțat să mai depună eforturi pentru restabilirea drepturilor violate²¹².

În pofida deciziei și eforturilor CMCE în cadrul procedurii de supraveghere a executării deciziilor CEDO, acest caz rămâne a fi unul din extrem de rarele neexecutate. Influența politică a Comitetului de Miniștri este limitată de voința statelor membre. În această situație, APCE constată răspunderea pentru neexecutare anume a Federației Ruse, care afirmă că „nu are nici o influență în regiune ..., aserțiune care nu poate fi luată în serios”²¹³. În așa fel, Republica Moldova obține încă un set de argumente politice, juridice și morale în fața Rusiei, privind situația și rolul fiecăruia în Transnistria, argumente care trebuiau valorificate.

La prima vedere, măsurile de influență politică și juridică asupra Federației Ruse au fost epuizate: CMCE a adoptat cinci rezoluții interimare pe acest caz; APCE a cerut repetat executarea deciziei CEDO în cauza Ilașcu. Având acest set de argumente, Republica Moldova avea la dispoziție cel puțin încă o cale de acțiune, și anu-

²¹¹2001-2003 - pentru elaborarea unei constituții noi, crearea unui stat federal ; 2004 - pentru crearea unei autonomii largi.

²¹²Răspunderea intervine din cauza și din momentul în care Curtea constată că șeful statului cere public retragerea cererii depuse la CEDO drept condiție pentru eliberarea celorlalți deținuți. Este interesantă oscilația poziției Republicii Moldova în acest caz: inițial susține acuzațiile împotriva FR, iar apoi Curtea constată o schimbare de poziție, și anume absolvirea de orice răspundere FR?! Remarcăm că această schimbare de macaz s-a produs după schimbarea puterii la Chișinău în 2001, a agentului guvernamental și a cursului de politică externă spre o relație unilaterală mai strânsă cu Federația Rusă.

²¹³Rezoluția APCE nr.1516 (2006), § 11.2.

me – acțiunea interstatală în fața CEDO împotriva Federației Ruse, care se opune flagrant executării deciziei pronunțate de CEDO. Însă, în pofida intenției declarate public de a acționa în fața instanțelor internaționale (CEDO, CIJ), acest mijloc nu a fost valorificat²¹⁴.

Asemenea experiență este bine cunoscută în CoE după acțiunile interstatale ale Ciprului și ale Greciei împotriva Turciei. Constatăm că renunțarea la alte eforturi s-a făcut în pofida embargoului comercial aplicat importurilor moldovenești (carne, vin) și sistării livrărilor de gaz de către Federația Rusă. De exemplu, în ultimii opt ani, autoritățile moldovene au renunțat să mai ceară recunoașterea responsabilității Federației Ruse în cauza Ilașcu și alții împotriva Federației Ruse și Republicii Moldova. Trasând o paralelă cu renunțarea la acțiunile interstatale în fața jurisdicțiilor intenționale, putem constata o inconsecvență continuă în acțiunile Republicii Moldova pe dosarul transnistrean după 2001.

²¹⁴Nici în cadrul CEDO și nici în cadrul ONU, chiar dacă Federația Rusă introdusese deja embargo împotriva exporturilor moldovenești în anii 2004-2005, iar în iarna lui 2006 a întrerupt livrările de gaz etc.

7. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul Comunității Statelor Independente

Eugen Revenco, director de programe APE

Victor Chirilă, director executiv APE

7.1. CSI, un geamantan greu de dus

Comunitatea Statelor Independente (CSI) este una din cele mai vestite organizații regionale în spațiul geografic cuprins de țările constituente. Pe cât de vestită, pe atât de necunoscută ca organizare, acțiune sau realizări. Ea cuprindea 12 state ex-URSS, între timp au rămas 11. Organizația declară că nu are competențe supranaționale²¹⁵, a constituit 87 de organe (9 organe principale de lucru și 78 organe sectoriale specializate).

Inițial, Republica Moldova și-a direcționat interesul pentru cooperarea economică, socială și juridică pentru prevenirea și soluționarea conflictelor, dar a formulat rezerve la Statutul CSI care exclude participarea la securitatea colectivă, cooperarea politico-militară, coordonarea politicii externe și politicii de migrație²¹⁶. Hotărârile Parlamentului privind ratificarea Acordului de constituire a CSI și a Statutului CSI pornesc de la “înțelegerea faptului că Republica Moldova se va orienta mai întâi de toate la colaborarea economică și va exclude interacțiunea în domeniile politico-militare”.

Conflictul transnistrean a marcat relațiile internaționale ale R. Moldova la sfârșitul anilor 1990, autoritățile de la Chișinău încercând să includă subiectul în agenda discuțiilor multilaterale. Întâi, în iunie 1999, miniștrii Afacerilor Interne din țările membre ale CSI s-au pronunțat pentru limitarea contactelor cu regiunile separatiste și administrațiile lor. Apoi, în decembrie 1999, miniștrii Afacerilor Externe au fost invitați să dezbată problema transnistreană. Iar punctul culminant l-a constituit dezbateră subiectului la reuniunile șefilor de state și de guvern din 25 ianuarie 2000. În speranța că diferendul va fi soluționat în scurtă vreme, în delegația oficială a Republicii Moldova au fost incluși reprezentanți ai administrației de la Tiraspol²¹⁷.

Chiar și după schimbarea puterii la Chișinău, a continuat căutarea de sprijin în CSI pentru soluționarea conflictului transnistrean, inclusiv la reuniunile șefilor de state din CSI²¹⁸. Ulterior, războiul ruso-georgian din august 2008 a pus capăt iluziilor privind capacitățile și voința politică existente în CSI pentru soluționarea conflictelor atât dintre țările membre, cât și interne, de genul celui transnistrean. Ca rezultat,

²¹⁵Art. 1 al. 3 al Statutului CSI.

²¹⁶Acordul de constituire a CSI a fost ratificat cu anumite rezerve prin Hotărârea Parlamentului nr. 40-XIII din 8.04.1994; Statutul CSI și rezervele formulate au fost ratificate prin Hotărârea Parlamentului nr. 76-XIII din 26.04.1994. După retragerea unor rezerve de către Parlament prin Legea nr. 1356-XV din 4.10.2002, Republica Moldova a păstrat în vigoare rezervele referitoare la articolul 4 alineatul 9, articolele 11, 12, 13, 14, 15, 30 și 31 din Statutul CSI, www.cis.minsk.by

²¹⁷După cum relatează Infotag, în delegație au fost incluși Victor Siniov, așa-numit viceprim-ministru din Transnistria, și Valeri Lițkai, considerat secretar de stat din regiune.

²¹⁸Summitul Jubiliar al CSI de la Moscova, 3.12.2001; Reuniunea Șefilor de State din Chișinău, 7.10.2002

CSI s-a lipsit de un membru – Georgia, care a decis să părăsească organizația după războiul ruso-georgian. Comitetul de Miniștri reunit în 9 octombrie 2008, fără a dezbate serios problema, doar a luat act de această intenție și a decis să efectueze o inventariere a documentelor care se vor aplica în continuare. CSI nu a fost eficientă nici la începuturi, nici peste 17 ani în prevenirea sau aplanarea conflictelor militare între statele membre și în soluționarea conflictelor secesioniste (care au o tentă externă pronunțată). Altfel spus, organizația nu a realizat misiunile pe care și le-a propus.

Un exemplu de demers comun al CSI este Declarația statelor membre CSI privind starea lucrurilor în OSCE, adoptată la Reuniunea Șefilor de State din 3 iulie 2004, la Moscova. Aceasta conține o serie de concluzii privind disfuncțiile și ineficiența organizației respective, cerând o abordare diferită a lucrurilor în cadrul organizației. Între timp, Federația Rusă nu și-a onorat angajamentele de retragere a trupelor, echipamentului și munițiilor de pe teritoriul R. Moldova, luate la Summitul de la Istanbul din 1999. De aceea, pentru partea moldoveană, Declarația pare mai mult o cedare a intereselor naționale ²¹⁹, decât promovarea lor.

Acest demers este cu atât mai straniu, cu cât în toiul crizei școlilor cu predare în limba română din Transnistria, preocupările Chișinăului nu au găsit susținere în CSI. Chiar dacă prim-ministrul Republicii Moldova, V. Tarlev, a exercitat președinția Consiliului Șefilor de State din 15 septembrie 2004 de la Astana, premierul rus M. Fradkov a precizat după reuniune că “problemele ce țin de predarea în limba moldovenească în școlile din Transnistria vor fi rezolvate în complexul general de chestiuni ce țin de soluționarea diferendului transnistrean”. Altfel spus, aceste chestiuni nu se discută.

În conformitate cu prioritatea declarată a participării sale la CSI, R. Moldova urmărea crearea unui spațiu de comerț liber. Un asemenea acord multilateral a fost întocmit în cadrul organizației la 15.04.1994, dar nu a fost ratificat de Federația Rusă. Paradoxal, motorul și cel mai cointeresat actor în funcționalitatea CSI ridică obstacole în intensificarea cooperării. Or, aceasta era principalul destinatar al exporturilor moldovenești, cu o cotă de 50% din totalul exporturilor la sfârșitul anilor 1990. Inițiativa și nemulțumirile la acest capitol au fost exprimate în repetate rânduri de-a lungul anilor. În consecință, R. Moldova a dezvoltat în continuare bilateralismul cu toate țările membre CSI, preponderent cu tentă comercială.

Climatul și calitatea relațiilor economice între țările CSI au oscilat periodic. În contextul internaționalizării conflictului transnistrean, al tentativelor de a restabili controlul constituțional asupra frontierei de est a țării, CSI a fost inutilă atât la compartimentul “cooperarea grănicerilor”, cât și în ce privește securitatea economică. Odată cu aderarea Republicii Moldova la OMC în mai 2001, au fost înnoite și uniformizate ștampilele vamale aplicate pe teritoriul țării și au fost retrase ștampilele acordate în 1997 administrației de la Tiraspol. Aceste măsuri erau destinate institu-

²¹⁹Președintele Republicii Moldova, V. Voronin, a formulat o declarație suplimentară (conexă) în care își exprima nemulțumirea de faptul că OSCE este preocupată de problemele democrației și drepturilor omului mai mult decât de soluționarea conflictelor înghețate. Dar aceasta pare mai mult o preocupare de partid, odată ce PCRML este învinuit în diverse rapoarte de degradarea instituțiilor democratice și a drepturilor fundamentale în țară.

irii controlului vamal de către organele constituționale pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. În acest scop, temporar, se preconiza a fi introdus controlul mixt moldo-ucrainean la frontieră. Această măsură a fost respinsă la Kiev, iar relațiile bilaterale au suferit o degradare fără precedent în perioada 2001-2003. Deși CSI a fost sesizată la cel mai înalt nivel la Reuniunea Șefilor de State de către președintele V. Voronin și deși organizația dispunea de toate pârgھیile necesare, ea nu și-a asumat rolul de a aplana diferendul iscat. Ca urmare, Moldova și Ucraina au găsit un mediator în persoana Uniunii Europene. În 2005, a fost instituită Misiunea EUBAM la frontiera moldo-ucraineană, al cărei mandat a fost extins repetat.

În perioada 2004-2006, Federația Rusă a introdus embargoul asupra comerțului cu produse agricole și vinicole provenind din R. Moldova și Georgia. La Chișinău aceste măsuri au fost percepute ca sancțiune pentru nesemnarea Memorandumului Kozak²²⁰ în noiembrie 2003. Republica Moldova a intensificat contactele cu UE și a fost „nevoită” să-și diversifice piețele de desfacere. În consecință, pe fundalul disfuncționalității CSI și al pătrunderii treptate pe piața din Uniunea Europeană, aceasta din urmă a devenit partenerul comercial principal al țării noastre.

După alegerile parlamentare din februarie 2005, legislativul R. Moldova a reorientat vectorul politicii externe spre Uniunea Europeană, adoptând în unanimitate o declarație în acest sens. Ministrul Afacerilor Externe al Federației Ruse, S. Lavrov, a avertizat, la Reuniunea Miniștrilor de Externe ai CSI din 25 august 2005 la Moscova, că țările care au ales o orientare politică externă prooccidentală vor suporta consecințe. Iar în ianuarie 2006 deja, în contextul unei dispute privind majorarea bruscă a prețului la gazele naturale, sunt sistate livrările către Ucraina și Moldova. Situația s-a repetat în iarna 2008-2009. În decembrie 2008 – ianuarie 2009, sub pretextul unui nou diferend comercial, Rusia sistează iar livrările de gaz către Ucraina și Moldova. Practici asemănătoare de sistare a livrărilor de gaz au fost aplicate și față de Georgia.

Constatăm că, în pofida participării în CSI, angajamentelor multilaterale în cadrul acesteia și acordurilor bilaterale cu Rusia, statele membre ale CSI, inclusiv Moldova, au rămas vulnerabile din punct de vedere al securității energetice. Această vulnerabilitate se manifestă față de Federația Rusă, care nu a ezitat să utilizeze repetat această pârghie. Iar CSI ca organizație nici nu a preîntâmpinat conflictul gazului și nici nu a dezamorsat situația. În această ordine de idei, nu a contribuit la asigurarea securității energetice a statelor membre, menținând și extinzând dominația unui singur actor. În acest context, este firească dorința țărilor afectate de aceste riscuri politice de a căuta soluții și realizarea intereselor prin alte inițiative regionale, ca GUAM sau Parteneriatul Estic propus de UE.

²²⁰Memorandumul Kozak este un proiect de înțelegere pentru soluționarea conflictului transnistrean, negociat de Rusia cu Chișinău și Tiraspol. Ca rezultat, se crea o distribuție dezechilibrată și fluidă a competențelor, susceptibilă de blocaje permanente, unde regiunea transnistreană primea drept de veto asupra celor mai importante decizii politice, inclusiv de politică externă, iar armata Federației Ruse – dreptul de ședere pentru cel puțin încă 25 de ani. Sub presiunea opiniei publice și cu susținerea Occidentului, președintele R. Moldova, V. Voronin, a renunțat să semneze documentul convenit în ajunul sosirii preconizate a președintelui Rusiei, V. Putin.

Avantajele participării și organizația însăși sunt tratate destul de controversat de observatori și politicieni. Tot mai mulți sunt cei care o califică drept o formă de divorț civilizat, fie o formă de menținere în zona de influență a Rusiei, fie o formă de răspândire a intereselor Rusiei sau o improvizație a diplomației ruse, care a încercat să substituie cumva URSS, creând astfel o organizație regională. Aceste voci se aud clar la Chișinău, la Kiev, la Tbilisi și chiar la Moscova²²¹.

Din momentul creării, decembrie 1991, și până în decembrie 2008, au fost adoptate circa 1800 documente, dintre care aproximativ 26% și-au pierdut valabilitatea, conform statisticilor oficiale ale Secretariatului CSI. Multe voci afirmă că în CSI nu funcționează un număr important de documente semnate, ceea ce a provocat și discuții despre „reanimarea” și „restructurarea” organizației. După încheierea unei asemenea reuniuni la nivel de șefi de stat, la 24 iunie 2006, președintele în exercițiu al CSI în acel moment, președintele Kazahstanului, Nursultan Nazarbaev, a recunoscut că statele CSI sunt nemulțumite, iar unele chiar foarte nemulțumite, pentru că organizația se transformase “într-un club de întâlniri al președinților” și că din “1600 documente adoptate în perioada existenței CSI, doar 10% sunt valabile”²²².

Efectiv, situația nici nu poate fi altfel în condițiile în care reuniunile șefilor de state și de guvern adoptă de fiecare dată circa 30 de documente, în timp record. Aceste documente nu sunt precedate de o analiză serioasă la nivel național, fiind deseori de o calitate proastă, elaborate în grabă. Pe de altă parte, administrațiile responsabile din țară preferă să accepte semnarea doar pentru „corectitudine politică”, fără nicio intenție de implementare a angajamentelor. Ieșirea din CSI este adusă periodic în discuție, în Parlament fiind înaintată și o inițiativă legislativă în acest sens în iulie 2006.

Viabilitatea și utilitatea organizației sunt puse la îndoială de analiști și observatori din Moldova, Ucraina, Georgia, Rusia. Pe de o parte, Federația Rusă și-a redefinit interesele pentru o integrare regională aprofundată cu membrii Uniunii Economice Euro-Asiatice (UEEA) și țările participante la Apărarea Colectivă. Pe de altă parte, realitățile deschid noi oportunități și forme de dezvoltare țărilor din vecinătatea UE, cel puțin pentru cele interesate. În consecință, ieșirea din CSI este tot mai des invocată de politicieni, jurnaliști și experți. Ultima inițiativă legislativă în acest sens, înaintată de un grup de deputați în iulie 2006, a fost respinsă de guvern și de fracțiunea majoritară parlamentară.

7.2. Republica Moldova, între Comunitatea Statelor Independente și Uniunea Europeană²²³

După 17 ani de aflare a țării noastre în cadrul CSI, poziția precum că Uniunea Europeană (UE) nu ne dorește, iar integrarea în CSI este unica noastră șansă de a ne include în procesul de globalizare economică ridică tot mai multe semne de întrebare la Chișinău. Această tendință nu este de loc întâmplătoare, dacă ne gândim la faptul că, până în prezent, Republica Moldova încă mai este în așteptarea avantajelor economice, comerciale și politice promise de CSI și, mai ales, dacă ne gândim

²²¹Dezbateri și sinteze de politică externă, www.ape.md 02.2009.

²²²Infotag, 24.07.2006.

²²³<http://www.info-prim.md/?a=10&x=&ay=14920>

la crescândă influență și atracție politică, economică, socială și culturală pe care o exercită asupra țării noastre UE, în special de când aceasta din urmă a devenit vecina ei imediată din Vest.

În aceste condiții, nu este de loc surprinzător să auzi la Chișinău din ce în ce în ce mai multe voci care se pronunță pentru abandonarea CSI și concentrarea exclusivă pe efortul de integrare a Republicii Moldova în UE. Pentru susținătorii acestei din urmă teze, CSI și UE reprezintă două procese integraționiste distincte, chiar contradictorii, și Republica Moldova va fi nevoită să opteze, în cele din urmă, în favoarea uneia dintre ele. Această viziune nu este împărtășită de politicieni filo-CSI de la Chișinău, care, fiind conștienți de faptul că ponderea crescândă a UE în Republica Moldova le șubrezește sensibil opțiunea strategică, încearcă, totuși, să „împace și lupul, și capra”. Astfel, majoritatea adeptilor CSI susțin integrarea simultană a Republicii Moldova în CSI și UE, pentru că, în opinia lor, între cele două entități integraționiste nu există incompatibilități.

Criterii și instrumente. De remarcat că până în prezent nici susținătorii vectorului de integrare exclusiv pro-UE, nici cei care se pronunță pentru o integrare bi-vectorială „UE + CSI” nu au reușit să formuleze argumente solide care ar demonstra incompatibilitatea sau compatibilitatea CSI cu UE. Ambele tabere se mulțumesc să-și fundamenteze opțiunile pro sau contra CSI, jonglând cu declarații politice vagi chemate să convingă cetățenii Republicii Moldova că: 1) obiectivele CSI și ale UE sunt sau nu sunt compatibile; 2) valorile și principiile democratice din CSI corespund sau nu corespund cu cele din UE; 3) Acordul de comerț liber semnat în cadrul CSI contravine sau nu contravine intereselor Republicii Moldova de a se integra treptat în spațiul economic al UE; 4) CSI este sau nu este deschisă normelor europene etc.

În cele ce urmează, ne vom opri succint la toate cele patru aspecte la care se referă adesea politicienii noștri în declarațiile lor vizavi de oportunitatea ieșirii sau rămânerii țării noastre în cadrul CSI. De această dată, însă, considerăm necesar să analizăm aspectele în cauză, utilizând ca instrumente de lucru și acordurile ce stau la baza celor două entități integraționiste, CSI și UE, în special Acordul de la Minsk privind constituirea Comunității Statelor Independente, semnat de Rusia, Ucraina și Belarus la 8 decembrie 1991 și, respectiv, Tratatul de la Roma din 1957 privind crearea Comunității Economice Europene (CEE), predecesoarea actualei UE.

UE și CSI: obiective similare, dar nu și compatibile. Vom începe analiza abordând următoarea întrebare: sunt sau nu sunt compatibile obiectivele CSI cu cele ale UE? După cum se știe, scopul major al Tratatului de la Roma din 1957 a fost acela de a pune bazele unei mult mai strânse uniuni între popoarele Europei, „hotărâte – așa cum se menționează în preambulul Tratatului – să asigure progresul economic și social al țărilor lor, acționând în comun în vederea eliminării barierelor care dezbină Europa”. Pentru a atinge scopul respectiv, statele semnatare ale Tratatului de la Roma au căzut de acord să creeze o piață economică comună, o uniune vamală, să elaboreze și să implementeze politici comune în domeniile agricol, comercial și al transporturilor.

Spre deosebire de Tratatul de la Roma, Acordul de la Minsk cu privire la crearea Comunității Statelor Independente a fost conceput de părinții săi fondatori

(Belarus, Rusia și Ucraina) pentru a dezmembra Uniunea Sovietică (URSS) – cea mai integrată și extinsă la acea vreme uniune politico-economică din Europa de Est și Eurasia. În consecință, prin conținutul său, Acordul de la Minsk a oferit fostelor republici sovietice cadrul politico-juridic necesar pentru efectuarea unei dezintegrări consensuale și pașnice a Uniunii Sovietice, evitând o ruptură bruscă și, mai ales, violență a legăturilor politice, economice, sociale și culturale care existau între popoarele URSS. Astfel, nu întâmplător, în acordul în cauză sunt formulate valorile și principiile directe care urmau să ghideze colaborarea între statele ex-sovietice în noile condiții create de colapsul URSS.

De exemplu, părțile semnatare ale Acordului de la Minsk s-au angajat să respecte obiectivele și principiile Statutului ONU și ale Actului Final de la Helsinki din 1975, au declarat că vor garanta cetățenilor lor, indiferent de naționalitate și alte deosebiri, libertăți și drepturi egale, au căzut de acord să inițieze și să dezvolte o colaborare reciproc avantajoasă, în baza egalității în drepturi a popoarelor și statelor lor, în domeniile politic, economic, comercial, cultural, umanitar, științei, precum și în alte domenii de interes comun, s-au angajat să recunoască și să respecte integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor existente în cadrul CSI. De asemenea, ele au convenit să susțină controlul unic asupra armamentului nuclear al fostei URSS. Mai mult decât atât, prin art. 7 al Acordului de la Minsk, părțile semnatare au recunoscut că de sfera activității lor comune țin: coordonarea activității de politică externă; colaborarea în domeniile formare și dezvoltarea spațiului economic comun, politică vamală, dezvoltarea sistemului de transporturi și comunicații, mediul înconjurător, politică de migrație, lupta contra criminalității organizate²²⁴.

Deși prin Acordul de la Minsk părțile semnatare au reușit să cadă de acord asupra unor domenii comune de colaborare, ele nu au reușit să imprime colaborării din cadrul CSI o dimensiune reală de integrare economică, așa cum a fost formulată în cazul UE de către Tratatul de la Roma din 1957. De exemplu, cu toate că în art. 7 al Acordului de la Minsk se face referire la colaborarea în domeniul formării și dezvoltării spațiului economic comun, acordul în cauză nu conține niciun angajament concret în vederea creării unei piețe comune de mărfuri, unei uniuni vamale sau pentru a elabora și implementa politici comune. Prin urmare, dacă CSI ar fi funcționat doar în baza direcțiilor trasate de Acordul de la Minsk, atunci ar fi rămas în istorie drept o organizație a cărei menire era să asigure dezintegrarea pașnică a URSS.

Schimbarea intervine, însă, în anii 1993-1994, când CSI este dotată de membrii săi și cu dimensiunea de integrare economică după modelul UE. De exemplu, în urma semnării de către statele membre ale CSI a Acordului privind crearea Uniunii Economice (septembrie 1993), precum și a Acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber (aprilie 1994), CSI dispune de aceleași obiective de integrare economică ce stau la baza actualei UE, și anume: dezvoltarea unei piețe comune de mărfuri, servicii, capital și forțe de muncă; crearea unei uniuni vamale; crearea treptată a unei uniuni valutare; elaborarea și implementarea unor politici comune în domeniile vamal, comercial, monetar, social, mediul înconjurător, transporturi și comunicații etc

²²⁴Tratate internaționale, vol. 16, Moldpres, Chișinău, 1999, p. 6.

Republica Moldova și perspectivele aflării sale în CSI. În acest context, trebuie să ne întrebăm dacă această coincidență de obiective, existentă între CSI și UE, este sau nu este compatibilă cu dorința unei țări ca Republica Moldova de a se integra în UE, dar care ezită, în același timp, să renunțe la calitatea sa de membru al CSI. Pentru a găsi răspunsul la această întrebare, cred că este necesar să ne răspundem la câteva întrebări, pe care politicienii noștri, în marea lor parte, ezită să le formuleze în fața noastră, cetățenii Republicii Moldova.

În primul rând, ar fi oportun să ne întrebăm dacă țara noastră poate să se integreze simultan în UE și CSI, în condițiile în care aceasta din urmă se dorește a fi o uniune politico-economică distinctă și concurentă în raport cu UE.

În al doilea rând, ca și UE, CSI presupune crearea treptată a uniunii economice între statele sale membre, prin urmare, cred că este necesar să ne întrebăm dacă Republica Moldova poate să facă parte din două uniunii economice, care presupun crearea a două piețe diferite de mărfuri, capital, servicii și forța de muncă, două uniuni vamale separate, taxe vamale diferite, două uniuni valutare diferite, două sisteme fiscale diferite sau politici comune diferite.

În al treilea rând, așa cum ne demonstrează și experiența UE, în cadrul unei uniuni economice implementarea politicilor comune este prerogativa instituțiilor supranaționale. În cazul UE, aceasta sarcină îi revine, în primul rând, Comisiei Europene. Însă, pentru ca instituțiile supranaționale să-și îndeplinească eficient responsabilitățile ce le revin, statele membre ale respectivelor uniuni economice trebuie să le delege o parte din suveranitatea lor decizională. Același lucru urmează să se întâmple și în cadrul CSI, evident, dacă aceasta își dorește cu adevărat să devină o organizație viabilă. Or, dacă Republica Moldova va persista să se integreze în UE în paralel cu aprofundarea integrării sale în cadrul CSI, mai devreme sau mai târziu, politicienii noștri vor trebui să răspundă la următoarea dilemă: poate Republica Moldova să delege aceeași parte din suveranitatea sa decizională către două centre supranaționale concurente, care ar putea lua decizii ce se bat cap în cap, dar obligatorii pentru țara noastră? Cert este că până în prezent niciunui stat din Europa nu i-a reușit această performanță.

În al patrulea rând, integrarea unei țări în UE are loc în paralel cu asimilarea de către țara vizată a legislației UE, ce numără peste 80 de mii de pagini și este cunoscută sub denumirea de *acquis comunitar*. Integrarea în CSI este însoțită de un proces similar de asimilare a legislației, de această dată a CSI. Putem chiar admite că legislația CSI va fi la fel de voluminoasă ca cea a UE. Pe deasupra, este de presupus ca ea nu va fi nici pe departe similară. Prin urmare, este oportun ca politicienii noștri să se întrebe de pe acum dacă Republica Moldova are capacitatea și resursele instituționale, umane și financiare necesare pentru a asimila două seturi diferite de legislații comunitare, care în multe privințe vor conține prevederi contradictorii. De asemenea, dânsii ar trebui să se întrebe dacă Republica Moldova își poate permite luxul să irosească timpul prețios și resursele sale infime pentru realizarea a două procese anevoioase de armonizare legislativă, și anume: 1) a legislației naționale cu legislația UE; și 2) a legislației naționale cu legislația CSI.

Și nu în ultimul rând, politicienii noștri știu foarte bine că integrarea economică atât în UE, cât și în CSI este însoțită de integrarea politică. Prin urmare, este cazul

să-i întrebăm cum văd ei integrarea țării noastre în două entități politice rivale: UE – cu centrul la Bruxelles și CSI – cu centrul la Minsk și Moscova.

În opinia unor politicieni de la Chișinău, UE și CSI nu sunt nicidecum rivale, pentru că la temelia lor stau aceleași valori și principii democratice ce se regăsesc în Statutul ONU, Actul Final de la Helsinki sau convențiile cu privire la protejarea drepturilor omului semnate sub egida Consiliului Europei. Într-adevăr, atât UE cât și CSI sunt întemeiate pe adevăratele valori și principii democratice ale statelor membre la același set de valori și principii democratice. Cu toate acestea, în ultimul timp, tot mai des este pus la îndoială atașamentul statelor membre ale CSI la respectivele valori și principii democratice, pentru că este imposibil să nu observi, de exemplu, că între democrațiile statelor membre ale UE, unde șefii de stat (președinții) sunt aleși pe termen limitat, și cea a Kazahstanului, unde președintele țării este ales pe viață, există o incompatibilitate de fond sau că, în timp ce în statele membre ale UE libertatea expresiei este un drept natural al cetățenilor, în Rusia libertatea expresiei este tratată de autorități ca reprezentând, mai degrabă, un potențial pericol la adresa securității și stabilității naționale. De asemenea, nu putem, nicidecum, să considerăm ca fiind democratice sistemele politice din Belarus, Uzbekistan, Turkmenistan sau Tadjikistan.

A devenit un fapt evident că în spațiul CSI practica democratică se distanțează din ce în ce mai mult de gramatica democratică asumată de statele membre ale CSI prin aderarea lor la un șir întreg de tratate și convenții internaționale chemate să promoveze și să protejeze fundamentalele libertăți și drepturi democratice. În plus, se pare că în cadrul CSI avem de a face cu o interpretare a valorilor, principiilor și drepturilor democratice ce diferă vizibil de maniera în care aceasta are loc în spațiul euro-atlantic, din care face parte și UE. Această realitate este scoasă în evidență și de concluziile misiunilor CSI de monitorizare a alegerilor în Ucraina (2004), Uzbekistan (2005), Tadjikistan (2005) și Kyrgyzstan (2005), toate fiind în contradicție cu verdictele date aceluiași alegeri de către OSCE și Consiliul Europei. De exemplu, în timp ce OSCE și Consiliul Europei au evaluat alegerile prezidențiale din Ucraina din anul 2004 ca fiind organizate și desfășurate în conformitate cu rigorile democratice, Misiunea CSI de monitorizare a alegerilor a negat caracterul lor democratic și a cerut ca ele să fie considerate ilegale. În schimb, în cazul alegerilor parlamentare din Uzbekistan (2005), Tadjikistan (2005) și Kyrgyzstan (2005), Misiunea CSI de monitorizare a alegerilor le-a considerat pe acestea din urmă ca fiind “legitime, libere și transparente”. Această concluzie nu a fost susținută de Misiunea OSCE de monitorizare a alegerilor, care a declarat că alegerile în cauză nu au respectat angajamentele luate de statele vizate în cadrul OSCE, precum și alte standarde internaționale privind organizarea și desfășurarea democratică a alegerilor.

Majoritatea liderilor CSI sunt conștienți de faptul că, din cauza multiplelor sale deficiențe conceptuale, structurale și democratice, precum și a tendințelor centrifuge din interiorul ei, CSI este o entitate disfuncțională și lipsită de coeziunea necesară pentru realizarea obiectivelor sale majore. Însăși Moscova, prin vocea ministrului sau de Externe, Serghei Lavrov, a ținut să-și facă cunoscută dezamăgirea vizavi de CSI, declarând, în martie 2007: „Comunitatea Statelor Independente a eșuat în a deveni o asociație complet integrată sau efectivă pe plan internațional”. Declarația

ministrului Lavrov este greu de contestat în condițiile în care, în opinia experților, din totalitatea acordurilor aprobate în cadrul CSI, iar acestea depășesc cifra de 1600 de unități, doar 10% sunt viabile. De asemenea, dl Lavrov are perfectă dreptate dacă ne gândim și la faptul că, spre deosebire de Comunitatea Economică Europeană (predecesoarea UE), care în primii săi 17 ani de existență a reușit să creeze o piață comună, o uniune vamală și să pună în aplicare politica agrară comună, Comunitatea Statelor Independente a fost incapabilă să realizeze, în primii săi 17 ani de activitate, cel puțin unul din aceste obiective.

Chiar și considerentele menționate mai sus ar fi suficiente pentru a înțelege de ce imperativul reformării CSI este pe buzele multora din șefii de stat și guvern ai CSI. Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, nu este o excepție în acest sens. În opinia sa, CSI ar urma să fie reformată în conformitate cu valorile și normele europene. Întrebarea este dacă CSI este gata să asimileze respectivele norme și valori în spiritul european caracteristic UE. Or, realitățile CSI la capitolul respectării valorilor democratice vin mai degrabă să contrazică, decât să confirme, așteptările excesive ale președintelui Voronin cu privire la reformarea CSI după calapodul UE. Pe deasupra, se pare că doleanța sa nu ia în considerare nici conținutul art. 11 al Acordului de la Minsk cu privire la crearea CSI, unde se prevede: „*Din momentul semnării prezentului Acord se interzice, pe teritoriile statelor care l-au semnat, aplicarea normelor statelor terțe, inclusiv cele ale fostei Uniuni R.S.S*”²²⁵.

Prin urmare, privite prin prisma aceasta, normele statelor membre ale UE sunt pentru statele din CSI nu altceva decât niște „norme ale statelor terțe”, a căror implementare trebuie interzisă în spațiul CSI. Dacă urmăm această logică, atunci în virtutea acestui articol 11, Planul de acțiuni semnat cu UE în 2005 poate fi cu ușurință considerat o încălcare flagrantă de către Republica Moldova a Acordului de la Minsk, deoarece respectivul Plan de Acțiuni prevede asimilarea și aplicarea de către țara noastră a unui șir de norme ale UE. Evident, dacă CSI ar fi o organizație serioasă, ce ține cu adevărat la coeziunea sa internă, atunci membrii fondatori ai CSI ar fi trebuit demult să se autosizeze și să ceară excluderea Republicii Moldova din cadrul Comunității, având ca temei nerespectarea de către ea a Acordului de constituire al CSI.

Eșecul CSI de a se afirma ca organizație viabilă ridică, în ultimul timp, multiple semne de întrebare în Ucraina, Georgia, precum și în Moldova cu privire la oportunitatea rămânerii în cadrul CSI. La Chișinău îndoieli față de cooperarea Republicii Moldova în cadrul CSI au nu doar reprezentanții partidelor din opoziție, dar și reprezentanții actualei guvernări, printre care se numără și președintele țării, Vladimir Voronin. Cu toate acestea, în timp ce unele partide din opoziție se pronunță pentru ieșirea imediată a Republicii Moldova din CSI, actuala guvernare în frunte cu președintele Vladimir Voronin consideră CSI un „geamantan fără mâner” pe care „este foarte greu să-l duci, dar îți pare rău să-l lași”. Declarația în cauză a fost făcută de însuși președintele Voronin în contextul Summitului GUAM de la Kiev din mai 2006 și denotă că reprezentanții actualei guvernări de la Chișinău mai speră încă

²²⁵Tratate internaționale, vol. 16, Moldpres, Chișinău, 1999, p. 7.

într-o posibilă revigorare a CSI. Ei evită, însă, să recunoască că, pe parcursul celor 7 ani de guvernare, au contribuit la subminarea CSI mai mult decât toate guvernările precedente.

Împotriva voinței lor și constrânși de realitățile interne și externe, ei au fost forțați să angreneze și mai mult Republica Moldova pe traiectoria unor tendințe centrifuge în raport cu CSI, care vor scoate țara noastră, treptat, dar sigur, din spațiul CSI și o vor integra tot mai mult în lumea euroatlantică. De exemplu, în ciuda discursului pro-CSI al actualei guvernări comuniste, Republica Moldova a continuat să colaboreze în cadrul GUAM, țara a aderat la Pactul de stabilitate din Europa de Sud-Est, la Procesul de Cooperare Politică din Europa de Sud-Est, precum și la Acordul de liber schimb din Europa Centrală (CEFTA), de asemenea, a semnat Planul individual de acțiuni cu NATO și, mai ales, Planul de acțiuni cu UE etc. Prin aceste acțiuni, guvernarea de la Chișinău a contribuit din plin la subminarea coeziunii și autorității CSI. De aceea, o eventuală includere a conducerii oficiale de la Chișinău în lista grupurilor CSI nu ar fi, nicidecum, lipsită de substanță.

În viziunea unor reprezentanți ai partidelor din opoziție de la Chișinău, imperativul integrării Republicii Moldova în UE va impune ieșirea sa din cadrul CSI. Această aserțiune nu este fără conținut. Dimpotrivă, experiența mai multor state membre ale UE ne demonstrează că odată cu aderarea la UE, ele au fost determinate să renunțe la calitatea lor de membru în cadrul unor asociații comercial-economice potențial concurente pentru UE. De exemplu Marea Britanie, Danemarca, Irlanda, Austria, Finlanda și Suedia au abandonat Asociația Europeană de Liber Schimb (AELS), iar Polonia, Cehia, Ungaria, România și Bulgaria și-au sistat participarea la Acordul de liber schimb din Europa Centrală (CEFTA). Dacă va avea sau nu același destin calitatea Republicii Moldova de membru al CSI, rămâne de văzut. În fond, traiectoria viitoare evoluții a Republicii Moldova depinde, în primul rând, de noi înșine. Între timp, pentru mulți dintre noi, devine tot mai evident că avansarea Republicii Moldova pe calea integrării europene va duce inevitabil la creșterea numărului de incompatibilități între opțiunea CSI și cea reprezentată de UE.

8. Cooperarea regională a Republicii Moldova în Sud-Estul Europei

Victor Chirilă, director executiv, APE

8.1. De la CSI, la cooperarea regională în Sud-Estul Europei

Chiar de la începutul existenței Republicii Moldova ca stat independent, cooperarea regională s-a numărat printre obiectivele și preocupările permanente ale politicii externe promovate de autoritățile centrale de la Chișinău. Importanța acordată cooperării regionale de către politicienii moldoveni și, mai ales, de diplomația moldovenească nu este deloc întâmplătoare sau circumstanțială.

Cooperarea regională a fost văzută, interpretată și utilizată de tânăra diplomație de la Chișinău ca un valoros instrument politico-diplomatic pentru valorificarea obiectivelor de importanță crucială pentru existența tânărului stat, cum ar fi consolidarea suveranității și independenței Republicii Moldova, restabilirea integrității teritoriale a țării prin soluționarea conflictului din regiunea transnistreană, extinderea și aprofundarea relațiilor comercial-economice, conectarea Republicii Moldova la procesele de integrare europeană, facilitând, astfel, eventuala integrare a țării noastre în UE.

Aderarea Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente (CSI) constituie primul efort de cooperare regională întreprins de țara noastră în calitate de stat independent. Efectiv, semnarea Acordului de constituire a CSI a fost determinată în mare parte de factori externi, în particular de presiunile economice și politice exercitate de Moscova. Cu toate acestea, nu pot fi excluse în totalitate rațiunile interne bazate pe atingerea unor obiective naționale specifice pentru acel moment. Or, obiectivul primordial la acea etapă a fost consolidarea independenței Republicii Moldova.

Este adevărat, aderarea la CSI nu a prevenit conflictul separatist din regiunea transnistreană, totuși, în primii ani de independență, cooperarea regională a Republicii Moldova în cadrul CSI a permis, într-o anumită măsură, să se atenueze consecințele negative de natură politică și economică ale destrămării fostei URSS și să se prevină izbucnirea unor posibile conflicte militare, de tipul celor din fosta Iugoslavie, legate de trasarea noilor frontiere sau împărțirea proprietății defunctei Uniuni Sovietice. De asemenea, CSI a favorizat stabilirea unor relații noi de cooperare bilaterală cu statele ex-sovietice membre ale CSI. Din perspectiva prezentului, este evident că CSI nu a reușit să devină o viabilă organizație regională de integrare economică, după modelul UE. Și totuși, cât nu ar părea de paradoxal, dar în condițiile în care clasa politică moldovenească nu făcuse o alegere strategică definitivă între Est și Vest, CSI a contribuit, în limitele sale, la afirmarea Republicii Moldova ca stat independent.

La 25 iunie 1992, Republica Moldova semnează Declarația de la Istanbul privind cooperarea economică la Marea Neagră, devenind membru fondator al inițiativei regionale Cooperarea Economică la Marea Neagră (OCEMN)²²⁶. Aderând la OCEMN, a cărei suprafață geografică se întinde de la Marea Adriatică până la Oceanul Pacific, politica de cooperare regională a Republicii Moldova depășește

²²⁶La 30 aprilie 1999, la Reuniunea Miniștrilor de Externe din statele membre ale CEMN s-a decis transformarea CEMN în Organizația Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN), care a devenit o structură regională de cooperare în domeniul economic.

pentru prima dată limitele spațiului ex-sovietic. Țara noastră reușește să se impună și să fie acceptată de partenerii săi externi ca un actor regional cu interese legitime în bazinul Mării Negre de rând cu alte state precum Rusia, România, Ucraina, Bulgaria, Turcia, Grecia, Serbia, Muntenegru, Albania, Armenia, Azerbaidjan și Georgia. Mai mult decât atât, devenind membru al OCEMN, Republica Moldova s-a conectat la procesele de regionalizare și globalizare economică din arealul Mării Negre. De altfel, scopul central al OCEMN a fost și continuă să fie accelerarea dezvoltării economice și sociale a statelor membre prin intensificarea cooperării multilaterale, facilitând, în acest fel, integrarea lor în economia europeană și mondială. Nu mai puțin important este și faptul că formatul multilateral al OCEMN a creat condiții prielnice pentru eforturile diplomației Republicii Moldova de a extinde relațiile contractuale cu statele partenere din bazinul Mării Negre și Europa de Sud-Est. OCEMN a evitat, însă, deliberat și de la bun început, includerea în documentele sale de constituire a unor obiective de natură politică sau de securitate regională, considerate neadecvate la momentul creării sale, printre care se numără și conflictele înghețate din regiunea Mării Negre²²⁷.

În anul 1996, ca urmare a aderării Republicii Moldova la Inițiativa Central Europeană (ICE)²²⁸, cooperarea regională a Republicii Moldova înregistrează o nouă extindere a ariei sale geografice. ICE a fost creată în 1989 ca forum interguvernamental pentru cooperare politică, economică și culturală între membrii săi, pentru a sprijini asistarea statelor în tranziție din Europa Centrală să se apropie tot mai mult de Uniunea Europeană (UE). De asemenea, odată cu extinderea perspectivei de aderare la UE și pentru statele din Europa de Sud-Est, prioritățile ICE au fost reorientate și spre statele din această zonă.

Cât privește Republica Moldova, aderarea la ICE a însemnat în fond angrenarea ei în procesul de integrare europeană din Europa Centrală și de Sud-Est. Calitatea de membru al ICE a permis Republicii Moldova să beneficieze de experiența și asistența statelor din Europa Centrală în implementarea reformelor democratice, economice și sociale necesare pentru depășirea perioadei de tranziție spre o democrație reală și o economie de piață funcțională, viabilă și stabilă. ICE a facilitat, inclusiv, transferul și implementarea standardelor și valorilor europene în țara noastră, ICE, însă, nu a reușit să deschidă calea spre o perspectivă clară de integrare în UE pentru Republica Moldova.

În aprilie 1999, în contextul crizei politice din Iugoslavia, Președinția Germaniei a UE a propus realizarea unui Pact de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (PSESE), care să reunească toate inițiativele de cooperare multilaterală existente la acea dată

²²⁷Totuși, la reuniunea specială a Consiliului Ministerial de la Istanbul, din 25 iunie 2004, a fost adoptată o Declarație comună a Miniștrilor de Externe ai statelor membre OCEMN cu privire la contribuția organizației la securitatea și stabilitatea în regiunea Mării Negre, care marchează intrarea graduală a cooperării OCEMN și în sfera politicului.

²²⁸ICE este o formă flexibilă de cooperare regională, care reunește în prezent 18 state (9 membre și 9 non-membre UE): Albania, Austria, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Cehia, Croația, Italia, Macedonia, Republica Moldova, Muntenegru, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Serbia, Ucraina, Ungaria.

în regiunea Balcanilor. UE acceptă rolul de lider al acestei inițiative, iar la 10 iunie 1999, la Köln (Germania), este semnat documentul fondator al PSESE, care conține angajamentul UE de a acționa în vederea apropierii cât mai mult posibilă a statelor din Europa de Sud-Est de perspectiva integrării lor depline în structurile sale, implicit de eventuala lor accedere cu statut de membru al UE.

Aceste perspective declarate au trezit, bineînțeles, interesul clasei politice și diplomației moldovene pentru noua inițiativă regională lansată sub auspiciile UE. Interesul deosebit și marile speranțe pe care clasa politică și diplomația de la Chișinău le-au nutrit vizavi de Pactul de stabilitate din Europa de Sud-Est nu au fost nicidecum circumstanțiale, ele fiind alimentate, în particular, de convingerea că noua inițiativă regională poate ajuta Republica Moldova să obțină o perspectivă clară de aderare la UE.

La acea etapă, autoritățile de la Chișinău deveneau din ce în ce mai nemulțumite de Acordul de parteneriat și cooperare (APC) dintre Republica Moldova și UE²²⁹, care nu oferea țării noastre nicio perspectivă de aderare la UE, în schimb, plasase relațiile țării noastre cu Bruxelles-ul pe traiectoria unui parteneriat pe orizontală, în echipă cu Ucraina, Rusia, statele ex-sovietice din Asia Centrală și, chiar, Mongolia. În condițiile în care Bruxelles-ul insista pe imperativul implementării APC, Chișinăul a văzut în Pactul de stabilitate din Europa de Sud-Est oportunitatea mult dorită pentru a depăși intransigența Comisiei Europene, precum și a unor importante state membre ale UE, printre care Germania și Franța. Solicitarea inițială a Republicii Moldova de a fi inclusă în lista statelor beneficiare ale PSESE nu a întrunit consensul statelor membre ale UE. Refuzul UE de a include țara noastră în PSESE se întemeia, mai cu seamă, pe necesitatea circumscrierii PSESE la arealul geografic al Balcanilor de Vest²³⁰, în timp ce Republica Moldova era văzută de UE ca făcând parte din alt spațiu geografic, și anume din cel al fostei URSS.

8.2. Cooperarea regională în Sud-Estul Europei: realizări și perspective

Anume în acest context, afirmarea Republicii Moldova ca stat sud-est-european și detașarea sa de spațiul ex-sovietic devine un imperativ pentru diplomația de la Chișinău. Pentru a atinge acest deziderat, cooperarea regională în Sud-Estul Europei este definită, mai întâi neoficial, iar mai târziu și oficial, ca reprezentând un mecanism complementar de avansare a Republicii Moldova pe drumul integrării europene²³¹.

Urmărind să convingă partenerii occidentali, în special UE, să privească Republica Moldova separat de spațiul ex-sovietic, Chișinăul decide să amplifice prezența sa la inițiativele regionale din Europa de Sud-Est. În particular, o atenție aparte este acordată participării Republicii Moldova la acțiunile Inițiativei de Cooperare în Sud-

²²⁹APC a fost semnat în 1994 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998, pentru o perioadă de 10 ani.

²³⁰Bulgaria și România au fost declarate țări beneficiare ale PSESE doar datorită sprijinului acordat Alianței Nord-Atlantice (NATO) și UE în timpul conflictului din Kosovo din 1999 și pagubelor pe care le-au suferit în urma lui.

²³¹Acest lucru este stipulat în Programul de Activitate al Guvernului pe anii 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, precum și în Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2008-2009 „Progrese și Integritate”.

Estul Europei (SECI), inițiată sub auspiciile UE și SUA în decembrie 1996, după semnarea acordurilor de pace de la Dayton, care puneau capăt războiului civil din Bosnia-Herțegovina. SECI este, de altfel, prima inițiativă regională din Sud-Estul Europei concepută să faciliteze integrarea statelor din regiunea Balcanilor de Vest la structurile europene, încurajând cooperarea multilaterală între membrii săi.

Semnarea Declarației de constituire a SECI, din 6 decembrie 1996, a oferit Republicii Moldova largi oportunități pentru a se conecta la proiecte de cooperare regională în Europa de Sud-Est legate de facilitarea trecerii frontierelor, revizuirea regimului vizelor, dezvoltarea infrastructurii de transport, asigurarea securității energetice, dezvoltarea sectorului privat, combaterea crimei transfrontaliere etc. Odată, însă, cu apariția PSESE, componenta de securitate a SECI devine predominantă. Ca rezultat, Republica Moldova își îndreaptă și ea eforturile în această direcție, semnând la 26 mai 1999, Acordul SECI privind prevenirea și combaterea crimei transfrontaliere. Coincidența evidentă a obiectivelor PSESE cu cele ale SECI a convins UE și SUA de necesitatea înglobării SECI în cadrul PSESE, lucru ce s-a și realizat pe parcursul anului 2002, când coordonatorul SECI, Erhard Busek, a fost ales și coordonator al PSESE²³².

Prezența Republicii Moldova în cadrul SECI a reprezentat, în cele din urmă, argumentul hotărâtor exploatat abil de diplomația de la Chișinău pentru a convinge UE să admită includerea țării noastre la PSESE în calitate de membru cu drepturi depline. Formalizarea actului de aderare a Republicii Moldova la PSESE are loc la Bruxelles, la 28 iunie 2001, nu însă înainte ca Chișinăul să accepte condițiile impuse de UE. Acestea vizau neabordarea de către Republica Moldova în cadrul PSESE a doua subiecte cruciale pentru ea, și anume: problema conflictului din regiunea transnistreană și obținerea perspectivei de aderare la UE. Acceptând tacit condițiile impuse de UE, Republica Moldova a devenit singurul stat din spațiul CSI membru al PSESE, însă diplomația de la Chișinău a eșuat în atingerea pe această cale a obiectivului său strategic – de a plasa Republica Moldova pe traseul integrării graduale în UE.

În consecință, deși Republica Moldova a fost admisă să participe la toate cele trei mese de lucru ale PSESE²³³, ea, spre deosebire de restul statelor membre ale PSESE, a fost îndepărtată de la obiectivul final al Pactului de stabilitate, ce prevedea pregătirea statelor din Europa de Sud-Est, în particular a celor din Balcanii de Vest²³⁴, pentru apropierea lor de perspectiva de integrare în structurile UE în calitate de membru cu drepturi depline ale acesteia din urmă. Excluderea Republicii Moldova de la obținerea perspectivei de integrare europeană prin intermediul PSESE devine și mai pronunțată începând cu anul 2000, când la Summitul de la Zagreb din 24 noiembrie, UE lansează, în acord cu statele membre ale PSESE din Balcanii de Vest, Procesul de Stabilizare și Asociere.

²³²SECI a fost înglobată în cadrul Mesei de Lucru nr. 3 a PSESE „Probleme de Securitate”.

²³³Masa de Lucru nr. 1 „Democratizare și Drepturile Omului”, Masa de Lucru nr. 2 „Reconstrucție economică, dezvoltare și cooperare”, Masa de Lucru nr. 3 „Probleme de Securitate”.

²³⁴„Balcanii de Vest” este un termen lansat și promovat intens de UE pentru a lipsi Republica Moldova și, mai ales, Ucraina de argumentul geografic pentru a fi incluse în Procesul de Stabilizare și Asociere, conceput și inițiat de UE pentru statele din Sud-Estul Europei în anul 2000.

Procesul de Stabilizare și Asociere a fost conceput de UE pentru a nuanța dimensiunea de integrare europeană a PSESE pentru statele din Balcanii de Vest prin semnarea cu acestea a unor acorduri de stabilizare și asociere²³⁵, ce prevăd pregătirea respectivelor state pentru calitatea de membre ale UE. Ulterior, la 21 mai 2003, Comisia Europeană, prin comunicarea „Balcanii de Vest și integrarea europeană”, propune statelor membre ale UE să consolideze Procesul de Stabilizare și Asociere cu elemente din Politica de Extindere, întărind, astfel, și mai mult perspectiva de integrare în UE pentru statele din Balcanii de Vest. La 19-20 iunie 2003, Consiliul European de la Thessaloniki aprobă recomandările Comisiei Europene, reconfirmând perspectiva europeană a statelor din Balcanii de Vest, precum și rolul Procesului de Stabilizare și Asociere de politică-cadru pentru acțiunile lor de aderare la UE.

Îndepărtarea Republicii Moldova de la dimensiunea de integrare europeană a PSESE nu a diminuat, însă, din ambițiile diplomației de la Chișinău de a folosi cooperarea regională în Sud-Estul Europei pentru a determina UE să accepte includerea Republicii Moldova în „Pachetul Balcanilor de Vest” al Procesului de Stabilizare și Asociere. Dimpotrivă, în condițiile reconfirmării angajamentului Bruxelles-ului de a asista statele din Balcanii de Vest să se pregătească de aderarea lor eventuală la UE, atractivitatea filierei sud-est-europene a cooperării regionale a crescut semnificativ în ochii Chișinăului, care în anul 2004, după eșecul Memorandumului Kozak de soluționare a conflictului din regiunea transnistreană, își reorientează brusc spre Vest vectorul său de politică externă.

Dorind să acumuleze cât mai multe argumente în favoarea includerii sale în Procesul de Stabilizare și Asociere, Republica Moldova reușește să-și facă vizibilă prezența în cele mai importante proiecte și inițiative de cooperare desfășurate sub umbrela PSESE, cum ar fi proiectele inițiate în cadrul Mesei de Lucru nr. 1 „Democratizare și drepturile omului” pe dimensiunea drepturilor omului și minorităților naționale sau în domeniul ajustării legislației mass-media la standardele europene; de asemenea, inițiativele Mesei de Lucru nr. 2 „Reconstrucție economică, dezvoltare și cooperare” privind dezvoltarea infrastructurii regionale²³⁶, dezvoltarea pieții regionale de electricitate²³⁷, facilitarea și liberalizarea comerțului²³⁸, dezvolta-

²³⁵În anul 2008 a fost încheiat procesul de semnare a acordurilor de asociere și stabilizare între UE și statele din Balcanii de Vest: Macedonia – la 9 aprilie 2001; Croația – la 29 octombrie 2001; Albania – la 12 iunie 2006; Muntenegru – la 15 octombrie 2007; Serbia – la 29 aprilie 2008; Bosnia-Herțegovina – la 16 iunie 2008.

²³⁶Inițiativa a urmărit să unească eforturile statelor din Europa de Sud-Est în vederea consolidării stabilității și prosperității în zona dunăreană. În octombrie 2001, Republica Moldova a fost acceptată pentru finanțarea a două proiecte de dezvoltare a infrastructurii regionale: „Facilitarea comerțului și transportului în Europa de Sud-Est” și „Modernizarea și reabilitarea drumului național M3 Chișinău–Cimișlia–Giurgiulești”.

²³⁷La 8 decembrie 2003, Republica Moldova a fost admisă cu statut de observator la „Memorandumul de înțelegere privind piața regională de energie electrică în Europa de Sud-Est și integrarea acesteia în piața comună de energie a UE - II”, cunoscut ca „Procesul de la Atena-II”. Totodată, Republica Moldova și-a făcut cunoscută doleanța sa de a adera cu drepturi depline la „Procesul de la Atena-II”.

²³⁸Sub egida acestei inițiative statele beneficiare ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est

rea tehnologiilor informaționale în Europa de Sud-Est²³⁹, promovarea investițiilor²⁴⁰; precum și inițiativele din cadrul Mesei de Lucru nr. 3 „Probleme de securitate” cu privire la combaterea crimei organizate (SPOC)²⁴¹, combaterea corupției (SPAI)²⁴², combaterea traficului de ființe umane²⁴³ sau promovarea cooperării între serviciile de poliție. Participând la respectivele proiecte și inițiative, Chișinăul a urmărit să convingă UE că Republica Moldova este parte integrantă a spațiului Europei de Sud-Est.

Totodată, în paralel cu aprofundarea cooperării în PSESE, Chișinăul continuă eforturile în vederea aderării Republicii Moldova la noi structuri și inițiative de cooperare regională din Sud-Estul Europei, scopul urmărit fiind același: să imprime mai multă credibilitate statutului Republicii Moldova de stat sud-est-european și, în acest fel, să determine UE să trateze țara noastră în bloc cu restul statelor din Europa de Sud-Est. Cu alte cuvinte, să i se acorde aceleași oportunități și perspective de dezvoltare a relațiilor sale cu UE de care se bucură statele din Balcanii de Vest. Animată de acest obiectiv strategic, diplomația de la Chișinău a reușit să obțină, în decembrie 2003, aprobarea UE pentru includerea Republicii Moldova în calitate de observator la „Memorandumul de înțelegere privind piața regională de electricitate în Europa de Sud-Est și integrarea acesteia în piața internă a UE”, lansat de Comisia Europeană sub egida PSESE la 15 noiembrie 2002, la Atena. Esența Memorandumului de la Atena consta în a asista statele beneficiare ale PSESE în procesul de reformare a infrastructurii lor energetice în conformitate cu standardele UE, având, însă, ca obiectiv final integrarea sistemelor naționale de electricitate din Europa de Sud-Est în piața comună de energie electrică a UE.

au negociat și semnat, în perioada 2001-2004, o rețea de acorduri de liber schimb, care în decembrie 2006 au fost înlocuite cu un acord unic de liber schimb în cadrul Asociației de Liber Schimb din Europa Centrală (CEFTA).

²³⁹Republica Moldova a fost acceptată la această inițiativă în luna mai 2002 prin semnarea „Declarației comune de intenții privind dezvoltarea societăților informaționale în Europa de Sud-Est”. Ulterior, reprezentanții țării noastre au participat activ la elaborarea „Planului de acțiuni al Inițiativei pentru Dezvoltarea Societăților Informaționale”, aprobat în octombrie 2002.

²⁴⁰Inițiativa a urmărit să stimuleze și să susțină implementarea reformelor structurale destinate îmbunătățirii mediului de afaceri și investițional în statele membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est.

²⁴¹SPOC implică un program de reforme în domeniul judiciar, precum și o serie de programe privind pregătirea unităților de poliție. Republica Moldova a desemnat un Reprezentant Național și a creat un Grup de Lucru responsabil de implementarea la nivel național a prevederilor inițiativei.

²⁴²Aderând la SPAI în iunie 2001, Republica Moldova s-a angajat să adopte și să implementeze instrumentele europene și internaționale în domeniul combaterii corupției, să promoveze buna guvernare la nivelul administrațiilor publice centrale și locale, să asigure transparența în afaceri, să contribuie la afirmarea unei societăți civile active etc.

²⁴³Aliniindu-se la obiectivele Declarației Antitrafic de la Palermo (Italia) din decembrie 2000, Republica Moldova a convenit cu țările din regiune să realizeze activități comune antitrafic: programe de prevenire, asistență și protejare a victimelor; reforma legislativă în acest domeniu; sensibilizarea opiniei publice asupra problemei; instruirea și pregătirea specială pentru facilitarea cooperării între grăniceri, judecători, procurori și personalul consular. În cadrul acestei inițiative, Republica Moldova a participat la implementarea proiectului Consiliului Europei „Reforma legislației penale în domeniul traficului cu ființe umane în Sud-Estul Europei”.

De asemenea, în 2006, după un efort diplomatic îndelungat, Republica Moldova este admisă cu drepturi depline la Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (PCESE)²⁴⁴. Formalizarea de iure a statutului său de membru al PCESE²⁴⁵ are loc la 10 octombrie 2006, când Republica Moldova semnează *Carta de bună vecinătate, stabilitate, securitate și cooperare în Europa de Sud-Est*. Evenimentul aderării la PCESE este calificat de diplomația de la Chișinău ca fiind unul de mare anvergură, ce „atribuie Republicii Moldova statutul de membru nu doar geografic, dar și politic al Europei de Sud-Est și reprezintă o avansare calitativă în calea spre integrarea în UE”²⁴⁶.

Aderarea Republicii Moldova la Acordul de liber schimb din Europa Centrală (CEFTA)²⁴⁷, la fel se înscrie în șirul acțiunilor întreprinse pentru a da substanță dezideratului său de a fi considerată stat sud-est-european ce merită și trebuie să fie inclus în „Pachetul Balcanilor de Vest” de integrare în UE. Republica Moldova devine membru al CEFTA la 19 decembrie 2006 în urma semnării noului Acord CEFTA²⁴⁸. Noul Acord de liber schimb a fost conceput pentru a îngloba în CEFTA, considerată o anticameră în drumul spre UE, toate statele din Balcanii Vest plus Republica Moldova. În acest fel, noul Acord CEFTA a înlocuit rețeaua de 32 de acorduri de comerț liber semnate între statele din Europa de Sud-Est membre ale PSESE în perioada 2001-2004. În acest fel, Republica Moldova devine parte componentă a unei zone unice de comerț liber în Europa de Sud-Est, a cărei menire este pregătirea economiilor statelor membre CEFTA pentru integrarea lor treptată în spațiul economic comun al UE.

Participarea Republicii Moldova la proiectele și activitățile PSESE, precum și aderaea sa la noi mecanisme de integrare regională din Europa de Sud-Est au ancorat țara

²⁴⁴Decizia a fost luată la Summitul PCESE de la Thessaloniki (Grecia), din 4 mai 2006.

²⁴⁵PCESE a fost creată în 1996 și este o inițiativă regională de cooperare politică, fără a avea o structură instituționalizată. Obiectivul major urmărit de PCESE este crearea unei Europe de Sud-Est al cărei viitor rezidă în pace, democrație, prosperitate economică și în integrarea ei deplină în structurile europene și euroatlantice. Statele membre ale PCESE sunt Albania, Croația, Bulgaria, Bosnia și Herțegovina, Grecia, Macedonia, Muntenegru, România, Republica Moldova, Serbia și Turcia.

²⁴⁶Discursul dlui Andrei Stratan, viceprim-ministru, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM, ținut în cadrul Reuniunii Miniștrilor Afacerilor Externe ai PCESE, ce a avut loc la Pomorie (Bulgaria), la 20 mai 2008, <http://www.mfa.md/evenimente/2757/>

²⁴⁷CEFTA reprezintă cel mai important acord multilateral de liber schimb din Europa Centrală și de Sud-Est și este considerată o „anticameră” și o etapă de pregătire pentru integrarea în piața comună a UE. CEFTA a fost creată la 21 decembrie 1992, având ca membri fondatori următoarele state: Cehia, Slovacia, Polonia și Ungaria. Ulterior la ea au aderat Slovenia (1996), România (1997), Bulgaria (1999) și Croația (2003). În urma aderării lor la UE, mai întâi Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria și Slovenia în 2004, iar apoi România și Bulgaria în 2007 și-au încetat participarea la CEFTA.

²⁴⁸Având în vedere rolul pe care CEFTA l-a jucat în pregătirea statelor menționate pentru aderarea lor la UE, în 2006 România propune înglobarea în CEFTA a statelor din Balcanii de Vest plus Republica Moldova. Propunerea României se materializează la 19 decembrie 2006 prin semnarea unui nou acord CEFTA. Noul Acord CEFTA a fost semnat în cadrul Summitului CEFTA de la București, din 19 decembrie 2006, organizat sub genericul „Apropiindu-ne de Europa”. Republica Moldova a semnat Acordul CEFTA alături de statele din Balcanii de Vest (Albania, Croația, Macedonia, Muntenegru și Serbia).

noastră în procesele integraționiste din această regiune, au mărit vizibilitatea prezenței sale în evoluția relațiilor politico-diplomatice din Europa de Sud-Est, au contribuit la promovarea imaginii Republicii Moldova ca țară cu aspirații de integrare europeană, dar, poate, cel mai important lucru de reținut este că politica Republicii Moldova de cooperare în Sud-Estul Europei a facilitat pătrunderea și asimilarea valorilor, standardelor și practicilor europene în diferite domenii de politică internă din țara noastră.

Fără a diminua din impactul pozitiv pe care politica de cooperare regională în Sud-Estul Europei l-a avut asupra apropierii Republicii Moldova de UE, totuși nu putem să nu constatăm că politica Chișinăului de amplificare a prestației țării noastre de stat sud-est-european nu a convins UE să o includă în Procesul de Stabilizare și Asociere al Balcanilor de Vest. Mai mult decât atât, UE continua să trateze Republica Moldova ca parte componentă a spațiului post-sovietic, alături de Ucraina, Rusia, Belarus, Armenia, Azerbaidjan și Georgia. Politica Europeană de Vecinătate (PEV)²⁴⁹ este o confirmare cât se poate de clară că Chișinăul nu a reușit să determine UE să-și calibreze viziunea sa față de Republica Moldova prin prisma apartenenței acesteia la Europa de Sud-Est. În realitate, imaginea țării noastre de parte integrantă a Europei de Sud-Est nu a acumulat masa critică necesară pentru a prevala, în mințile factorilor de decizie ai UE, asupra calității sale de parte componentă a Europei de Est, post-sovietice. Anume în această postură de stat est-european, Republica Moldova a și fost inclusă în PEV²⁵⁰, elaborată de UE pentru a crea în jurul său un cerc de state prietene, democratice, prospere și stabile, care s-ar bucura de aceleași avantaje economice și comerciale ca și statele membre ale UE, însă, fără a li se oferi perspective clare de integrare politică în UE. În acest fel, Republica Moldova a ajuns să fie inclusă de UE într-un pachet regional ce cuprinde deopotrivă statele din Europa de Est – post-sovietică²⁵¹, precum și țări non-europene din bazi-nul Mării Mediterane²⁵², toate împreună excluse de la Politica de Extindere a UE.

În acest context, apare legitima întrebare de ce mult trâmbișatele succese realizate pe tărâmul politicii de cooperare regionale în Sud-Estul Europei nu s-au materializat în includerea Republicii Moldova în pachetul statelor din Balcanii de Vest cu perspective clar definite de integrare în UE?

Eșecul Chișinăului de a valorifica la maximum politica sa de cooperare regională în Sud-Estul Europei poate fi justificat parțial de oboseala extinderii ce a cuprins statele membre ale UE după aderarea la aceasta din urmă a douăsprezece noi state din Europa Centrală și de Est, în mai 2004 și ianuarie 2007, de asemenea, de necesitatea digerării acestor două extinderi înainte de a se lansa într-un eventual nou proces de lărgire spre Est, precum și de imperativul ajustării interne a structurilor supranați-

²⁴⁹PEV a fost lansată de UE în anul 2004 în contextul extinderii sale spre Est, pentru a evita apariția de noi linii de divizare între UE lărgită și statele sale vecine excluse de la politica sa de extindere. Deși PEV are elemente structurale inspirate din politica de extindere a UE, totuși ea rămâne o politică diferită de cea din urmă.

²⁵⁰Republica Moldova a aderat oficial la PEV, la 22 februarie 2005, în urma semnării Planului de acțiuni cu UE, care este un instrument politic de implementare a PEV.

²⁵¹Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Georgia și Belarus.

²⁵²Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Libia, Liban, Maroc, Palestina, Siria și Tunisia.

onale ale UE la cerințele dictate de nevoia eficientizării activității lor în condițiile creșterii numărului de state membre ale UE de la 15 la 27 de state.

Aceste considerente nu pot însă anula cauzele interne care au împiedicat diplomația de la Chișinău să ancoreze Republica Moldova la pachetul statelor din Balcanii de Vest de integrare în UE, exploatând în acest sens dimensiunea Europei de Sud-Est a cooperării regionale. Astfel, în viziunea noastră, politica Republicii Moldova de cooperare în Sud-Estul Europei a fost și, cu regret, continuă să fie afectată, în special, de trei deficiențe majore, și anume:

- existența unei discrepante vizibile între mesajul de integrare europeană al Republicii Moldova și eforturile autorităților de la Chișinău de a întări acest mesaj cu un proces continuu, coerent și credibil de implementare a reformelor politice, economice și sociale obligatorii pentru avansarea pe calea integrării europene;
- promovarea unei politici externe cu vectori oscilanți, ce are ca efect diminuarea credibilității mesajului și eforturilor de integrare europeană ale Republicii Moldova;
- slaba capacitate instituțională destinată capitalizării oportunităților, avantajelor și perspectivelor oferite de cooperarea regională, în particular pe dimensiunea sud-est-europeană.

Fără depășirea acestor deficiențe structurale, randamentul eforturilor de integrare europeană întreprinse de Chișinău prin intermediul filierei sud-est-europene a politicii sale de cooperare regională riscă să rămână și mai departe unul scăzut și în disonanță evidentă cu ambițiile europene ale Chișinăului. Evoluția Republicii Moldova din perioada 1998-2008 este plină de argumente ce vin să confirme concluzia noastră. Nu este un secret că anume din cauza discrepantei existente între opțiunea Republicii Moldova pentru integrarea europeană și acțiunile întreprinse de autoritățile moldovene în sensul materializării respectivei opțiuni, asupra țării noastre au planat mereu semne de întrebare vizavi de seriozitatea angajamentului pro-Vest al Chișinăului.

Această realitate transpare cât se poate de clar din mesajele și rapoartele Departamentului de Stat al SUA și ale instituțiilor internaționale cu referire la promovarea și respectarea valorilor și libertăților democratice în Republica Moldova, în perioada 2001-2005, când Republica Moldova a avut mai multe șanse de a fi inclusă în pachetul Balcanilor de Vest, decât după includerea sa în Politica Europeană de Vecinătate. De exemplu, la 27 februarie 2002, aflat într-o vizită de lucru la Chișinău, dl Steven Pifer, asistentul adjunct al secretarului de stat al SUA pentru Europa și Eurasia, susține o conferință de presă în cadrul căreia atrage atenția autorităților de la Chișinău că în ultimele luni au fost întreprinse acțiuni ce au determinat Washingtonul să se întrebe dacă Republica Moldova rămâne fidelă cursului pe calea reformei și integrării europene²⁵³.

De asemenea, rapoartele Departamentului de Stat al SUA cu privire la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2001, 2002, 2003, 2004 și 2005 scot în evidență existența unor lacune serioase în domenii importante pentru buna funcționare a democrației în Republica Moldova, precum asigurarea independenței

²⁵³<http://www.azi.md/news?ID=17971>

sistemului judiciar, libertatea mass-media, accesul la informații de interes public sau implementarea și respectarea legislației în domeniile respective²⁵⁴. La această listă pot fi adăugate și rapoartele Departamentului de Stat al SUA cu privire la starea libertății confesiunilor religioase în lume din 2001, 2002, 2003, 2004 și 2005, în care se menționează că legislația în domeniu din Republica Moldova conține încă restricții ce inhibă activitatea unor organizații religioase²⁵⁵.

Concluziile și îngrijorările la care au ajuns oficialii americani în rapoartele lor cu privire la Republica Moldova se regăsesc, de asemenea, în rapoartele Freedom House²⁵⁶, în luările de poziție ale Organizației de Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și de Consiliul Europei vizavi de ingerințele puterii centrale în timpul alegerilor repetate pentru funcția de guvernator al Găgăuziei din 2002²⁵⁷, de implicare politică directă a puterii centrale în activitatea editorială a companiei „Teleradio-Moldova”²⁵⁸, desfășurarea nesatisfăcătoare a alegerilor locale din 25 mai 2003²⁵⁹, suspendarea licențelor posturilor municipale de radio și TV „Antena C” și, respectiv, „Euro TV”²⁶⁰ sau cu referire la slaba protecție a investițiilor străine în țara noastră²⁶¹. Suspendarea finanțării Republicii Moldova de către Fondul Monetar Internațional (FMI) în 2003, de asemenea, a trimis Occidentului un mesaj îngrijorător despre starea reformelor economice din țara noastră²⁶².

Parcursul reformator al Chișinăului rămâne în continuare unul neuniform și ambiguu, chiar și după ce autoritățile moldovene și-au asumat angajamente concrete în relația lor cu UE, prin Planul de acțiuni RM–UE, din 22 februarie 2005. Această stare de lucruri este expusă în rapoartele Comisiei Europene, din decembrie 2006 și aprilie 2008, cu privire la implementarea de către Chișinău a Planului de acțiuni convenit cu UE. Ambele rapoarte remarcă existența unei discrepanțe între procesul de adoptare a legilor de către Parlament și implementarea lor efectivă de către autoritățile centrale, mai ales la capitolele cu privire la independența justiției, libertatea mass-media, combaterea corupției și dezvoltarea unui mediu de afaceri favorabil pentru atragerea investițiilor străine în economia Republicii Moldova.

În același timp, promovarea unei politici externe cu vectori oscilanți și conjuncturali nu a făcut decât să extindă starea de nebulozitate din jurul adevăratelor obiective de politică externă și internă urmărite de autoritățile de la Chișinău începând cu

²⁵⁴<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8304.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18381.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2003/27854.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2004/41697.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2005/61664.htm>

²⁵⁵<http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2001/5635.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18381.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2004/35473.htm>; <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2005/51569.htm>

²⁵⁶<http://www.azi.md/news?ID=24662>; <http://www.azi.md/news?ID=34218>; <http://www.azi.md/news?ID=37306>

²⁵⁷<http://www.azi.md/news?ID=21312>

²⁵⁸<http://www.azi.md/news?ID=22589>

²⁵⁹<http://www.azi.md/news?ID=24184>

²⁶⁰<http://www.azi.md/news?ID=27824>

²⁶¹<http://www.azi.md/news?ID=28540>

²⁶²<http://www.azi.md/news?ID=25117>; <http://www.azi.md/news?ID=26597>

februarie 2001, când Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) a preluat pe cale democratică puterea executivă în țara noastră, anunțând că integrarea în CSI și aderarea la Uniunea Rusia-Belarus se vor număra printre obiectivele strategice ale politicii externe ale Republicii Moldova. Axarea aproape în exclusivitate pe vectorul estic în defavoarea celui vestic a avut ca rezultat notoriu Memorandumul Kozak din 2003 de soluționare a conflictului transnistrean, care în cazul acceptării sale de către Chișinău ar fi plasat ferm Republica Moldova în sfera de influență a Federației Ruse. Deși respins în ultima clipă de Chișinău, Memorandumul Kozak a accentuat incertitudinile și precauția partenerilor occidentali față de Republica Moldova.

Aderarea Republicii Moldova la Politica Europeană de Vecinătate, prin semnarea Planului de acțiuni RM–UE, nuanșarea Parteneriatului cu Alianța Nord-Atlantică prin negocierea și semnarea în 2006 a Planului individual de acțiuni cu NATO, creșterea prezenței UE și SUA în Republica Moldova începând cu 2005²⁶³, impunătoarea asistență tehnico-financiară de care se bucură Republica Moldova din partea UE²⁶⁴ – toate acestea sunt semne că vectorul vestic este în măsură să prevaleze în țara noastră. Cu toate acestea, nesiguranța Occidentului față de Republica Moldova nu a dispărut. Actualmente, noile discuții demarate de Chișinău cu Moscova, începând cu anul 2006, cu privire la soluționarea conflictului din regiunea transnistreană, fără participarea nemijlocită a reprezentanților UE și SUA și într-o atmosferă semi-transparentă, contribuie și ele la alimentarea în continuare a suspiciunilor partenerilor occidentali vizavi de seriozitatea angajamentului nostru de integrare europeană.

Nu în ultimul rând însă, eforturile depuse de diplomația moldoveană în vederea valorificării la maxim a dimensiunii sud-est-europene au fost subminate de slaba capacitate instituțională mobilizată de Guvern pentru coordonarea participării Republicii Moldova la variile inițiative regionale. Pentru majoritatea ministerelor și agențiilor guvernamentale cooperarea regională a fost și este un efort periferic activității lor primordiale, ele nedispunând, nici în prezent, de resursele umane și materiale adecvate pentru asigurarea unei implicări constante la proiectele de cooperare din Europa de Sud-Est. În aceste condiții, întreaga responsabilitate pentru promovarea cooperării regionale în spațiul Europei de Sud-Est i-a revenit Ministerului de Externe, ale cărui capacități instituționale sunt la fel limitate. Crearea unităților de integrare europeană în ministerele și agențiile guvernamentale ar fi trebuit să amelioreze situația la acest capitol. Cu regret însă, situația s-a schimbat foarte puțin. De altfel, insuficienta pregătire a funcționarilor moldoveni în domeniul integrării europene a fost reliefată de însuși ministrul de Externe, Andrei Stratan, în discursul său ținut în timpul reuniunii Comisiei Naționale de Integrare Europeană din 26 septembrie 2008.

²⁶³Începând cu anul 2005, UE și SUA sunt observatori în procesul de soluționare a problemei transnistrene în formatul “5+2”. De asemenea, începând cu același an, UE are un reprezentat special al Consiliului UE pentru Moldova, o Delegație Permanentă a Comisiei Europene la Chișinău și o Misiune de Monitorizare și Asistență la Frontiera Moldo-Ucraineană (EUBAM).

²⁶⁴În perioada 2007-2010, Republica Moldova va recepționa de la UE, prin instrumentul financiar al Politicii Europene de Vecinătate (ENPI), asistență financiară în valoare de 210 milioane EURO. Republica Moldova beneficiază de cea mai mare asistență financiară pe cap de locuitor printre statele europene ale Politicii Europene de Vecinătate a UE.

9. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul GUAM

Victor Chirilă, director executiv, APE

9.1. Geneza și afirmarea GUAM

De facto, GUAM a fost creată în mai 1996 în contextul discuțiilor în cadrul OSCE referitor la implementarea Tratatului privind forțele armate convenționale în Europa (FACE), precum și al negocierilor privind versiunea adaptată a Tratatului FACE, semnat în 1999, la Istanbul. Inițiativa formării Grupului GUAM, compus din Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova a aparținut viceministrului de Externe al Azerbaidjanului, Araz Azimov. Inițiativa acestuia nu ar fi prins rădăcini, dacă toate cele patru țări nu ar fi împărțășit un pachet de interese strategice comune:

- respectarea de către Rusia a angajamentelor sale de reducere a forțelor armate convenționale în Europa, asumate prin Tratatul FACE;
- coordonarea pozițiilor lor în contextul negocierii versiunii adaptate a Tratatului FACE;
- respectarea și consolidarea suveranității, independenței și integrității lor;
- coordonarea pozițiilor cu privire la soluționarea conflictelor înghețate în cadrul organizațiilor internaționale (Consiliul Europei, OSCE, ONU);
- asigurarea securității energetice și economice prin dezvoltarea unor coridoare alternative de transport ce ar lega Europa de Caucaz și Asia Centrală, ocotind Federația Rusă. În acest sens, mari speranțe au fost investite de statele GUAM în proiectul Uniunii Europene (UE) – Coridorul de Transport Europa–Caucaz–Asia Centrală (TRACECA)²⁶⁵, prin care se urmărea relansarea, în variantă modernă, a vestitului „Drum al Mătășii”, ce a legat în Evul Mediu Europa de Asia.

În același timp, agenda nedeclarată a majorității statelor GUAM a fost crearea unui pol de contrapondere pentru Rusia în cadrul Comunității Statelor Independente (CSI), precum și conturarea unui centru de gravitație cu aspirații prooccidentale în spațiul post-sovietic. De asemenea, un detaliu important ce trebuie luat în calcul este faptul că toate cele patru state fondatoare au refuzat să facă parte din Tratatul CSI cu privire la securitatea colectivă²⁶⁶.

Oficial, GUAM a fost instituită ca asociație de state cu ocazia întrunirii șefilor de stat ai Georgiei, Ucrainei, Azerbaidjanului și Moldovei, ce a avut loc la 10 octombrie 1997, la Strasbourg, în contextul Summitului Consiliului Europei. Faptul că evenimentul s-a produs în capitala democrației europene a fost în esență un mesaj trimis Occidentului despre orientarea geostrategică a Grupului GUAM. În timp ce UE a recepționat cu o anumită doză de reticență apariția GUAM, Statele Unite ale Americii au salutat și sprijinit puternic din start noua asociație regională²⁶⁷.

²⁶⁵<http://www.traceca-org.org/default.php?l=en>

²⁶⁶Vladimir Socor, „GUAM Summit: A New Lease on Life (Parte 1)”, http://jamestown.org/edm/article.php?volume_id=407&issue_id=3304&article_id=2369620

²⁶⁷În 2001, Congresul SUA a aprobat aproximativ 45 milioane dolari SUA pentru finanțarea proiectelor GUAM, iar în 2002, cu asistența Departamentului de Stat al SUA au fost demarate două

Încurajată de SUA, GUAM organizează următorul său summit în capitala americană, Washington D.C., cu prilejul participării șefilor de stat ai GUAM la Summitul NATO din 23-24 aprilie 1999. Summitul GUAM de la Washington a intrat în istorie prin decizia sa de a aproba aderarea Uzbekistanului la Grupul statelor GUAM. Ca urmare, GUAM devine GUUAM²⁶⁸, iar aria sa geografică se extinde până în Asia Centrală. Aflarea Uzbekistanului în GUUAM se va dovedi a fi una de scurta durată. Începând cu 2002, Uzbekistanul și-a suspendat participarea la activitățile asociației regionale, iar în 2005 își anunță ieșirea din GUUAM, motivul formulat fiind axarea excesivă a cooperării pe componenta ideologică și militar-patriotică, pe soluționarea conflictelor înghețate, crearea unor formațiuni militare comune și revizuirea sistemului de securitate existent. Întâmplător sau nu, dar argumentele aduse de Uzbekistan pentru a abandona GUUAM-ul în anul 2005 sunt aproape identice cu poziția Federației Ruse vizavi de această organizație.

Chiar de la constituirea GUAM, Moscova a fost nemulțumită de apariția acesteia. Pentru Guvernul de la Moscova și marea majoritate a mass-mediei ruse, GUAM a fost și rămâne o organizație ce trebuie privită și tratată cu suspiciune și chiar ostilitate, deoarece în viziunea autorităților ruse, principala „raison d'être” a GUAM-ului este crearea unei alianțe politico-militare îndreptată împotriva intereselor naționale ale Rusiei. Interesată în disoluția GUAM, Rusia a urmărit mereu să submineze autoritatea ei în ochii Occidentului, distorsionând intenționat esența și obiectivele cooperării în cadrul GUAM. Totodată, Rusia a exersat în permanență presiuni asupra unor state membre pentru a le forța să se distanțeze de proiectul GUAM²⁶⁹, Republica Moldova fiind un exemplu relevant în acest sens. Concomitent, Moscova s-a obișnuit să utilizeze existența GUAM ca pe un argument în plus pentru susținerea enclavelor secesioniste din Georgia, Republica Moldova sau Azerbaidjan²⁷⁰.

Desigur, poziția ostilă a Rusiei s-a răsfrânt negativ asupra eficienței și coeziunii GUAM. Însă, la fel de adevărat este și faptul că, în perioada 1998-2005, GUAM nu a reușit să formuleze explicit propria misiune colectivă și, mai ales, să dea substanță convingătoare rațiunii existenței sale prin realizări concrete în domenii precum cooperarea energetică, dezvoltarea rețelei de transport sau facilitarea comerțului între ele. Eșecul GUAM-ului de a deveni o organizație viabilă în perioada 1998-2005 a fost cauzat, însă, de mai mulți factori interni și externi. De exemplu, nu putem neglija faptul că anume în această perioadă asistăm la ieșirea de pe scena politică a artizanilor GUAM: președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, în 2001, președintele Georgiei, Eduard Șevardnadze, în 2003, președintele Ucrainei, Leonid Kucima, în 2004 și președintele Azerbaidjanului, Heidar Aliev, în 2003. În condițiile în care

proiecte de cooperare în cadrul GUUAM: Crearea Centrului Virtual de Informare cu privire la Combaterea Terorismului și a Crimei Organizate și Facilitarea comerțului și transportului în spațiul GUUAM.

²⁶⁸În formula GUUAM, Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbaidjan și Moldova, organizația a existat până în anul 2005, când a revenit din nou la GUAM.

²⁶⁹Vladimir Socor, „GUAM Summit: A New Lease on Life (Parte 1)”, http://jamestown.org/edm/article.php?volume_id=407&issue_id=3304&article_id=2369620

²⁷⁰Ibidem.

cooperarea în cadrul GUAM era slab instituționalizată, însă puternic personalizată, apusul principalilor lideri politici ai GUAM a afectat negativ eficiența organizației. De asemenea, în acest context, trebuie luată în considerare și politica externă bivectorială, plină de ambiguități, promovată de respectivii șefi de stat ai GUAM.

În anul 2001, la Summitul GUAM de la Ialta, Ucraina reia inițiativa instituționalizării GUAM. La acest summit statele membre adoptă Carta GUAM, care instituționalizează oficial cooperarea și dialogul politic la nivel de șefi de stat – în calitate de for suprem, la nivel de miniștri de Externe – în calitate de for executiv și la nivel de coordonatori naționali – însărcinați cu monitorizarea implementării proiectelor comune și să pregătească reuniunile la nivel de șefi de stat sau de miniștri de Externe. Totodată, la Summitul de la Ialta din 2001 s-a convenit asupra creării unui Secretariat Permanent, precum și a unui Oficiu de Informare cu sediul la Kiev. Dar, toate aceste măsuri prevăzute în Carta GUAM de la Ialta au rămas aproape în totalitate nematerializate, la fel ca și Acordul de liber schimb semnat de statele GUAM în 2002.

Printre factorii care au subminat autoritatea, viabilitatea și eficiența GUAM s-a numărat și atitudinea ambiguă a UE față de GUAM²⁷¹. De exemplu, neglijarea proiectului TRACECA de către UE a lipsit statele GUAM de un crucial partener și, mai ales, investitor necesar pentru întărirea securității lor energetice și economice prin construirea coridoarelor alternative de transport ce ar fi conectat Europa la resursele energetice din bazinul Mării Caspice și din Asia Centrală. Dezinteresul, aproape total, al UE pentru finanțarea proiectelor GUAM, cuplat cu incapacitatea statelor membre de a investi propriile resurse financiare în vederea implementării respectivelor proiecte, a avut ca efect diminuarea credibilității GUAM ca organizație regională capabilă să-și atingă obiectivele.

În perioada 2003-2005, în Ucraina, Georgia și Azerbaidjan are loc ascensiunea unor lideri noi cu viziuni moderne proeuropene: Mihail Saakașvili devine președinte al Georgiei în 2003, Ilham Aliev este ales președinte al Azerbaidjanului în 2003, iar Victor Iușcenko este ales președinte al Ucrainei în 2004. Și în Republica Moldova asistăm la o reorientare bruscă spre Vest a politicii externe. Metamorfoza politicii externe a Republicii Moldova prinde contur după falimentul Memorandumului Kozak de soluționare a conflictului transnistrean, faliment ce a condus la înrăutățirea relațiilor dintre Chișinău și Moscova, sub presiunea revoluțiilor colorate de la Tibilisi și Kiev și a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 2005. În plus, exact în această perioadă au loc noi valuri de extindere spre est a NATO și UE, astfel încât frontiera spațiului euroatlantic ajunge în imediata apropiere a GUAM. Aceste evoluții de ordin intern și extern oferă în anul 2005 noi oportunități pentru revigorarea GUAM. Încurajați de această nouă conjunctură regională, statele membre ale GUAM convin să fructifice momentul prielnic.

Începând cu Summitul GUAM de la Chișinău, din 21-22 aprilie 2005, suntem martorii unei serii de acțiuni și inițiative ce urmăresc revigorarea acestei organizații

²⁷¹ Această atitudine a UE continuă și în prezent. Actualmente nu este, încă, clar dacă războiul ruso-georgian din august 2008 va schimba sau nu optica UE vizavi de GUAM. Nu este exclus ca viitorul Parteneriat Estic al UE, aflat în prezent în proces de formulare, să aducă clarificări în această privință.

regionale prin depășirea deficiențelor structurale care au subminat autoritatea sa și au împiedicat-o să devină o organizație regională viabilă și credibilă. Primul pas în această direcție a fost făcut la reuniunea șefilor de stat ai GUAM de la Chișinău, unde dezideratul creării unei arii de securitate și stabilitate democratică în baza normelor și valorilor europene este definit oficial ca obiectiv strategic comun al statelor GUAM. Pentru a transpune în practică acest obiectiv comun, statele GUAM cad de acord să transforme asociația lor într-o organizație regională. Astfel, conform Declarației Summitului GUAM de la Chișinău „În numele democrației, stabilității și dezvoltării”²⁷², noua organizație regională urma să fie întemeiată pe adeziunea la aceleași principii, valori și obiective, printre care se numără:

- respectarea principiilor democrației, supremației legii, drepturilor și libertăților omului;
- determinarea statelor membre de a contribui în comun la susținerea păcii și stabilității, precum și intenția lor de a stabili o cooperare politică și militară;
- condamnarea caracterului distructiv al separatismului și intensificarea eforturilor concertate ale statelor membre GUAM în vederea soluționării conflictelor separatiste din Republica Moldova, Georgia și Azerbaidjan;
- asumarea politicii de aprofundare a integrării europene a statelor GUAM, prin stabilirea de relații de parteneriat cu UE și NATO, având ca scop crearea unui spațiu comun euroatlantic de securitate, cooperare economică și transport;
- implementarea Acordului privind crearea ariei de comerț liber, precum și aprofundarea cooperării în domeniul energetic.

Procesul instituționalizării și definirii misiunii comune a GUAM este continuat la Summitul GUAM de la Kiev din 23 mai 2006. La acest summit, șefii de stat ai GUAM decid transformarea asociației lor într-o organizație internațională intitulată „Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică – GUAM”²⁷³. Respectiva decizie inițiază instituționalizarea oficială a GUAM într-o formă nouă și cu o misiune comună clar formulată²⁷⁴:

- crearea unui spațiu regional al democrației, securității, dezvoltării economice și sociale stabile;
- materializarea opțiunii europene comune;
- punerea în practică a politicilor comune destinate consolidării relațiilor cu UE și NATO.

În 2006-2008, sunt întreprinse acțiuni în vederea impulsivării cooperării practice în domenii precum comerțul, transportul sau securitatea energetică. De exemplu, la Summitul GUAM de la Kiev are loc semnarea Protocolului privind intrarea în vigoare a Acordului de liber schimb semnat în 2002. De asemenea, în această perioadă asistăm la extinderea formatului statelor partenerie ale GUAM, care include în prezent nu doar SUA, dar și Bulgaria, Polonia, România, Ungaria, Lituania, Letonia, Estonia și, chiar,

²⁷²The Chisinau Declaration of the GUUAM Heads of States „In the name of democracy, stability and development”, <http://guam-organization.org/en/node/438>

²⁷³GUAM Summit Communiqué, 23 May 2006, Kyiv, <http://guam-organization.org/en/node/442>

²⁷⁴Vladimir Socor, „Guam in Kyiv: Another Summit of Good Intentions”, http://jamestown.org/edm/article.php?volume_id=414&issue_id=3739&article_id=2371115

Japonia. În același timp, prin includerea statelor GUAM în Politica Europeană de Vecinătate, UE reușește să-și sporească vizibilitatea politică în arealul GUAM. În domeniul transportului, GUAM reușește să încheie în 2008 un parteneriat de cooperare cu Uniunea Internațională a Drumurilor, care a lansat o Nouă Inițiativă Eurasiatică de Transport (NELTI). Conform acestei inițiative, statele GUAM vor participa la crearea unui coridor de transport, de mărfuri și pasageri, ce va lega Europa de Caucaz și Asia Centrală de-a lungul renumitului drum istoric al mătășii²⁷⁵.

În aceeași listă de acțiuni poate fi inclusă și lansarea conceptului creării *Spațiului de tranzit al energiei Mărea Caspică – Marea Neagră – Marea Baltică*. Acest nou concept a fost aprobat la Summitul Energetic de la Kiev, din 22-23 mai 2008, la care au participat președinții Ucrainei, Azerbaidjanului, Georgiei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei și Estoniei, precum și reprezentanți oficiali ai UE și SUA²⁷⁶. Noul concept de tranzit al energiei prevede conectarea statelor producătoare de petrol și gaz din bazinul Mării Caspice, prin Caucazul de Sud și Ucraina, cu statele consumatoare din UE. Văzut prin prisma acestui nou concept, spațiul GUAM poate deveni o componentă indispensabilă a viitoarei politici comune a UE în domeniul securității energetice.

Și totuși, în ciuda acestor evoluții pozitive, GUAM, în noua sa formă, nu a reușit încă să se debaraseze de impedimentele structurale. Din cauza politicii sale externe ambigue, Republica Moldova rămâne în continuare liantul slab al GUAM. La rândul ei, elita politică din Ucraina nu are o viziune comună vizavi de GUAM. În timp ce partidele prooccidentale sunt pentru aprofundarea cooperării în cadrul GUAM, nu același lucru poate fi spus cu siguranță despre influentul Partid al Regiunilor, condus de Victor Ianukovici, care se pronunță pentru o politică echilibrată în raport cu Moscova. Ratificarea Cartei GUAM în Rada Ucrainei, ce avut loc în martie 2008, a confirmat, o dată în plus, această realitate. După cum se știe, Carta GUAM a fost ratificată de parlamentarii ucraineni la limita posibilă, adică cu 226 voturi pentru. De asemenea, printre deficiențele GUAM se regăsesc în continuare:

- implementarea lentă a Acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber din 2002;
- lipsa unor proiecte occidentale credibile de construire a unor conducte energetice și coridoare terestre de transport, care ar trece prin teritoriul statelor GUAM, conectând bazinul Mării Caspice, bogat în resurse energetice, cu UE;
- pasivitatea UE în vederea inițierii unui parteneriat activ cu GUAM, în particular în vederea revigorării unor proiecte mai vechi, cum este TRACECA, sau pentru implementarea unor noi proiecte de transportare a resurselor energetice din Caucaz și Asia Centrală în UE, cum ar fi proiectul NABUCO²⁷⁷;
- nesoluționarea conflictelor separatiste din Azerbaidjan, Georgia și Republica

²⁷⁵Vladimir Socor, "Guam Summit Held amid Adverse Trends on Energy and The Frozen Conflicts", http://jamestown.org/edm/article.php?volume_id=427&issue_id=4548&article_id=2373204

²⁷⁶Vladimir Socor, "Transit Space Concept Launched at Kyiv Energy Summit", http://jamestown.org/edm/article.php?volume_id=427&issue_id=4505&article_id=2373098

²⁷⁷ Proiectul NABUCO prevede construcția unei conducte de gaz natural de 3,300 km, ce ar uni consumatorii din UE de producătorii din bazinul Mării Caspice, trecând prin Turcia, Bulgaria, România, Ungaria și Austria.

Moldova, precum și prezența militară a Rusiei în ultimele două state oferă Moscovei pârghii importante pentru a submina activitatea GUAM. Republica Moldova este un exemplu clasic în acest sens. De altfel, prin agresiunea sa militară împotriva Georgiei din august 2008, Rusia a demonstrat cât de departe este capabilă să meargă pentru a-și afirma influența politică în arealul GUAM, considerat de Moscova ca fiind parte a fiefului său geostrategic.

9.2. Participarea Republicii Moldova în cadrul GUAM: o cooperare plină de contradicții

Asocierea Republicii Moldova la Grupul GUAM a fost determinată, întâi de toate, de considerente politice, în particular de necesitatea ca poziția Chișinăului să fie auzită și luată în calcul la masa negocierilor privind versiunea adaptată a Tratatului FACE, precum și de imperativul contrabalansării influenței Federației Ruse în procesul de soluționare a problemei transnistrene.

Oricât ar părea de paradoxal pentru unii politicieni de la Chișinău, dar calculele economice au jucat un rol secundar în constituirea GUAM și, mai ales, în adeziunea Republicii Moldova la acest for regional. Rațiunile economice nu au fost hotărâtoare în convingerea Chișinăului de utilitatea practică a GUAM. Realitățile comercial-economice vorbesc de la sine. În 1997, anul oficializării Grupului GUAM, exporturile Republicii Moldova în Azerbaidjan au constituit 0,17%, în Georgia 0,44%, iar în Ucraina 5,6% din totalul exporturilor sale. Și la capitolul importuri situația nu se deosebea prea mult. Importurile Republicii Moldova în Azerbaidjan, Georgia și Ucraina au constituit 0,30%, 0,02% și, respectiv, 18% din totalul importurilor efectuate de țara noastră în anul 1997.

De asemenea, unii politicieni din Republica Moldova înclină să creadă că proiectul TRACECA, patronat și încurajat de UE, s-a numărat printre rațiunile creării GUAM. Această ipoteză este, de asemenea, puțin verosimilă, dacă ne gândim la faptul că în anul 1997 TRACECA era mai mult o idee în dezbatere, decât un proiect structurat ce s-ar fi bucurat de un sprijin financiar și logistic din partea potențialilor mari investitori internaționali. De altfel, acest lucru nu s-a întâmplat nici până în prezent. Abia după un an de la constituirea Grupului GUAM, mai precis la 8 septembrie 1998, la Bacu, are loc semnarea Acordului multilateral în domeniului transportului internațional cu privire la dezvoltarea coridorului de transport Europa–Caucaz–Asia Centrală, ce constituie piatra de temelie a proiectului TRACECA, conceput să reînvie în variantă modernă renumitul drum istoric al mățării.

Decizia Republicii Moldova de a adera la Grupul GUAM nu are la originea sa nici ideea semnării unui eventual Acord de liber schimb între statele membre. După cum am arătat mai sus, în anul constituirii GUAM, schimburile comerciale ale Republicii Moldova cu Azerbaidjan și Georgia erau infime pentru a putea motiva la acea etapă crearea unei zone de comerț liber cu respectivele state. În același timp, în 1997, relațiile comercial-economice moldo-ucrainene beneficiau deja de un acord de liber schimb, semnat între Chișinău și Kiev la 29 august 1995.

Dimensiunea politică a dominat din start cooperarea între membrii GUAM. Tot de la bun început, și factorul rusesc a jucat un rol important în interpretarea rațiunii de a

fi a GUAM de către oficialii moldoveni. Factorii de decizie de la Chișinău au fost întotdeauna conștienți de nemulțumirea Moscovei față de apariția pe teritoriul post-sovietic a unei noi asociații politice regionale cu aspirații prooccidentale și, pe deasupra, percepută la Kremlin ca fiind îndreptată împotriva intereselor Rusiei în regiune. De aceea, nu este de loc întâmplător faptul că autoritățile moldovene au interpretat și continuă să interpreteze GUAM-ul ca reprezentând o asociație regională motivată în primul și în primul rând de imperativul dezvoltării și aprofundării cooperării economice între membrii săi. În acest mod, Chișinăul a sperat să menajeze și atenueze susceptibilitățile Federației Ruse vizavi de participarea sa la cooperarea politică în cadrul GUAM.

Spre deosebire de ex-președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, actualul președinte, Vladimir Voronin, a diminuat aproape în permanență și în ciuda evidențelor caracterul politic al GUAM, urmărind, în acest fel, să calmeze suspiciunile Moscovei. Totodată, președintele Vladimir Voronin a exagerat intenționat rolul economic al GUAM, ceea ce îi permitea să critice ulterior pe aceasta din urmă pentru insuccesele sale pe tărâmul cooperării economice

Criticile aduse la adresa GUAM de către președintele Vladimir Voronin fac, însă, abstracție de deficiențele structurale ale organizației. În consecință, se creează impresia că ele sunt verbalizate nu pentru a găsi soluții la problemele cu care se confruntă GUAM, ci, în primul rând, pentru a argumenta poziția confuză și reticența Republicii Moldova de a se implica activ în derularea proiectelor GUAM, pentru a nu supăra Moscova, unde, după cum consideră președintele Voronin, se află cheia soluționării politice a problemei transnistrene. Cert este că nici președintele Vladimir Voronin, nici restul factorilor de decizie de la Chișinău nu realizează că de ineficiența cooperării în cadrul GUAM este de vină și însuși Chișinăul, care, începând cu primăvara lui 2001 și până în prezent, s-a remarcat, în mare parte, printr-o politică ambiguă, pasivă și imprevizibilă în raport cu GUAM. De fapt, retorica și acțiunile Republicii Moldova cu privire la GUAM suferă de câteva carențe majore ce se repercutează negativ atât asupra imaginii Chișinăului de partener previzibil, cât și asupra randamentului cooperării politice și economice în cadrul GUAM.

În primul rând, angajamentul Republicii Moldova față de GUAM a fost și continuă să fie alterat de factorul rusesc. Spre deosebire de perioada 1997-2000, începând cu anul 2001, factorul rusesc este mult mai pronunțat în deciziile și acțiunile țării noastre legate de GUAM. Din 2001 și până în prezent, viziunea președintelui Vladimir Voronin față de GUAM a rămas practic neschimbată. Elementele definitorii ale politicii Republicii Moldova vizavi de GUAM, în perioada 2001-2008, au fost formulate încă în ajunul Summitului GUAM de la Ialta din 6-7 iunie 2001²⁷⁸, și anume:

- Republica Moldova se opune transformării GUAM-ului într-un instrument de speculații politice²⁷⁹;
- GUAM a apărut pe o bază contradictorie, cu un subtext politic foarte confuz;
- Republica Moldova este dispusă să participe numai la proiectele cu caracter

²⁷⁸<http://www.azi.md./news?ID=1717>

²⁷⁹Pentru a evita supărarea Moscovei, în ajunul Summitului de la Ialta din 6-7 iunie 2001, președintele Vladimir Voronin a propus ca Federația Rusă să fie invitată în calitate de observator la reuniunea șefilor de stat ai GUAM, însă propunerea nu a fost susținută de restul statelor membre.

- economic și nu are interes pentru proiectele politice;
- instituționalizarea GUAM, fără a se elabora proiecte economice eficiente, nu are sens;
- GUAM nu ar trebui să slăbească rolul și importanța Comunității Statelor Independente (CSI), ci, dimpotrivă, să le consolideze.

În al doilea rând, Republica Moldova nu a avut niciodată o strategie coerentă de dezvoltare a cooperării economice în cadrul GUAM. Chișinăul oficial s-a arătat mereu nemulțumit de rezultatele cooperării economice a GUAM. Atitudinea sa critică este, însă, puțin credibilă în condițiile în care Republica Moldova a dat dovadă de inconsistență și lipsă de voință politică în vederea înlăturării impedimentelor existente în calea impulsivării cooperării economice. De exemplu, în iunie 2001, președintele Vladimir Voronin declară că GUAM prezintă interes pentru Republica Moldova, mai ales în contextul restabilirii renumitului drum comercial al mătăsii, care, în viziunea sa, ar mări considerabil veniturile statelor membre GUAM.

Pentru a pune în practică acest obiectiv, la Summitul GUAM de la Ialta din 19-20 iunie 2002, Republica Moldova semnează Acordul privind crearea Zonei de Comerț Liber între statele GUAM. Cu aceeași ocazie, președintele Vladimir Voronin ține să declare că Republica Moldova nu beneficiază de un suport practic pe seama apartenenței sale la GUAM, mai mult decât atât, „întregul complex al problemelor economice, sociale și culturale, care azi sunt pe ordinea de zi a GUAM-ului, își găsesc o dezvoltare nu mai puțin completă și de perspectivă în programele ce se desfășoară deja în cadrul CSI”²⁸⁰. Totodată, fiind „extrem de interesată” în impulsivarea cooperării economice între statele membre ale GUAM, Republica Moldova a târăganat timp de trei ani ratificarea Acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber semnat în iunie 2002²⁸¹.

Dorința Republicii Moldova de a ameliora cooperarea economică a GUAM a fost pusă la îndoială și de întârzierea procesului de instituționalizare a GUAM, condiție esențială pentru eficientizarea acestei organizații regionale. La Summitul GUAM de la Ialta din 2001, președintele Vladimir Voronin a semnat Carta GUAM, document chemat să instituționalizeze cooperarea în cadrul GUAM. Și din nou, ca și în cazul Acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber, Parlamentul Republicii Moldova ratifică Carta GUAM doar la 14 aprilie 2005, deci după abia patru ani de la semnarea ei.

La Summitul GUAM de la Chișinău, din 22 aprilie 2005, președintele Vladimir Voronin reiterează interesul strategic al Republicii Moldova pentru promovarea cooperării energetice în cadrul organizației. Acest interes declarat este contrazis de fapte, de exemplu absența președintelui Vladimir Voronin la Summitul Energetic de la Kiev din 22-23 mai 2008, unde președinții Ucrainei, Azerbaidjanului, Georgiei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei și Estoniei au aprobat conceptul creării *Spațiului de Tranzit al Energiei Marea Caspică – Marea Neagră – Marea Baltică*. De asemenea, Președintele Vladimir Voronin a lipsit de la reuniunile la nivel înalt ale GUAM de la Bacu din 2007 și Batumi din 2008, unde a fost discutată elaborarea unor proiecte comune în domeniul asigurării securității energetice.

²⁸⁰<http://www.azi.md./news?ID=19979>

²⁸¹Acordul a fost ratificat de Parlamentul Republicii Moldova în ajunul Summitului GUAM de la Chișinău, din 22 aprilie 2005.

Toate aceste momente trezesc, desigur, multe semne de întrebare vizavi de sinceritatea discursului și credibilitatea angajamentului Republicii Moldova în raport cu GUAM. Or, având în vedere inconsistența și inconsecvența de care a dat dovadă până în prezent Chișinăul atât pe dimensiunea politică, cât și pe cea economică a cooperării în interiorul GUAM, este și mai lesne de înțeles de ce Republica Moldova a rămas în afara proiectului Odesa – Brody – Plotk, conductă prin care ar urma să fie transportat în UE, ocolind Rusia, petrol extras din Azerbaidjan și Kazahstan. Mai mult decât atât, supărarea Chișinăului pentru neconectarea țării noastre la respectivul proiect apare și mai lipsită de sens.

În al treilea rând, participarea Republicii Moldova la activitățile GUAM nu a beneficiat, din partea guvernării de la Chișinău, de o voință politică clară și de un angajament ferm și constant în favoarea aprofundării cooperării în interiorul GUAM. Criticile recurente și, în particular, angajamentul șovăitor al Republicii Moldova în raport cu GUAM au dat naștere la speculații frecvente privind iminenta ieșire a Republicii Moldova din componența GUAM. Așa a fost în perioada 2001-2003, când participările președintelui Vladimir Voronin la summiturile GUAM din 2001 și 2002, ambele la Ialta, au fost precedate de declarații dure cu privire la caracterul și perspectivele GUAM²⁸². În 2003, președintele Vladimir Voronin a refuzat să participe la Summitul GUAM de la Ialta pentru a nu prelua președinția acestei organizații regionale. În acest fel, Chișinăul a evitat să supere din nou aceeași Moscova, care se angajase, la solicitarea conducerii moldovene, să negocieze o soluție politică între Tiraspol și Chișinău pe la spatele Occidentului.

Din 2006, Chișinăul se află din nou într-o permanentă cursă contracronometru de a convinge Moscova să accepte pachetul său de propuneri privind soluționarea problemei transnistrene²⁸³. Întâmplător sau nu, dar anume începând cu anul 2006 asistăm la o nouă deteriorare a poziției Chișinăul vizavi de GUAM, care, în cele din urmă, a dus la sfârșitul scurtei perioade de activizare a participării Republicii Moldova în cadrul GUAM, ce a durat din a doua jumătate a anului 2004 și până în primăvara anului 2006. Urmărind să flexibilizeze poziția Moscovei față de pachetul de propuneri al Chișinăului, președintele Vladimir Voronin recurge din nou la criticile aspre aduse GUAM-ului în perioada 2001-2003. Cea mai tranșantă dintre ele a fost formulată la 11 martie 2008, în interviul acordat ziarului moscovit „Kommersant Daily”, unde, fiind întrebat despre participarea Republicii Moldova la GUAM, președintele Vladimir Voronin a afirmat: „De la prezența în orice organizație trebuie să fie un real folos, dacă acestea nu există, nu există nici interesul de a face parte din organizație. GUAM-ul are perspective sumbre”²⁸⁴.

²⁸²<http://www.azi.md./news?ID=1717> și <http://www.azi.md./news?ID=19962>

²⁸³Până în prezent pachetul de propuneri nu a fost făcut oficial public de către autoritățile moldovene. Totuși, se cunoaște că printre elementele principale ale pachetului se numără retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova în schimbul asumării de către țara noastră a statutului de stat permanent neutru, acordarea unei autonomii largi regiunii transnistrene, participarea reprezentanților din Transnistria la activitatea instituțiilor centrale, precum și recunoașterea proprietăților agenților economici din Federația Rusă în regiunea transnistreană.

²⁸⁴<http://info-prim.md/?a=10&nD=2008/03/11&ay=13649>

În același timp, Președintele Vladimir Voronin a revenit la practica ignorării summitelor GUAM. El nu a participat la Summitul GUAM de la Bacu, de la 19 iunie 2007, sub pretextul participării la Consiliul de Cooperare Republica Moldova – UE, ce s-a desfășurat la 20 iunie 2007. În schimb, la Summitul de la Bacu, Republica Moldova a fost reprezentată de prim-ministrul Vasile Tarlev, care, conform stipulărilor Acordului de parteneriat și cooperare cu UE, ar fi trebuit să conducă delegația țării noastre la Consiliul de Cooperare de la Bruxelles. Președintele Vladimir Voronin a ignorat, apoi, Summitul GUAM de la Vilnius, din 10 octombrie 2007, organizat cu ocazia celei de a 10-a aniversări de la crearea GUAM. De asemenea, dânsul a neglijat Summitul GUAM de la Batumi, din 1 iulie 2008, de această dată mandatându-l în locul său pe ministrul de Interne, Valentin Mejiński, decizie ce a trezit nedumerire în rândul omologilor săi din cadrul organizației.

Ratificarea întârziată a unor înțelegeri importante pentru buna funcționare a GUAM, precum Carta GUAM (semnată la 20 iulie 2002), a Acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber (semnat la 20 iulie 2002) sau a Statutului Provizoriu al Oficiului Informațional GUAM de la Kiev (semnat la 20 iulie 2002), sunt alte câteva momente ce scot în evidență adevărata amploare a participării și contribuției Republicii Moldova la transformarea GUAM-ului într-o organizație eficientă și viabilă²⁸⁵. De altfel, ratificarea documentelor de mai sus, ca și adeziunea Republicii Moldova la Declarația GUAM de la Chișinău din aprilie 2005, nu s-a datorat unei transformări de substanță survenite în poziția Guvernării de la Chișinău față de GUAM, ci, mai curând, a fost produsul unei schimbări conjuncturale și temporale de optică, determinată de rațiuni de politică internă și externă.

Atitudinea pro-GUAM manifestată de Chișinău în perioada 2004-2006 trebuie privită prin prisma epopeii Memorandumului Kozak din 2003, al cărui eșec a înrăutățit relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă, dar a nemulțumit și SUA și UE, care s-au pomenit trișate de Republica Moldova, care a negociat în secret cu Moscova. Or, fiind amenințată de o posibilă izolare internațională în ajunul alegerilor parlamentare din 2005, guvernarea de la Chișinău a reorientat brusc spre Vest vectorul politicii sale externe, iar, în consecință, dimensiunea GUAM a devenit peste noapte o prioritate în acest nou context politic.

În prezent, suntem în pragul unei campanii electorale pentru alegerile parlamentare din 2009 și, din nou, nu putem exclude că dimensiunea GUAM ar putea să revină în atenția guvernării de la Chișinău. Totuși, atâta timp cât politica externă a Republicii Moldova va oscila în funcție de ciclurile electorale, iar deficiențele structurale ale politicii sale față de GUAM nu vor fi depășite, o eventuală nouă încălzire a relațiilor Republicii Moldova cu GUAM va fi lipsită și de acum încolo de credibilitate în ochii partenerilor săi.

²⁸⁵Toate cele trei documente menționate mai sus au fost ratificate de Parlamentul Republicii Moldova la 14 aprilie 2005, deci după trei și, respectiv, patru ani de la semnarea lor, în ajunul Summitului GUAM de la Chișinău, din 22 aprilie 2005.

10. Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO)

*Vlad Lupan, expert independent în relații internaționale,
fost șef al Direcției NATO la MAEIE al Republicii Moldova*

10.1. Istorie și argumente

Ultimii zece ani de cooperare a Republicii Moldova (RM) cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) au fost o decadă de relații în care apropierea țării noastre de Alianță s-a schimbat pe ceea ce limbajul oficial numește „relații pragmatice” și invers. Ca și alte aspecte ale relațiilor externe ale Republicii Moldova, acest domeniu a cunoscut oscilații, care au depins de percepțiile elitelor politice de la Chișinău privind relația cu Rusia și soluționarea conflictului transnistrean sau de perspectivele integrării europene, în cadrul căreia ar urma să fie implementate și reforme în domeniul militar, în particular, și cel de securitate, în general.

Uneori și percepțiile formate în perioada sovietică au generat o serie de atitudini rezervate vizavi de NATO atât în rândul populației, cât și în rândurile elitelor politice din țară. Însă, indiferent de percepțiile de moment, în ultimii zece ani se atestă o creștere a calității cooperării cu Alianța Nord-Atlantică, a numărului de exerciții comune și proiecte, în particular de natură nonmilitară, eventual și pe motiv că apropierea noastră de Europa ne apropie inevitabil de toate organismele europene și euroatlantice și ne-a făcut, până la urmă, vecini ai NATO. Deseori, din cauza unei atitudini preconcepute în ce privește NATO, avantajele cooperării cu această organizație nu au fost valorificate din plin. Pentru a înțelege aceste evoluții neliniare, ar fi bine să facem o incursiune în istoria relațiilor Republicii Moldova cu Alianța.

În perioada Războiului Rece, Republica Moldova contribuia, în calitatea de parte integrantă a URSS, la Pactul de la Varșovia. Pactul a fost, tehnic, un acord de cooperare militară a lagărului socialist, iar, politic, prezenta o alianță militară anti-NATO, cu tot tacâmul de propagandă, dar și cu acorduri de limitare a forțelor convenționale. Există, deci, două implicații majore ale prezenței Republicii Moldova în postura de parte a URSS și Pactului de la Varșovia, care au influențat relațiile țării noastre cu NATO.

Prima ține de propaganda anti-NATO desfășurată în URSS, care – din motivele contrapunerii acestor două blocuri – nu a prezentat o viziune obiectivă a oponentului și care mai are impact asupra percepției Alianței de către cetățenii Republicii Moldova, iar cea de-a doua implicație încă mai ține de importanța pentru Republica Moldova a tratatului pe care l-a negociat Pactul de la Varșovia cu NATO, și anume Tratatul privind forțele armate convenționale din Europa (FACE). Una din prevederile acestui Tratat, așa cum a fost promovată de negociatori, ține de necesitatea acordului statului-gazdă, pentru ca trupele altui stat membru să staționeze pe teritoriul acestuia.

În mod paradoxal, în relația cu NATO am moștenit din timpul URSS două elemente care se contrazic: pe de o parte, o atitudine rezervată în anumite cazuri sau chiar antipatie față de NATO pe de o parte, iar pe de altă parte, o atitudine pozitivă vizavi de prevederile în domeniul prezenței forțelor străine negociate de acea Alianță față de care exista antipatia menționată mai sus. Cu excepția celor două elemente,

pe care le moștenim din perioada sovietică, independența Republicii Moldova și construirea de la începutul anilor 90 a unor relații cu organizațiile internaționale, inclusiv cu Alianța Nord-Atlantică, au rezultat într-o cooperare care a reușit într-o anumită măsură să diminueze din atitudinea negativă față de această organizație. Totuși, contradicțiile s-au resimțit pe tot parcursul cooperării Republicii Moldova cu NATO, inclusiv în ultimii 10 ani.

Cooperarea cu Alianța Nord-Atlantică începe pentru Republica Moldova odată cu independența sa. Republica Moldova devine stat membru al Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA) la 20 decembrie 1991. Decizia de a institui consiliul este adoptată de NATO la 7-8 noiembrie 1991, la câteva luni după dezmembrarea URSS. Așa cum a fost declarat la reuniunea din decembrie 1991, scopul Consiliului este de a constitui un for de consultări între foștii adversari în probleme importante de securitate europeană. În condițiile în care Republica Moldova avea de înfruntat consecințele recente ale conflictului transnistrean și a fost martoră a implicării Rusiei în acesta, subiectele ce țin de securitatea țării noastre în contextul euroatlantic au ajuns un subiect de îngrijorare și motiv de discuție în forurile internaționale specializate. Structurile de cooperare în domeniul securității create de NATO au servit pentru țara noastră drept organisme în cadrul cărora Chișinăul oficial a reușit să-și facă cunoscute și să promoveze o parte din interesele sale. Se are în vedere atât dialogul politic din cadrul CCNA, unde au fost prezentate îngrijorările Republicii Moldova în ce privește conflictul transnistrean, dar și participarea noastră ulterioară la Parteneriatul pentru Pace, creat în 1994.

La 16 martie 1994, la Bruxelles, a avut loc prima întrevedere a președintelui Republicii Moldova cu secretarul general al NATO, urmată de semnarea Documentului-cadru al Programului “Parteneriatul pentru Pace (PpP)”. Republica Moldova devine cea de-a 12-a semnatară a PpP și, respectiv, a doua semnatară din statele membre ale CSI, după Ucraina. Instituționalizarea contactelor militare și civile în cadrul Parteneriatului pentru Pace (PpP) a răspuns la o serie de îngrijorări ale Republicii Moldova în ce privește calitatea forțelor noastre armate și capacitatea lor de a face față unor acțiuni militare, așa cum s-a întâmplat în cazul conflictului de pe Nistru. Astfel, cadrul PpP permite Republicii Moldova să utilizeze experiența construcției militare a statelor participante la acest Program în scopul perfecționării permanente a propriilor Forțe Armate, pregătirii cadrelor, instruirii lingvistice a ofițerilor Armatei Naționale a Republicii Moldova, asigură accesul la informații, statistică, surse de ajutor politic, tehnic și financiar. O atracție aparte a constituit posibilitatea familiarizării militarilor moldoveni cu modalitatea organizării operațiilor de menținere a păcii.

În 1997 Republica Moldova explica interesul față Parteneriatul pentru Pace, în care participă de peste trei ani, prin următoarele considerente:

- a) cooperarea cu NATO (ca și cu alte structuri europene) antrenează Moldova în procesul de ansamblu al integrării europene;
- b) programul oferă posibilități reale și egale pentru toate țările de a participa la edificarea noilor relații de securitate și cooperare în Europa;

“Parteneriatul pentru Pace” oferă Republicii Moldova posibilități favorabile în crearea unei armate naționale moderne și profesionale, în conformitate cu cerințele, principiile democratice și standardele internaționale;

Republica Moldova consideră dezvoltarea cooperării în cadrul PpP drept o condiție de sporire a propriei sale securități, a securității regionale și celei internaționale.

Tot în 1997 se produce o schimbare generală la nivel de cooperare cu NATO în domeniul dialogului politic. Statele au luat notă de potențialul, importanța și intensitatea dialogului din cadrul CCNA, care a fost completat de Parteneriatul pentru Pace și au decis la Sintra, Portugalia, asupra transformării Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA) în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic (CPEA), care să funcționeze în paralel cu PpP. Astfel, de la cooperare este efectuată trecerea spre un nivel mai complex de relații, în formă de parteneriat.

10.2. Parteneriatul pentru Pace – un „meniu” din care alegem singuri

În același timp, deși vorbim despre asigurarea securității statelor, trebuie să menționăm că PpP nu are, în mod direct, acest scop. El este doar un mecanism de cooperare și stabilire a încrederii între foștii adversari din timpul URSS. Deși acest program oferă un cadru de cooperare și mecanisme de susținere pentru modernizarea forțelor armate ale statelor membre ale PpP, programul în cauză nu este îndreptat spre creșterea potențialului forțelor armate ale statelor partenere, dar spre reformarea acestora conform cerințelor timpului și în baza principiilor democratice. Cu alte cuvinte, statele singure trebuie să învețe și să-și construiască armatele conform cerințelor sale, iar una din cerințele implicite este controlul democratic asupra forțelor armate.

PpP a fost din 1994 un instrument eficient de cooperare cu noii parteneri, prin accesibilitatea și importanța sa, în special pentru țările Europei Centrale și de Est. Accesibilitatea acestui mecanism se explică prin faptul că statele membre ale PpP nu erau în nici un fel obligate să devină membre ale NATO. În același timp, statele puteau coopera între ele în dependență de domeniul de interes. Mai mult, anumite stagii de pregătire profesională sau exerciții au început să fie organizate chiar de către partenerii NATO și nu de Alianță. Astfel, un stat partener cum este Republica Moldova putea organiza un stagiul de medicină militară, la care să participe mai mulți membri non-NATO decât membri ai acestei Alianțe.

10.3. Republica Moldova – Parteneriatul pentru Pace, de la PIP la IPAP

În ce privește Republica Moldova, participarea la exerciții comune deseori a depins de capacitățile financiare ale statului, chiar și atunci când a existat voință politică în acest sens. Însăși participarea oficialilor din Republica Moldova la cursuri de perfecționare în diverse domenii științifice, militare sau sociale a depins în mare măsură de finanțarea externă, fapt ce actualmente ridică tot mai multe semne de întrebare.

Astfel, participarea RM la activitățile PpP are loc în principal datorită asistenței oferite de către Guvernul SUA, prin intermediul „Inițiativei de la Varșovia” din iunie 1994. Conform acestei inițiative, Republica Moldova a beneficiat, de exemplu, până

în anul 1999 de asistență în valoare de 1.6 milioane dolari SUA, în 2000 – 561.000 USD, în 2001 – 334.000 USD, în 2002 – 332.000 USD, iar pentru 2008 asistența oferită de către SUA autorităților militare din Republica Moldova a depășit suma de 400.000 USD.

Putem observa că guvernul SUA a oferit o asistență permanentă Republicii Moldova pentru a-și profesionaliza armata și alte servicii ce țin de toate domeniile de securitate a statului. În același timp, structura fondurilor oferite s-a schimbat în conformitate cu evoluțiile Republicii Moldova în cadrul PpP. Pentru a înțelege care a fost această evoluție, vom aminti că, din punct de vedere istoric, aderarea Republicii Moldova la PpP poate fi divizată în cinci etape:

1. semnarea la 16 martie 1994 a documentului-cadru, R. Moldova devenind a 12-a țară semnatară și a II-a din CSI, după Ucraina;
2. etapa elaborării Documentului de prezentare;
3. în baza ofertelor statelor participante la PpP, publicate într-un compendiu de propuneri de exerciții și pregătiri profesionale, precum și în baza Documentului de prezentare, este elaborat Programul individual de parteneriat (PIP). Programul individual de parteneriat evoluează în timp de la o modalitate de cooperare politico-militară, într-un instrument de cooperare, care rămâne dedicată componentei de perfecționare militară și, în același timp, își extinde pentru Republica Moldova zona de aplicare în mai multe domenii, cum ar fi cel științific, al mediului ambiant etc.;
4. aderarea Republicii Moldova în 1995 la Procesul de Revizuire a Parteneriatului (PARP);
5. adoptarea în 2006 a Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP).

În termeni generali, PIP este o listă de exerciții, cursuri și conține următoarele domenii de colaborare: controlul asupra armamentelor și dezarmării, protecția civilă, prevenirea și soluționarea situațiilor de criză, planificarea și desfășurarea în comun a operațiunilor de menținere a păcii, pregătirea cadrelor și alte aspecte de activitate militară, cooperarea științifică etc. Fiecare stat, de asemenea, hotărăște asupra unui set de obligațiuni pe care și le asumă benevol și le implementează. În același timp, din lista PIP același stat își alege cursurile și exercițiile pe care le crede necesare, pornind de la interesele sale și participă la ele.

Conform PIP din 1995, care a evoluat enorm de atunci, Republica Moldova și-a asumat următoarele obligațiuni:

- să pregătească o subunitate pentru operațiuni de menținere a păcii sub egida ONU;
- să ofere personal militar medical pentru operațiuni de menținere a păcii;
- să ofere aerodromul Mărculești în conformitate cu activitățile PpP, operațiuni de menținere a păcii, operațiuni de asistență umanitară;
- să pună la dispoziție pentru instruire și manevre tactice în cadrul PpP centrul de instruire "Bulboacă";
- să pună la dispoziție pentru activitatea în cadrul PpP un avion cargou și două elicoptere de transport.

Totodată, PIP a permis participarea Republicii Moldova la exerciții de ordin militar, pentru operațiuni de menținere a păcii, dar și la implementarea unor proiecte de ordin umanitar, științific, educațional. Astfel, cooperarea în cadrul PpP prin intermediul PIP trebuie privită mult mai larg decât o simplă cooperare militară cu NATO, ceea ce ar fi o viziune limitată și distorsionată.

Începând cu anul 1997, Republica Moldova și-a extins cooperarea cu Alianța în cadrul subprogramului „**Știință pentru Pace**”.

- NATO a susținut două proiecte ale Academiei de Științe a Republicii Moldova în valoare de aproximativ 153.000 dolari SUA cu privire la accesul Academiei de Științe la rețeaua INTERNET, precum și la dezvoltarea lui ulterioară.
- În anul 1999 a fost finalizat cu sprijinul financiar al NATO proiectul de creare a rețelei informaționale a Academiei de Științe.
- Susținere financiară din partea Alianței a obținut și proiectul “Rețeaua informațională a comunității politehnice”, elaborat de Academia de Științe și Universitatea Politehnică din Moldova.
- Cu concursul NATO a fost creată asociația RENAM, care are o orientare educativ-informațională. Cercetători științifici din Moldova au obținut burse în Italia, Canada și în alte țări. Astfel, au fost acordate patru burse pentru cercetători științifici din țara noastră, care au conlucrat cu parteneri din cadrul Alianței. Încă 24 de cercetători au participat la Ateliere de Cercetări Aprofundate sponsorizate de NATO și la Studii Aprofundate ale unor instituții. Șase cercetători din țara noastră au beneficiat de burse de studii, iar alți trei – de burse de documentare la NATO.

Deși plasate în cadrul dimensiunii științifice, cu sprijinul financiar al Alianței au fost realizate proiecte ce țin de **securitatea mediului ambiant**. Actualmente, se află în proces de derulare un proiect de distrugere a pesticidelor învechite, periculoase pentru populație. Un alt proiect se referă la managementul apelor râurilor Nistru și Prut, care constă în instituirea unui mecanism de testare continuă a nivelului de poluare a celor două râuri și de alertă în cazul în care acest nivel ar depăși parametrii critici.

De asemenea, NATO a acordat Republicii Moldova **asistența necesară în implementarea unor obligațiunii internaționale privind controlul și reducerea armamentelor**. Experții Agenției NATO pentru menținere tehnică și logistică (NAMSA) au vizitat Republica Moldova în iarna anului 2001 și au dat aviz pozitiv, pentru ca țării noastre să-i fie acordată asistență pentru implementarea Convenției de la Ottawa privind interzicerea minelor anti-persoană. Cooperarea cu NAMSA a asigurat finanțare, prin intermediul Fondului PpP (PFP Trust Fund), creat practic pentru state ca Republica Moldova, pentru implementarea a două proiecte ce vizează distrugerea munițiilor și substanțelor chimice militare extrem de periculoase și instabile din dotarea armatei naționale.

Au fost, deci, lansate proiecte de distrugere a munițiilor cu termen expirat din dotarea Armatei Naționale a RM, precum și a oxidantului pentru rachete de tip „melanj”. Acest lucru a contribuit la realizarea în anul 2002 a proiectului de neutra-

lizare a „melanjului” și de distrugere a stocurilor de mine anti-persoană pe teritoriul republicii. Grație acestui proiect a fost eliminat un pericol ecologic de proporții și evitate situații tragice și frecvente în spațiul fostei URSS, când au explodat depozite de explozibile învechite. Ca urmare, au fost îndeplinite înainte de termen prevederile de bază ale Convenției de la Ottawa.

Așa cum am menționat mai sus, **componenta politico-militară** rămâne una foarte importantă în cadrul Parteneriatului pentru Pace, care utilizează PIP pentru ca statele partenere să se orienteze mai bine în parteneriat și să-și aleagă acele exerciții de care au nevoie. Este evident că Republica Moldova a fost pe parcursul tuturor anilor axată, în domeniul militar, pe pregătirea pentru operațiunile de menținere a păcii, pornind de la necesitățile domestice și de la ideea de a contribui la securitatea regională și internațională. Astfel, în conformitate cu PIP, pe tot parcursul acestor ani, au fost întreprinse o serie de acțiuni în vederea pregătirii participării militarilor moldoveni la operațiunile ONU de menținere a păcii. În ultimii ani, mai multe contingente de genști ai Armatei Naționale au participat la operațiunea internațională umanitară de deminare din Irak.

Avantajele evidente ale cooperării și dialogul intens cu NATO au condus la decizia de a întări mecanismele de cooperare și din partea Republicii Moldova, ceea ce ar permite trecerea cooperării la un nivel mai eficient. În consecință, la 16 decembrie 1997 a fost instituită Misiunea Republicii Moldova pe lângă NATO, iar Ministerul Apărării a delegat un reprezentant permanent în cadrul Celulei de coordonare a PpP la Monk, Belgia. Totodată, în 2008, a fost creat un post separat de ofițer de legătură, militar, în cadrul Misiunii Republicii Moldova pe lângă NATO.

Pentru a asigura o tranziție cât mai eficientă spre o armată profesionistă, Republica Moldova a devenit în 1995 membru al Procesului de Planificare și Revizuire a Parteneriatului pentru Pace (PARP). Esența procesului a constat în evaluarea implementării PIP și, în mod particular, a stării reale din armatele naționale și structurile de securitate din statele partenere, în scopul stabilirii pașilor absolut necesari pentru implementarea reformelor în domeniul apărării și al securității. Acest deziderat este realizat prin acordarea de consultanță și ajutor reciproc dintre Alianță și parteneri în toate aspectele ce țin de domeniile securității și apărării, prin atingerea a 28 de obiective-cerințe de interoperabilitate generală. În Republica Moldova au avut loc câteva cicluri de evaluare PARP. Ultimul, la momentul scrierii acestui material, s-a desfășurat în primăvara anului 2008. În cadrul fiecărei evaluări au fost depistate deficiențe în implementarea PIP și funcționarea armatei naționale. De asemenea, au apărut întrebări privind integritatea și buna funcționare a sistemului național de securitate.

Odată cu independența și războiul din 1992, s-a produs deschiderea Republicii Moldova și pentru ideile din domeniul militar, al reformelor militare supuse principiului eficienței armatelor și serviciilor care asigură securitatea statului și care erau conforme regulilor europene democratice. Contactul cu membrii NATO a produs un influx de idei noi privind eficiența armatei, iar unul din scopurile declarate ale cooperării cu NATO au fost și reformele necesare pentru integrarea europeană a Republicii Moldova.

Primele încercări documentate în domeniul reformelor militare au venit din partea Ministerului Apărării în 1997-1998, când acesta elaborează proiectul Concepției reformei militare. Discuțiile pe marginea acestui proiect de concept s-au extins neașteptat, demonstrând că Parlamentul Republicii Moldova era încă nepregătit pentru a cuprinde conceptual un asemenea document. Doar după o perioadă extrem de îndelungată, de cinci ani, Concepția este aprobată de legislativul de la Chișinău la 26 iulie 2002.

Concepția reformei militare menționează că principiile de cooperare cu alte armate au la bază controlul democratic al forțelor armate. Faza a doua a reformei (2005-2008) presupunea crearea unei structuri civile și militare a Forțelor Armate, cu o delimitare detaliată a atribuțiilor în domeniul politic, administrativ și al comandamentului militar. Tot aici se menționează că acest document își dorește să răspundă la situația geopolitică actuală, necesitatea de a ne adapta la noile realități, riscuri și amenințări, misiuni de caracter militar de tip nou. Concepția recunoaște starea deplorabilă a Forțelor Armate și necesitatea de a ajusta necesitățile cu finanțarea disponibilă ²⁸⁶.

Problema acestei concepții este că ea a venit prea târziu și nu a ținut suficient cont de raportul dintre posibilități și necesități, pe care le menționează. Astfel, Concepția a fost formulată în 1997-1998, înainte ca să intervină modificarea amenințărilor la adresa securității statelor, în particular în urma atacurilor teroriste asupra SUA, precum și a realităților din zona Kosovo și a altor evoluții internaționale, care au făcut această concepție demodată chiar înainte de a fi aprobată.

10.4. Evaluarea PARP și necesitatea trecerii la IPAP

Summitul NATO de la Praga din 2002 a propus instituirea unor mecanisme speciale în cadrul PpP, care să răspundă și mai bine necesităților de securitate ale statelor partenere în condițiile unui climat de securitate în plină schimbare – planurile individuale de acțiuni ale Parteneriatului (IPAP).

În timp ce statele europene adoptă în 2002 criteriile care să corespundă necesității adaptării sectorului de securitate noilor realități, Republica Moldova în sfârșit adoptă, tot în 2002, Concepția reformei militare, fiind, evident, deja depășită de timp. Ceea ce a fost, totuși, important în cazul Republicii Moldova, este faptul că această Concepție a reformei militare a rezultat în înțelegerea că doar eforturile structurilor de forță nu sunt suficiente și va fi nevoie de o reformă mult mai largă, în domeniile legale, conforme criteriilor europene și obligațiilor asumate în fața Consiliului Europei și, eventual, în chestiunile economice.

În realitate, o reformă eficientă a sectorului de securitate, astfel încât să corespundă criteriilor europene și prevederilor Consiliului Europei, necesită schimbări mult mai substanțiale într-un set de domenii mult mai largi decât doar cel militar. Rezultatele reformelor menționate, așa cum am demonstrat mai sus, devin un subiect important în cadrul dialogului PARP, care se bazează pe criteriile europene de construcție a sectorului de securitate, care să fie controlabil, transparent și să asigure într-o manieră democratică securitatea statului și, poate paradoxal, tot el să asigure democrația în stat. Un asemenea sistem, precum înțelegem, presupune implicarea

²⁸⁶Concepția reformei militare, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 117-119 din 15.08.2002

tuturor puterilor din stat, legislativă, executivă și judiciară și nu doar a serviciilor de securitate și militare.

Astfel, PARP evaluează performanțele structurilor de securitate militară în urma reformei forțelor armate și găsește că Republica Moldova a fost capabilă să participe doar în patru exerciții PpP, precum și în două exerciții în spiritul PpP. Constrângerile financiare continuă să blocheze participarea Moldovei în alte exerciții, pe care și le-a dorit și indicat în PIP. Aceste date sugerează că situația economică a Republicii Moldova rămâne precară.

Lipsa serioasă de finanțare se repetă din an în an, constată experții, și are un impact aspru asupra capacității de a conduce și menține forțele armate. Auditul PARP, fiind o modalitate extrem de deschisă de a discuta problemele depistate și existente, a recunoscut ușor faptul că, deși Concepția a fost aprobată, aceasta nu se bazează pe o strategie națională a securității, care să corespundă situației la zi și nici unor estimări reale de cheltuieli. De exemplu, Concepția anticipează că bugetul pentru apărare ar trebui ridicat de la 0.5% la 2.5% din produsul intern brut (PIB) pe parcursul a 12 ani, iar experții NATO au determinat că o asemenea creștere ar fi greu de realizat. Prin urmare, Concepția este din start neimplementabilă.

Mai mult decât atât, deoarece Concepția a fost formulată în 1997, se recunoaște că aceasta are drept bază strategia națională a securității din 1995, care și-a pierdut actualitatea din cauza schimbărilor în climatul de securitate survenite după 11 septembrie 2001. Anume în acest context, s-a ajuns la concluzia că Moldova are nevoie de o asistență externă ca să porceadă la o revizuire a sistemului de apărare, care să presupună ca toate documentele statului să fie aduse în concordanță cu necesitățile sale actuale și să fie efectuată o reformă comprehensivă a sistemului de securitate din Republica Moldova²⁸⁷. Cea mai bună și unică modalitate de a asigura o astfel de reformă atotcuprinzătoare, cu implicarea tuturor ramurilor puterii, a fost posibilă doar prin adoptarea și implementarea unui Plan individual de acțiuni ai Parteneriatului – IPAP, care a fost modelat pentru aceste scopuri.

10.5. IPAP, un plan complementar Planului de acțiuni UE – Republica Moldova

Ideea de a adopta un IPAP nu a fost acceptată imediat, deoarece aceasta era și mai nouă decât propunerile formulate în proaspăt adoptata Concepție a reformei militare. Chiar dacă această Concepție era învechită încă până la adoptarea sa, pentru autorități ea prezenta o noutate în domeniu și în asemenea circumstanțe adoptarea unei noi idei, care să meargă și mai departe de Concepție, era dificilă.

În același timp, a intervenit și factorul geopolitic. Cooperarea cu NATO a fost un subiect de nemulțumire în relațiile dintre Federația Rusă și Republica Moldova, mai cu seamă în perioada pregătirii Memorandumului Kozak, care prevedea o demilitarizare a Moldovei. Astfel, ca și în cazul Concepției reformei militare, a fost nevoie de o perioadă mai lungă în care ideea să fie acceptată. De asemenea, noile circum-

²⁸⁷Vlad Lupan, *Moldova: implications of NATO/EU enlargement, Security-Sector Reform And Transparency-Building, Needs And Options For Ukraine And Moldova*, The Centre of European Security Studies (CESS), Groningen, The Netherlands, 2004, p.103-111.

stanțe internaționale de după refuzul de a semna Memorandumul Kozak în toamna anului 2003, au generat orientarea Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) spre o cooperare mai strânsă cu Occidentul, negocierea unui Plan de acțiuni cu UE și intensificarea unei cooperări cu NATO, care să asigure reformele în sectorul de securitate. Utilizând situația favorabilă promovării ideii IPAP, diplomații și militarii din Republica Moldova au propus în iarna anului 2004 adoptarea planului individual cu Alianța Nord-Atlantică.

La începutul anului 2004, președintele Republicii Moldova dă acordul de principiu pentru elaborarea IPAP. În 2005, la 7 iunie, președintele Vladimir Voronin se deplasează la Cartierul General al NATO pentru a participa la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic (CNA), în cadrul căreia anunță CNA despre intenția de a adopta un Plan individual de acțiuni al Parteneriatului pentru Republica Moldova. În cadrul negocierilor dintre Alianță și Republica Moldova, NATO menționează că înțelege aspirațiile europene ale Republicii Moldova și îi propune ca IPAP să fie formulat astfel, încât să constituie un plan complementar Planului de acțiuni UE – Republica Moldova. Nevoia ca IPAP să fie complementar vine de la faptul că reformele de integrare europeană nu vor fi complete fără reformele sectorului de securitate. Or, NATO este organizația care are experiența, expertiza și capacitățile necesare pentru a ne asista în reformarea sectorului de securitate al țării noastre.

10.6. IPAP: obiective și mecanisme

Planul individual de acțiuni al Parteneriatului prevede acțiuni concrete în mai multe domenii pentru a implementa reforma sectorului de securitate. Aceste domenii, așa cum este stipulat în Capitolul I al IPAP, sunt integrarea europeană și reformele conforme Planului de acțiuni UE – Republica Moldova, intensificarea dialogului și aprofundarea relațiilor cu structurile euroatlantice.

Cea mai clară explicație în ce privește domeniile în care este nevoie de schimbări pentru a implementa o reformă a sectorului de securitate conformă normelor democratice necesare pentru integrarea europeană, poate fi găsită în sumarul acestui Capitol, pe care îl prezentăm mai jos:

Capitolul 1. Problemele politice și de securitate

- *Aprofundarea cooperării cu structurile și instituțiile europene și euroatlantice*
- *Integritatea teritorială și relațiile cu vecinii*
- *Reformele democratice, drepturile omului, statul de drept, lupta contra corupției*
- *Combaterea terorismului și crimei organizate*
- *Controlul democratic al Forțelor Armate*
- *Dezvoltarea economică și politicile prioritare*
- *Cooperarea cu alte organizații internaționale*

Observăm că pentru o reformă efectivă a sectorului de securitate, Republica Moldova trebuie, de fapt, să implementeze prevederi stipulate și în cadrul Planului de acțiuni UE – RM. Explicația acestor similitudini este că reformele democratice, drepturile omului, statul de drept presupun reformarea și funcționarea serviciilor de securitate și apărare în conformitate cu aceleași legi și reguli democratice, specifice unui sistem european predictibil și transparent de guvernare. Prin urmare, imple-

mentarea IPAP este un element indispensabil pentru democratizarea și europenizarea țării noastre.

Pentru a susține teza de mai sus, vom aduce un citat din acest capitol al IPAP, în care se menționează explicit: „În procesul de implementare a IPAP, Republica Moldova își va coordona acțiunile cu UE și organizațiile internaționale active în țară, pentru a asigura compatibilitatea dintre IPAP, Planul de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, SCERS, precum și pentru a evita dublarea și suprapunerea în activită

În pofida faptului că IPAP asigură un fundament solid pentru reforma sectorului de securitate în Moldova, viitorul acestuia depinde de mai mulți factori. Una din problemele de securitate cu care se confruntă Republica Moldova este conflictul transnistrean. Încercările de a soluționa acest conflict adesea au interferat cu planurile stabilite de apărare și cu reforma sectorului de securitate, de fapt și cu obiectivele politicii externe. Pe parcursul anilor 2007-2008 am fost martorii unor dramatice schimbări în acest sens.

De exemplu, inițiativele prezentate de către președintele Republicii Moldova, la 10 octombrie 2007, vorbesc despre demilitarizarea totală a Moldovei în contextul Măsurilor de Sporire a Încrederii în vederea soluționării conflictului transnistrean. În același timp, s-a încercat soluționarea conflictului direct cu Federația Rusă, în baza unui pachet de documente. În circumstanțele în care evoluția propunerilor din 2007 nu era clară, iar Federația Rusă cerea oprirea cooperării cu NATO, implementarea IPAP a fost redusă, în cele din urmă, la proiecte tehnice.

Conform prevederilor conceptuale ale IPAP, Republica Moldova s-a angajat să elaboreze, încă în anul 2006, o Concepție a securității naționale, în baza căreia, ulterior, ar fi urmat să fie elaborate Strategia securității naționale și Strategia militară națională. Aceste documente ar permite trecerea la faza activă a revizuirii sistemului de securitate și apărare și elaborarea recomandărilor în ce privește ajustările necesare ca acest sistem să corespundă Concepției și ambelor Strategii. Din păcate, evoluțiile din 2008 au demonstrat că reformele necesare pentru securitatea statului au căzut pradă jocurilor geopolitice cu Federația Rusă. Atât Concepția adoptată în luna mai 2008, cât și apariția proiectului de Strategie de securitate națională, în decembrie 2008, demonstrează că ambele documente au fost formulate astfel, încât să menajeze interesele Federației Ruse și nu cele ale Republicii Moldova.

10.7. Concluzii și recomandări

- Cooperarea Republicii Moldova cu NATO s-a dovedit a fi fructuoasă.
- Cooperarea cu NATO are nu doar conotații militare, dar și umanitare, științifice, sociale, iar proiectele implementate de NATO au avut efecte pozitive în Moldova, în special în domeniul diminuării riscurilor de ordin ecologic.
- Atacul terorist asupra SUA, conflictul militar din Kosovo, războiul de cinci zile al Rusiei împotriva Georgiei și recunoașterea de către Rusia a enclavelor separatiste, lupta pentru dominarea resurselor energetice și utilizarea lor de către Rusia în calitate de arme politice împotriva unor state ca Ucraina și Moldova, demonstrează că schimbările în climatul securității internaționale continuă. În acest context, devine imperativă necesitatea ajustării poziției

Republicii Moldova de o manieră care să asigure clar protecția necesară din partea celor mai credibile instituții de securitate.

- NATO este unica organizație care are expertiza necesară pentru o reformă calitativă, democratică și europeană a sectorului de securitate, precum și resursele necesare să asiste Republica Moldova pe această cale.
- Integrarea europeană a Republicii Moldova nu poate fi finalizată fără implementarea reformelor stipulate de IPAP. Fără acestea, reformele de integrare a țării noastre în UE nu vor fi complete.
- Vom aminti de faptul că majoritatea covârșitoare a statelor membre NATO sunt și membre ale UE. De asemenea, între NATO și UE există reuniuni de coordonare și informare privind implementarea IPAP, în calitatea sa de document complementar integrării europene a Republicii Moldova.
- Ar trebui să urmărim implementarea IPAP în elaborarea concepțiilor și strategiilor de securitate a statului conform interesului național al Republicii Moldova.
- Implementarea IPAP este în interesul Republicii Moldova. Reformele în domeniul statului de drept sau al libertății mass-media prevăzute în IPAP sunt necesare pentru viitorul democratic al țării.
- Republica Moldova nu își poate permite să fie doar un consumator de securitate. Credem că discuția privind necesitatea armatei poate fi rezumată prin analiza “Are oare nevoie Belgia de o armată?”, efectuată de United Press International în 2006, în cadrul căreia Even Elio di Rupo, liderul Socialiștilor belgieni vorbitori de limbă franceză, a declarat: „*Nu putem cere să fim protejați de orice amenințare, nici să cerem ca securitatea teritoriului nostru să fie garantată de către partenerii noștri și, în același timp, să nu contribuim la aceasta. Cel puțin trebuie să manifestăm puțină solidaritate*”²⁸⁸. Această judecată este valabilă și pentru Republica Moldova, pentru că nimeni nu poate cere să fie protejat fără să contribuie la această protecție.
- Într-o perioadă inițială, o asemenea contribuție poate fi pregătirea, cu asistența statelor membre NATO, pentru participarea la operațiuni internaționale de menținere a păcii, eventual sub egida UE, cu forțe nemilitare, poliție, juriști și unități de carabinieri. O astfel de participare nu ar contrazice în nici un fel statutul de neutralitate al Republicii Moldova. În schimb, ar facilita o mai mare apropiere a Moldovei de UE;
- Neutralitatea Republicii Moldova nu a dus la retragerea trupelor ruse și la soluționarea conflictului transnistrean. În contextul actualelor evoluții regionale și internaționale trebuie să fim pregătiți pentru eventuale riscuri și amenințări mereu în schimbare, iar anul 2009 ar putea fi momentul oportun să reevaluăm relația noastră față de neutralitate și cea cu NATO pentru a clarifica calea de viitor a Republicii Moldova.

²⁸⁸Analysis: Does Belgium need an army?, Published: Feb. 14, 2006 at 2:33 PM, By GARETH HARDING, UPI Chief European Correspondent, http://www.upi.com/Security_Terrorism/Analysis/2006/02/14/analysis_does_belgium_need_an_army/3197/

11. Evoluția reglementării conflictului transnistrean

Dr. Ion Stăvilă, ex-vice ministru al Ministerului Reintegrării al RM

11.1. Abordarea problemei

Conflictul transnistrean reprezintă, probabil fără exagerare, cea mai grea problemă moștenită din epoca sovietică de Republica Moldova. Zdruncinând din temelie societatea moldovenească de la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, „sindromul transnistrean” a marcat deosebit de puternic viața social-politică a Republicii Moldova în perioada de după proclamarea independenței de stat în anul 1992, uneori punând în joc destinul său istoric. Timp de 20 de ani clasa politică și societatea civilă moldovenească s-a preocupat în mod firesc și constant de problema Transnistriei, mobilizând resurse umane și materiale impresionante în căutarea unei soluții adecvate.

În pofida percepțiilor și viziunilor diferite cu privire la cauzele și natura diferendului transnistrean, majoritatea absolută a populației și forțelor politice de pe ambele maluri ale Nistrului, cu anumite excepții, este profund interesată în depășirea cât mai grabnică a problemelor generate de acest conflict, deseori considerat ca fiind unul artificial și absurd. Soluționarea conflictului în cauză ar contribui la depășirea multiplelor probleme cu care se confruntă oamenii simpli de pe ambele maluri ale Nistrului, deschizând, totodată, perspective noi pentru accelerarea dezvoltării social-economice și edificării unui stat modern, democratic și prosper.

Potrivit unor convingeri cvasigenerale, diferendul transnistrean, spre deosebire de alte conflicte „înghețate” din spațiul ex-sovietic, este unul mai puțin complex, acest fapt fiind de natură să asigure relativ ușor identificarea unei soluții adecvate în termeni cât se poate de restrânși. Caracterul artificial al acestui conflict inspirat din exterior, precum și lipsa unor antagonisme de natură etnică sau religioasă constituie condiții propice pentru elaborarea unor scenarii realiste de reglementare. În ciuda anumitor deosebiri de mentalitate, precum și a impactului negativ al ostilităților din anul 1992 asupra conștiinței populației, oamenii care locuiesc pe ambele maluri ale Nistrului nu nutresc sentimente de ură și dușmănie unul față de altul. Moldovenii, ucrainenii, rușii și alte naționalități de pe ambele maluri – în majoritatea lor creștini ortodocși, uniți între ei prin rădăcini istorice adânci, legături de rudenie, căsătorii mixte, prin cultură și tradiții comune – sunt în general compatibili și capabili să trăiască în pace și bună înțelegere într-un stat unic. Mobilul comun al acestora este de a depăși cât se poate de rapid dificultățile cotidiene care-i copleșesc și de a avea o viață mai bună.

Implicarea directă în procesul de negocieri a UE și SUA, în calitate de observatori, de rând cu OSCE, Federația Rusă și Ucraina, în calitate de mediatori, inspiră un optimism plauzibil în soluționarea problemei transnistrene. Luați împreună, actorii internaționali vizați dispun de potențialul și mijloacele politice și economice necesare pentru a contribui efectiv la reglementarea diferendului transnistrean în baza unui compromis rezonabil, capabil să asigure un echilibru de interese geopolitice în această parte a Europei.

În virtutea caracteristicii „pozitive” a problemei transnistrene, prin care aceasta se distinge de alte crize regionale similare, apar mai multe întrebări firești, dintre care două se impun de la sine: De ce eforturile depuse pe parcurs de aproape două decenii

în vederea soluționării problemei transnistrene nu s-au încununat de succes? Care pot fi planurile și scenariile posibile de reglementare a conflictului transnistrean?

Evident că problematica transnistreană a suscitat un viu interes din partea cercetătorilor științifici, observatorilor și analiștilor politici, unor prestigioase centre de analize și studii strategice, exponenților societății civile, ale căror lucrări au fost folosite la elaborarea studiului de față²⁸⁹.

11.2. Originile conflictului transnistrean

Identificarea naturii „sindromului transnistrean” și a adevăratelor cauze care au generat apariția lui este utilă și necesară, îndeosebi pentru cei implicați direct în elaborarea mecanismelor, planurilor și scenariilor adecvate pentru depășirea acestuia. Evident că nu este un lucru ușor de făcut, având în vedere implicațiile politice și controversale care se perpetuează de mai mulți ani. Deseori nu doar cetățenii de rând, dar și politicienii, în încercările de a dezvălui originile conflictului transnistrean, din varii motive,

²⁸⁹Молдова: Легких решений нет. Доклад № 147 МГПК Европа 12 August 2003, http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/147_moldova_rus.pdf

Молдова: региональные напряженные отношения в Приднестровье. Доклад № 157 МГПК Европа, 17 June 2004, http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/moldova/157_moldova_transdnestria_tensions_rus.pdf

Неясное будущее Молдовы. Доклад № 175, Европа, 17 августа 2006, http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/moldova/175_moldova_s_uncertain_future_rus.pdf

Asociația avocaților orașului New York. Comitetul Special pentru Afaceri Europene, „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova”, <http://www.justice.gov.md/upload/Raport%20Transnistria%20Meyer%20rus.doc>

Charles King, „Post-soviet Moldova: A Borderland in Transition”. In: *Moldova post-sovietică: Un ținut de hotar în tranziție*. Charles King. Ed. bilingvă. Iași: The Center for Romanian Studies, 1997. 118 p. Iulian Chifu, „The breakthrough crisis of a quick solution in Transnistria”. In: Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko. București: Curtea Veche, 2008.

Oleg Serebrian, *Politosfera*. Ed. 1. Chișinău: Cartier, 2001, 272 p.; Idem. *Geopolitica spațiului pontic*. Ed. a 2-a rev. și act. Chișinău: Cartier, 2006, 208 p.; Idem. *Despre geopolitică*. Chișinău, Cartier, 2009, 176 p. Institutul “Ovidiu Șincai”. *Raport de analiză politică: Transnistria, evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare*. București, sept. 2005.

http://leader.viitorul.org/public/555/ro/raport_romania%20on%20transnistria%5B1%5D.pdf

Б. Коппитерс, М. Эмерсон, М. Хейссен, Т. Ковзиридзе, Г. Нутчева, Н. Точки, М. Валь. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии. С комментариями Попеску Н., Нодиа Г. Пер. с англ. 2005, 312 с.

Pro et Contra: 2006, сентябрь – декабрь. <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/>

Igor Voșan. *Reglementarea transnistreană: o soluție europeană*. Chișinău: Arc, 2009, 88 p.

Феномен Приднестровья. 2-е изд. Тирасполь: РИО ПГУ, 2003. Кишинев, 27 апреля 2004 г.

Думитру Мынзэрарь. „Для федерализма в Республике Молдова не существует естественных предпосылок”. 16 октября 2008. <http://old.azi.md/investigation?ID=51546>; Idem. „Молдова должна искать новую парадигму разрешения приднестровского конфликта. Часть первая. Переосмысление”. 26 октября 2008. <http://old.azi.md/comment?ID=51681>; Idem. „Молдова должна искать новую парадигму разрешения приднестровского конфликта. Часть вторая. Противодействие”. 5 ноября 2008. <http://old.azi.md/comment?ID=51847>

confundă noțiunea de „cauză” cu cea de „pretext”. Astfel, unii consideră drept cauză principală a apariției conflictului adoptarea în august 1989 a legii prin care limbii moldovenești pe bază de grafie latină i-a fost atribuit statutul de limbă de stat.

O atare abordare poate fi contestată cu ușurință, fiind una simplistă și stereotipizată. Este greu de imaginat, bunăoară, că etnicii moldoveni, care constituiau majoritatea populației de pe malul stâng al Nistrului, puteau să perceapă afirmarea rolului limbii lor materne în viața politică a societății drept un fapt ce contravenea intereselor lor și că asta ar fi putut servi drept cauză de exprimare a nemulțumirii, protestului sau chiar să ducă la o confruntare armată. Lipsite de teme sunt și încercările de a considera drept cauză a apariției conflictului refuzul conducerii politice a Moldovei din acele timpuri de a acorda regiunii statutul de zonă economică liberă. Circumstanțele respective nu au fost decât pretexte invocate de nomenclatura administrativă de pe malul stâng, care a văzut în tendințele ce se conturau în acea perioadă o amenințare în adresa poziției sale dominante, pentru a provoca escaladarea conflictului, al cărui moment culminant au fost evenimentele tragice din 1992.

În realitate, adevăratele cauze ale apariției „conflictelor înghețate” trebuie căutate în procesele complexe care au avut loc în ultimii ani de existență ai Uniunii Sovietice. Este absolut evident faptul că focarele de conflict pe teritoriile unor republici „rebele” au fost inspirate, stimulate și utilizate de centru, care era interesat să-și păstreze controlul efectiv asupra tuturor republicilor unionale, utilizând acest instrument pentru a contracara aspirațiile firești ale acestora la suveranitate, libertate și renaștere națională²⁹⁰.

Încercările de a inocula ideii despre „diferențele civilizaționale” dintre oamenii care locuiesc pe ambele maluri ale Nistrului, despre necesitatea unui „divorț civilizat” și despre existența unui anumit „popor transnistrean” sunt cu certitudine forțate, tendențioase, artificiale și departe de realitatea obiectivă. Chiar dacă am admite existența unui anumit specific regional, populația de pe ambele maluri ale Nistrului este compatibilă din toate punctele de vedere și poate trăi în pace și bună înțelegere într-un stat democratic și indivizibil, care poate fi construit împreună²⁹¹.

Conștientizând bine potențialul și posibilitățile extrem de reduse pentru a depăși cu forțe proprii conflictul secesionist la scurt timp după izbucnirea acestuia, dar mai ales după încercarea la începutul anilor '90 de a-l soluționa prin recurgerea la forță, autoritățile moldovenești care s-au perindat la guvernare au tins în permanență să-și concerteze eforturile cu anumiți parteneri externi interesați, inclusiv printr-o implicare cât mai substanțială și consistentă a acestora. După modalitățile de abordare a strategiei de

²⁹⁰Семен Никулин, Владимир Соловьев, Дмитрий Мынээрарь. Роль Российской Федерации в разрешении приднестровского конфликта. <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=en&nic=expert&pid=1077>

„Часть первая – упадок СССР и заговор центра”, 26 марта 2007 года. <http://politicalmoldova.wordpress.com/2007/03/>. „Часть вторая – борьба элит и державные амбиции”, 6 апреля 2007 года. <http://politicalmoldova.wordpress.com/2007/04/06/>. „Часть третья: двуличная дипломатия и выбор России”, 23 апреля 2007 года. <http://politicalmoldova.wordpress.com/2007/04/>

²⁹¹Asociația avocaților orașului New York. Comitetul Special pentru Afaceri Europene. „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova”. <http://www.justice.gov.md/upload/Raport%20Transnistria%20Meyer%20rus.doc>

soluționare, a mecanismelor folosite și a conjuncturii politice, procesul de reglementare a conflictului transnistrean poate fi divizat convențional în două perioade mari: prima ar cuprinde anii 1992-2001; cea de-a doua – anii 2002-2009. În mod firesc, etapele respective au fost puternic marcate de factorul subiectiv în persoana celor trei președinți moldoveni care s-au aflat la cârma statului: Mircea Snegur, Petru Lucinschi și Vladimir Voronin, și, respectiv, de liderul transnistrean Igor Smirnov.

11.3. Evoluția procesului de reglementare în anii 1992-2001

Primele eforturi de soluționare pașnică diplomatică a conflictului transnistrean prin internaționalizarea acestora au fost întreprinse chiar în toată ostilităților de pe Nistru în primăvara și vara anului 1992. În pofida așteptărilor mari, tentativele de antrenare a României, Federației Ruse și Ucrainei în cadrul așa-zisului mecanism al „celor patru” și intenția exprimată de președintele Mircea Snegur într-o scrisoare adresată la 23 mai 1992 secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, Boutros Boutros-Ghali, de a sesiza oficial Consiliul de Securitate în cazul în care Federația Rusă nu va înceta „actul de agresiune împotriva Republicii Moldova și nu își va retrage forțele sale armate angajate în conflictul din stânga Nistrului”²⁹², nu au căpătat o dezvoltare adecvată, rămânând în esență la stadiul de intenții.

Internaționalizarea procesului de reglementare a conflictului transnistrean și instituționalizarea durabilă a acestuia practic a început cu semnarea la Moscova la 21 iulie 1992 a acordului cu privire la „principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova”, precum și prin adoptarea în decembrie 1992 la reuniunea ministerială a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) de la Stockholm a deciziei privind instituirea unei Misiuni speciale a CSCE în Moldova. Mecanismele de pacificare constituite în baza acordului menționat – Comisia Unificată de Control și așa-zisele „forțe de menținere a păcii” („așa-zise”, pentru că nu corespund criteriilor general acceptate în plan internațional) –, au contribuit la păstrarea regimului de încetare a focului. Ele s-au dovedit, în ultima instanță, ineficiente în sensul realizării tuturor obiectivelor fixate în acord, în particular demilitarizarea Zonei de Securitate și asigurarea condițiilor necesare pentru libera circulație a bunurilor, serviciilor și persoanelor între cele două maluri ale Nistrului²⁹³. Regimul de la Tiraspol a menținut în continuare în această zonă anumite formațiuni militare și paramilitare și a instalat noi puncte de control „vamal” și „grăniceresc”, creând astfel obstacole serioase în calea liberei circulații²⁹⁴.

Negocierile moldo-ruse desfășurate în perioada 1992-1994 cu participarea reprezentanților de la Tiraspol în conformitate cu prevederile acordului din 21 iulie 1992 în vede-

²⁹²Mesaj al președintelui RM, M. Snegur, adresat secretarului general al ONU, B. Boutros-Ghali, în legătură cu amestecul Armatei a 14-a în afacerile interne ale RM.

http://www.europa.md/upload/File/alte_documente/Mesaj%20lui%20Ghali%2023%20mai%2092.doc

²⁹³„Соглашение о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова от 21.07.92 г. Приложение приднестровское урегулирование (основ. док.)”, <http://www.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>

²⁹⁴Mihai Gribincea. *Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova*. Chișinău: Civitas, 1999, 207 p.; Idem. *The Russian policy on military bases: Georgia and Moldova*. Ed. Cogito, Oradea, 2001, 320 p.

rea stabilirii statutului, modalităților și termenelor de retragere de pe teritoriul Republicii Moldova a formațiunilor militare ruse care au succedat fostei Armate a 14-a nu au dat rezultatele scontate. Acordul semnat la 21 octombrie 1994, după încheierea negocierilor de rigoare, care prevedea „sincronizarea” retragerii trupelor ruse cu procesul de reglementare politică a conflictului, a rămas buche moartă, din cauza refuzului Federației Ruse de a-l pune în vigoare. Astfel, problema retragerii trupelor ruse din regiune, concepută *ab initio* ca fiind una strâns legată de conflictul politic dintre Chișinău și Tiraspol, nu și-a găsit o soluție adecvată în planul raporturilor bilaterale dintre Republica Moldova și Federația Rusă. Moscova nu s-a lăsat convinsă să-și retragă trupele din Moldova nici în planul diplomației multilaterale, în particular în cadrul OSCE/CSCE²⁹⁵. Rusia a ignorat cu ostentație deciziile adoptate în acest sens cu asentimentul său în cadrul OSCE/CSCE, inclusiv actele Summitului de la Budapesta din decembrie 1994 al acestei organizații. Potrivit celor stipulate în deciziile menționate, trupele ruse urmau să fie retrase „în timpul potrivit, ordonat și complet”, retragerea Armatei a 14-a ruse și identificarea unei soluții politice pentru problemele părții de est a Moldovei (Transnistriei) fiind considerate drept „două procese paralele care nu se vor împiedica reciproc”²⁹⁶.

În perioada inițială, autoritățile moldovenești nu dispuneau de un plan clar și coerent privind reglementarea conflictului transnistrean. Exprimându-și disponibilitatea de a oferi raioanele de est ale țării un statut de autonomie, în cadrul dialogului cu exponenții regimului de la Tiraspol Chișinăul a pledat cu precădere pentru acest concept. La rândul său, autoproclamatele autorități de la Tiraspol, reproșând cu ostentație Chișinăului refuzul de a recunoaște regiunea transnistreană drept o „zonă economică liberă” și respingând categoric statutul de autonomie propus, au promovat insistent ideea creării unei confederații moldovenești în care Transnistria urma să beneficieze de calitatea de subiect cu drepturi egale cu Chișinăul, adică de atributele unei entități statale.

Primul concept de statut pentru regiunea transnistreană a fost elaborat de către Misiunea CSCE/OSCE, instalată în Moldova în aprilie 1993, și elucidat în Raportul nr. 13²⁹⁷. Potrivit autorilor acestui proiect, propus ca „bază pentru negocieri între cele două părți aflate în conflict”, regiunea în cauză urma să obțină un „statut special” în urma unei „distribuirii echilibrate” a prerogativelor între centru și administrația de la Tiraspol. Împuternicirile respective erau clasificate în trei categorii: prerogative exclusive ale centrului; prerogative exclusive ale regiunii; prerogative mixte. Prerogativele exclusive ale centrului includeau: cetățenia (unică – moldovenească), atributele de stat și imnul, politica externă, apărarea, serviciul de securitate, politica monetară. Prerogativele exclusive ale regiunii vizau: organizarea de sine stătătoare în cadrul unui sistem regional convenit a structurilor administrative și a organelor puterii, legislația regională, bugetul regional, simbolurile regionale (folosite de rând cu cele de stat), educația, cultura.

²⁹⁵Vezi: Mihai Gribincea. Op. cit.

²⁹⁶CSCE 1994 Summit, Budapest, 5-6 December 1994, Budapest Document 1994. http://www.osce.org/documents/mcs/1994/12/4050_en.pdf

²⁹⁷Report No. 13 by the CSCE Mission to Moldova, 13 November 1993. http://www.osce.org/documents/mm/1993/11/454_en.pdf

Majoritatea prerogativelor urmau să fie cele mixte: limba (centrul stabilește „limba de stat”, iar regiunea specială – limbile regionale oficiale suplimentare); finanțele (serviciu fiscal unic cu o direcție regională); economia (legislația centrală de bază, politica macroeconomică centrală cu autogovernare economică la nivel regional și local, dreptul regiunii de a face comerț exterior direct); poliția (poliție criminală, centrală, poliție regională); sistemul judecătoresc (sistem judecătoresc regional cu o instanță regională supremă de justiție subordonată Curții Constituționale a Moldovei). Se propunea, de asemenea, asigurarea unei reprezentări proporționale a Transnistriei în Parlamentul Moldovei și în alte instituții-cheie centrale, precum instanțele supreme de justiție și unele ministere.

Propunerile și sugestiile Misiunii CSCE/OSCE în Moldova cu privire la statutul special al raioanelor din stânga Nistrului (Transnistriei) urmau să servească drept „bază pentru negocieri între cele două părți în conflict”, scopul final fiind crearea „Regiunii Speciale Transnistria ca parte inalienabilă a Republicii Moldova cu un grad considerabil de autogovernare”. Statutul în cauză trebuia stabilit în baza unui acord între ambele părți cu sprijinul OSCE, stabilit prin legislația Moldovei și garantat prin prevederile noii constituție

Drept argumente pertinente în favoarea oferirii unui statut special Transnistriei erau invocate percepția pronunțată de către transnistreni a unei identități proprii, de natură istorică, psihologică și culturală; impactul negativ asupra populației din regiune a conflictului armat din 1992; nedorința majorității transnistrenilor de a fi guvernați din centru; neputința de a satisface în modul convenit interesele transnistrenilor în cadrul unui stat unitar; teama în fața unei eventuale unificări a Moldovei cu România, în favoarea căreia se pronunțau unele forțe politice de la Chișinău. Misiunea considera că statutul special constituie „un argument de neînlocuit” pentru a-i convinge pe transnistreni că ei au un viitor în Moldova și pentru a-i stimula să se decida de pretențiile la independență. Respingând modelul statului unitar, Misiunea se pronunța totodată și împotriva proiectului privind formarea unei confederații, promovat cu insistență de liderii de la Tiraspol, care presupunea existența unor state separate, dar care nu va putea fi recunoscută pe plan internațional. În viziunea ei (Misiunii), acordarea statutului special pentru Transnistria „constituie cheia pentru reglementarea pașnică a conflictului și, implicit, pentru restabilirea integrității teritoriale a Moldovei”.

Insistând asupra principiilor integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor în Europa contemporană, autorii proiectului analizat au ținut să atragă atenția asupra amenințărilor serioase la adresa stabilității pe care le comportau tendințele unor regiuni sau grupuri etnice din fosta Iugoslavie și fosta Uniune Sovietică de a se separa și de a-și crea propriile mini-state, fapt ce putea să conducă la „apariția unor formațiuni statale neviabile”. Refuzând în principiu dreptul regiunilor vizate la „autodeterminare externă” și la schimbarea unilaterală a frontierelor, în același timp Misiunea recomanda Moldovei, „în formă de excepție”, să garanteze dreptul la „autodeterminare teritorială externă”, „în cazul în care ea va renunța la propria statalitate pentru a se uni cu România”.

Considerând că Republica Moldova nu ar fi în stare să se apere în fața oricăruia dintre vecinii săi, Misiunea recomanda Moldovei practic să se demilitarizeze. În opinia Misiunii, lipsa armatei este de natură să întărească încrederea în disponibilitatea guvernului central de a respecta statutul special al Transnistriei. În același context, Misiunea recomanda ca Rusia să accelereze retragerea Armatei a 14-a din Moldova.

Autorii proiectului, de asemenea, indicau asupra oportunității examinării situației în jurul mun. Bender și a raioanelor în jurul Comratului (Găgăuziei), sugerând, între altele, ca unitățile respective „să nu fie puse sub administrația directă a centrului” și că multe din recomandările prevăzute pentru regiunea transnistreană ar putea fi atribuite și acestor teritorii.

Deși concepția statutului special al Transnistriei descrisă în Raportul nr. 13 al Misiunii CSECE în Moldova, care nu era una clară, nu a fost acceptată imediat și necondiționat de către Chișinău și Tiraspol, pentru că, în opinia unora, dădea „prea multe libertăți” regiunii, iar în opinia altora – „prea puține”, ea a trasat direcțiile și subiectele principale pentru discuțiile și negocierile ulterioare. Majoritatea recomandărilor, sugestiilor și raționamentelor formulate în raport au fost preluate și dezvoltate practic de către toți actorii implicați în proces, acestea fiind reflectate în diferite redacții și abordări în multiplele proiecte, scenari, planuri, înțelegeri, acte oficiale și alte documente elaborate și prezentate mai târziu. Un fapt extrem de relevant pentru procesul de reglementare a diferendului transnistrean l-a constituit includerea în Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, a prevederilor conform cărora „localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică”, precum și proclamarea neutralității permanente, în virtutea căreia Republica Moldova „nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”²⁹⁸.

În perioada de referință, autoritățile moldovenești au perseverat în eforturile lor de a-i convinge pe parteneri lor de dialog – liderii de la Tiraspol și conducerea Federației Ruse –, atât în cadrul contactelor bilaterale, cât și la reuniunile în format largit și la forurile internaționale, să accepte concepția statutului unei „autonomii largi” pentru Transnistria în componența Republicii Moldova în calitate de cheie pentru soluționarea conflictului. Eforturile Chișinăului însă n-au avut sorti de izbândă nici în ce privește soluționarea conflictului, nici și în chestiunea retragerii trupelor ruse.

În același timp, etalându-și disponibilitatea de a discuta pe marginea statutului regiunii, liderii de la Tiraspol promovau cu tenacitate diverse proiecte vizând „distribuirea prerogativelor” și crearea unei „confederații moldovenești”, al căror obiectiv real era edificarea unei entități statale independente. Demersurile politice făcute în acest spirit erau întărite prin acțiuni practice, inclusiv prin dezvoltarea cadrului normativ-instituțional caracteristic unui stat și instaurarea unor puncte de control „vamal” și „grăniceresc” de-a lungul Nistrului, prin organizarea unor „plebiscite” în chestiuni de „construcție statală”, de menținere a prezenței militare ruse și de promovare a intereselor în plan extern. În decembrie 1995, în urma unui astfel de

²⁹⁸ Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. <http://www.presedinte.md/const.php?lang=rom>

„referendum” a fost adoptată o „constituție” conform căreia Transnistria s-a auto-proclamat „stat suveran și independent” cu denumirea „Republica Moldovenească Nistreană”, cu trei limbi oficiale „cu statut egal”: moldovenească, rusă și ucraineană²⁹⁹. Exponenții regimului de la Tiraspol se adresau tot mai insistent Federației Rusă cu solicitări de a spori sprijinul în eforturile de afirmare a statalității transnistrene, de a menține în continuare prezența militară în regiune și de a consolida forțele de pacificare.

La rândul său, Federația Rusă, tinzând să se impună în permanență într-o triplă ipostază de „mediator, pacificator și garant” în reglementarea transnistreană, nu a ezitat niciodată să-și manifeste față de simpatii și spiritul de solidaritate cu Transnistria/regimul de la Tiraspol. Deosebit de activ în acest sens se manifesta Duma de Stat, în care exista un puternic lobby transnistrean, iar într-o perioadă de timp și o comisie specială pentru problema transnistreană. Pe filiera parlamentară au fost efectuate cele mai numeroase contacte cu emisarii tiraspoleni, vizite la Tiraspol, îndeosebi pentru a participa la manifestații solemne „de stat”, interpelări și adresări către puterea executivă, audieri parlamentare și luări de atitudine referitoare la problematica Transnistriei. În urma unor astfel de audieri, de exemplu în 1995 Duma de Stat a refuzat să ratifice acordul moldo-rus privind retragerea trupelor ruse din Moldova și a recomandat președintelui B. Elțin să examineze oportunitatea recunoașterii independenței Transnistriei.

Subiectele principale abordate în cadrul negocierilor purtate între Chișinău și Tiraspol, cu participarea reprezentanților Misiunii OSCE în Moldova, Federației Ruse și Ucrainei (care s-a implicat în proces în 1997) în calitate de mediatori, vizau cu preponderență modalitățile de soluționare a problemelor apărute în raporturile dintre Chișinău și Tiraspol, de elaborare a statutului Transnistriei, distribuirea competențelor, constituirea unor spații comune, reglementarea activității economico-comerciale etc. În dorința de a impulsiona soluționarea problemei transnistrene, în anii 1996-2001 Chișinăul a manifestat o flexibilitate impresionantă, făcând o serie întreagă de concesii serioase și îndrăznețe, care în consecință i-au subminat pozițiile și l-au vulnerabilizat la masa de negocieri. O astfel de cedare a constituit-o, de exemplu, semnarea la 7 februarie 1996 a Deciziei protocolare „pentru soluționarea unor probleme apărute în activitatea serviciilor vamale ale Republicii Moldova și Transnistriei”. Conform prevederilor înțelegerii în cauză, „posturile vamale” ale Transnistriei instalate la intrarea în regiune din partea malului drept trebuiau „să fie lichidate”, la frontieră cu Ucraina urmau „să fie instalate posturi vamale comune”, toate bunurile exportate din regiune urmau să fie asigurate cu ștampile de tip nou cu inscripția „Republica Moldova. Transnistria. Vama Tiraspol”, partea transnistreană se angaja să introducă taxe vamale la importul mărfurilor din „stră-

²⁹⁹Конституция Приднестровской Молдавской Республики. (Принята на всенародном референдуме 24 декабря 1995 года и подписана Президентом Приднестровской Молдавской Республики 17 января 1996 года. Действующая редакция в соответствии с изменениями, внесенными Конституционным Законом № 310-КЗИД от 30 июня 2000г.) <http://www.olvia.idknet.com/constit.htm>

inătatea îndepărtată”, cu excepția produselor alimentare, adecvate cu cele existente în Republica Moldova³⁰⁰.

Astfel, eliminarea barierelor vamale interne și efectuarea controlului vamal comun pe segmentul transnistrean al frontierei de stat moldo-ucrainene, așa cum se statua în documentul menționat, constituia un pas semnificativ în restabilirea controlului autorităților moldovenești asupra întregului teritoriu vamal și, respectiv, asupra traficului de bunuri și persoane în/din regiunea transnistreană. Însă, obținând posibilitatea de a folosi ștampilele vamale moldovenești și de a-și legaliza comerțul exterior, care constituia una dintre cele mai importante surse de venituri în bugetul regional, administrația de la Tiraspol, în detrimentul politic al Chișinăului, a refuzat practic să implementeze celelalte obiective fixate în protocolul respectiv.

În același context se înscrie și „Memorandumul cu privire la bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria”, semnat la Moscova la 8 mai 1997 de către președintele moldovean Petru Lucinschi și liderul transnistrean Igor Smirnov și contrasemnat de președintele rus Boris Elțin și președintele ucrainean Leonid Kucima, în prezența președintelui în exercițiu al OSCE, ministrul Afacerilor Externe al Danemarccii, Niels Helveg Petersen. Cunoscut și ca „Memorandumul Primakov”, după numele șefului diplomației ruse de atunci, care a avut o contribuție deosebită la pregătirea lui, acesta a constituit cel mai important document convenit de la stoparea ostilităților de pe Nistru în 1992.

Potrivit prevederilor memorandumului de la Moscova, Republica Moldova și Transnistria se angajau să-și „normalizeze relațiile” și să continue „stabilirea relațiilor juridico-statale” în componența unui „stat comun” în cadrul frontierelor Moldovei sovietice, conform situației din ianuarie 1990³⁰¹. Caracterul și principiile relațiilor respective urmau să fie definite în „statutul Transnistriei”, la elaborarea căruia părțile urmau să porceadă imediat după semnarea memorandumului, cu luarea în considerare a tuturor înțelegerilor de principiu convenite anterior. Anticipând discuțiile de rigoare asupra statutului propriu-zis, Transnistria obținea dreptul de „a participa la realizarea politicii externe a Republicii Moldova în chestiunile care afectează interesele ei”, deciziile respective urmând „să fie adoptate cu acordul părților”. Chișinăul recunoștea, de asemenea, dreptul Transnistriei de „a stabili și de a întreține de sine stătător contacte internaționale în domeniul economic, tehnico-științific și cultural, iar în alte domenii – cu acordul părților”. Părțile își reiterau angajamentele de a nu recurge la forță sau la amenințarea cu forța, de a-și soluționa divergențele exclusiv prin mijloace pașnice. Ele au salutat disponibilitatea Federației Ruse și Ucrainei de a fi „state-garante privind respectarea prevederilor statutului Transnistriei”, s-au pronunțat în favoarea continuării acțiunilor de menținere a păcii și elaborării de către toți participanții la negocieri a unui „mecanism de garanții”.

³⁰⁰Протокольное решение по разрешению проблем, возникших в области деятельности таможенных служб Республики Молдова и Приднестровья от 7 февраля 1996 г. Приложение приднестровское урегулирование (основ. док.) <http://www.niss.gov.ua/book/Perer/pril.htm>

³⁰¹Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем, 8 мая 1997 года.

<http://www.olvia.idknet.com/memorandum.htm>

„Memorandumul Primakov” a fost un document asimetric, avantajând din punct de vedere politic regimul de la Tiraspol în detrimentul autorităților de la Chișinău. Ulterior, diplomații ruși și reprezentanții transnistreni au utilizat abil prevederile acestui document de referință pentru promovarea propriilor modele de soluționare a conflictului. Expresiile de tipul „normalizarea relațiilor” sau „conducerea Republicii Moldova și Transnistriei” puneau pe picior de egalitate autoritățile de la Chișinău cu liderii de la Tiraspol, iar noțiunea confuză și controversată de „stat comun”, practic impusă de Primakov, oferea oponentilor Chișinăului posibilitatea de a pleda în continuare pentru o „confederație moldovenească” sau o „uniune a două state suverane”. În memorandum nu se spunea nimic despre necesitatea respectării principiului suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

O consolare în acest sens pentru oficialitățile moldovenești a constituit-o Declarația comună a președinților Federației Ruse și Ucrainei cu ocazia semnării memorandumului în care se menționa că prevederile memorandumului nu pot fi „interpretate sau aplicate ca fiind în contradicție cu principiul suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova”, iar statutul special al Transnistriei urma să definească această regiune „ca parte componentă a Republicii Moldova, unită și teritorial integră”.³⁰² Semnarea de către șeful statului ucrainean a memorandumului de la Moscova și a declarației adiționale vorbea elocvent despre interesul Kievului de a juca un rol mai activ în reglementarea diferendului transnistrean.

Semnarea memorandumului de la Moscova nu a impulsionat procesul de negocieri asupra statutului regiunii transnistrene, așa cum și-o dorea Chișinăul. Mulțumiți în general de concesiile obținute, mai ales în ceea ce privește promovarea autonomă a comerțului exterior, liderii de la Tiraspol se arătau tot mai puțin interesați în negocierea constructivă a unui „alt statut special”. În lipsa unor înțelegeri pertinente cu privire la mecanismul de garanții, „statele-garante” practic nu au fost în stare să asigure realizarea pe deplin a obiectivelor stabilite în memorandumul de Moscova, precum, de altfel, și în alte acorduri.

Entuziasmați de succesele diplomatice obținute în anii 1997-2001, liderii transnistreni au acționat cu mai mult zel în direcția edificării „relațiilor juridice-statale” cu Chișinăul. În acest scop au fost semnate o serie întregă de documente, declarații comune, acorduri, decizii protocolare, memorandumuri practic în toate domeniile: economic, social, transport, infrastructură, energetică, vamal, servicii poștale și comunicații, luptă cu crima organizată, sănătate ș.a. Deși înțelegerile convenite nu purtau un caracter juridic obligatoriu, ele demonstrau îndeosebi voința politică a autorităților de la Chișinău de a reglementa problemele generate de conflict, de a întări încrederea și de a crea condiții propice pentru elaborarea statutului special al regiunii și de a-i încuraja pe liderii de la Tiraspol să manifeste flexibilitate și spirit de compromis în acest sens. Spre marea deziluzie a Chișinăului, pe măsura extinderii și consolidării listei „înțelegerilor” și a „chestiunilor convenite”, considerate de unii

³⁰² Совместное заявление Президентов Российской Федерации и Украины в связи с подписанием Меморандума об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем от 6 мая 1997 г. Приложение приднестровское урегулирование (основ. док.) <http://www.niss.gov.ua/book/Perp/pril.htm>

drept „statut dobândit” treptat («приобретенный статус»), Tiraspolul evita negocierile de rigoare asupra statutului propriu-zis³⁰³.

Un impact semnificativ asupra procesului de reglementare a diferendului transnistrean l-a avut Summitul OSCE de la Istanbul din noiembrie 1999³⁰⁴. Angajamentele asumate de către Federația Rusă în cadrul acestei reuniuni, precum și al conferinței la nivel înalt a statelor-părți la Tratatul privind forțele armate convenționale în Europa (FACE), de a-și retrage până la sfârșitul anului 2002 trupele și munițiile de pe teritoriul Republicii Moldova erau de natură, în cazul onorării acestora, să producă schimbări cardinale în situația din jurul Transnistriei.

11.4. Evoluția procesului de reglementare în anii 2001-2009

Victoria comuniștilor moldoveni la alegerile parlamentare din februarie 2001 și alegerea lui Vladimir Voronin în calitate de președinte al țării au pus începutul unei perioade calitativ noi în procesul de reglementare. Noua conducere de la Chișinău a întreprins o serie întreagă de măsuri menite să demonstreze o voință politică mai hotărâtă și mai pragmatică ca în trecut în scopul urgentării soluționării definitive a problemei Transnistriei, inclusiv prin luarea în dezbateri a unor paradigme politice noi. În acțiunile sale, președintele Voronin miza cel mai mult pe sprijinul Federației Ruse, a cărei conducere trebuia să aprecieze demersurile politice făcute în campania electorală în favoarea atribuirii limbii ruse a statutului de limbă de stat, a aderării la Uniunea Rusia-Belarus, a disponibilității pentru concesii și compromis în reglementarea conflictului.

Primele acțiuni au fost îndreptate spre consolidarea cadrului normativ-instituțional, identificarea unor noi abordări a procesului de reglementare, intensificarea contactelor și a dialogului direct cu liderii de la Tiraspol și cu partenerii internaționali implicați, îndeosebi cu Federația Rusă. Printr-un decret prezidențial special emis la 15 mai 2001, se stabilea că soluționarea problemei transnistrene „este sarcina primordială de o importanță majoră” și se sprijinea inițiativa privind crearea comisiilor parlamentare ale Republicii Moldova și Transnistriei „pentru asigurarea cadrului legislativ” necesar în acest sens³⁰⁵.

Puțin mai târziu, este format Ministerul Reintegrării, care a substituit Comisia interdepartamentală de resort care activase anterior. În urma a două întâlniri ale președintelui V. Voronin cu liderul transnistrean I. Smirnov în aprilie-mai 2001, au fost semnate o declarație comună și patru protocoale privind armonizarea legislației vama-le, garantarea investițiilor, stimularea activității mass-media. Cel mai controversat dintre acestea a fost protocolul privind recunoașterea „reciprocă” a actelor emise de instituțiile de resort, printre care se numărau și „pașapoartele” transnistrene³⁰⁶. „Animat”

³⁰³Протокол согласованных вопросов 11 марта 1996 г. Приложение приднестровское урегулирование (основ. док.) <http://www.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>

³⁰⁴OSCE. Istanbul Summit, 1999. Istanbul Document 1999. http://www.osce.org/documents/mcs/1999/11/4050_en.pdf

³⁰⁵**Decretul nr. 46 din 15.05.2001 privind soluționarea problemei transnistrene** <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=290505>

³⁰⁶„Протокол о взаимном признании действия на территории Приднестровья и Республики Молдова документов, выдаваемых компетентными органами Сторон”, http://www.olvia.idk-net.com/documenti_yp.htm

de dorința de a dinamiza procesul de negocieri privind „normalizarea relațiilor dintre Republica Moldovenească Nistreană și Republica Moldova” și de „a întări încrederea”, I. Smirnov, în „semn de bunăvoință”, la rugămintea președintelui Voronin, l-a eliberat la 5 mai 2001 din detenție pe Ilie Ilașcu, considerat „terorist” la Tiraspol și „mare patriot” la Chișinău. În revanșă, într-o scrisoare adresată lui Voronin liderul transnistrean îi solicita acestuia să adopte „decizii adecvate”, inclusiv privind „condamnarea agresiunii din 1992 împotriva poporului Transnistriei”, „plata completă a pagubei materiale” și „aducerea scuzelor pentru durerea și suferințele pricinuite în urma acestei agresiuni”. În viziunea liderului de la Tiraspol, documentele semnate trebuiau să contribuie la consolidarea „prevederilor de bază ale memorandumului de la Moscova – independența economică a RMN și egalitatea părților în procesul de negocieri”³⁰⁷.

În timp scurt, atitudinea flexibilă și conciliantă a autorităților comuniste de la Chișinău s-a ciocnit de poziția intransigentă și ireconciliabilă a liderilor regimului de la Tiraspol, ambiția cărora era de a obține recunoașterea independenței Transnistriei. Deja în vara lui 2001, dialogul și contactele directe „la nivel înalt” între Chișinău și Tiraspol au fost întrerupte pe o perioadă lungă de timp, acestea fiind reluate în aprilie 2008. „Părțile” au revenit la politica de confruntare deschisă, declanșând un adevărat „război rece” între cele două maluri ale Nistrului. Drept motiv pentru aceasta a servit eșuarea tentativei președintelui V. Voronin de a vizita o mănăstire din preajma mun. Bender fără a „coordona” în prealabil acest plan cu I. Smirnov și reacția de răspuns a guvernului de la Chișinău de a retrage cu începere din 1 septembrie 2001 ștampilele vamale moldovenești de care structurile de la Tiraspol s-au folosit cu succes din 1996 pentru promovarea legală a exporturilor din regiune.

Percepută de unii drept un act de răzbunare din partea lui V. Voronin, în realitate retragerea ștampilelor, calificată de Tiraspol drept „blocadă economică” a Transnistriei și încălcare flagrantă a memorandumului de la Moscova, a însemnat renunțarea autorităților moldovenești la tactica „concesiunilor unilaterale” aplicată la negocieri practic din 1992, după stoparea ostilităților. Această schimbare politică calitativă pornea de la înțelegerea faptului că negocierile pot fi constructive și eficiente doar în condițiile exercitării unor presiuni asupra regimului de la Tiraspol pentru a-l determina să-și onoreze angajamentele asumate și să accepte cedări reciproce în spiritul unui compromis rezonabil.

Tensiunile apărute brusc între Chișinău și Tiraspol au afectat relațiile moldo-ruse, însă nu au împiedicat continuarea dialogului dintre Chișinău și Moscova, pe care președintele moldovean miza mai mult. Un succes remarcabil în acest sens l-a constituit semnarea la 19 noiembrie 2001 la Moscova, de către președinții V. Voronin și V. Putin, a Tratatului de prietenie și cooperare între Republica Moldova și Federația Rusă. Evenimentul în cauză avea o conotație politică deosebită în contextul eforturilor de reglementare a diferendului transnistrean. Conform prevederilor acestui tratat, ambele state și-au exprimat „atașamentul față de procesul de reglementare politică a problemei transnistrene în baza respectării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova”; condamnau „separatismul sub toate formele lui de manifestare”;

³⁰⁷ „Илие Илашку освобожден из тираспольской тюрьмы. Тирасполь проявил политическую волю”, <http://press.try.md/view.php?id=5473&cidb=Main>

se angajau reciproc „să nu sprijine mișcările separatiste” și să se abțină „de la orice acțiuni care ar cauza prejudicii suveranității, independenței și integrității teritoriale”³⁰⁸.

În dorința fermă de a depăși cât mai repede diferendul transnistrean cu o implicare mai activă a factorilor internaționali, în condițiile unei aversiuni generale a societății moldovenești față de controversatele modele de federalizare a țării ca posibile scenarii de reglementare a conflictului, V. Voronin inițiază în vara lui 2002 discuții largi și temerare pe marginea unor proiecte la baza cărora urma să fie pusă așa-zisa concepție de „fедераție asimetrică”. Potrivit proiectului în cauză, la pregătirea căruia au fost antrenați experți din partea Chișinăului, Tiraspolului, OSCE, Federației Ruse și Ucrainei, regiunea transnistreană urma să obțină prerogative caracteristice subiecților unor federații cunoscute, dar nu în baza unui acord cu alți subiecți federați, ci a unui act constituțional care urma să fie aprobat în cadrul unui referendum.

Ca rezultat, un proiect de statut pentru Transnistria de acest gen a fost elaborat de un grup de experți internaționali sub egida OSCE și a fost prezentat în iulie 2002 la Kiev. Proiectul în cauză, care reprezenta un model de distribuire a prerogativelor între Chișinău și Tiraspol inspirat/preluat din Constituția Federației Ruse, a fost salutat în principiu de oficialitățile moldovenești, dar a fost respins de administrația de la Tiraspol³⁰⁹. Din cauza abordărilor politice diametral opuse, curând au eșuat și tentativele Chișinăului, care tindea spre „reintegrarea țării”, și ale Tiraspolului, care își dorea un „divorț civilizată”, de a înainta pentru discuții propriile planuri de depășire a diferendului transnistrean.

În astfel de circumstanțe, în noiembrie 2003 a apărut „Memorandumul cu privire la principiile de bază ale construcției de stat a statului unificat”, care a avut o rezonanță puternică în „spațiu și în timp”³¹⁰. Cunoscut bine și ca „Memorandumul Kozak”, după numele principalului său autor – Dmitri Kozak, persoana a doua în administrația președintelui rus V. Putin, acest nou plan rusesc a devenit cu timpul unul dintre cele mai controversate scenarii de reglementare a conflictului transnistrean, de care Moscova practic nu s-a dezis până în prezent. Conform prevederilor din documentul în cauză, care, în esență, constituia o materializare a ideii „statului comun” lansată de Primakov, problema transnistreană urma să fie soluționată definitiv prin „transformarea organizării de stat a Republicii Moldova în vederea edificării pe principii federative a unui stat unic independent și democratic definit în teritoriul frontierelor RSS Moldovenești la situația din 1 ianuarie 1990”.

Noul stat unic numit „Republica Federativă Moldova” includea doi subiecți federați – „Republica Moldovenească Nistreană” și „Formațiunea teritorial-autonomă Găgăuzia” –, și urma să fie creat treptat într-o perioadă lungă de timp (până în anul 2020), conform unei constituții elaborate și adoptate în comun și să fie „bazat pe principiul unității teritoriului și principii unice de organizare a puterii de stat, a spațiilor unice de apărare (pentru perioada de tranziție), vamal, valutar-monetar”.

³⁰⁸Tratat de prietenie și cooperare între Republica Moldova și Federația Rusă. Semnat la Moscova la 19 noiembrie 2001. In: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-2002)*, Ed. of., vol. 29, Chișinău: Moldpres, 2002, p. 337.

³⁰⁹Коммюнике делегации Приднестровской Молдавской Республики. <http://www.olvia.idknet.com/ol34-07-02.htm>

³¹⁰Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства (2003), „Меморандум Козака”: Российский план объединения Молдовы и Приднестровья. <http://www.regnum.ru/news/458547.html>

Subiecții federației erau înzestrați cu prerogative extrem de largi, inclusiv dreptul de veto cu posibilitatea practică de a bloca adoptarea deciziilor în probleme cardinale atât în parlamentul federal bicameral, cât și în alte structuri de stat. Chișinăul și Tiraspolul urmau să se adreseze Federației Ruse cu „propunerea de a oferi garanții de securitate”. Astfel, Federația Rusă urma să desfășoare pe teritoriul viitoarei federații pe un termen până anul 2020, în baza unui acord bilateral moldo-rus, „forțe stabilizatoare pacificatoare cu un efectiv care nu va depăși cifra de 2000 de oameni”.

Prevederile „Memorandumului Kozak”, devenite curând cunoscute publicului larg, au provocat o adevărată furoare în societatea moldovenească, scandalizând totodată și comunitatea internațională. Forțele de opoziție din Moldova au format un front comun împotriva „Memorandumului Kozak” și în apărarea Constituției, încurajate și sprijinite de către instituțiile europene, OSCE, UE, Consiliul Europei și SUA. Acestea au criticat vehement, îndeosebi dreptul la veto oferit subiecților federali, care ar fi făcut viitorul „stat reintegrat” nefuncțional și neviabil, posibilitatea amplasării pe teritoriul acestuia a trupelor pacificatoare ruse pe un termen îndelungat, precum și negocierile purtate în secret pe la spatele altor actori internaționali interesați. Conștientizând riscurile politice serioase pe care și le asuma în plan intern și extern, în ultimul moment, pe data de 24 noiembrie, cu o zi înainte de sosirea la Chișinău a președintelui Putin, președintele Voronin a decis să nu semneze documentul, la negocierea și parafarea căruia a participat personal.

Pentru aceasta, el a fost nevoit să înfrunte critici extrem de dure din partea Moscovei și a Tiraspolului, care i-au reproșat îndeosebi faptul că a cedat în fața presiunilor Occidentului, dar mai ales contraofensiva politico-diplomatică și economică declanșată asupra Republicii Moldova. „Criza școlilor” și „războiul căilor ferate”, care au urmat după atacul structurilor de forță ale regimului separatist asupra școlilor cu predare în limba română din regiune și ocuparea forțată a proprietății „Căilor Ferate ale Moldovri” de pe malul stâng al Nistrului și din mun. Bender, stoparea retragerii trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova și suspendarea participării reprezentanților Chișinăului în formatul de negocieri au ridicat o serie întreagă de obstacole serioase în procesul de reglementare pentru mulți ani înainte.

Pe acest fundal, în anul 2005, în procesul de reglementare a diferendului transnistrean au început să se manifeste mai activ Uniunea Europeană și Ucraina. Extinderea UE și instalarea frontierelor sale de est pe Prut, care s-a produs la 1 ianuarie 2007, a contribuit esențial la sporirea interesului Bruxelles-ului față de Republica Moldova și, implicit, față de conflictul transnistrean, perceput ca un focar periculos de tensiune pentru întregul continent. O dovadă elocventă în acest sens a servit semnarea în februarie 2005 a Planului de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană și numirea în martie 2005 a reprezentantului special al UE pentru Republica Moldova. Planul de acțiuni RM – UE conținea un compartiment special privind conflictul transnistrean și dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate cu Ucraina³¹¹.

³¹¹Planul de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, http://aap.gov.md/common/util/PlanulActiuniRM_UE.pdf

Ucraina, la rândul său, în virtutea situației sale geopolitice și a aspirațiilor crescânde de integrare euroatlantică, tindea să se manifeste tot mai pozitiv ca factor stabilizator și furnizor de securitate nu doar în regiune, ci și în Europa în întregime. Animate de acest mobil, autoritățile de la Kiev instalate la putere în urma „revoluției portocalii” au hotărât să prezinte în mai 2005 la Chișinău, cu ocazia desfășurării summitului GUAM, un nou plan de reglementare a problemei transnistrene, intitulat sugestiv „Reglementare prin democratizare”. În esență, planul ucrainean, cunoscut și ca „Planul Yushchenko”, reprezenta un scenariu de soluționare a conflictului în trei etape într-un termen restrâns, prin pregătirea și desfășurarea unor alegeri libere și democratice în organul legislativ regional sub o monitorizare riguroasă internațională. Astfel de alegeri trebuiau să conducă la legitimizarea autorităților de la Tiraspol, cu care urma să fie negociat statutul special al acestei regiuni în baza respectării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Proiectul statutului special urma să fie elaborat și adoptat de Parlamentul moldovean³¹².

Dezvoltând „Planul Yushchenko”, susținut de autoritățile de la Chișinău și, cu anumite rezerve, de I. Smirnov, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat practic în unanimitate, la 10 iunie și, respectiv, la 22 iulie 2005, două apeluri cu privire la democratizarea și demilitarizarea regiunii transnistrene, precum și o lege – „Cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)”³¹³.

Manifestând disponibilitatea pentru dezvoltarea unei cooperări mai strânse, președinții celor două țări vecine au semnat la 2 iunie 2005 o scrisoare comună adresată conducerii UE cu rugămintea de a institui o misiune specială de asistență la frontieră în Moldova și Ucraina, precum și protocolul de rigoare prin care Republica Moldova a sprijinit aderarea Ucrainei la Organizația Mondială a Comerțului. În același spirit, la 30 decembrie 2005 prim-miniștrii Moldovei și Ucrainei au semnat o declarație comună, prin care cele două guverne s-au angajat să pună în vigoare protocolul încheiat încă în mai 2003 de către serviciile vamale, conform căruia accesul bunurilor pe teritoriile vamale ale celor două țări putea fi asigurat doar în baza rechizitelor vamale legale³¹⁴.

Astfel, demararea la 30 noiembrie 2005 a activității Misiunii EUBAM și aplicarea cu începere din 6 martie 2006 pe segmentul transnistrean al frontierei de

³¹²„План урегулирования приднестровской проблемы (План Ющенко)”. In: Сборник документов, относящихся к Совместному заявлению премьер-министров Молдовы и Украины. Кишинев, 2006 г.

³¹³Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 117 din 10.06.2005 cu privire la inițiativa Ucrainei în problema reglementării conflictului transnistrean și la măsurile pentru democratizarea și demilitarizarea zonei transnistrene. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=307472>

Legea Republicii Moldova nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria), <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313004>

³¹⁴Joint Declaration of the Prime-Ministers of Ukraine and the Republic of Moldova. Kiev, 30 December 2005, <http://www.eubam.org/files/300-399/304/Joint%20Declaration-301205-eng.pdf>

stat moldo-ucrainene a noului regim vamal au schimbat cardinal situația în jurul Transnistriei. Antrenarea UE în soluționarea problemelor existente pe acest sector de frontieră și sporirea gradului de cooperare dintre UE, Republica Moldova și Ucraina în domeniul combaterii fenomenelor ilicite a contribuit vizibil la restabilirea controlului indirect al autorităților moldovenești asupra operațiunilor de export-import în regiunea transnistreană, care constituiau una din sursele principale de venit pentru bugetul regimului de la Tiraspol, dar și de îmbogățire a exponenților acestuia. În revanșă, liderii de la Tiraspol au refuzat să contribuie la promovarea „Planului Yushchenko”, aducând reproșuri Kievului pentru politica „părtinitoare” în favoarea părții moldovenești, iar Chișinăului – pentru tentativele de a „supune” Transnistria unei „blocade economice” și de a „impune” planul său propriu de soluționare a conflictului. În semn de solidaritate cu regimul de la Tiraspol, care, în viziunea Moscovei, s-a pomenit în fața unei „catastrofe umanitare”, Federația Rusă introduce în martie 2006 interdicția la importul de vinuri moldovenești pe piața rusă.

Între timp, s-au produs evoluții semnificative și în formatul de negocieri privind soluționarea diferendului transnistrean. Implicarea directă, la invitația Chișinăului și a Tiraspolului, începând din septembrie 2005, a Uniunii Europene și SUA în calitate de observatori în procesul de negocieri, deci extinderea formatului de negocieri la formula „5+2”, a deschis perspective promițătoare în eforturile de identificare a unei soluții adecvate pentru conflict. Însă, din cauza comportamentului obstrucționist al reprezentanților regimului de la Tiraspol, sprijiniți de diplomații ruși, după cinci runde de negocieri în formatul „5+2”, în februarie 2006 au fost suspendate ședințele formale.

Eforturile întreprinse în cadrul contactelor directe și al dialogului moldo-rus la nivel înalt, precum și al tentativele mediatorilor și observatorilor care s-au întrunit în repetate rânduri în formatul „3+2” cu scopul relansării procesului de negocieri în formatul „5+2” – nu s-au încununat de succes. Nu au dat rezultatele scontate în acest sens nici consultările moldo-ruse care s-au desfășurat cu o intensitate deosebită în noiembrie 2006 - ianuarie 2007 la Moscova, în procesul cărora emisarii moldoveni nu au reușit să-i convingă pe partenerii lor ruși să accepte o concepție calitativ nouă de soluționare a conflictului transnistrean. Potrivit proiectului prezentat, aspectele politice (democratizarea și statutul special al Transnistriei), de securitate (demilitarizarea și statutul de neutralitate), economice (privatizarea și proprietățile rusă) și sociale (garanții pentru populația din Transnistria), legate de conflict, urmau să fie negociate „în pachet” în cadrul formatului „5+2”³¹⁵.

Astfel, spre deosebire de proiectele anterioare, potrivit cărora reglementarea conflictului urma să fie înfăptuită treptat, pe etape, începând cu problemele social-economice și terminând cu adoptarea statutului special al regiunii, planul „în pachet” presupunea negocierea concomitentă a tuturor aspectelor conflictului conform principiului: „Nimic nu este convenit dacă nu este convenit totul”. O atare abordare pragmatică și temerară, care lua în calcul interesele tuturor părților interesate, inclu-

³¹⁵Декларация о принципах и гарантиях приднестровского урегулирования. <http://novaiagazeta.org.ru/index.php?newsid=721>

siv cele ale Federației Ruse, dar evita ideea de federalizare și conceptul „competențelor comune”, a fost sprijinită în principiu de către UE, SUA și Ucraina. Moscova, însă, a manifestat o atitudine mai degrabă refractară decât rezervată față de planul „în pachet” înaintat de Chișinău, etalându-și cu diferite prilejuri predilecțiile sale pentru „Memorandumul Kozak”.

Discuțiile care s-au desfășurat ulterior în diferite configurații pe marginea planului „în pachet”, care părea să fie cel mai rațional din toate câte au existat până la acel moment, nu au dat rezultate concrete. Modalitatea de soluționare a conflictului în cadrul formatului „5+2” era abordată în mod diametral opus: Chișinăul insistă consecvent asupra elaborării și adoptării statutului special al regiunii transnistrene în baza respectării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova; Tiraspolul pledea cu aceeași tărie pentru „normalizarea relațiilor” dintre Transnistria și Republica Moldova în baza „realităților existente”, adică recunoașterea de fapt a statalității Transnistriei.

Drept „argumente” în favoarea secesiunii erau invocate existența așa-zisului „popor transnistrean”, care ar avea „dreptul la autodeterminare”, existența Transnistriei ca „stat de facto”, precum și rezultatele „referendumului” din 17 septembrie 2006, potrivit cărora „majoritatea covârșitoare” a populației regiunii s-a pronunțat în favoarea „independenței” Transnistriei și „aderării ei ulterioare la Federația Rusă”³¹⁶. În mod diferit era conceput și formatul în care urmau să fie identificate soluțiile pertinente: în timp ce Chișinăul opta pentru purtarea negocierilor de rigoare în formatul „5+2”, de natură să asigure un compromis rezonabil și un echilibru de interese între toți actorii implicați, Tiraspolul insistă asupra purtării negocierilor ca „parte egală” doar în formatul „1+1” (Chișinău - Tiraspol) sau în cel „trilateral” (cu participarea Moscovei), formatul „5+2” fiind considerat unul „de consultări”. În astfel de circumstanțe, actorii internaționali implicați – OSCE, UE, SUA și Ucraina – au sprijinit principiile promovate de autoritățile moldovenești. În același timp, Federația Rusă, în calitatea sa de „mediator, pacificator și garant”, susținând generos pe toate căile regimul transnistrean și oferind cetățenie rusă locuitorilor regiunii, se arăta consecvent dispusă să „susțină orice înțelegere” asupra căreia Chișinăul și Tiraspolul vor conveni ca „părți egale”³¹⁷.

În dorința de a stimula procesul de reglementare președintele Voronin lansează în octombrie 2007 o serie de inițiative privind întărirea încrederii și securității între cele două maluri ale Nistrului³¹⁸. Elaborarea de către grupurile de lucru create în acest scop la Chișinău și Tiraspol și implementarea în comun a unor proiecte

³¹⁶Обращение президента приднестровской молдавской республики И.Н. Смирнова к народу Приднестровья по итогам общенародного референдума, <http://www.olvia.idknet.com/ol161-09-06.htm>

³¹⁷Vezi: Протокол по итогам рабочей встречи Заместителя Председателя Правительства Российской Федерации А.Д. Жукова с Президентом Приднестровья И.Н.Смирновым. Москва, 23 мая 2006 года. <http://www.olvia.idknet.com/ol131-05-06.htm>

³¹⁸Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin: „În reglementarea transnistreană nu trebuie să fie pauze”. <http://www.presedinte.md/press.php?p=1&s=5372&lang=rom>, <http://www.presedinte.md/press.php?p=1&s=5457&lang=rom>

concrete în sfera social-economică, umanitară și de securitate, inclusiv cu concursul partenerilor internaționali, aveau menirea de a contribui efectiv la sprijinirea populației și, în același timp, la crearea unor condiții propice pentru desfășurarea negocierilor de rigoare privind reglementarea politică a conflictului. În același context, guvernul moldovean a tins să extindă asupra regiunii transnistrene programele naționale de asistență a populației, inclusiv cele promovate de comunitatea internațională donatoare.

Printre acestea se înscria, în particular, oferirea unor garanții sociale populației, asigurarea gratuită a cetățenilor cu acte de identitate și acordarea întreprinderilor din regiune a preferințelor comerciale autonome oferite Republicii Moldova de UE în martie 2007³¹⁹. Contând pe un tratament reciproc, Chișinăul a insistat în permanență asupra ridicării tuturor obstacolelor din calea circulației libere a persoanelor și bunurilor între cele două maluri ale Nistrului, așa cum era prevăzut în acordul moldo-rus din 1992, solicitând îndeosebi lichidarea punctelor de control instalate în mod arbitrar în Zona de Securitate și abolirea „taxelor de înregistrare” pentru persoane și a „taxelor vamale” de 100% pentru bunurile de pe malul drept. Inițial, liderii de la Tiraspol au considerat inițiativele în cauză drept o „acțiune de PR”, ulterior însă s-au arătat mai interesați de promovarea unor astfel de măsuri în sfera social-economică. În același timp, ei au respins cu desăvârșire propunerile privind demilitarizarea celor două maluri ale Nistrului. Drept alternativă, Tiraspolul promova cu tenacitate proiectele sale de „acorduri” cu privire la relațiile de „prietenie și cooperare”, „sistemul de garanții”, „nerecurgerea la forță” etc., concepute în esență ca tratate între doi subiecți de drept internaționali egali³²⁰. Astfel, viziunile Chișinăului și ale Tiraspolului privind măsurile de întărire a încrederii și securității erau diferite. În timp ce autoritățile moldovenești concepeau măsurile respective într-o legătură indisolubilă cu procesul de negocieri privind reglementarea politică a conflictului, administrația de la Tiraspol le trata ca pe un instrument în politica de consolidare a statalității transnistrene.

Evoluția situației din ultimii ani în jurul conflictelor din Balcani și Caucazul de Sud, noile tendințe în politica externă a Federației Ruse, inclusiv folosirea pârgurilor comerciale și „armei energetice” ca instrumente de presiune, recurgerea la forță pentru depășirea crizelor regionale, precum și aspirațiile Ucrainei și Georgiei de a adera la NATO au ridicat noi riscuri și sfidări în contextul reglementării transnistrene.

³¹⁹Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 959 din 09.09.2005 „Cu privire la măsurile de asigurare a confirmării cetățeniei și documentării populației din localitățile din stînga Nistrului (Transnistria)”. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=305730>

Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 814 din 02.08.2005 „Privind confirmarea garanțiilor principale pentru populația Transnistriei”. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=304892&lang=1>

³²⁰Договор о дружбе и сотрудничестве между Республикой Молдова и Приднестровской Молдавской Республикой. Проект приднестровской стороны от 11 апреля 2008 года. <http://www.olvia.idknet.com/ol116-04-08.htm>

Соглашение об основах системы гарантий в молдавско-приднестровском урегулировании. Москва, 18 марта 2009 года. <http://www.regnum.ru/news/1139474.html>

Tentativa Kremlinului de a folosi cazul provinciei Kosovo ca „precedent” și „model universal” pentru soluționarea conflictelor teritoriale din Georgia pe calea intervenției armate și recunoașterea Abhaziei și Osetiei de Sud în calitate de „state suverane și independente” au generat confuzii și dificultăți politice serioase în alte zone de conflict din spațiul ex-sovietic, inclusiv în jurul Transnistriei.

Deși Chișinăul respinge cu fermitate orice analogii și paralele cu „precedentul” provinciei Kosovo și cel caucazian, acestea continuă să plâneze ca niște „fantomе” deasupra Transnistriei. În astfel de circumstanțe, Republica Moldova s-a simțit încurajată de „Declarația Dumei de Stat cu privire la politica Federației Ruse față de Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria”, adoptată în martie 2008 în rezultatul unor audieri parlamentare, prin care, spre deosebire de adresările entităților georgiene, cererea liderilor de la Tiraspol privind recunoașterea independenței Transnistriei practic a fost ignorată³²¹.

Aceștia însă nu s-au dezis de ambițiile secesioniste, continuând să promoveze cu o fermitate constantă politica de consolidare a statalității transnistrene, inclusiv prin revendicarea confirmării „înțelegerilor convenite anterior”, recunoașterea „egalității părților” și a „realităților existente”, renunțarea la „exercitarea presiunilor” și ridicarea „blocadei economice” în jurul Transnistriei etc. În același context se înscriu și tentativele de a prezenta la masa negocierilor noi proiecte de „acorduri bilaterale moldo-transnistrene” și de a reanima scenariu vechi, precum este, de exemplu, cel privind „statutul amânat”. Elocventă în acest sens este opinia unuia dintre veteranii diplomației sovietice, Iuli Kviținski, exprimată în timpul audierilor menționate din Duma de Stat rusă, potrivit căruia „statutul amânat este statutul care încă nu este stabilit prin acorduri internaționale și hotărâri ale Consiliului de Securitate al ONU”, acesta este însă „calea care duce spre recunoașterea independenței”³²².

Noi complicații în eforturile de reglementare a conflictului transnistrean au apărut după întâlnirea de la Moscova din 18 martie 2009 a președintelui moldovean V. Voronin cu liderul transnistrean I. Smirnov „în prezența președintelui Federației Ruse”, D. Medvedev³²³. Declarația comună semnată în cadrul acestei întâlniri, ca și întâlnirea propriu-zisă, percepută de unii ca o tentativă de subminare a negocierilor în formatul consacrat „5+2”, dezavantaja serios din punct de vedere politic atât Republica Moldova, cât și partenerii săi occidentali, UE și SUA.

Potrivit prevederilor declarației în cauză, care puneau „conducerea Republicii Moldova și a Transnistriei” practic pe picior de egalitate fără a face careva referiri la suveranitatea și integritatea Republicii Moldova, Chișinăul și Tiraspolul se angajau să „continue contactele directe în scopul activizării procesului de negocieri” și să creeze, împreună cu ceilalți participanți, „condiții”, fără a fi specificate, pentru „relansarea

³²¹Заявление Государственной Думы о политике Российской Федерации в отношении Абхазии, Южной Осетии и Приднестровья. www.duma.gov.ru/index.jsp?ums_zayavlen/z_0308.html

³²²«Отложенная» независимость, 13.03.2008. <http://www.rosbalt.ru/print/464804.html>

³²³Совместное заявление, принятое по итогам переговоров Президента Российской Федерации Д.А. Медведева с Президентом Республики Молдова В.Н. Ворониным и главой Приднестровья И.Н. Смирновым, Барвиха, 18 марта 2009 года. http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0C29B78403398C46C325757D0056C04E

cât mai grabnică a lucrului în formatul „5+2”. Indicațiile cu privire la „transformarea” actualei operațiuni de menținere a păcii într-o „operațiune de garantare a păcii sub egida OSCE după reglementarea transnistreană” au provocat controverse serioase, fiind interpretate ca o schimbare de principiu a abordărilor în strategia de reglementare a conflictului transnistrean promovată de conducerea Republicii Moldova în ultimii ani, inclusiv vizând deciziile Summitului OSCE de la Istanbul cu privire la Moldova și prevederile Actului final al Tratatului FACE, adoptate în noiembrie 1999.

Aflată în fața unor sfidări fără precedent, inclusiv cele generate de lupta politică acerbă în campania electorală din aprilie-iulie 2009 și de evoluția situației din regiunea transnistreană, elita politică moldoveană mizează mult pe sprijinul partenerilor săi occidentali, UE și SUA, fără de care eforturile de a depăși dificultățile cu care se confruntă țara nu au sorți de izbândă. Inspiră optimism în acest sens tendințele UE privind aprofundarea cooperării cu Republica Moldova în cadrul Parteneriatului Estic și imprimarea unei noi dimensiuni dialogului cu Federația Rusă în contextul inițiativelor Moscovei cu privire la edificarea unei noi arhitecturi de securitate în Europa. Astfel, identificarea rapidă a unei soluții pentru problema Transnistriei, sugerată de către cancelarul german Angela Merkel și președintele francez Nicolas Sarkozy ar fi de natură să contribuie la crearea unei atmosfere propice pentru punerea în vigoare a Tratatului FACE adaptat, considerat un pilon al securității europene³²⁴.

Analiza paradigmelor reglementării diferendului transnistrean ar fi una incompletă fără remarcarea contribuției aduse în acest sens de către diferiți exponenți ai societății civile din Republica Moldova, Ucraina, România și Federația Rusă. În ultimii ani, diferiți experți, fundații, ONG-uri și politicieni au prezentat în cadrul unor conferințe și mese rotunde, precum și pe paginile unor publicații diferite planuri, scenarii și proiecte privind soluționarea problemei transnistrene. Printre cele mai relevante contribuții în acest sens, se distinge strategia celor ”3 D”, elaborată în 2004 de Institutul de Politici Publice din Moldova, sprijinit de 26 de ONG-uri, strategie potrivit căreia democratizarea, demilitarizarea și decriminalizarea regiunii transnistrene ar constitui cheia necesară pentru soluționarea conflictului³²⁵. Idei și sugestii similare au fost formulate și în „Planul trilateral privind soluționarea problemei transnistrene” prezentat în 2006 de un grup de experți moldo-ucraineano-român³²⁶.

Controverse pasionate a provocat în 2004 așa-numitul „plan Belkovski”, după numele autorului acestuia, politologul rus Stanislav Belkovski, potrivit căruia cele două maluri ale Nistrului, în virtutea „rupturii civilizatoionale dintre populația lor”, urmau să înfăptuiască un „divorț civilizat” pentru a oferi posibilitate „Moldovei de a se uni cu România, iar Transnistriei – de a deveni independentă”³²⁷. Conform

³²⁴Angela Merkel, Nicolas Sarkozy, „La sécurité, notre mission commune”, *Le Monde*, 03.02.2009.

³²⁵Oazu Nantoi, Strategia ”3D” - de la ”extremism” la consens? 3 noiembrie 2004. <http://www.e-democracy.md/comments/political/200411031/>

³²⁶Plan trilateral pentru rezolvarea problemei transnistrene. București-Chișinău-Kiev, ianuarie 2006. <http://www.ipp.md/biblioteca.php?l=ro&idc=34>

Igor Boțan, *Reglementarea transnistreană: o soluție europeană*. Chișinău: Arc, 2009, p. 31-32.

³²⁷„Станислав Белковский предложил Румынии Молдавию в обмен на Приднестровье”. 11.06.2004. <http://www.lenta.ru/world/2004/06/11/romania/>

unui scenariu propus mai recent, în 2009, de către ex-ministrul român de Externe, Adrian Cioroianu, împărtășit și de unii politicieni moldoveni, factorii politici și societatea civilă din Republica Moldova erau invitați să „mediteze serios la posibilitatea unei decuplări a Transnistriei din granițele statului pe o perioadă determinată, timp în care ea ar intra sub un mandat de protectorat cu garanții internaționale”. A. Cioroianu sugera UE să-și asume această „sarcină într-atât de dificilă” și să-și materializeze astfel propria sa „politică de vecinătate”³²⁸. După cum este și firesc, unele idei și sugestii raționale cuprinse în scenariile descrise armonizau cu planurile promovate de diferiți actori implicați în negocierile oficiale pe marginea reglementării diferendului transnistrean³²⁹. În același timp, ideile neordinare, radicale și extravagante, care jenuș și produceau disconfort politic, au fost ignorate și respinse cu hotărâre de către negociatorii oficiali.

11.5. Concluzii și sugestii

În lumina analizei paradigmatelor reglementării conflictului transnistrean, răspunsul la întrebarea formulată în compartimentul introductiv al acestui articol ar putea fi unul simplu și tranșant. În pofida multiplelor premise pozitive, planurilor rezonabile înaintate, eforturilor depuse și implicării unor actori cu o pondere deosebită în afacerile internaționale, precum sunt Federația Rusă, Ucraina, UE și SUA, diferendul transnistrean nu a fost soluționat până în prezent din cauza caracterului său eminentamente geopolitic. Interesele imuabile ale Federației Ruse de a menține cu orice preț Republica Moldova în sfera sa de influență au determinat-o pe aceasta să pledeze mai degrabă în favoarea „înghețării” conflictului în jurul Transnistriei, decât să sprijine o soluție de compromis care ar răspunde cât se poate de adecvat intereselor tuturor actorilor implicați.

Lipsa voinței politice necesare din partea Federației Ruse, care, în virtutea circumstanțelor cunoscute continuă să joace un rol crucial în această regiune, având în mâinile sale „cheile” principale de la reglementarea conflictului, a condiționat și ineficiența mecanismelor de pacificare și a formatelor de negocieri utilizate pe parcursul anilor în vederea depășirii crizei transnistrene. Refuzul Federației Ruse de a-și onora angajamentele asumate la Summitul OSCE de la Istanbul privind retragerea completă a trupelor sale de pe teritoriul Republicii Moldova și stăruința de a-și perpetua prezența militară în această regiune contribuie efectiv la favorizarea separatismului transnistrean. Asistența politică, economică, financiară, umanitară și morală acordată Transnistriei de către Federația Rusă de o manieră nedisimulată și, în același timp, aplicarea unor pârghii de presiune politică și măsuri de constrângere economică asupra Republicii Moldova, pun serios la îndoială calitatea ei de mediator imparțial în procesul de reglementare. În astfel de circumstanțe, comportamentul obstructionist, intransigent și ireconciliabil manifestat la masa tratativelor de către

Idem. „Приднестровье в обмен на Бессарабию”. 11.06.2004. <http://www.vremya.ru/print/100451.html>

³²⁸Adrian Cioroianu, Scenariile Foreign Policy România pentru R. Moldova: Decuplarea de Transnistria. 4 iulie 2009. <http://jurnal.md/article/18941/>

³²⁹Pentru o reglementare europeană a conflictului transnistrean. Scrisoare deschisă a unui grup de reprezentanți ai ONG-urilor din RM, 7 iunie 2007. <http://www.azi.md/news?ID=44665>

reprezentanții de la Tiraspol, deseori prezentat drept cauza principală a trenării procesului de soluționare a conflictului, este în realitate o derivare a politicii rusești.

Prin urmare, diplomația rusă, marcată de stereotipuri și veleități de sorginte neo-imperială, prin sprijinirea și încurajarea regimului secesionist de la Tiraspol, folosirea exponenților acestui regim ca instrument de presiune și influență, promovarea unor planuri de reglementare și mecanisme de negocieri inconsistente, declinarea neîntemeiată a angajamentelor relevante asumate pe plan internațional și tendința de a-și satisface propriile preocupări de securitate din contul intereselor legitime ale partenerului său mai slab, a făcut să se spulbere așteptările nutrite de elitele politice moldovenești privind soluționarea cât mai grabnică și echitabilă a problemei transnistrene.

Eforturile întreprinse în vederea soluționării problemei transnistrene nu au dat rezultatele scontate și din cauza greșelilor metodologice, de natură tactică și strategică, comise de autoritățile moldovene pe parcursul anilor. Concesiile unilaterale serioase făcute de oficialitățile de la Chișinău, în dorința de a înfrunta veleitățile liderilor de la Tiraspol și de a-i încuraja pe aceștia să adopte o atitudine constructivă la masa de tratative, fără a obține reacții reciproce adecvate, au avut un efect invers. Respingând cu desăvârșire ideea compromisului și a reconcilierii, exponenții regimului de la Tiraspol au profitat din plin de avantajele obținute de pe urma concesiilor, în particular, de ștampilele vamale și de recunoașterea dreptului de a întreține relații externe în domeniul comercial-economic, de acceptarea conceptului de federalizare și de „stat comun”, de tratarea ca parte egală la negocieri etc., pentru a consolida practic toate structurile entităților secesioniste transnistrene și a construi un stat *de facto*.

Schimbările remarcabile intervenite după revoluția portocalie în politica Ucrainei vizavi de problematica transnistreană au alimentat puternic aspirațiile Chișinăului vizând obținerea unui sprijin considerabil în eforturile de restabilire a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. În consecință, aportul noilor autorități de la Kiev în schimbarea calitativă a situației în jurul Transnistriei a fost într-adevăr unul impresionant, dacă se ia în considerare efectele pozitive ale lansării „planului Yushchenko” privind reglementarea conflictului transnistrean, instituirea Misiunii EUBAM, precum și punerea în aplicare a înțelegerilor moldo-ucrainene în domeniul vamal, care au contribuit la securizarea frontierei și la restabilirea controlului din partea autorităților moldovenești asupra întreg teritoriului vamal al țării. Însă tendința Kievului de a juca un rol pozitiv în reglementarea transnistreană avea limitele sale, condiționate de interesele geopolitice și de persistența unor chestiuni sensibile în raporturile dintre cele două țări vecine. Astfel, același „sindrom geopolitic” și complexele naționale care stăpânesc politica externă a Ucrainei au constituit cele mai serioase impedimente în valorificarea deplină a potențialului acestui important actor regional pentru depășirea crizei transnistrene.

Implicarea directă a Uniunii Europene și a Statelor Unite în calitate de observatori în formatul de negocieri „5+2” și propunerile Chișinăului de a aborda „în pachet” în cadrul acestui format problemele principale legate de conflict, de rând cu inițiativele privind întărirea încrederii, au contribuit în sens pozitiv la schimbarea atmosferei generale în procesul de reglementare a conflictului transnistrean. Însă, în pofida caracterului promițător al dinamicii pozitive care s-a conturat în anii 2005-2006, acțiunile

întreprinse de către acești doi dintre cei mai influenți actori internaționali s-au ciocnit din nou de rezistența Federației Ruse, care a zădărnicit înregistrarea unui progres real în negocierile privind elaborarea statutului special al regiunii transnistrene.

În pofida dificultăților inerente, procesul de reglementare a conflictului transnistrean are perspective reale. Autoritățile moldovenești trebuie să persevereze în eforturile lor pentru atingerea obiectivelor propuse, folosind în acest sens mai rațional capitalul politic și experiența practică acumulată. Reluarea eventuală a reuniunilor în format „5+2” trebuie să fie orientată într-o direcție edificatoare, având drept finalitate soluționarea în baza unei abordări „în pachet” a problemei principale a conflictului, și anume elaborarea și adoptarea statutului special al regiunii transnistrene (Transnistria) în baza respectării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Soluționarea definitivă a problemei transnistrene trebuie să conducă la crearea unui stat funcțional și viabil, care nu poate fi conceput pe principii federaliste.

O analiză pertinentă a experienței acumulate pe parcursul anilor, precum și învățămintele trase din aceasta trebuie să conducă la înțelegerea necesității manifestării unei voințe politice ferme și temerare pentru adoptarea unor abordări de principiu noi în vederea schimbării stării de lucruri actuale și trasării direcțiilor prioritare pentru perspectiva apropiată. Totodată, Republica Moldova va trebui să se ghideze și în continuare de metodologia soluționării „în pachet” a problemelor-cheie – politice, economice, sociale, umanitare și de securitate –, legate de conflict, prin negocierea și aprobarea înțelegerilor de rigoare în formatul „5+2”. Doar o astfel de abordare rațională și pragmatică, care ia în calcul interesele majore ale principalilor actori vizați, în special ale Federației Ruse, este de natură să stimuleze procesul de negocieri și să deschidă perspective promițătoare.

Este necesar de acționat cu mai multă insistență și abilitate pentru valorificarea mai eficientă a potențialului Ucrainei în vederea soluționării diferendului transnistrean. Pentru aceasta, autoritățile moldovenești ar trebui să coopereze mai strâns cu Ucraina pentru depășirea animozităților care mai persistă în raporturile bilaterale și să o sprijine în aspirațiile ei de afirmare ca lider regional și de integrare euroatlantică. Astfel, Kievul ar putea deveni un co-sponsor geopolitic valoros în promovarea unui proiect comun cu Federația Rusă și UE, capabil să dezlege „nodul transnistrean” .

În acțiunile sale de mai departe, Republica Moldova va trebui să intereseze, metodic și cu inteligență, partenerii săi tradiționali implicați în formatul „5+2” în scopul unei reglementări cât mai grabnice a conflictului transnistrean care ar răspunde intereselor tuturor actorilor vizați. Contribuția UE și SUA în reglementarea transnistreană ar putea spori odată cu ridicarea statutului lor de la observatori la mediatori și cu atribuirea unei importanțe mai mari problematicii transnistrene pe agenda dialogului cu Federația Rusă, în vederea elaborării unor abordări comune în soluționarea problemei în jurul Transnistriei și a înlocuirii actualei operațiuni de menținere a păcii cu o misiune multinațională civilă cu mandat internațional. Asigurarea îndeplinirii în totalitate a deciziilor Summitul OSCE de la Istanbul privind retragerea completă a trupelor ruse de pe teritoriul Moldovei este de natură să contribuie substanțial la crearea condițiilor necesare pentru depășirea impasului în problematica Tratatului FACE și la stimularea procesului de reglementare a conflictului.

Sensibilizarea în continuare a organismelor internaționale vizate, îndeosebi ONU, OSCE, UE, Consiliul Europei, pe agenda cărora figurează și chestiunea transnistreană, este necesară pentru asigurarea condițiilor propice, inclusiv în domeniul edificării instituțiilor democratice, apărării drepturilor omului și demilitarizării, precum și pentru obținerea sprijinului politic în vederea identificării soluțiilor adecvate pentru depășirea crizei transnistrene.

Promovarea consecventă a măsurilor de întărire a încrederii și securității, în particular prin sprijinirea continuă a populației, stimularea dezvoltării întreprinderilor și a exporturilor din regiunea transnistreană, realizarea unor proiecte social-economice de anvergură, inclusiv cu sprijinul comunității donatoare internaționale, este de natură să întărească legăturile dintre cele două maluri ale Nistrului și să încurajeze tendințele de restabilire a integrității Republicii Moldova.

În eforturile lor, autoritățile moldovene trebuie să mizeze în continuare pe un sprijin cât mai larg din partea societății civile și a forțelor politice, fără de care politica de reintegrare a țării nu are sorți de izbândă. Ameliorarea continuă a situației social-economice, ridicarea nivelului de trai al populației și efectuarea unor transformări democratice cardinale în contextul politicii de integrare europeană ar spori, fără îndoială, atractivitatea malului drept pentru populația de pe malul stâng al Nistrului, catalizând în acest mod tendințele integraționiste. „Va trece puțin timp, mărturiseste un exponent al opiniei publice din regiune, și în cazul în care, în locul unei Basarabii mizerabile, pe celălalt mal al Nistrului locuitorii Transnistriei vor vedea o vitrină strălucitoare a Uniunii Europene, conflictul moldo-transnistrean va începe să se soluționeze de la sine”³³⁰.

³³⁰Максим Шведов. Чего хочет Россия в Молдавии и Приднестровье? <http://ava.md/034-komentarii/02886-chergo-hochet-rossiya-v-moldavii-i-pridnestrove.html>

12. Politica externă în viziunea liderilor politici: stare de fapt și perspective

Lina Grâu, jurnalistă

Pe parcursul lunii decembrie 2008, Asociația pentru Politică Externă a realizat interviuri cu liderii și reprezentanții celor mai importante partide politice de la Chișinău, în cadrul cărora au fost formulate întrebări pe marginea principalelor subiecte și provocări de politică externă cu care se confruntă Republica Moldova.

În continuare vă propunem răspunsurile pe subiecte ale politicienilor reprezentând, la acea dată, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Liberal (PL), Alianța Moldova Noastră (AMN), Partidul Democrat din Moldova (PDM).

12.1. Prioritățile politicii externe a Republicii Moldova

Întrebare: *Care ar trebui să fie prioritățile politicii externe ale viitorului guvern al Republicii Moldova, constituit după alegerile parlamentare din primăvara 2009?*

În viziunea lui **Marian Lupu, președinte al Parlamentului RM în perioada 2005-2009**, pentru Republica Moldova este fundamental să aibă asigurată continuitatea liniilor directoare în politica externă – menținerea ca fiind neschimbat a vectorului integrării europene și dezvoltarea continuă a relațiilor bilaterale cu partenerii din Est. „Vom pleca de la cunoscuta frază că *țările mari fac politică externă mare, iar țările mici trebuie să facă o politică externă inteligentă*. În viziunea mea, trebuie să avem o abordare de politică externă foarte rațională și foarte pragmatică, care urmează să asigure interesele politice, dar în cazul Moldovei – mai ales și întâi de toate interesele economice. Instrumentele de politică externă trebuie puse în serviciul atingerii acestor interese”, spune Marian Lupu.

Acest lucru înseamnă, potrivit lui, menținerea ca fiind neschimbat a vectorului integrării europene. „Este o decizie obiectivă, care nu ține doar de clasa politică. Știm din sondaje că circa 80% din populație este în favoarea anume a acestui trend, motiv pentru care îmi vine greu să cred că acest vector poate fi schimbat sau modificat. Este rațional, este logic, este foarte pragmatic din toate punctele de vedere și este un obiectiv care este în consonanță cu valorile noastre – politice, democratice, economice, sociale”, spune Marian Lupu.

„În ceea ce privește aspectul relațiilor bilaterale al cooperării cu Vestul, aș menționa relațiile cu țările vecine, pentru că o vecinătate stabilă și echilibrată este de un interes deosebit pentru oricare țară. Relațiile cu vecinii rămân a fi deci o prioritate”, a mai adăugat Marian Lupu. În același timp, el a subliniat că același pragmatism „nicidecum nu dictează o formulă prin care fortificarea relațiilor cu Vestul, în cazul dat Uniunea Europeană, ar trebui să ducă la deteriorarea relațiilor cu Estul”.

„Avem interese importante, în special economice, în Est. Mă refer aici la securitatea energetică, un punct foarte vulnerabil pentru Republica Moldova. În al doilea rând, economia moldovenească este una bazată pe exporturi, ceea ce înseamnă că suntem interesați de piețe de export, iar piețele din Est rămân a fi foarte și foarte importante, și vor fi pentru viitor, fiindcă sunt piețe mari și foarte interesante. Pentru aceste piețe manifestă un interes viu și statele membre ale UE. Atunci întrebarea este – de ce ar trebui noi să le pierdem?”

„Iar printre priorități, în mod categoric, un rol aparte revine problematicii transnistrene. Avem cadrul de negocieri 5+2, care trebuie să rămână unul fundamental pentru purtarea de consultări și adoptarea de decizii în procesul reglementării transnistrene. În cadrul acestui format, avem prezenți partenerii noștri de dialog pe dimensiunea bilaterală, dar și pe cea regională, ceea ce denotă încă o dată importanța fortificării relațiilor cu acești actori, atât ca state partenere, cât și în calitatea lor de participanți la formatul 5+2”, conchide Marian L

Vladimir Filat, președintele Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM), consideră că printre prioritățile imediate ale politicii externe moldovene ar fi continuarea eforturilor în vederea integrării europene și restabilirea bunelor relații cu vecinii – România în primul rând, dar și Ucraina. „Abordările de politică externă trebuie schimbate de noul Guvern – după declarații proeuropene trebuie să urmeze acțiuni concrete. Integrarea europeană este prioritatea numărul unu. Însă o acțiune la fel de importantă este relația cu vecinii noștri – România și Ucraina”, spune Vladimir Filat. „Este absolut necesar ca relațiile cu România să revină pe făgașul normalității, iar cu Ucraina să definim această relație, pentru că până acum noi nu avem o relație clar definită. Având în vedere importanța Ucrainei pentru Republica Moldova, importanța implicării Ucrainei în problemele cu care se confruntă Moldova este una determinantă. Este necesar să canalizăm mai multă energie pentru o relație eficientă.”

În opinia lui **Dorin Chirtoacă, primar de Chișinău și vicepreședinte al Partidului Liberal (PL)**, Republica Moldova, din anii 90 înapoi, nu a avut o orientare clară în ceea ce privește politica externă și nici în prezent nu există un curs oficial al Republicii Moldova care să reflecte realitatea. „Cursul declarat de integrare în Uniunea Europeană este mai mult unul de fațadă pentru a putea obține anumite sume de bani, un sprijin financiar din partea UE și SUA. În realitate, se negociază în continuare cu Federația Rusă menținerea Republicii Moldova sub influența Moscovei”, spune Dorin Chirtoacă, care subliniază că PL se pronunță categoric în favoarea integrării în NATO și UE. „Ținta noastră este aceea de a fi europeni alături de celelalte națiuni europene”, spune vicepreședintele PL.

„Cum poate fi realizat acest lucru? Bineînțeles că și problema transnistreană este o piedică, dar toate pornesc, totuși, de la democrația internă. În cazul în care vom respecta obligațiile noastre asumate ca membri ai Consiliului Europei și în Planul de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, care țin de respectarea standardelor europene la libertatea presei, libertatea de exprimare, funcționarea instituțiilor democratice, independența justiției, autonomia locală, atunci vom avea toate șansele să fim într-o relație de parteneriat serioasă cu instituțiile europene în vederea aprobării noii foi de parcurs de apropiere și integrare a Republicii Moldova în aceste structuri. Ceea ce ne putem propune ca obiectiv realist, în cazul în care o majoritate democratică va prelua puterea după alegeri, este dobândirea de către Republica Moldova a statutului de membru asociat al UE în perioada 2009-2013”, spune Dorin Chirtoacă. Potrivit lui, fără dobândirea statutului de stat asociat în termen de patru ani de zile, obiectivul de aderare la UE nici nu poate fi luat în discuție.

Conform celor declarate de **Serafim Urechean, președintele Alianței Moldova Noastră (AMN)**, formațiunea sa pledează categoric în favoarea vectorului integrării

europene. „Trebuie odată și pentru totdeauna să ne hotărâm cine suntem, ce vrem și unde mergem. Viitorul nostru este aderarea într-o dinamică cât mai pozitivă la lumea civilizată, la lumea europeană, acolo unde de fapt și este locul nostru, al cetățenilor Republicii Moldova”, spune Serafim Urechean. Potrivit lui, ultimii 8 ani de guvernare a comuniștilor în Republica Moldova „au fost doar o mimare a aspirațiilor europene”, o perdea de fum dincolo de care președintele Vladimir Voronin și guvernarea comunistă erau atrași nu atât de valorile europene, cât de creditele, donațiile și ajutoarele umanitare venind din UE. „Viitoarea guvernare democratică trebuie să îndeplinească clar toate obligațiile asumate, dar neîndeplinite în Planul de acțiuni Republica Moldova – UE 2005-2008, să se angajeze să apropie legislația Republicii Moldova de cea a UE și să nu mimeze doar reformele, dar să le promoveze în realitate – reformele economice, în justiție, în mass-media”, spune Serafim Urechean.

În opinia lui **Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte al Partidului Democrat**, prioritare pentru politica externă moldoveană sunt restabilirea bunelor relații cu vecinii – România și Ucraina, integrarea europeană și reglementarea transnistreană de o manieră favorabilă Republicii Moldova. „Prioritară este, întâi de toate, îmbunătățirea relațiilor cu țările vecine – România și Ucraina, subordonarea politicii externe dezideratului cheie al politicii naționale – integrarea europeană și stabilirea unor relații bune cu SUA care ne-ar ajuta alături de UE și Ucraina în soluționarea diferendului transnistrean. Sigur să relațiile noastre cu UE, cu SUA, cu statele vecine trebuie să aibă ca scop și deschiderea de piețe noi de desfacere pentru producția moldovenească – atât agricolă, cât și industrială. A doua problemă importantă pentru noi în ordinea priorităților în politica externă este închiderea dosarului transnistrean de o manieră favorabilă Republicii Moldova”, spune Oleg Serebrian. O altă prioritate ar fi, potrivit lui, revenirea la o relație de normalitate cu Federația Rusă, într-un parteneriat care ar fi bazat pe principii de echitate, nu pe subordonare.

12.2. Relațiile Republicii Moldova cu Ucraina și România

Întrebare: Vă rugăm să faceți o evaluare, să enumerați problemele și să vă pronunțați asupra viitorului relațiilor Republicii Moldova cu vecinii – Ucraina și România.

Marian Lupu (PCRM) spune că în ceea ce privește vecinul din nord, Ucraina, Republica Moldova nu are probleme pronunțate de ordin politic. În ceea ce privește România, dialogul acestei țări cu Chișinăul „trebuie să fie unul civilizată, bazat pe valori europene”. „Nu cred că la moment acest dialog este bazat pe aceste valori”, spune Marian Lupu.

„Cu Ucraina, subiectele care se prezintă a fi subiecte mai intens discutate țin mai mult de aspectele economico-comerciale. Cu Ucraina mai avem încă anumite probleme cu delimitarea frontierei, ceea ce la prima vedere pare a fi un subiect de ordin pur politic, dar în realitate este unul conex la chestiuni strict economice. Subiectele în discuție sunt portul Giurgiulești și aspectele ecologice invocate de partea ucraineană, Centrala de la Novo-Dnestrovsk de pe Nistru, unele aspecte care vizează schimburile comerciale, pentru că Ucraina este un partener cu care avem un sold negativ al balanței comerciale”, spune Marian Lupu.

În ceea ce privește România, spune politicianul, aceasta este un partener important

economic, comercial al Republicii Moldova, că să nu mai vorbim și de relațiile specifice și de tangențele care determină necesitatea de a dezvolta un dialog echilibrat, un dialog calitativ și productiv. „Problemele de bază care sunt țin de unele poziții puțin lipsite de flexibilitate. Aceste bune relații de care avem nevoie depind de pozițiile ambelor părți. Este nevoie de o puțin mai multă flexibilitate atât la Chișinău, cât și la București. Cred că întâi de toate trebuie să fie stabilit clar faptul că aceste relații sunt dintre două țări, între două entități statale. Și că aceste entități statale – una dintre care este membră a UE, iar alta are puternice aspirații europene – nu au altă cale decât să pună la baza relațiilor bilaterale valori și standarde politice, juridice și moral-etice europene. Și aceste lucruri, odată fiind declarate, trebuie să fie și aplicate”, spune Marian Lupu.

Vladimir Filat, președinte PLDM, crede că relațiile Republicii Moldova cu Ucraina nu sunt formalizate corespunzător, iar cele cu România sunt măcinate de românofobia autorităților, care este în detrimentul tuturor cetățenilor Republicii Moldova. „Problema poate fi rezolvată foarte simplu – prin revenirea la relații firești, normale, ce reies din trecut, prezent și, cel mai important, din viitorul nostru comun”, spune Vlad Filat.

„Pornesc de la premisa că noi nu avem foarte clar formalizate relațiile cu Ucraina. Le declarăm ca unele fiind importante, dar nu acționăm în consecință. Or, administrarea problemelor pe care le avem în raport cu Ucraina necesită timp și abordare profesionistă. Și nu mă refer numai la problemele ce țin de proprietățile Republicii Moldova pe teritoriul Ucrainei, care până în prezent nu au fost soluționate, ci mă refer și la modul în care interacționăm noi vizavi de problema transnistreană”, spune Vladimir Filat. Potrivit lui, administrarea eficientă a frontierei moldo-ucrainene nu ar fi fost posibilă fără implicarea la modul cel mai direct a administrației ucrainene, chiar dacă importantă a fost și contribuția Uniunii Europene prin intermediul programului EUBAM. „Kievul ar putea avea o contribuție cel puțin la fel de importantă și în alte domenii de interes pentru Chișinău, spre exemplu vizavi de accesarea noastră la valorile europene”, este de părere Vladimir Filat.

Referindu-se la tensiunile existente în relația dintre Chișinău și București, Vladimir Filat spune că acestea își au originea, în primul rând, în românofobia „care macină mintea și pe alocuri și sufletul celor care, din păcate, conduc Republica Moldova”. „Românofobia vine din frica față de tot ce este străin înțelegerii lor. Iar această problemă, care este, din păcate, una gravă pentru toți cetățenii Republicii Moldova, nu numai pentru cei care guvernează, poate fi rezolvată foarte simplu – prin revenirea la relații firești, normale, ce reies din trecut, prezent și, cel mai important, din viitorul nostru comun”, spune Vladimir Filat.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, este de părerea că Republica Moldova, în loc să susțină Ucraina în eforturile ei de a se despărți de trecutul sovietic totalitar și de a păși spre Europa, în ultima perioadă s-a desolidarizat de Ucraina, „ceea ce reprezintă un gest inamic și incorect”. „Avem nevoie de un parteneriat foarte strâns cu Ucraina pentru menținerea sub control a situației din regiunea transnistreană.”

„În ceea ce privește România, a fost o situație de antipatie cronică a tuturor guvernelor Republicii Moldova cu România și tot timpul au fost provocate conflicte cu

România în vederea menținerii unui mod artificial și în speranța consolidării unei antipatii la nivelul societății față de România. Lucru care a eșuat, a eșuat în totalitate, practic majoritatea cetățenilor Republicii Moldova își doresc cetățenia României, cel puțin pentru perspectiva europeană. Iar la nivel de argument pentru menținerea la putere și pentru obținerea încrederii cetățenilor, antagonizarea relațiilor dintre Republica Moldova și România este o cale falimentară și cred că nu va mai reveni niciodată în atenția publică și în scena politică, iar dacă va reveni, îi va scoate pur și simplu din scenă pe respectivii actori politici”, spune Dorin Chirtoacă.

Serafim Urechean, președinte AMN, consideră că relațiile cu vecinii trebuie schimbate radical. Potențialul României, dar și cel al Ucrainei ar trebui folosite pentru accelerarea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova.

Cu Ucraina, spune liderul AMN, Republica Moldova are foarte multe lucruri comune, „deoarece foarte mulți semeni de-ai noștri – sute de mii – trăiesc pe teritoriul Ucrainei”. Trebuie soluționată problema proprietăților care există între Kiev și Chișinău și trebuie încheiată delimitarea frontierei, problemă care lasă o amprentă negativă pe bunele relații cu vecinii noștri. Este foarte important să fim mai reținuți în aprecieri și declarații și să nu tensionăm artificial relațiile. Este foarte importantă misiunea UE la frontiera moldo-ucraineană EUBAM și este important ca, prin ajutorul Ucrainei, noi să controlăm situația de la hotarele din estul țării, de pe segmentul transnistrean al frontierei. De Ucraina depinde foarte mult viitorul Republicii Moldova, de cum va fi situația în Ucraina pe viitor, de faptul dacă se va integra sau nu Ucraina în UE și NATO”, este de părere președintele AMN, Serafim Urechean.

„Trebuie să folosim potențialul țărilor spiritual apropiate, mai ales cel al României, în procesul de integrare europeană, deoarece nu este doar o țară vecină, o țară soră, care ar putea fi un suport considerabil pentru promovarea imaginii Republicii Moldova și avansarea ei pe calea integrării europene”, spune Serafim Urechean. El este de părere că, după alegerile parlamentare din 2009, va trebui semnată Convenția de mic trafic la frontieră, ceea ce ar diminua impactul crizei mondiale asupra Republicii Moldova, și vor trebui deschise consulate ale României la Cahul și Bălți. „Trebuie să demonstrăm de asemenea că Republica Moldova nu mimează doar integrarea europeană, ci, cu adevărat, cursul strategic este obținerea posibilității de a circula în Europa fără vize”, a spus liderul AMN.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, consideră că Chișinăul trebuie să găsească o nouă abordare pentru a putea depăși vechile probleme din relațiile cu Kievul. În ceea ce privește relațiile cu România, aici nu există probleme reale, ci doar unele create artificial de guvernarea de la Chișinău. Prioritatea în aceste relații ar trebui să devină susținerea Republicii Moldova în procesul de integrare europeană.

„Principala problemă în relațiile cu Ucraina, deocamdată, cred că este cea a frontierei. Nu în sensul că ar exista pretenții teritoriale reciproce, ci în sensul că rămân multe probleme nesoluționate la capitolul demarcare în anumite zone mai sensibile – Giurgiulești, Palanca, Naslavcea. Al doilea dosar care este nerezolvat cu Ucraina este cel al proprietăților moldovenești de pe teritoriul Ucrainei. Al treilea aspect este statutul minorității românești din Ucraina. Al patrulea moment sensibil este poziția deocamdată neclară a Kievului în ceea ce privește dosarul transnistrean. În aceste

patru probleme-cheie Chișinăul trebuie să aibă o abordare nouă și să depășim acele disensiuni care au existat până în momentul de față”, spune Oleg Serebrian.

În ceea ce privește România, Serebrian spune că problema frontierei rămâne cea mai importantă, mai exact cea a Convenției de mic trafic la frontieră, care va trebui abordată în mod prioritar imediat după alegerile din 5 aprilie. “Din punctul nostru de vedere, nu există alte probleme reale, dar sunt multe create în mod artificial, alimentate de Chișinău. Dacă vine o guvernare democratică după aprilie 2009, credem că în relațiile noastre cu Bucureștiul problema prioritară ar trebui să fie susținerea Republicii Moldova în procesul de integrare europeană și asistența pe care România ne-o poate acorda în acest sens”, spune Oleg Serebrian.

Potrivit lui, problema unui tratat bilateral de bază nu mai este de actualitate. “La ora actuală, în Europa relațiile interstatale se bazează mai degrabă pe documentele multilaterale. În comunitatea europeană, în momentul în care noi ne-am exprimat drept obiectiv aderarea la UE, parte a căreia este și România, nu mai primează acordurile bilaterale. Aceste acorduri erau în vogă imediat după al Doilea Război Mondial sau la începutul anilor 90, când se cristalizau tipuri noi de relații dintre statele noi. Republica Moldova, în acel moment, avea nevoie de recunoaștere din partea țărilor vecine. La ora actuală există un cadru legal suficient – peste o mie de acorduri între România și Republica Moldova, care acoperă practic toate domeniile de importanță vitală în relațiile dintre cele două țări.” Oleg Serebrian consideră că insistența privind semnarea Tratatului bilateral de bază este, de fapt, un raționament politic alimentat de unele cercuri nu neapărat binevoitoare de la Chișinău. “Legat de acordul de frontieră, iarăși strict juridic România a semnat un asemenea acord cu Uniunea Sovietică. Republica Moldova este succesor de drept al Uniunii Sovietice în ceea ce privește tratatele internaționale și, din acest punct de vedere, nu știu dacă este neapărat necesar să fie semnat un nou acord moldo-român, mai ales că nu există pretenții teritoriale reciproce”, conchide prim-vicepreședintele PDM, Oleg Serebrian.

12.3. Perspectivele dezvoltării relațiilor Republicii Moldova cu UE

Întrebare: Care ar trebui să fie mandatul Republicii Moldova la negocierile pentru viitorul acord cu UE?

Marian Lupu (PCRM) susține că negociatorii moldoveni vor trebui să pună accentul în mod prioritar pe facilitarea regimului de vize și liberalizarea schimburilor comerciale prin negocierea unui acord asimetric de liber schimb cu UE. În viziunea sa, „documentul urmează să fie un acord atotcuprinzător, cu foarte multe detalii, și, conform unei formule clasice, poziția Republicii Moldova va trebui să fie una de obținere a unor efecte și rezultate maxime. În mod evident, Republica Moldova nu este pe poziția de a solicita în momentul încheierii acestui acord, negocierile asupra cărora ar putea dura de la 1 an la 3 ani, un statut de țară membră a UE sau statutul de candidat pentru aderare”. În această ordine de idei, el susține că aspectul vizelor și cel al comerțului sunt dintre cele mai prioritare. Totuși, sunt și alte subiecte care vizează și colaborarea industrială, intersectorială, umanitară, în domeniul educației, care ar urma să fie incluse în documentul ce va fi negociat cu UE.

Vladimir Filat, președinte PLDM, consideră că noul document ar trebui să eta-

pizeze clar până la momentul aderării cele patru valori spre care tinde Republica Moldova – libera circulație a cetățenilor, mărfurilor, capitalului și a serviciilor. Astfel, în urma negocierilor, în opinia sa, „Chișinăul ar trebui să obțină lucrul cel mai important: un angajament ferm din partea UE vizavi de perspectiva aderării și o eventuală etapizare a acestui proces. Este important să avem etapizate clar, până la punctul final – cel de aderare, cele patru valori spre care tindem: libera circulație a cetățenilor, mărfurilor, capitalului și a serviciilor”. El crede că „cetățeanul de rând vrea să vadă rezultate și efecte concrete de pe urma apropierii de UE”, iar în acest context, este important „să vedem care sunt perspectivele și când avem șansa să ajungem acolo”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, spune că cel mai important lucru ar fi ca Chișinăul să determine UE să nu se grăbească să ia o decizie irevocabilă în ceea ce privește Republica Moldova, pentru că oprirea procesului de extindere a UE ar lăsa Republica Moldova în afara spațiului european. Dânsul susține că UE ne-a oferit și până în prezent un cadru generos, întrucât noi avem posibilitatea să exportăm și la Est, și la Vest fără taxe în virtutea unui sprijin necondiționat acordat Republicii Moldova, dar „la negocierile următoare ar trebui să fie demonstrată seriozitatea guvernului în vederea respectării angajamentelor asumate”. De asemenea, el crede că ar trebui solicitată o implicare mai mare, o poziție mult mai activă a Delegației Comisiei Europene la Chișinău, care să permită dinamizarea procesului de accesare a fondurilor, nu doar pentru guvern, dar și pentru administrațiile locale.

Serafim Urechean, președinte AMN, susține că noul acord politic cu Bruxellesul va fi practic o continuare a Planului de acțiuni UE – Republica Moldova, cu mici modificări și adaptări, iar Chișinăul trebuie să depună efort pentru a elimina restanțele pe care le are la îndeplinirea acestui document. „Republica Moldova nu este în situația de a demonstra ambiții. Imaginea noastră este destul de șubredă, avem restanțe la primul acord, de aceea trebuie să fim cooperanți, flexibili, dar, bineînțeles, să nu cedăm din interesele naționale ale Republicii Moldova. Nu trebuie să mizăm doar pe faptul că venim în UE, trebuie să ne apărăm interesele noastre, dar într-o măsură reală și să ne arătăm foarte interesați de acest proces”. În opinia sa, pentru a face mai atractivă țara, mai întâi trebuie de executat reformele asumate și, doar după ce vom elimina toate aceste restanțe fundamentale, „vom putea să fim mai insistenți și să batem cu pumnul în masă, și să cerem și noi concesii sau privilegii sau un grad mai avansat de comunicare și cooperare cu UE”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, consideră că, printre momentele care ar trebui neapărat solicitate Uniunii Europene, sunt liberalizarea circulației și încheierea unui acord de liber schimb cu UE. Dânsul susține că sunt câteva momente care ar trebui neapărat solicitate – circulația liberă, sau mai bine zis liberalizarea circulației. Însă, la moment „Republica Moldova este pe o listă neagră – suntem țara europeană cel mai prost tratată din punct de vedere al regulilor de trecere a frontierei cu țările membre ale UE, chiar mai prost decât Federația Rusă sau Ucraina. Sunt extrem de importante și aspectele de natură economică, succesul nostru în discuțiile cu UE privind încheierea unui acord de liber schimb ar trebui neapărat inclus în acest document. Aceste două aspecte vizează la modul cel mai direct interesele celei mai mari părți a cetățenilor țării noastre

12.4. Relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă și SUA

Întrebare: Vă rugăm să faceți o evaluare, să menționați problemele și să vă pronunțați asupra viitorului relațiilor Republicii Moldova cu Rusia și cu Statele Unite ale Americii.

Marian Lupu (PCRM) crede că singura problemă, dar și cea mai mare, în relațiile cu Rusia, care continuă să fie partenerul strategic al Republicii Moldova, este conflictul transnistrean. Tot conflictul transnistrean face importantă și relația cu SUA, de rând cu programele de asistență financiară și logistică derulate de Washington în Republica Moldova.

În viziunea sa, Rusia rămâne a fi un partener strategic al Republicii Moldova, unul foarte important. „Dimensiunea economică, dimensiunea energetică, exporturile, relațiile interumane rămân a fi pe agendă. Nu cred că avem probleme pe alte dimensiuni, cel puțin nu avem probleme majore, decât cea transnistreană. Aceasta a fost problema care a influențat inclusiv și embargoul vinurilor – de fapt, toate dificultățile de aici vin. În afară de acest subiect, dacă e să facem o apreciere a relațiilor actuale, cel puțin în 2007-2008, cred că în mare parte acestea s-au normalizat. Problema transnistreană rămâne a fi unica problemă”, spune Marian Lupu.

În ceea ce privește Statele Unite ale Americii, el e de părerea că prezența americană poate să pară mai puțin activă în ultimul timp în Republica Moldova, dar nu este așa. „După alegerile parlamentare din Republica Moldova, având deja depășită situația cu alegerile din Statele Unite, cu intrarea în funcție a noului președinte, a noii administrații, sunt absolut convins că intensitatea acestor relații se va manifesta la justa ei valoare.” Pentru M. Lupu, Statele Unite ale Americii sunt un partener important, un partener strategic pe plan geopolitic, iar interesul în contextul acestei colaborări „derivă și din negocierile la subiectul reglementării problemei transnistrene, deoarece SUA, împreună cu UE, sunt observatori în formatul de negocieri. În altă ordine de idei, toate programele – pentru că există un șir de alte programe în afară de Provocările Mileniului (Millenium Challenge Account) – vin cu resurse financiare importante, cu resurse importante logistice în suportul promovării unor reforme care au fost declarate reforme europene”.

Vladimir Filat, președinte PLDM, susține că, pentru ca relațiile cu Rusia să fie în interesul național al Republicii Moldova, urmează să fie spuse anumite adevăruri, plac sau nu ele celor de la Moscova. Chișinăul are perspectivă în relațiile cu Rusia doar în cazul în care va fi asistat de partenerii occidentali. Iar rolul SUA pentru viitorul Republicii Moldova este determinant. În opinia sa, „faptul că, în ultimii ani, în relațiile cu Rusia s-a oscilat între dușmănie și prietenie până la moarte a condus la faptul că nu avem o poziție foarte clară față de Rusia. Pentru ca relațiile să fie în interesul național al Republicii Moldova, urmează să fie spuse anumite adevăruri, plac sau nu ele celor de la Moscova. Iar după ce vom spune aceste adevăruri, va trebui să stabilim și niște relații pragmatice. Pentru noi este important ca, sub aspect economic, relațiile să fie în favoarea Republicii Moldova. Să nu uităm că avem foarte mulți cetățeni care muncesc în Federația Rusă și trebuie să privim pragmatic, nu sentimental, și acest aspect. Sunt absolut sigur că în relațiile cu Federația Rusă noi avem perspectivă doar în cazul în care vom fi asistați puternic de partenerii noștri occidentali”.

În ceea ce privește aparenta slăbire a prezenței americane în Republica Moldova, V. Filat crede că „este vorba despre o slabă eficiență și înțelegere a guvernanților de a atrage această prezență. Știți foarte bine că orice se poate impune cu forța, cu excepția binelui. Eu cred că urmează, după alegeri, să revedem exact aceste relații cu Washingtonul. Din punctul meu de vedere, rolul SUA pentru viitorul Republicii Moldova este determinant”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, consideră că este greu de avut relații bazate pe respect reciproc și colegialitate cu Rusia, pentru că Moscova s-a considerat mereu una dintre marile puteri ale lumii și în relațiile cu țările mici nu respectă standardele. Dependența energetică totală de Rusia reduce și mai mult spațiul de manevră al Chișinăului. În ceea ce privește SUA, gestul generos de a face parte din Programul Provocările Mileniului este acordat Republicii Moldova doar pentru declarațiile proeuropene.

În ceea ce privește relațiile guvernării de la Chișinău cu Federația Rusă, el consideră că „din păcate, cu Federația Rusă nu am avut până în prezent o abordare strategică și de parteneriat corect. Noi nu am avut, de fapt, o agendă cu Federația Rusă, am acționat tot timpul în funcție de cum se comanda de la Moscova, dar nu în funcție de cum ar fi fost bine pentru Republica Moldova. Cu Moscova este destul de greu să ai relații bazate pe respect reciproc și colegialitate, pentru că Rusia, fiind un stat mare, s-a considerat una dintre marile puteri ale lumii și în relațiile cu țările mici nu respectă standardele, inversează lucrurile, aplică șantajul și această atitudine complică lucrurile”.

Totuși, afirmă D. Chirtoacă, „în cazul în care – ca în Țările Baltice – există o strategie națională în ceea ce privește relația cu Federația Rusă, lucrurile pot fi schimbate. Ceea ce înseamnă că Republica Moldova ar trebui să rezolve, în primul rând, problema energetică prin demonopolizarea furnizorilor acestor servicii și, ca urmare a rezolvării acestei situații, să poată mai ușor discuta orice alte probleme cu Moscova. Atâta timp cât noi depindem din punct de vedere energetic sută la sută de Federația Rusă, este practic imposibil să negociezi anumite lucruri în relația interstatală”.

În ce privește relațiile cu SUA, autoritățile americane au oferit posibilitate Republicii Moldova să facă parte din Programul Provocările Mileniului, ceea ce, în viziunea sa, „înseamnă o susținere financiară considerabilă, acordată Republicii Moldova doar pentru declarațiile proeuropene. Și acesta este un gest generos din partea SUA. Însă cred că SUA oferă, în același timp, posibilitate UE să fie mai prezentă în Republica Moldova, pentru că Republica Moldova urmează să se integreze în UE; nu poate adera la SUA”.

Serafim Urechean, președinte AMN, spune că Republica Moldova trebuie să-și restabilească bunele relații cu Rusia, de care vrea sau nu, depinde energetic și economic. Iar susținerea SUA este extrem de importantă, inclusiv în ceea ce privește retragerea trupelor ruse din Republica Moldova. Prin urmare, dânsul este convins că „noi trebuie să restabilim relațiile noastre bune cu foștii parteneri, de care, vrem sau nu, depindem și în plan energetic, și ca piață de muncă pentru cetățenii moldoveni – am în vedere Rusia. Noi concurență cu marfa noastră în UE nu vom putea face prea degrabă, așa că trebuie să restabilim bunele relații cu Rusia”.

Cât privește Statele Unite ale Americii, acestea sunt, în opinia sa, „un reper pentru noi și este foarte important să păstrăm bunele relații, să traducem în viață programele finanțate de SUA – Programul Provocările Mileniului și nu numai. SUA au o foarte mare influență asupra regimului comunist al lui Voronin din Republica Moldova. Și pentru viitor este foarte important ca un model al democrației să încercăm să implementăm în Republica Moldova modelul Statelor Unite”. De asemenea, dl Urechean consideră că „fără Statele Unite, va fi foarte greu de retras trupele ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. În curând vor fi 10 ani de când a fost adoptată decizia de la Istanbul privind termenele de retragere a acestor trupe, dar, probabil, că în lipsa unui mecanism de impunere sau a unui mecanism de control din partea OSCE, sau a faptului că nimeni nu vrea să tensioneze relațiile cu Rusia din cauza Republicii Moldova, decizia nu a fost îndeplinită nici până în prezent”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, susține că problema cea mai gravă din relațiile cu Rusia este conflictul transnistrean. În același timp, Chișinăul are nevoie de o diplomație care ar putea să sensibilizeze Washingtonul să repună Republica Moldova pe ordinea de zi. În opinia sa, „în relațiile cu Federația Rusă există o singură problemă, dar foarte importantă – cea transnistreană, legată de prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova. Toate celelalte probleme decurg din problema transnistreană, cum ar fi de exemplu privatizările în zona transnistreană, investițiile pe care le-au avut unele companii ruse sau persoane fizice în zonă”. El nu exclude că va fi un dialog dificil, dar unul necesar, deoarece „pe parcursul ultimilor ani ne-am convins că, fără a dialoga și cu Moscova – fără însă a ignora UE și SUA, care au fost partenerii noștri de nădejde în procesul de negocieri pentru soluționarea conflictului transnistrean – găsirea unei soluții pentru problema respectivă va fi improbabilă”. Totodată, el consideră că în relația cu Federația Rusă accentul trebuie pus pe relații bilaterale: „Dacă în ceea ce privește România, spuneam că primează aspectul multilateral, pentru că vedem România ca parte a UE, în cazul Rusiei ar fi binevenită o abordare de bilaterală – Rusia, nu CSI. Avem nevoie de o relație bilaterală cu Rusia, nu de includerea Republicii Moldova în structuri cum ar fi CSI sau Comunitatea Euroasiatică”.

În ceea ce privește relația cu SUA, O. Serebrian e de părere că atenția acordată de Washington în ultimul timp Republicii Moldova a scăzut simțitor. Dânsul susține că administrația de la Washington și-a temperat zelul în zona Mării Negre, iar țări precum Ucraina, Republica Moldova și Georgia au trecut oarecum în umbră. În același timp, dl Serebrian este convins că America este un partener important – și din punct de vedere politico-militar, și din punct de vedere economic. O eventuală retragere a SUA din zona Mării Negre ar însemna pentru țara noastră un eșec. În acest context, avem nevoie de o „diplomație care ar putea să sensibilizeze Washingtonul să repună Republica Moldova pe ordinea de zi. Acest lucru poate fi făcut doar în colaborare cu partenerii noștri din GUAM, pentru că noi suntem prea mici ca să facem acest exercițiu singuri”.

12.5. CSI versus integrarea europeană

Întrebare: Vedeți vreă incompatibilitate între calitatea de membru al CSI și integrarea europeană?

Marian Lupu (PCRM) crede că, în perspectivă imediată și medie, nu vede nicio incompatibilitate între calitatea de membru al CSI și integrarea europeană, pentru că Republica Moldova participă doar la dimensiunea social-economică a CSI și își urmărește interesele economice. În viziunea sa, CSI nu este o formațiune clasică, multilaterală, de dimensiune juridică. Prin urmare, dânsul consideră că, actualmente, CSI se prezintă ca „un sistem de acorduri bilaterale între țările participante la această comunitate. Acordurile de liber schimb – documente care sunt foarte importante pentru noi – funcționează nu în baza acordului multilateral de liber schimb, ci în baza unor acorduri bilaterale Republica Moldova – Ucraina, Republica Moldova – Rusia, Republica Moldova – Belarus, Republica Moldova – Kazahstan și tot așa. Deci, nu există incompatibilități în acest sens”. Totuși, din punct de vedere politic, aceste incompatibilități ar putea să apară doar în momentul în care Republica Moldova va ajunge la gradul cel mai avansat în relațiile cu UE, practic în prag de aderare, când va trebui să devină parte componentă a pieței unice a UE, a uniunii vamale europene.

Vladimir Filat, președinte PLDM, spune că incompatibilitatea între statutul de stat membru al CSI și integrarea europeană este una mare și oscilația dintre cei doi vectori este cauza indeterminării și inconsistenței politicii externe moldovene. În opinia sa, angajamentele asumate pe dimensiunea estică vin în contradicție cu cele pe care ni le propunem pe dimensiunea vestică, și atunci facem un pas înainte și doi înapoi. Or, susține el, anume această atitudine incoerentă „a și făcut ca Republica Moldova să nu aibă o politică externă bine conturată și care să fie implementată, indiferent de timpul de afară sau de conjunctura ce apare la un moment sau altul”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, subliniază că CSI este o organizație care nu funcționează și prin care Federația Rusă încearcă să-și mențină influența asupra spațiului ex-sovietic. În consecință, el consideră că există o incompatibilitate între calitatea de stat membru al CSI și integrarea europeană, deoarece CSI este o organizație prin care „Federația Rusă încearcă să-și mențină și mai departe influența asupra Republicii Moldova. Este o organizație pe baza căreia Federația Rusă face declarații foarte frumoase, dar în realitate aplică mecanisme extrem de dure, chiar mai dure decât statelor nemembre ale CSI”. În acest sens, el atrage atenția că, fiind în CSI, Republica Moldova a avut cel mai mare preț la gaze, fiind în CSI, ea a fost supusă șantajului politic și economic.

Serafim Urechean, președinte AMN, este de părere că, în pofida faptului că CSI este un organism mort, Republica Moldova nu trebuie să abandoneze într-un viitor previzibil Comunitatea, pentru că perspectiva sa europeană este foarte incertă. Astfel, el susține că „în acest moment când perspectiva europeană pentru Republica Moldova este la o distanță de 20-30 de ani și nici măcar nu se știe dacă UE își va continua extinderea sau nu, este foarte problematic de a refuza calitatea de membru într-o organizație ca CSI, chiar dacă CSI este deja un organism mort”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, crede că rămânerea în CSI și integrarea în UE sunt absolut incompatibile, pentru că nu poți fi în două spații de liber schimb sau în două spații de liberă circulație diferite. În opinia sa, „rămânerea în CSI și integrarea în UE sunt lucruri absolut incompatibile. E foarte clar că nu poți face parte din două mecanisme internaționale, din două mecanisme de cooperare regională care au scopuri total diferite. Nu poți fi în două spații de liber schimb. Sau în două spații de liberă circulație. Marea Britanie, Danemarca sau alte țări scandinave, când au aderat la comunitatea europeană, au abandonat Acordul european de liber schimb (AELS/EFTA), care, ca principii, este cu mult mai apropiat de UE decât CSI”.

12.6. Relațiile Republicii Moldova cu NATO

Întrebare: Cât de necesară vedeți cooperarea cu NATO în contextul integrării europene?

Marian Lupu (PCRM) crede că Republica Moldova are un nivel suficient de cooperare cu NATO pe linia Parteneriatului pentru Pace. „Este un program interesant și benefic și are foarte multe conotații dincolo de cele cu caracter politic. În cadrul acestui program, pe lângă asistența tehnică care este acordată, se produc realizări inclusiv în contextul schimbărilor structurale ale forțelor armate, ale sistemului de securitate. Mai sunt însă și multe alte sectoare care beneficiază de pe urma acestui program. Un exemplu este domeniul ecologic – NATO a acordat Republicii Moldova asistență financiară foarte importantă pentru scoaterea din țară și neutralizarea pesticidelor și altor componente chimice. Este motivul pentru care eu cred că noi avem un nivel suficient de cooperare Republica Moldova – NATO în cadrul Parteneriatului pentru Pace”.

Vladimir Filat, președinte PLDM, susține că aderarea Republicii Moldova la cea mai mare organizație de securitate pe plan mondial ar însemna garantarea fundamentului necesar pentru implementarea procesului complex de integrare europeană. În opinia sa, „Aderarea la NATO ar accelera integrarea europeană. Este un punct de vedere pe care ni-l asumăm noi cei din Partidul Liberal Democrat din Moldova. Speculațiile precum că neutralitatea ar oferi perspective mai mari Republicii Moldova pentru reglementarea conflictului transnistrean și ar garanta obținerea mai multor beneficii sunt unele false. Republica Moldova, dincolo de problemele pe care le are, mai are și una mare ce ține de securitate”. Pentru Republica Moldova, având în vedere poziționarea geografică și problemele cu care se confruntă, trecutul și prezentul, „o relație strânsă – să nu vorbim de aderare – cu această organizație ar însemna mult mai mult decât pare la prima vedere. De fapt, înseamnă fundamentul necesar pentru a implementa procesul complicat de integrare europeană”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, spune că formațiunea va sprijini categoric aderarea Republicii Moldova atât la UE, cât și la NATO, inclusiv ca soluție pentru conflictul transnistrean. Aderarea la NATO ar fi un semnal clar pentru investitorii occidentali să vină în Republica Moldova, iar dezvoltarea economică a malului drept al Nistrului va duce la implozia regimului separatist de la Tiraspol. În opinia sa, în cazul în care vom respecta obligațiile noastre asumate ca membri ai Consiliului Europei și în Planul de acțiuni UE – Republica Moldova: obligații de a respecta la

standarde minime europene libertatea presei, libertatea de exprimare, funcționarea instituțiilor democratice, independența justiției, autonomia locală, „atunci avem toate șansele să fim într-o relație de parteneriat serios cu instituțiile europene, atât cu UE, cât și cu Consiliul European și cu NATO, în vederea elaborării și aprobării unei foi de parcurs de apropiere și integrare a Republicii Moldova în aceste structuri”.

Serafim Urechean, președinte AMN, consideră că, din contra, eventuala aderare a Republicii Moldova la NATO ar torpila reglementarea transnistreană, motiv pentru care în acest subiect trebuie să se țină cont de Constituția moldoveană, care prevede statutul de neutralitate. Astfel, Republica Moldova cooperează și în prezent cu NATO, însă în ceea ce privește integrarea în NATO „trebuie să ținem cont de Constituția Republicii Moldova și de faptul că doar aproximativ 20% din populație ar accepta integrarea Republicii Moldova în NATO. Trebuie de ținut cont, nu în ultimul rând, și de situația geopolitică din regiune”. În opinia sa, dacă se dorește o reintegrare a Republicii Moldova și o soluționare a conflictului transnistrean, înseamnă că această problemă trebuie să fie pe planul doi. Iar pe primul plan să punem retragerea trupelor străine și reintegrarea țării.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, susține că relația cu NATO nu este o prioritate în ochii UE. Cooperarea cu NATO, în opinia sa, nu este un lucru solicitat expres de UE. „Sunt țări membre ale UE care nu fac parte din NATO, inclusiv în valul de aderare din 2004 Cipru și Malta au aderat fără a fi membri ai NATO. Mai mult decât atât, UE, în ultima perioadă, încearcă constituirea unei structuri proprii de apărare paneuropene. De aici nu decurge că relația cu NATO ar fi o prioritate în ochii UE. Una nu împiedică cealaltă – agenda NATO și agenda UE sunt totuși agende diferite, deși la Chișinău multă lume le confundă.”

12.7. Retragera trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova

Întrebare: În contextul relațiilor cu Rusia, considerați necesară retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, ca o condiție pentru reglementarea transnistreană?

Marian Lupu (PCRM) spune că, la nivelul guvernării, astăzi există convingerea că retragerea trupelor ruse nu este neapărat o precondiție pentru soluționarea problemei transnistrene. Totuși, statutul de neutralitate al Republicii Moldova trebuie să fie unul nu doar de *jure*, dar și *de facto*. „Retragerea trupelor ruse ar trebui să fie însă un element indispensabil al pachetului pentru reglementarea transnistreană, al modelului de soluționare propriu-zis, și susțin ideea retragerii trupelor ruse în contextul implementării acestui model”.

Vladimir Filat, președinte PLDM, crede că retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova este clar una din precondițiile de soluționare durabilă a conflictului transnistrean. Prin urmare, „retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, a căror prezență este ilegală, este una din precondițiile de soluționare a conflictului transnistrean. Mai mult, noi avem legea ce prevede principiile de bază pentru reglementare, care într-un punct distinct prevede retragerea armatei, democratizarea, decriminalizarea ca precondiții pentru reglementare, și aici vreau să subliniez – o reglementare durabilă a conflictului transnis

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, consideră că „retragerea trupelor din regiunea transnistreană este o obligație a Moscovei, asumată și la nivel internațional. Evident că retragerea militară ar trebui să fie o precondiție pentru reglementare, pentru că realitatea ultimilor 16 ani arată că acele trupe nu se află acolo pentru a păstra pacea, ci pentru a apăra regimul ilegal al lui Igor Smirnov”.

Serafim Urechean, președinte AMN, susține că Moscova nu are un interes prea mare în Transnistria la nivelul politicii de stat și Chișinăul trebuie să dea o mână de ajutor Rusiei pentru a găsi o formulă de soluționare pe cale pașnică, poate chiar prietenească, a diferendului transnistrean. În acest sens, el consideră că „retragerea trupelor ruse ar trebui să fie una din prerogativele viitoarei guvernări. Dar aici trebuie de găsit căi pașnice, de negocieri, și nu de ambiții și provocări, pentru că Rusia este o forță mare și încercările copilărești ale unor state mici..., să luăm chiar Georgia – ați văzut care a fost rezultatul. Și nici pentru Georgia, cu atât mai mult pentru Moldova, SUA și UE nu vor risca bunele relații cu Moscova”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, este de părerea că, fără retragerea trupelor ruse, soluționarea diferendului transnistrean va fi și imposibilă și improbabilă. Totodată, el crede că retragerea trupelor ruse „este o condiție politică acceptabilă atât pentru cei care consideră că pe viitor Republica Moldova trebuie să fie un stat neutru, cât și pentru cei care consideră că Republica Moldova trebuie să fie parte a unei alianțe militar-politice occidentale. Credem că viitoarea guvernare, oricare ar fi ea, ar trebui să păstreze în continuare ca prioritate și relația cu Rusia, dar (...) să mențină permanent în vizor problema retragerii trupelor ruse de pe teritoriul național al Republicii Moldova”.

12.8. Reglementarea conflictului transnistrean

Întrebare: În ce interval de timp vedeți reglementarea transnistreană, în ce formulă și este oare această problemă un impediment în integrarea europeană?

Marian Lupu (PCRM) spune că la baza formulei de reglementare ar trebui să stea Legea privind principiile de bază ale statutului raioanelor de est, adoptată de Parlamentul de la Chișinău în 2005, iar discuțiile să fie purtate în formatul 5+2. În opinia sa, „discuțiile ar trebui pornite nu de la denumirea modelului statal pe care urmează să-l constituim la momentul reglementării, ci din contra, lucrurile ar trebui să stea invers – să fie discutată partea de conținut, distribuirea responsabilităților și ce pachet de atribuții este oferit Tiraspolului, sistemul de interacțiune la nivel de organe centrale, a organelor locale etc. Și în momentul în care cădem de acord asupra acestor aspecte cu Federația Rusă și în formatul 5+2, abia atunci vor fi gata să ne așezăm și să vedem cum numim construcția statală care va rezulta. Nu trebuie să pornim acum de la pozițiile că Tiraspolul cere categoric federație sau confederație, iar Chișinăul insistă pe autonomie – și aici ne-am blocat... Pentru că în orice caz, atribuțiile ce se prefigurează pentru Transnistria țin de un grad de autonomie foarte larg chiar și în comparație cu modelele de autonomie practicate în alte țări. Deci, ar trebui să pornim de la discuții pe conținut, și doar apoi să ajungem la forma de implementare”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, spune că în cazul în care democrația ar funcționa în partea dreaptă a Nistrului și ar exista semne clare că Republica Moldova va

deveni exact ce a devenit astăzi Polonia, Cehia sau Germania în UE, majoritatea cetățenilor din stânga Nistrului ar opta pentru același destin european al Moldovei. În această ordine de idei, el susține că „reglementarea transnistreană poate avea loc numai în cazul în care se încearcă menținerea unui control eficient asupra frontierei dintre Republica Moldova și Ucraina și, de asemenea, asupra frontierei interne, pentru a nu permite activități ilegale. Chișinăul trebuie să nu răspundă oricăror provocări care ar putea veni din partea regimului ilegal de la Tiraspol, din partea Federației Ruse sau din partea trupelor de ocupație. E nevoie de o acțiune susținută a noastră pe partea dreaptă a Nistrului în vederea dezvoltării economice, o serie de acțiuni în vederea unei mai bune informări și a unui mai mare acces la informare a populației din stânga Nistrului și crearea contactului dintre regiunea transnistreană și partea dreaptă a Nistrului. Ca urmare a acestui contract, oamenii vor vedea diferența și vor avea o altă perspectivă, mai bună, în partea dreaptă a Nistrului, care ar putea deveni o realitate pentru ei și pentru copiii lor”.

Serafim Urechean, președinte AMN, crede că în formula Voronin – Smirnov o reglementare transnistreană este imposibilă, iar problema transnistreană este o piedică importantă în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În opinia sa, „UE nu este interesată să îmbrățișeze un stat cu instabilitate economică, militară, cu prezența trupelor străine. Un stat divizat, cu o guvernare comunistă integrat în Europa este o enigmă și o problemă”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, consideră că intervalul în care ar putea fi soluționată problema transnistreană este practic imposibil de estimat: „Conflictul transnistrean este, fără îndoială, un impediment pe calea integrării europene a Republicii Moldova. Este un moment care încetinește procesul de dezvoltare democratică din chiar Republica Moldova. În cât timp poate fi soluționat e foarte greu de spus – poate fi în egală măsură foarte repede, dar la fel poate să rămână conservat pentru vreme îndelungată”.

12.9. Prestația diplomației Republicii Moldova

Întrebare: Cum apreciați prestația și competența diplomației moldovene?

Vladimir Filat, președinte PLDM, crede că diplomații moldoveni servesc interesele Partidului Comuniștilor și nu ale Republicii Moldova și constituirea unei diplomații veritabile ar putea dura încă multă vreme. Astfel, el susține că „mai avem mult până vom avea o diplomatie veritabilă. Din păcate, în acest domeniu activează persoane care nu au nimic comun cu diplomația, cu cunoștințele, calitățile pe care ar trebui să le posedate un diplomat veritabil. Avem de muncit foarte mult pentru a atrage capacitățile și valorile în această activitate foarte grea, responsabilă și importantă pentru viitorul unui stat, pentru a permite diplomaților să-și servească țara, nu doar pentru a întâlni la aeroport înalți demnitari și a le duce valiza la hotel. Nu mă refer la toți, dar, în general, asta este misiunea diplomaților la ora actuală, și îndeplinirea întocmai a indicațiilor ce vin de la Comitetul Central al Partidului Comunist. Diplomația noastră a demonstrat că a fost ideologizată până în măduva oaselor în acești opt ani de guvernare comunistă”.

Dorin Chirtoacă, vicepreședinte PL, spune că diplomații moldoveni sunt într-o situație „extrem de perversă” – sunt nevoiți să vorbească în Occident despre

orientarea proeuropeană a Chișinăului, în timp ce guvernarea comunistă menține aservirea Republicii Moldova față de Federația Rusă: „Aș spune că există în Ministerul de Externe oameni care ar dori să spună mai multe și să facă mai multe în Republica Moldova, dar sunt convins că ei sunt într-o situație extrem de perversă. Pentru că directivele oficiale reale sunt acelea de a menține aservirea față de Federația Rusă, însă pentru ochii lumii și pentru menținerea unei aparențe de bune relații cu UE și de orientare europeană a Republicii Moldova sunt nevoiți să declare cu totul altceva în Occident”.

Serafim Urechean, președinte AMN, este de părere că poate califica prestația diplomației moldovene de la „proastă la foarte proastă”: „Republica Moldova nu a avut diplomație, ci doar niște jucători de multe ori foarte incompetenți și deseori foarte dependenți de tovarășul Voronin, care nu au fost liberi să activeze din numele guvernului și poporului, dar au îndeplinit ambițiile persoanei numărul unu în stat”.

Oleg Serebrian, prim-vicepreședinte PDM, susține că singurul succes al diplomației moldovene este că a reușit să strice relațiile cu absolut toate țările – fie vecine, fie mai îndepărtate: „Principalele curențe ale diplomației cred că sunt lipsa de claritate, lipsa de profesionalism și schimbarea frecventă a vectorului de orientare în politica externă. Această debusolare a fost contraproductivă – timp de 8 ani de zile Republica Moldova și-a schimbat foarte des partenerii. Nu vreau să spun că înseamnă schimbarea frecventă a partenerilor, inclusiv în planul politicii externe. În orice caz, nu generează sentimente de admirație pentru diplomația care recurge la astfel de procedee. În ceea ce privește atuurile, nu că aș fi malițios, dar îmi vine greu să găsesc careva succese pe care să le fi reputat diplomația moldovenească în ultima vreme. Singurul succes este să am reușit să stricăm relațiile cu absolut toate țările – fie vecine, fie mai îndepărtate”.